

भारत सरकार
GOVERNMENT OF INDIA
राष्ट्रीय पुस्तकालय, कलकत्ता ।
NATIONAL LIBRARY, CALCUTTA.

वर्ग संख्या

Class No.

पुस्तक संख्या

Book No.

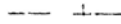
रा० पु०/ N. L. 38.

I.C
XIII
4

MGIPC—S4—59 LNL/64—1-11-65—100,000.

THEZ'G PRINTED BY F. M. S. (CARL B. FOLCK)

P R E F A C E.

The present edition of Halāyudha's vocabulary of synonyms is based on a collation of the following manuscripts

- A.* E. I. H. 1361, copied about 1780.
- B* Wilson 415, an incorrect transcript of *A*.
- C'* E. I. H. 588.
- D.* E. I. H. 1576. These two manuscripts, copied about 1806 from the same original, are almost useless for any critical purpose.
- E.* A fragment preserved in the Berlin Library (Chambers 758. Weber's Catalogue Nr. 805), containing distichs 18 — 367 of book II. I am indebted for a transcript of it to Dr. Hase of Coburg.
- F'* An old fragment in the Ratchffe Library, Oxford, containing the second book, as far as śloka 230.

R. A manuscript in the same library, copied in the year 1363 of our era.

Notwithstanding all these materials, the editor has found it not always possible to constitute a text free from faults; far less to give a correct and uniform orthography. In many cases he has been obliged to have recourse to the *Koshas* of Amara and Hemacandra and their commentaries, in order to remove palpable blunders. The notes, and to some extent the glossary, point out all the passages in which a further collation of new Mss is desirable. He has much felt, throughout, the want of a commentary; but though at least one is cited in the marginal notes to the Oxford Ms. of the commentary on the *Abhidânacintâmani*, yet none appears to be in existence.

The precise age of Halâyudha cannot now be determined with any degree of certainty. The name itself is by no means uncommon in the literary history of India. We have, firstly, Halâyudha, the author of the *Kavirahasya*, who has been assigned by Westergaard (*Radices* p. VII) to the sixteenth century. Another Halâyudha, the son of Purushottama, compiled the *Purânasarvasva* in 1474 (*Oxford Catalogue* p. 84). Halâyudha the lawyer is frequently cited by Vâcaspatimiçra (in the *Cintâmani* and *Dvaitanirnaya*), and, still earlier, by Viçveçvara, the author of the *Madanapârijâta* and other works. A fourth Halâyudha, who shares with our author the epithet of Bhaṭṭa, composed a commentary on the *Pingala-*

chandas. He may, perhaps, be identified with the writer of the Kosha; chiefly on account of the many artificial metres which he uses, and which no other lexicographer has taken the liberty of employing for such a dry subject as a string of synonyms. The editor has, however, discovered no allusion to the Kosha in the only copy of the *Mṛitasamjivini* at his command. Nor do the four names of Amaradatta, Vararuci, Bhâguri, and Vopâlita, to whose works the author acknowledges himself indebted in the introductory verses to the Kosha, afford any clue to his own age. In the absence of direct evidence, we are, therefore, compelled to be contented with the secondary testimony of other writers. The mention of Halâyudha by Ujjvaladatta, Mallinâtha, and the Medinikara, is sufficient proof that he lived before the thirteenth century. Mallinâtha in his various commentaries cites Halâyudha far more frequently than the *Abhidhânacintâmani*; but from this fact no inference can be drawn as to the greater antiquity of Halâyudha, for the orthodox scholiast might have preferred a coreligionist to a Jain infidel. Halâyudha is quoted besides, by Kâṭavema on the *Çâkuntala*, Jayamangala on the *Bhaṭṭikâvya*, Narahari in his *Cûḷapani*, Nârâyana on the *Uttararâmacarita*, Padmanâbhadatta on the *Bhuvaneçvarîstotra*, Bharatasena on the *Bhaṭṭikâvya*, Bhânujîdikshita on *Amara*, Ranganâtha on the *Vikramorvaçî*, Râyamukûta in his commentary on the *Amarakosha*, Çivadatta in the *Çivakosha*, and a number of other scholiasts.

There is, however, an intimate connexion between the *Abhidhānaratnamālā* and the *Abhidhānacintāmaṇi*, beyond the mere name. Not only do whole distichs and verses agree with one another, and differ from Amara, but there is also in both an identity of tetrastichs, and this to an extent which cannot be explained by the supposition that both have borrowed from the same source. Again, we find that both attribute to many words the same gender in opposition to the *Amarakośha*. But if we are called on to determine the relative priority of Halāyudha and Hemacandra, we must be guided in our decision by the following circumstances. Halāyudha's vocabulary is not only less copious, but his style is much more simple, and his explanations enter more into detail. To use whole distichs and verses in order to define a single word, is quite unusual with Hemacandra, who, on the contrary, endeavours to cram into one verse as many synonyms as possible. Farther, we find that in technical divisions Hemacandra is acquainted with more developed, and therefore later, systems. For example, the different kinds of feminine actions produced by the sentiment of love, technically called *hāva*, are limited by Amara to six, and by Halāyudha to nine, while Hemacandra knows ten. In the physiological distinction of elephants, Halāyudha does not exceed the number of three, whilst Hemacandra adds a fourth. The *Ratnamālā* is divided into five, the *Cintāmaṇi* into six chapters. Homonyms are treated by Halāyudha very briefly, whereas the *Nānārtha* of

Hemacandra surpasses in bulk the Ekârtha. All these facts lead to the conclusion that Halâyudha preceded Hemacandra, and we shall hardly go too far back if we place him at the end of the eleventh century.

In Mallinâthas commentary on the Mâghakâvya (Calc. ed.) two passages (I, 19. XVI, 18) are cited from an Abhidhânaratnamâlâ which seems to have been different from that of Halâyudha.

In compiling the glossary, the editor has constantly consulted the commentaries of Kshîrasvâmin and Râyamukûṭa on Amara, which form the only valuable basis of all later scholiasts. Of modern writers, he feels himself under great obligation to Colebrooke's edition of the Âmarakosha, and to Molesworth's Mahrati and English Dictionary.

In conclusion he would express his thanks to the publishers for having most obligingly undertaken to bring out a work which, from its nature, can be of interest only to a limited number of Sanskrit scholars.

The abbreviations employed in the glossary are :

Ait. Br. - Aitareyabrâhmaṇa.	Mbbh. - Mahâbhârata.
Anandal. - Āṇandalaharī.	Mit. - Mītāksharâ.
Av. - Atharvaveda.	P. - Pāṇini.
Bhṛ. - Bhaṭṭikâvya.	Phetk. - Phetkârîṇītantra.
Bhv. - Bhāminivilâsa.	Pk. - Pârçvanâthakâvya by
Brahmap. - Brahmapurâṇa.	Padmasundara.
Brahmav. - Brahmayajvartapurâṇa.	Râyam or Rk. - Râyamukṣa on
Bṛhadâr. - Bṛhadâraṇyakopani- nishad.	Amara.
Çat. Br. - Çatapathabrâhmaṇa.	Rasamanj. - Bhānudatta's Ra- samanjāi.
Chând. U. - Chândogyopanishad.	Rasatar. - Rasataranginī.
Çiçup. - Mâgha's Çiçupâla.	Rgh. - Raghuvanṣa.
Çivap. - Çivapurâṇa.	Rigvidh. - Rîgvidhâna.
Danḍin - Danḍin's Kâvyâdarṣa.	Rv. - Rîgveda.
Devibhâg. - Devibhâgavatapu- râṇa.	Sâhityad. - Sâhityadarpaṇa.
Dhânv.Nigh. - Dhânvantaranighanṭu.	Sarasvatik. - Sarasvatikanṭhâ- bharâṇa.
Gg. - Gîtâgovinda ed. Lassen.	Taitt. Br. - Taittirîyabrâhmaṇa.
HC. - Hemacandra, and the commentary ascribed to him.	U. or Urv. - Urvâçī ed. Bollensen.
Kâçikh. - Kâçikhanda.	Ujj. - Ujjvaladatta.
Kir. - Kirâtârjunīya.	Vâgbh. Al. - Vâgbhaṭṭa Alan- kâra.
Ks. or Kum. - Kumârasambhava.	Vâmanap. - Vâmanapurâṇa.
Ksh. - Kshîrasvâmin on Amara	Vârâhap. - Vârâhapurâṇa.
Mâgha - Mâgha's Çiçupâla.	Vṛhann. - Vṛhannârâdîyapurâṇa.
Mahi. - Mahimnaḥ stava.	Vs. - Vâjasaneyisamhitâ.
Manu - Mânava dharmasâstra.	Yv. or Yâjn. - Yâjñavalkya ed. Stenzler.
Mârk. - Mârkaṇḍeyapurâṇa.	
Matsyap. - Matsyapurâṇa.	

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

शब्दब्रह्म यदेकं यच्चैतन्यं च सर्वभूतानां ।
यत्परिणामस्त्रिभुवनमखिलमिदं जयति सा वाणी ॥१॥
इयममरदत्तवररुचिभागुरिवोपालितादिशास्त्रेभ्यः ।
अभिधानरत्नमाला कविकंठविभूषणार्थमुद्ध्रियते ॥२॥
स्वः स्वर्गः सुरसद्व्य त्रिदशावासस्त्रिविष्टपं त्रिदिवं ।
द्यौर्गैरमर्त्यभुवनं नाकः स्याद्ब्रह्मलोकश्च ॥३॥
आदित्यास्त्रिदशाः सुराः सुमनसः स्वर्गैकसो देवता
गीर्वाणा ऋभवो ऽमराश्च मरुतो वृन्दारका निर्जराः ।
अस्वप्रा विबुधास्त्रिविष्टपसदो लेखाः सुपर्वाण इत्याख्याता
अमृताशना अनिमिषा देवास्तथा दैवतं ॥४॥
असुरा दाम्पवा दैत्या दैतेयाः सुरशत्रवः ।
पूर्वदेवाः शुक्रशिष्याः पातालनिलयाः स्मृताः ॥५॥
ब्रह्मा स्रष्टा धाता परमेष्ठी पद्मभूः सुरज्येष्ठः ।
वेधा विधिर्विरिचो हिरण्यगर्भः शतानन्दः ॥६॥

शंभुः स्वयंभूर्द्रुहिणश्चतुर्वक्त्रः प्रजापतिः ।
 पितामहो जगत्कर्ता विरंचिः कमलासनः ॥७॥
 वाग्वाणी भारती भाषा गौर्गीर्ब्राह्मी सरस्वती ।
 ओंकारः प्रणवः प्रोक्तस्त्रयो वेदास्त्रयी स्मृता ॥८॥
 वेदः श्रुतिस्तथान्नायः स्वाध्यायश्छंद आगमः ।
 वेदांतश्च रहस्यं च बुधैरुपनिषन्मता ॥९॥
 ऊहस्तर्को ऽनुमानोक्तिर्मिमांसा स्याद्विचारणा ।
 स्मृताः कृतांतराडांतसिद्धांतसमयाः समाः ॥१०॥
 ईशानः शशिशेखरः पशुपतिः शूली शिवः शंकरः
 शर्वः शंभुरुमापतिश्च गिरिशः श्रीकंठ उग्रो ह्ररः ।
 सर्वज्ञस्त्रिपुरांतकस्त्रिनयनो कपर्दी भवो भूतेशः
 परमेश्वरो ऽंधकरिपुर्दत्ताधरधंसकृत ॥११॥
 स्थाणुः स्रष्टा धूर्जटिर्वामदेवः कामधंसी व्योमकेशः कपाली ।
 नीलग्रीवोवह्निरेताः पिनाकी भीमोभर्गः कृत्तिवासावृषांकः
 ॥१२॥

अहिर्बुध्नो विद्मपात्तः शिपिविष्टो गणाधिपः ।
 गंगाधरो महादेवो मृडः स्यान्नीललोहितः ॥१३॥
 पिनाकं स्यादजगवं प्रमथास्तु गणाः स्मृताः ।
 कपर्दी ऽस्य जटाबंधस्तंडुः स्यान्नंदिकेश्वरः ॥१४॥
 रुद्राणी शर्वाणी काली कात्यायनी भवानी च

आर्यांबिका मृडानी हैमवती पार्वती गौरी ॥१५॥

उमा भगवती दुर्गा चंडी दान्तायणी शिवा ।

अपर्णा स्यान्महोदेवी गिरिजा मेनकात्मजा ॥१६॥

ब्रह्माण्याद्याः स्मृताः सप्त देवता मातरो बुधैः ।

चामुंडा कर्णामोघी च चर्चा स्याद्भैरवी तथा ॥१७॥

हेरंबो लंबोदर आखुरथो गणपतिश्च गजवदनः ।

परशुधर एकदंतो विनायको विघ्नराजश्च ॥१८॥

गौरीपुत्रः षण्मुखः शक्तिपाणिः

क्रौंचारातिः कार्तिकेयो विशाखः ।

स्कंदः स्वामी तारकारिः कुमारः

सेनानीः स्यादग्निभूर्बाहुलेयः ॥१९॥

गांगेयो ब्रह्मचारी च गुह्यो वर्द्धिणवाहनः ।

महासेनो महातेजाः शरजन्मा च कथ्यते ॥२०॥

विष्णुः कृष्णः केशवो मंजुकेशी

श्रीवत्सांकः श्रीपतिः पीतवासाः ।

विष्वक्सेनो विश्वरूपो मुरारिः

शौरिः शार्ङ्गी पद्मनाभो मुकुंदः ॥२१॥

गोविंदो धरणिधरः सुपर्णकितुर्वैकुण्ठो जलशयनश्चतुर्भुजश्च ।

दैत्यारिर्मधुमथनो रथांगपाणिर्दाशार्कः क्रतुपुरुषो वृषाकपिः

स्यात् ॥२२॥

जनार्दनाधोक्षजवासुदेवं दामोदरं श्रीधरमच्युतं च।
 उपेंद्रमिन्द्रावरजं च बभ्रुं हरिं कृष्णकेशमुदाहरंति ॥२३॥
 आत्मभूः पुंडरीकान्तः श्रीवत्सो विष्टरश्चवाः।
 नारायणी जगन्नाथो वनमाली गदाधरः ॥२४॥
 सनातनो जिनः शंभुर्विधिर्वेधा गदायज्ञः।
 कैटभारिरजो जिष्णुः कंसजित्पुरुषोत्तमः ॥२५॥
 चक्रं सुदर्शनं चापं शार्ङ्गं कौमोदकी गदा।
 खड्गो ऽस्य नंदकः शंखः पांचजन्यः प्रकीर्तितः ॥२६॥
 कौस्तुभा वज्रसि मणिः श्रीवत्सो ऽस्य च लाङ्कनं।
 वसुदेवस्तु कथितो बुधैरानकडुंडुभिः ॥२७॥
 बलदेवो बलभद्रो मुशली नीलांबरः प्रलंबघ्नः।
 सीरी च सात्वतः स्यात्तालध्वज एककुंडलो ऽ नंतः ॥२८॥
 संकर्षणो रौहिणेयः कालिंदीकर्षणो बलः।
 रेवतीरमणो रामः कामपालो हृत्लायुधः ॥२९॥
 विहगराजो गरुडो गरुत्मान् तार्क्ष्यः सुपर्णीतनयः सुपर्णः।
 स्याद्वैनतेयः पवनाशनाशः सुरेंद्रजित्कश्यपनंदनश्च ॥३०॥
 लक्ष्मीः श्रीः कमला पद्मा पद्मवासा हरिप्रिया।
 क्षीरोदतनया मा च शब्दज्ञैरिंदिरा स्मृता ॥३१॥
 प्रद्युम्नो मकरध्वजो मनसिजः संकल्पजन्मांगजः
 पंचेषुः कुसुमायुधश्च मदनो मारः स्मरो मन्मथः।

कंदर्पो कषकेतनो रतिपतिः श्रीनंदनो हृक्ष्यः

कामः शंबरसूदनो मधुसखः शृंगारयोनिः स्मृतः ॥३९॥

दर्पकः शूर्पकारातिरनंगो विषमायुधः ।

आत्मभूर्मनसिशयः पुष्पधन्वा मनोभवः ॥३३॥

मापत्यमिरजश्चैव कामपत्नी रतिः स्मृता ।

अनिरुद्धश्च तत्सूनुरुषारमण इष्यते ॥३४॥

आदित्यः सविता सहस्रकिरणाः प्रद्योतनो भास्कर-

स्तिग्मांशुस्तरणिस्तथा दिनमणिर्भास्वान्विवस्वान्हरिः ।

मार्तंडस्तपनो विकर्तन इनः पूषा पतंगो भगः

सूर्यो गोपतिर्यमा दिनकरः सूर्यो ऽं शुमाली रविः ॥३५॥

भिह्तिरो विरोचनो ऽ कस्तिमिररिपुर्द्युमणिरंशुमानंशुः ।

हरिदश्चः सप्ताश्चः प्रभाकरो भानुमान्भानुः ॥३६॥

ब्रध्नो हंसः खगो मित्रश्चित्रभानुरहर्षतिः ।

कर्मसाक्षी जगच्चक्षुर्द्वादशात्मा त्रयीतनुः ॥३७॥

रोचिः शोचिरभीशुः प्रद्योतगमस्तिरश्मिघृणिकिरणाः ।

रुचिरुद्दीधितिदीप्तिद्युतिप्रभाभाविभाभासः ॥३८॥

उस्रधामवसुकेतुमरीचिप्रग्रहोपधृतिवृणामयूखाः ।

अंशुभानुकरपादविरोका गाव इत्यभिहितास्तु समानाः ॥३९॥

तिग्मं तीक्ष्णं खरं तीव्रं चंडमुष्णं पटु स्मृतं ।

आतपः कथ्यते रौद्रं निदाघो घर्म उच्यते ॥४०॥

परिधिः परिवेषः स्यान्मंडलं चोपसूर्यकं ।
 उच्यते राहुसंस्पर्श उपराग उपप्लवः ॥४१॥
 इन्द्रश्चंद्रश्चंद्रमा ओषधीशः सोमो राजा रोहिणीवल्लभो ऽब्जः ॥
 मन्त्रेशः स्यादत्रिनेत्रप्रसूतः प्रालेयांशुः श्वेतरोचिः शशांकः ॥४२॥
 द्वित्रराजो रत्ननिकरः पीयूषरुचिर्निशीथिनीनाथः ।
 जैवातृको मृगांको विधुश्च दाक्षायणीरमणः ॥४३॥
 चंद्रिका कौमुदी ज्योत्स्ना तथा चंद्रातपः स्मृतः ।
 मंडलं विंबमाख्यातं कृदये लांकुनं मृगः ॥४४॥
 अंकश्चिह्नमभिज्ञानं लांकुनं लक्ष्म लक्षणं ।
 कलंकश्चेति विज्ञेया नातिनानार्थवाचकाः ॥४५॥
 वक्रमंगारकं भौमं लोहितांगं धरात्मजं ।
 रौहिणेयं बुधं सौम्यमाहुश्चांद्रमसायनं ॥४६॥
 वाचस्पतिरांगिरसो वृहस्पतिः कथ्यते गुरुर्जीवः ।
 धिषणास्त्रिदशाचार्यश्चित्रशिखंडिप्रसूतश्च ॥४७॥
 उशना शुक्रः काव्यो दैत्यगुरुर्भार्गवः कविर्धिणयः ।
 असितः क्रोडः पंगुष्कायातनयः शनैश्चरः शौरिः ॥४८॥
 स्वर्भानुः सैत्तिकेयश्च तमो राहुर्विधुतुदः ।
 केतवः शिखिनः प्रोक्ता आर्द्रालुब्धक उच्यते ॥४९॥
 सप्तर्षयस्तु विद्वद्भिः स्मृताश्चित्रशिखंडिनः ।
 कृत्तिका बहुला प्रोक्ताः पक्षस्तु बहुलो ऽसितः ॥५०॥

भं नक्षत्रं तारकं तारका च ज्योतिस्तारा धिषण्यमृक्षं तथोडु ।
पुष्यस्ति यः स्याद्वनिष्ठा अविष्ठा दाक्षायण्यः कीर्तिताश्चंद्रदाराः
॥ ५२ ॥

इंद्रो दृश्यवनो हरिः सुरपतिः संक्रंदनो वासवो
वृत्रारिर्बलसूदनः शतमात्रो वृद्धश्रवाः कौशिकः ।
त्रिणुर्वधरः सहस्रनयनो वास्तोष्पतिर्गोपतिः
पर्जन्यो मधवा वृषा हरिहयः प्राचीनवर्हिः स्मृतः ॥ ५३ ॥
पुरुदूतः पृतनाषाढ पुंरदरः पूर्वदिक्पतिः स्वाराढ ।
आखंडलस्तुराषाढ सुत्रामा गोत्रभित्सुनासीरः ॥ ५३ ॥
शक्रः स्यादुग्रधन्वा च हरिवान्पाकशासनः ।
दिवस्पतिर्विडौजाश्च मरुत्वान्मेघवान्हनः ॥ ५४ ॥
इंद्राणी पौलोमी शची जयंतश्च तत्सुतो ज्ञेयः ।
अमरावती च नगरी नंदनमुद्यानमिंद्रस्य ॥ ५५ ॥
पविरशनिः शतधारं वध्रं कुलिशं च भवति दंभोलिः ।
गौर्भिडुं व्याधामः स्वरुरिंद्रप्रहरणं तथा शंबः ॥ ५६ ॥
स्फूर्जथुर्वध्रनिर्घोषो वध्रवालातिभीः स्मृता ।
मृजु रोहितमिच्छंति बुधाः शक्रशरासनं ॥ ५७ ॥
अश्रमब्धो धनो मेघः स्तनयितुः पयोधरः ।
धाराधरो धूमयोनिर्जीमूतश्च बलाहकः ॥ ५८ ॥
धारासंपात आसारो वातास्तं वारि सीकरः ।

दुर्दिनं मेघतिमिरं करकः स्याद्वनोपलः ।
 चलन्नवाभ्रमाला च बुधैः कादंबिनी स्मृता ॥ ५१ ॥
 शंपा चपला क्षणिका शतहृदा ह्लादिनी तडिद्विद्युत् ।
 सौदामिन्यचिरांशुः प्राज्ञैरैरावती च विज्ञेया ॥ ६० ॥
 ऐरावतो ऽभ्रमातंगः स चैरावण उच्यते ।
 उच्चैः श्रवास्तु देवाश्चो मातलिः शक्रसारथिः ॥ ६१ ॥
 सप्तार्चिर्बहुलः शिखी कुतवहो वैश्वानरो ऽग्निर्वसु-
 र्वह्निर्वायुसखः सितेतरगतिः स्वाहाप्रियः पावकः ।
 अर्चिमान् ज्वलनः कृशानुरनलो धूमधजो हव्यवारू-
 र्वर्हित्योतिरुषर्बुधश्च दहनः स्याच्चित्रमानुः शुचिः ॥ ६२ ॥
 कृपीढ्योनिर्दमुनाः कृष्णवर्त्माशुशुक्षणिः ।
 विभावसुरपां पित्तं ज्ञातवेदास्तनूनपात् ॥ ६३ ॥
 वीतिहोत्रो वृहद्भानुराश्रयाशो धनंजयः ।
 हिरण्यरेतास्तमोघो रोहिताश्वो कुताशनः ॥ ६४ ॥
 अर्चिः कीला ज्वाला वर्चस्तेजस्त्विषस्तथा ज्योतिः ।
 हेतिद्युतिदीप्तिरुचः शिखाप्रभारश्मयः समानार्थाः ॥ ६५ ॥
 स्मृतः प्रकाश आलोक उद्द्योतश्च समास्त्रयः ।
 अग्रायी कथ्यते स्वाहा धूम्या स्याद्भूमसंहतिः ॥ ६६ ॥
 जम्भा वाण्यः स्फुलिंगश्च कणा जिह्वास्तथाचर्षिः ।
 अलातमुल्लमुकं ज्ञेयमुल्का ज्वालास्य निर्गता ॥ ६७ ॥

भवति हिरण्या कनका रक्ता कृष्णा सुप्रभा चान्या ।
 अतिरक्ता बहुवृषेति सप्त सप्तार्चिषो जिह्वाः ॥६८॥
 एधस्तर्पणमिधनमेधः समिदिध्म इत्यभिवाथाः ।
 भूतिर्भसितं भस्म क्षारं रक्ता च निर्दिष्टा ॥६९॥
 वनवह्निर्देवो दावो मेघवह्निरिर्मदः ।
 अरौर्वः समुद्रवह्निः स्याद्वाडवो वडवामुखः ॥७०॥
 शमनः समवर्ती च प्रेतपतिः पितृपतिश्च कीनाशः ।
 वैवस्वतः कृतांतः कालिंदीसोदरः कालः ॥७१॥
 अंतको धर्मराजश्च यमो दंडधरो हरिः ।
 दक्षिणाशापतिः सद्भिः श्राद्धदेवश्च कथ्यते ॥७२॥
 यातूनि यातुधानाः क्रव्यादा रान्तसाश्च रक्षांसि ।
 नक्तंचरनैर्ऋतकौणपास्तथा नैकप्रेयाः स्युः ॥७३॥
 वरुणं यादसां नाथं पाशपाणिं प्रचेतसं ।
 जलाधिदेवतं प्रादुः प्रत्यगाशापतिं बुधाः ॥७४॥
 पवनः श्वसनी वायुर्मरुदनिलो मारुतो जगत्प्राणः ।
 पृषदश्च पवमानः प्रभंजनः स्पर्शनो वातः ॥७५॥
 नभस्वान्मन्त्रितश्चा च समीरश्च समीरणः ।
 सदागतिर्गंधवहो हरिः प्रोक्तो महाबलः ॥७६॥
 कंकावातः सवृष्टिः स्याद्वात्या वातस्य मंडली ।
 आमोदः स्यात्परिमलः सौरभ्यं च सुगंधिता ॥७७॥

ऐलविलः पौलस्त्यो वैश्रवणः किंनरेश्वरो धनदः ।
 श्रीदः श्रीकंठसाखो मनुष्यधर्मा धनाध्यक्षः ॥७८॥
 उत्तराशापतिर्यक्षः कुबेरो नरवाहनः ।
 गुह्यको राजराज्ञश्च धनी पुण्यज्ञनेश्वरः ॥७९॥
 क्षुब्धं द्रव्यं द्रविणं राः सारं स्वापतेयमर्थः स्वं ।
 मृक्थं पृक्थं वित्तं धनं हिरण्यं च वसु विभवः ॥८०॥
 अकुप्यं ब्रूयहेमाख्यं कुप्यमन्यङ्गनं भवेत् ।
 गोमहिष्यादिकं सर्वं बुधैर्ज्ञीवधनं स्मृतं ॥८१॥
 निक्षेपः स्यादुपनिधिः कथ्यते शेवधिर्निधिः ।
 किंनरः स्यात्किंपुरुषो मयुरश्चमुखस्तथा ॥८२॥
 उद्यानं स्याच्चैत्ररथं विमानं चास्य पुष्पकं ।
 अलका नगरी ज्ञेया पुत्रस्तु नलकूवरः ॥८३॥
 विश्वकृद्विश्वकर्मा च त्वष्टा स्यादेववर्धकिः ।
 नासत्यावश्विनौ दक्षौ प्रोक्तौ देवचिकित्सकौ ॥८४॥
 शौडोदनिर्दशबलो बुद्धः शाक्यस्तथागतः सुगतः ।
 मारजिद्वयवादी समंतभद्रो जिनश्च सिद्धार्थः ॥८५॥
 जिनेन्द्रो वीतरागो ऽर्हन् केवली च त्रिकालवित् ।
 अलक्ष्मीर्निर्गतिर्ज्ञेया नियतिर्विधिरुच्यते ॥८६॥
 यक्षराक्षसगंधर्वसिद्धकिंनरगुह्यकाः ।
 विद्याधराप्सरामृतपिशाचा देवयोनयः ॥८७॥

धृताची मेनका रंभा उर्वशी च तिलोत्तमा ।
 सुकेशी मंजुघोषाद्याः कथ्यन्ते ऽप्सरसो बुधैः ॥८८॥
 देलाविलासबिम्बोकलीलाललितविभ्रमाः ।
 स्त्रीणां शृंगारचेष्टाः स्युर्हावपर्यायवाचकाः ॥८९॥
 वाङ्मार्थालंबनो यस्तु विकारो मानसो भवेत् ।
 स भावः कथ्यते सद्भिस्तस्योत्कर्षो रसः स्मृतः ॥९०॥
 रतिर्हासश्च शोकश्च क्रोधोत्साहौ भयं तथा ।
 जुगुप्साविस्मयशमाः स्थायिभावाः प्रकीर्तिताः ॥९१॥
 शृंगारहास्यकरुणा रौद्रवीरभयानकाः ।
 बीभत्साद्भुतशान्ताश्च नव नाट्ये रसाः स्मृताः ॥९२॥
 गीतं गानमिति प्रोक्तं वाद्यमातोद्यमिष्यते ।
 नृत्यं तु तांडवं लास्यं त्रितयं नाट्यमुच्यते ॥९३॥
 तालः कालक्रियामानं लयः साम्यमुदाहृतं ।
 अंगहारो ऽंगविक्षेपः सूच्यो ऽर्थो ऽभिनयः स्मृतः ॥९४॥
 प्रेक्षार्थं गीतवाद्यं तु संगीतमभिधीयते ।
 आदावेव तु यन्नाट्यं पूर्वरंगः स उच्यते ॥९५॥
 प्रोक्ता घोषंवती वीणा विपंची परिवादिनी ।
 वल्लकी चेति तद्भेदास्तंत्रीभेदसमुद्भवाः ॥९६॥
 रंगः स्यान्नर्तनस्थानं मृदंगो मुरजः स्मृतः ।
 आनकः पटहो श्रेयो डिंडिमः पणवस्तथा ॥९७॥

कोणो वादनदंडः स्याद्देरी डुंडभिरिष्यते ।
 नाथे राक्षी स्मृता देवी कुमारो भर्तृदारकः ॥१८॥
 भाव इत्युच्यते विद्वान् भावुको भगिनीपतिः ।
 आवुक्स्तु पिता ज्ञेय आर्यो मारिष उच्यते ॥१९॥
 आशाः ककुभः काष्ठा हरितश्च दिशः समाख्याताः ।
 इंद्रानल्लयमनैर्ऋतवरुणामरुद्धनदरुद्रदिक्पालाः ॥१००॥
 ऐंद्री पूर्वा प्राची याम्या दिग्दक्षिणा तथावाची ।
 स्याद्धारुणी प्रतीची कौवेरी चोत्तरोदीची ॥१०१॥
 अंतराला दिशश्चान्या विदिशः प्रदिशः स्मृताः ।
 उपरिष्ठादुपर्युर्ध्वं तथाधस्तादवागधः ॥१०२॥
 प्राचीनं प्राक् स्मृतं प्राज्ञैरुदीचीनमुदक् तथा ।
 प्रत्यक् चैव प्रतीचीनमपाचीनमपगिति ॥१०३॥
 ऐरावतः पुंडरीकः कुमुदांजनवामनाः ।
 पुष्पदंतः सार्वभौमः सुप्रतीकश्च दिग्गजाः ॥१०४॥
 दिष्टः कालस्तथानेहास्तद्देहाः स्युः कल्पादयः ।
 अहोरात्रं च विद्वद्भिः कथ्यते षष्टिनाडिकं ॥१०५॥
 दिवसो दिवा दिनं न्युः प्रोक्तमहर्वासरस्तथा घट्टः ।
 प्रहरो यामः संध्ये रजनीदिनयोः प्रवेशनिष्कासौ ॥१०६॥
 तमी तमिस्रा कथिता तमस्विनी
 विभावरी नक्तमुखा च शर्वरी ।

क्षपा त्रियामा क्षणदा निशीथिनी

निशा च दोषा रजनी च यामिनी ॥१०७॥

वसतिर्वासतेयी च श्यामा रात्रिश्च कथ्यते ।

गणरात्रो निशा बह्वश्चिररात्रस्ततः परं ॥१०८॥

सायं दिवावसानं स्यात्प्रदोषो रजनीमुखं ।

निशीथो मध्यमा रात्रिः प्रोक्ता सा च महानिशा ॥१०९॥

अवतमसमंधतमसं संतमसं धांतमंधकारं च ।

तिमिरं तमस्तमिस्रां तमिस्रमिच्छंति भूक्षायां ॥११०॥

कल्यमुषः प्रत्युषं प्रगे प्रभातं भवेद्विभातं च ।

दिवसमुखं गोसर्गः प्रातर्व्युष्टं च निर्दिष्टं ॥१११॥

शशिनि सिनीवाली स्यादृष्टे नष्टे कुटूरमावास्या ।

अनुमतिव्रजे राका संपूर्णे पूर्णमासी च ॥११२॥

त्रिंशद्दहोरात्रः स्यान्मासस्ताभ्यामृतुर्वसंताद्याः ।

ग्रीष्मः प्रावृट् शरूदा हेमंतः शिशिर इति ते ऋत् ॥११३॥

चैत्रादिमासा मधुमाधवौ द्वौ ततः परं शुक्रशुची क्रमेण ।

नभोनभस्यौ कथिताविषोर्ज्ञौ सहःसहस्यौ च तपस्तपस्यौ ॥११४॥

मासेन मनुष्याणां पित्र्यमहोरात्रमेकमिच्छंति ।

अब्देन तु देवानां ब्राह्मं देवयुगसहस्राभ्यां ॥११५॥

व्यायनाब्दशरद्वर्षसंवत्सरसमाः समाः ।

निदाघः कथ्यते ग्रीष्मो वर्षाः प्रावृट् तपत्ययः ॥११६॥

संवर्तः परिवर्तः क्षयो युगांतो जगद्धिनाशश्च ।
 कल्पांतः समसृष्टिः संहारः स्यान्महाप्रलयः ॥११७॥
 सांख्यिकं फलं सद्य उर्कं फलमुत्तरं ।
 तत्कालं तु तदात्वं स्यादुत्तरः काल आयतिः ॥११८॥
 दितिरदितिर्दनुकडूनिष्ठाविनताश्च मातरः प्रोक्ताः ।
 दैत्यसुरदानवोरगपिशिताशनपक्षिराजानां ॥११९॥
 चंद्रार्काविकवाक्येन पुष्पदंतौ प्रकीर्तितौ ।
 जायापती च विद्वद्धिर्जपती दंपती तथा ॥१२०॥
 द्यावाभूमी च रोदस्थौ रोदसी रोदसीति च ।
 कशिपुर्भोजनाच्छादावौशीरं शयनासने ॥१२१॥
 श्वःश्रेयसं स्यात्कल्याणं श्वोवसीयं शिवं शुभं
 भविकं भावुकं श्रेयो भव्यं भद्रं च मंगलं ॥१२२॥
 प्रमोदप्रमदौ हर्षः प्रीतिरुत्कर्ष उद्भवः ।
 संमदो मुत्थानंदः शर्म जोषं च शं सुखं ॥१२३॥
 कैवल्यं निर्वाणं निःश्रेयसममृतमक्षरं ब्रह्म ।
 अपुनर्भवो ऽपवर्गो मुक्तिर्मोक्षो महानंदः ॥१२४॥
 सनातनं ध्रुवं नित्यं शाश्वतं स्यादनश्चरं ।
 धर्मः पुण्यं वृषः श्रेयः सुकृतं च समं स्मृतं ॥१२५॥
 इष्टानिष्टफलं प्राज्ञैः स्मृतं दैवमयानयं ।
 भागधेयं तथा भाग्यं विपाको भवितव्यता ॥१२६॥

उपलिंगमरिष्टं स्यादुपसर्ग उपद्रवस्तथोत्पातः ।
 ईतिरजन्यं च बुधैर्दमरो डिबश्च विप्लवः कथितः ॥१५७॥
 अर्चा पूता सपर्या स्यादुपहारो बलिः स्मृतः ।
 प्रणिधानं समाधानं समाधिश्च समास्त्रयः ॥१५८॥
 वरिवस्या परिचर्या शुश्रूषोपासना परीष्टिः स्यात् ।
 सेवा भक्तिरुपास्तिः प्रसादनाराधनोपचारश्च ॥१५९॥
 प्रतिविंबं प्रतिवृषं प्रतिमानं प्रतिकृतिं प्रतिच्छंदं ।
 प्रतिकायं च प्रतिनिधिमाहुः प्रतियातनां प्रतिच्छायां ॥१६०॥
 अर्चा तु प्रतिमा प्रोक्ता दूरिणी स्याद्विरणमयी ।
 अन्यलोहमयी प्राज्ञैः सूर्मिं स्थूणा च कथ्यते ॥१६१॥
 शुचिर्मेध्यं पवित्रं च पुण्यं पावनमुच्यते ।
 विमलं विशदं वीधमुज्ज्वलं स्यादनाविलं ॥१६२॥
 भुवनं विष्टपं लोको जगदेकार्थवाचकाः ।
 अमृतं त्रिदशाहारः सुधा पीयूषमुच्यते ॥१६३॥
 असवो जीवितं प्राणा जीवो जीवा च कथ्यते ।
 क्षेत्रज्ञः पुरुषो ह्यात्मा संसारी चेतनो मतः ॥१६४॥
 मंदारपारिंजातकद्वरिचंदनकल्पवृक्षसंतानाः ।
 पंचैते सुरतरवो मेरुः सुरपर्वतो ज्ञेयः ॥१६५॥
 शक्रक्रीडाचलो मेरुः सुमेरुर्हेमपर्वतः ।
 रत्नसानुरिति ख्यातो हेमाद्रिस्त्रिदशालयः ॥१६६॥

नभो मरुद्वर्त्म वियद्विहायस्तारापथः पुष्करमंतरिक्तं ।
वयोमांबरं विष्णुपदं च खं द्यौर्विहायसा स्याद्भग्नं

तथा द्युः ॥१३७॥

ह्लादो नादः शब्दः स्वानो धानः स्वरो रवो घोषः ।

अभिधानव्याहारोदीरणकथनाद्यस्तु तद्भेदाः ॥१३८॥

कोलाहलः कलकलस्तुमलो व्याकुलो रवः ।

उच्चावचमिति प्रोक्तमनिबद्धं तु यद्वचः ॥१३९॥

उच्चैस्तारो धनिस्तारो मंद्रो गंभीर उच्यते ।

कलश्च मधुरो ऽव्यक्तो विक्रुष्टो निष्ठुरो मतः ॥१४०॥

सांत्वं स्यान्मधुरं वाक्यं प्रियं सत्यं च सूनृतं ।

ख्यातं श्लिष्टमविस्पष्टमबद्धं वियुतार्थकं ॥१४१॥

तूष्णीर्दितं निरस्तं स्याद्भस्तं लुप्तपदं स्मृतं ।

अब्रूकृतं सनिष्ठीवं ग्राम्यमश्लीलमुच्यते ॥१४२॥

भिन्नकंठो धनिधीरैः काकुरित्यभिधीयते ।

समासप्रायमाख्यातं पदज्ञातं च तंडकं ॥१४३॥

श्रुतं सत्यं समीचीनं सम्यक् तद्य यथातथं ।

अलीकं वितथं मिथ्या मृषा स्यादनृतं तथा ॥१४४॥

अर्थवादः प्रशंसा च स्तोत्रमीडा स्तुतिर्नुतिः ।

विकल्थनं स्तवः श्लाघा वर्णना च निगद्यते ॥१४५॥

चटु चाटु प्रिय वाक्यं कृद्गार्थं कृद्यंगम् ।

वाक्तीदितः प्रवृत्तिश्च वृत्तांतश्च समाः स्मृताः ॥१४६॥

अनादिवार्ता क्षैतिह्यं किंवदन्ती जनश्रुतिः ।
 कौलीनं जनवादः स्याद्विगानं वचनीयता ॥१४७॥
 अपवाद उपक्रोशो निर्वादावर्णवादपरिवादाः ।
 एकार्थाः कथ्यन्ते गर्हा निंदा जुगुप्सा च ॥१४८॥
 शाप आक्रोश आक्षेपः क्षारणा स्याद्विद्वत्क्षणा ।
 स्मृताः सोल्लुंठसोत्प्रासोपहासाः समास्त्रयः ॥१४९॥
 अनुलापो मुकुर्भाषा प्रलापो अनर्थकं वचः ।
 काक्षा वर्णनमुल्लापः संलापो भाषणं मिथः ॥१५०॥
 मर्मरः शुष्कपर्णानां विस्फारो धनुषां धनिः ।
 वृद्धितं वारणानां च क्लेषा क्लेशा च वाजिनां ॥१५१॥
 आख्या संज्ञाभिधाह्वानं नामधेयं च नाम च ।
 आख्यायिका कथाख्यानं प्रह्वलीका प्रहेलिका ॥१५२॥
 विदुराग्नेडितं प्राज्ञा द्विस्त्रिव्याह्वरणं च यत् ।
 कीर्तिः श्लोको यशोभिख्यासमाख्यास्तुल्यलक्षणाः ॥१५३॥
 प्रश्नः स्यादनुयोगः पर्यनुयोगो भवेदुपालम्भः ।
 आकारणमाह्वानं कथयन्त्यभिमन्त्रणं प्राज्ञाः ॥१५४॥
 तत्रभवान् भगवानिति शब्दो वृद्धैः प्रयुज्यते पूज्ये ।
 पादा इति नामान्ते देवो भट्टारको वापि ॥१५५॥

॥ इति श्रीभट्टकल्यायुधकृतायामभिधानरत्नमालायां

स्वर्गकाण्डं प्रथमं समाप्तं ॥

भूर्भूमिर्वसुधावनिर्वसुमती धात्री धरित्री धरा
 गौर्गोत्रा जगती रसा क्षितिर्दिला क्षोणी क्षमा क्षमाचला ।
 कुः पृथ्वी पृथिवी स्थिरा च धरणी विश्वम्भरा मेदिनी
 ज्ञानंता विपुला समुद्रवसना सर्वसहोर्वी मही ॥१॥
 काश्यपी भूतधात्री च रत्नगर्भा वसुंधरा ।
 धराधारः च विज्ञेया तद्विशेषान्निबोधत ॥२॥
 उर्वरा सर्वसस्या भूर्भवेदिरिणमूषरः ।
 खिलमप्रकृत स्थानं मरुर्धन्वा स्थलं स्थली ॥३॥
 मृन्मृत्तिका प्रशस्तासौ मृत्सा मृत्स्नेति कथ्यते ।
 शाडूलं कुरितं प्रोक्तं नडूलं नलसंयुत ॥४॥
 कृष्णभूमः प्रदेशो ऽसौ यत्र स्यात्कृष्णमृत्तिका ।
 पाडुभूमस्तथा प्रोक्त उद्गभूमश्च पंडितैः ॥५॥
 नद्यंबुजीवनो देशो नदीमातृक उच्यते ।
 षष्टिनिष्पाद्यसस्यस्तु विज्ञेयो देवमातृकः ॥६॥
 मुद्रादीनां क्षेत्रं मौद्गीनं कौद्रवीणमित्यादि ।
 त्रैह्यं शालेयं भवति पुनर्त्रीहिशाल्योर्यत् ॥७॥
 तिल्यं तैलीनं स्यान्माष्यं माषीणमुम्यमौमीनं ।
 भंग्यं भांगीनं वा यव्यं षष्टिकथमेषां च ॥८॥

शाकशाकटमाख्यातमथवा शाकशाकिनं ।
 शाकस्य क्षेत्रमन्येषामेवं क्षेत्रेषु संहतिः ॥१॥
 अचलशिलोच्चयशैलक्षितिधरगिरिगोत्रपर्वताहार्याः ।
 नगशिखरिसानुमंतो धराद्रिकुध्राश्च तुल्यार्थाः ॥१०॥
 नितंबः कटको ज्ञेयः सानु प्रस्थं तटं भृगुः ।
 शृंगं च शिखरं कूटं निर्जरः प्रस्रवो ऽभसां ॥११॥
 गुह्यं पाषाणसंधिः स्यात्कंदरः कंदरा दरी ।
 निकुञ्जं गह्वरं प्रोक्तं पादाः प्रत्यंतपर्वताः ॥१२॥
 शिलोपलाश्मपाषाणग्रावाणाः प्रस्तरो दृषत् ।
 गलिताः स्थूलपाषाणा गंडशैला इति स्मृताः ॥१३॥
 अयस्कांतविशेषाः स्युश्चुंबकभ्रामकादयः ।
 आकरः स्यात्खनिर्गजा रुमा च लवणाकरः ॥१४॥
 उच्यते गैरिकं धातुस्ताम्रं शुल्बमुडुंबरं ।
 आरकूटः स्मृतो रीतिः कांस्यं सौराष्ट्रकं तथा ॥१५॥
 गिरिसारमश्मसारं लोहं कालायसं तथा शस्त्रं ।
 तीक्ष्णमयः पार्शवं कवयः कथयंत्यभिन्नार्थं ॥१६॥
 सीसकं सीसपत्रं स्याद्वंगं च मधुकं त्रपु ।
 रजतं कलधौतं च ब्रूयं तारं च कथ्यते ॥१७॥
 हेम स्वर्णं जातद्वयं सुवर्णं भर्मं रुक्मं द्वाटकं शातकुम्भ ।
 गांगयं स्याद्गैरिकं भूरि चंद्रं राः कल्याणं निष्कमष्टापदं च ॥१८॥

जंबूनदं हिरण्यं कनकमहारजतकाचनानि स्युः ।
 कार्तस्वरचामीकरकर्बुरतपनीयनामानि ॥१६॥
 अश्मगर्भं मरकतं हरिन्मणिरिति स्मृतः ।
 शोणाश्मा पद्मरागः स्याद्वैदूर्यं बालवायजं ॥१७॥
 स्फटिकः सूर्यकांतः स्यादर्काश्मा दहनोपलः ।
 रत्नं वसु मणिः सर्वं सर्वं लोहं च तैजस ॥१८॥
 वृक्षो ऽद्विष्टः क्षितिरुहः शिखरी च शाखी
 शालो वनस्पतिरगो विष्टपी कुष्ठश्च ।
 अद्रिः कुजस्तरुर्नोकरु इत्यभिन्नाः
 शब्दा हुविष्टरुनगद्रुमपादपाश्च ॥१९॥
 अवकेशी स विज्ञेयः फलैर्बध्यस्तु यो भवेत् ।
 क्षुपो रुस्वाशेषाशाखी फलवान् फलिनः फली ॥२०॥
 वानस्पत्याः स्मृता वृक्षा ये पुष्प्यन्ति फलन्ति च ।
 फलन्ति ये विना पुष्पं तान्वदन्ति वनस्पतीन् ॥२१॥
 फलपाकावसानास्तु बुधैरोषधयः स्मृताः ।
 लता प्रतानिनी वल्ली प्रततिर्व्रततिस्तथा ॥२२॥
 अवाग्भागो भवेद्बुधः प्राग्र तु शिखरं शिरः ।
 विस्तारो विष्टपः प्रोक्त आरोहस्तु समुच्चयः ॥२३॥
 स्कधाद्धः प्रकांडः स्यात् प्रघाणः स्कंध उच्यते ।
 स्कंधशाखा तु शाला स्यान्निष्कुटः कीटः स्मृतः ॥२४॥

त्वग्बलकं बलकलं प्रोक्तं मज्जा सार उदाहृतः ।
 कण्ठाटं भवेत्कंदः पादो मूलं जटा शिफा ॥२८॥
 आवाल आलवालः स्यादावापः स्थानकं तथा ।
 लतोद्गमो ऽवरोहस्तु प्रवालः पल्लवाकुरः ॥२९॥
 पल्लवः स्यात्किसलयं वल्लरी मंजरी तथा ।
 वर्हं पर्णं दलं पत्रं पलाशं कंदनं कंदः ।
 अकूरश्चाकुरः प्रोक्तो वृतं प्रसवबंधनं ॥३०॥
 पुष्पं प्रसवः कुसुमं प्रसूनकं सुमनसः समाख्याताः ।
 कोरकजालककालिकाकुड्मलमुकुत्तानि तुल्यानि ॥३१॥
 उन्मीलितमुन्मिषितं स्मितमुन्निद्रं विजृम्भितं हसितं ।
 उद्गुडं व्याकोशं पुष्पेषु विकाशवाचकाः शब्दाः ॥३२॥
 पौष्पं रजः परागः स्यान्मकरंदो मधु स्मृतः ।
 स्तवको गुच्छको गुच्छो गुलुङ्कः परिकीर्तितः ॥३३॥
 शलाघुः कोमलं प्रोक्तं वानं शुष्कफलं भवेत् ।
 बीजकोशी शमी शिंवा ग्रंथिः पर्व परुस्तथा ॥३४॥
 उन्नपस्तंबगुल्माश्च वीरुधो विटपाः स्मृताः ।
 शण्यं बालतृणं प्रोक्तं सर्वं च तृणमर्जुनं ॥३५॥
 घासस्तु यवसः प्रोक्तो बर्हिर्दुर्भः कुथः कुशः ।
 उलपो वल्वजः प्रोक्त इषीका काश उच्यते ।
 हरिताली भवेद्दूर्वा शरो मुंज इति स्मृतः ॥३६॥

रंभा कदली मोचा तृणराजः कथ्यते तलस्तालः ।
 कंकेलिर्शोकः स्यादाम्रश्रुतश्च सहकारः ॥३७॥
 मृद्वीका गोस्तनी द्राक्षा हारदूरा च कथ्यते ।
 प्रियंगुः फलिनी श्यामा कुल्लो गिरिमल्लिका ॥३८॥
 कर्वीरो ह्यमारो मालूरः श्रीफलो भवेद्विल्वः ।
 करुणो जंबीरः स्याद्ददरी कुवली च कर्कधुः ॥३९॥
 अर्जुनं ककुभं प्रादुः सालं सर्जं च सूरयः ।
 काबुकः पिचुलः प्रोक्त इज्जलो निचुलः स्मृतः ॥४०॥
 अरिष्टः पिचुमंदः स्यात् न्यग्रोधो वट उच्यते ।
 श्रीवृक्षः पिप्पलो ऽश्वत्थो बुधैर्बोधिश्च कथ्यते ॥४१॥
 ब्रह्मवृक्षः पलाशः स्यात्किंशुकश्च त्रिपत्तकः ।
 महावृक्षः स्नुहिः प्रोक्तः शेलुः श्लेष्मातकः स्मृतः ॥४२॥
 नक्तमालः करंजः स्याद्दृषा वासाढवृक्षकः ।
 आरग्वधः कृतमालः स्वर्णपुष्पी च कथ्यते ॥४३॥
 वृक्षोत्पलः कर्णिकारः पीतसालो ऽसनः स्मृतः ।
 दंडोत्पलः सहदेवा सल्लकी स्याद्भजप्रिया ॥४४॥
 निर्गुंडी सिडुवारः स्यान्मंदारः पारिभद्रकः ।
 तांबूली नागवल्ली स्याद्भूवाक पूग उच्यते ॥४५॥
 वानीरो वंजुलः शीतो विडुलो वेतसः स्मृतः ।
 गोक्षुरः स्थलशृंगाढः श्वदंष्ट्रा स्यात्त्रिकंठकः ॥४६॥

पिचव्यो बादरः प्रोक्तः कर्पासस्तूलकं पिचुः ।
 कोशातकी पटोली स्याद्गिरिकर्ण्यपराजिता ॥४७॥
 कथ्यते कृष्णाला गुंजा तापिच्छः काकतुंडिका ।
 किपाकः स्यान्महाकाल ओष्ठी विंबी च तुंडिका ॥४८॥
 त्वचिसारश्च यो वशो वेणुत्वक्सारमस्कराः ।
 स्वनति ये ऽनिलोद्भूता वेणवस्ते तु कीचकाः ॥४९॥
 नीला किंठी भवेद्वाणः पीता सहचरी भवेत् ।
 मालती कथ्यते जातिर्मागधी यूथिका तथा ॥५०॥
 हेमपुष्पमिह नागकेसर केसर च वकुलं प्रचक्षते ।
 कोविदारमपि कांचनार्कं मल्लिका विचकिलं

विचक्षणाः ॥५१॥

वर्णपुष्पममलानक तथा किंकिरातमुदितं कुरुटकं ।
 ओद्रपुष्पमभिधीयते जया सप्तला च नवमालिका स्मृता ॥५२॥
 बंधूक बंधुजीवं स्यात्पुत्रागः सुरपर्णिका ।
 अतिमुक्तकमिच्छति वासंती माधवी लतां ॥५३॥
 एवार्श्विर्महः प्रोक्तो वालुकी कर्कटी तथा ।
 कर्कारुरथ कूष्मांडस्तुंब्यलाबूश्च दुग्धिका ॥५४॥
 अरण्यमठवी सत्तं कांतारं काननं वनं ।
 विपिनं गहनं चेति नातिभिन्नार्थमिष्यते ॥५५॥
 तटोपकंठे या जाता वनराज्ञी महीभृतां ।

उपत्यकां तु तामाकुरपरिष्ठादधित्यकां ॥५६॥

नगरात्रातिद्वेरेण यः सद्भिरूपरोपितः ।

तरुण्डः स आरामस्तथोपवनमुच्यते ॥५७॥

विशेषं प्रमदवनं नृपस्तु यस्मिन् शुद्धातैः सह रमते गृहोपकेठे ।

उद्यानं स्वयमपैरैः समं च लोकैरन्येषां विभववतां च

पु पवाटी ॥५८॥

मातंगद्विरद्विपाः करिगजस्तंबेरमानेकपाः

कुंभी कुंजरवारणेभरदिनः सामोद्भवः सिंधुरः ।

तुल्यार्थाः कथिता हरिर्मृगपतिः पंचाननः केसरी

हृर्यक्षो नावरायुधो मृगरिपुः सिंहश्च कंठीरवः ॥५९॥

भद्रो मंदो मृगश्चेति विशेषास्त्रिविधा गजाः ।

वनप्रचारसादृष्यसत्त्वभेदोपलक्षिताः ॥६०॥

मूर्धपिंडौ स्मृतौ कुंभौ कुंभयोर्तरं विडुः ।

करः स्यात्कटो गंडो वमथुः कर्सीकरः ॥६१॥

दानं मंदो विषाणौ च दशनौ स्कंध आसनं ।

अपांगदेशो निर्याणं कर्णमूलं तु चूलिका ॥६२॥

अवग्रहो ललाटं स्यादारक्षः कुंभयोर्धः ।

दंतयोरुभयोर्मध्यं प्रतिमानं प्रचक्ष्यते ॥६३॥

कराग्रं पुष्करं प्रोक्तमंगुलिः कर्णिका मता ।

पेचकः पुष्कमूलं तु पद्मं स्याद्विडुजालकं ॥६४॥

लघ्नः प्रभिन्नो मत्तः स्यादुपात्तो मद्वर्जितः ।
 तिर्यग्दंतप्रहारस्तु गजः परिणतो मतः ॥६५॥
 सज्जितः कल्पितो ज्ञेयो बहूनां घटना घटा ।
 चूषा कक्ष्या वरत्रा स्यादालानं स्तम्भ उच्यते ॥६६॥
 पादकर्म यतं प्रोक्तं यातमकुशवारणं ।
 उभयं वीतमाख्यातं भेदः स्थूलोच्चयो गतेः ॥६७॥
 करीरी दंतमूलं स्याद्वारी च गजबंधनं ।
 निगडः पादबंधश्च हिंजीरः शृङ्खलो ऽङ्गुलः ॥६८॥
 कलमः करिपोतः स्यादङ्कुशः सृणिरुच्यते ।
 औपवाह्यो राजवाह्यः संनाह्यः समरोचितः ॥६९॥
 व्यालो दुष्टगजः प्रोक्तो हस्तिनी तु वशा स्मृता ।
 आधोरणा हस्तिपका हस्त्यारोहा निषादिनः ।
 गजाजीवास्तु शास्त्रज्ञैर्महामात्रा इति स्मृताः ॥७०॥
 कोलः क्रोडः शूकरः स्याद्वराहः
 पोत्री दंष्ट्री घृष्टिरुक्तः किरिश्च ।
 व्याघ्रो द्वीपी पुंडरीकस्तरुः
 शार्ङ्गलः स्याच्चित्रकायो मृगारिः ॥७१॥
 महिषः सैरिभ उक्तो रक्ताक्षः कासरो लुलायश्च ।
 वाघ्रीणसश्च खड्गी गंडक इति कथ्यते सद्भिः ॥७२॥
 मृत्नाच्छभल्लभाल्लूकभल्लूकाश्च समाः स्मृताः ।

अरण्यश्चा बुधैर्ज्ञेयः कोक ईहामृगो वृकः ॥७३॥
 गोमायुर्भूरिमायः स्याच्छूगालो जंबुकः शिवा ।
 फेरंडः फेरवः फेरुः क्रोष्टा च मृगधूर्तकः ॥७४॥
 एणः कुरंगो हरिणो मृगः स्यात्सारंग ऋष्यः पृषतो रुरुश्च ।
 न्यंकुस्तथा रंकुरिति प्रसिद्धा वातप्रमीशंबरकृष्णसाराः ॥७५॥
 बलीमुखो मर्कटको वनौकाः प्लवंगमः स्यात् प्लवगः प्लवंगः ।
 हरिः कपिः कीश इमे च शब्दाः शाखामृगो वानर
 इत्यभिज्ञाः ॥७६॥

गोलांगूल इति प्रोक्तः कृष्णवक्त्रस्तु मर्कटः ।
 कपेः क्रीडादिकं किं चित्कापेयमिति कथ्यते ॥७७॥
 शल्लः शल्लकः श्वावित्तसूची शल्लं शल्लं ।
 व्याघ्रादयो वनचराः पशवः श्वापदाः स्मृताः ॥७८॥
 गोधा मुशलिका प्रोक्ता गौधेरास्तत्सुता मताः ।
 सरठः कृकलासः स्यात्प्रतिसूर्यशयानकः ॥७९॥
 आबुर्वृषो मूषकः स्यादंडुरः खनकस्तथा ।
 कुक्कुंदरी च विज्ञेया विद्वाद्भिर्गन्धमूषिका ॥८०॥
 श्रोतुर्विडालो मार्जारो वृषदंशश्च कथ्यते ।
 जाह्नको गात्रसंकोची मंडली च बुधैः स्मृतः ॥८१॥
 पतन्पतंगः पतंगः पतत्री पत्नी शकुतिः शकुनिः शकुंतः ।
 वयो विहायो विहगो विहंगो विहंगमः पत्ररथो
 गरुत्मान् ॥८२॥

शकुनः खगो नगौकाः पक्षी विविष्किस्तथा विकिरः।

अंजनीजवाजिद्विजाश्च कथिताः समानार्थाः ॥८३॥

तनूरुहं गरुत्पत्रं पतत्रं कर्दं कर्दः।

पिच्छं वाजस्तथा पक्षः पक्षमूलं तु पक्षतिः ॥८४॥

पेशीकोशः स्मृतो ऽ उच्च कुलायो नीड उच्यते।

चंचुश्चूस्तथा त्रीटिडयनं गगने गतिः ॥८५॥

केकी शिखी शिखंडी प्रचलाकी वार्हिणः कलापी च।

सर्पाशनो मयूरः शिखावलः श्यामकंठश्च ॥८६॥

वाणी केका शिखा चूडा चंद्रको मेचकः स्मृतः।

प्रचलाकः शिखंडश्च कलापी वर्ह उच्यते ॥८७॥

अन्यभृतः परपुष्टः कलकंठः कोकिलः पिकः प्रोक्तः।

कलविकश्चटकः स्याद्दृढबलिभुक् नीलकंठश्च ॥८८॥

क्रौंचः क्रुड् स्यात् खंजनः खंजरीटः

कोकश्चक्रश्चक्रवाको रथांगः।

दार्वाघाटः सारसः पुष्कराण्यः

प्रोक्ता सद्भिः सारसी लक्ष्मणा च ॥८९॥

अरिष्टः करुः काको बलिपुष्टः सकृत्प्रजः।

एकदृग्बलिभुक् धांक्षश्चिर्जीवी च वायसः ॥९०॥

उलूकः कौशिकः प्रोक्तो धांक्षारातिर्निशादनः।

काकोलो मौकलिद्रोणः कृष्णकाको वनाश्रयः ॥९१॥

कृकवाकुस्ताम्रचूडः कुक्कुटश्चरणायुधः ।
 किकिदीविः स्मृतश्चाषः शकुतो भास उच्यते ॥१६॥
 भृंगः कलिङ्गो धूम्याटः सारङ्गश्चातको मतः ।
 व्याघ्राटस्तु भरद्वाजः शुकः कीर उदाहृतः ॥१७॥
 आटिः शरारिरातिः स्याडुत्क्रोशः कुरुरो मतः ।
 दात्यूहो जलरङ्कुः स्यात्कोयष्टिः शिखरी स्मृतः ॥१८॥
 वको वकोटो विशेषो बलाका विम्वकंठिका ।
 आतायी शकुनिश्चिल्लो मुद्गः स्याज्जलवायसः ॥१९॥
 हंसाः श्वेतच्छदाः प्रोक्ताश्चक्राङ्गा मानसौकसः ।
 वारला हंसकांता स्याद्वरला वरटा तथा ॥२०॥
 आताम्रै राजहंसाश्च धार्तराष्ट्राः सितेतैरैः ।
 मलिनैर्मल्लिकाब्ज्याश्च कथ्यन्ते चरणाननैः ॥२१॥
 पन्नैराधूसरैर्हंसाः कलहंसा इति स्मृताः ।
 प्रोच्यन्ते प्राचिकाः श्येनाश्चटिकाः क्षुद्रपक्षिकाः ॥२२॥
 जीवजीवकपिञ्जलचकोरहारीतिवञ्जुलकपोताः ।
 कार्ण्डवकादंबक्रकराद्याः पक्षिजातयो ज्ञेयाः ॥२३॥
 मधुकरमधुपमधुव्रतशिलीमुखभ्रमरभृङ्गपुष्पलिकः ।
 इर्दिदिरालिषट्चरणचंचरीकालिनो द्विरेफाः स्युः ॥२४॥
 किल्लिका चीरी स्यात्सरधा मधुमक्षिका भवेत्क्षुद्रा ।
 लूतोर्णनाभमर्कटजालिककृमयश्च तुल्यार्थाः ॥२५॥

पतंगः शलभः प्रोक्तः खद्योतो द्योतिरिंगणः ।
 ह्यालाहलश्चांजनिका ज्येष्ठा स्याद्दृढगोधिका ॥१०२॥
 ग्रामः संवसथो ज्ञेयो ग्रामाधानं च खेटकं ।
 ग्रामीणास्तु निगद्यते ग्राम्या ग्रामेयका इति ॥१०३॥
 ग्रामांतिकमुपशल्यं पर्यंतः परिसरः कठः प्रोक्तः ।
 अवधिर्मर्यादा स्यादाघाटः सीम सीमा च ॥१०४॥
 अधा पंथाः पङ्क्तिरेकपदी वर्त्म वर्तनी सर्णिः ।
 अयनं पद्वी मार्गः पद्या च निगद्यते निगमः ॥१०५॥
 ग्रामयोर्तरं दीर्घं प्रांतरं परिकीर्त्यते ।
 घोष आभीरपल्ली स्यात्पक्कणः शवरालयः ॥१०६॥
 व्रजः स्याद्गोकुलं गोष्ठं गोवृद्धं गोधनं धनं ।
 गोमान् गोमी च गोस्वामी गोविंदो ऽधिकृतो गवां ॥१०७॥
 उन्नानद्गान्बलीवर्द्धः ककुद्गान्वृषभो वृषः ।
 ऋषभः सौरभेयो गौर्वाडवेयो ऽथ शाकरः ॥१०८॥
 तर्णकः स्मर्यते वत्सो दम्यो वत्सतरः स्मृतः ।
 आर्षभ्यः स च विज्ञेयः षष्ठ्वे यस्य योग्यता ॥१०९॥
 महोन्नः स्यादुन्नतरो वृद्धोन्नस्तु जरद्रवः ।
 धुरं वहति यो धुर्यो धौरेयः स च कथ्यते ॥११०॥
 स्थूरी स्यात्पृष्ठवाह्यस्तु स्कंधिकः स्कंधवाहकः ।
 असकूटस्तु ककुदं सास्ना स्यादलकबलः ॥१११॥

नीचकी च शिरोदेशः स्कंधदेशो वरुः स्मृतः ।
 नस्योतो नास्तितः प्रोक्तः षोडन् प्रडूशनः स्मृतः ।
 भग्नशृङ्गस्तु तु कूटः स्याद्विषाणं शृङ्गमुच्यते ॥११५॥
 अथवा गौर्माहेयी सुरभिर्बहुला च सौरभेयी च ।
 उमार्जुनी च रोहिण्युक्तानडुही बुधैरनडाही ॥११६॥
 वेहृदृषभोपगता प्रष्ठौही गर्भिणी वशा बंध्या ।
 धेनुर्वप्रसूता वष्कयणी प्रौढवत्सा स्यात् ॥११७॥
 अवतोका स्रवद्गर्भा भद्रा गौर्गोमतल्लिका ।
 अचंडी सूरता प्रोक्ता वत्सकामा तु वत्सला ॥११८॥
 उधः स्यादापीनं पीनोद्धी पीवरस्तनी प्रोक्ता ।
 श्रेष्ठा च नैचिकी स्यात् द्रोणडुधा प्रचुरडुग्धा च ॥११९॥
 काल्योपसर्या प्रजने प्रसिद्धा परेष्टुका च प्रचुरप्रसूतिः ।
 विजायते या प्रतिवत्सरं गौः समांसमीनेति निगद्यते
 ५ सौ ॥१२०॥

गृष्टिः सकृत्प्रसूता स्यात्पलिक्री बालगर्भिणी ।
 गव्यं गोसंभवं सर्वं करीषं गोमयं स्मृतं ॥१२१॥
 उधस्यं क्षीरं स्यादुग्धं स्तन्यं पयश्च पीयूषं ।
 दधिसारं नवनीतं ब्रुवते दैत्यंगवीनं च ॥१२२॥
 तक्रमरिष्टमुदधिदंडाकृतकालशेषमायितानि ।
 द्रप्सं दध्यघनं स्यात्सर्पिर्घृतमाज्यमाधारः ॥१२३॥

शीनं स्त्यानं शृतं पक्कं विलीनं द्रुतमुच्यते ।
 मंथा मंथश्च मंथानो वैशाखः खजकस्तथा ॥१५१॥
 संदानं दामनी दाम पशूनां बंधनं मतं ।
 अजः प्रोक्तः स्तभो वस्तश्कागश्कगलकश्कगः ॥१५२॥
 वर्करः कथ्यते सद्भिः सर्वो ऽपि तरुणः पशुः ।
 तूवरः शृंगहीनस्तु पुमानव्यंजनश्च यः ॥१५३॥
 अविह्वर्णायुरश्रो रुडुरुणो वृष्णिमेत्रमेढाः स्युः ।
 अविसोढमविमरीसं स्यादविह्वसं च दुग्धमवेः ॥१५४॥
 दासेरकः क्रमेलक उष्ट्रो मयखणकरभृशखलकाः ।
 बालेयश्चक्रीवान् खरगर्दभरासभाश्च तुल्यार्थाः ॥१५५॥
 कौलेयकः सारमेयो भण्णः श्वा च कुर्कुरः ।
 शुनको मृगदंशश्च बुधैः शालावृको मतः ॥१५६॥
 मृगव्ये कुशलः श्वा च विश्वकदुरिति स्मृतः ।
 अलर्को रोगितो ज्ञेयः शुनकी सरमोच्यते ॥१५७॥
 पशूनां षट्संख्यायां षड्वं स्मर्यते बुधैः ।
 द्वित्वे च गोयुगं तेषां नामोच्चारणपूर्वकं ॥१५८॥
 नीवृज्जनपदो देश उपवर्तनमिष्यते ।
 जनो लोकः प्रजा प्रोक्ता विषयो ग्रामसंख्यया ॥१५९॥
 पत्तनं स्यादधिष्ठानं निगमः पुढभेदनं ।
 नगरं नगरी द्रुगः स्थानीयं पूः पुरी पुरं ॥१६०॥

स्कंधावार इति प्राज्ञै राजधानी निगद्यते ।
 शाखानगरमाख्यातं तथोपनगरं बुधैः ॥१३१॥
 विदेह्या मिथिला प्रोक्ता काशिर्वाराणसी स्मृता ।
 अवन्त्युज्जयिनी ज्ञेया कन्यकुब्जा महोदया ॥१३२॥
 हस्तिनाखः पारिकूटं च कथ्यते गोपुरं पुरद्वारं ।
 वप्रं शालं प्राकारमाकुरररं कपाटं च ॥१३३॥
 प्रतोली विशिखा रथ्या मुखं निःसरणं स्मृतं ।
 मृगाटकः पथां श्लेषः संस्थानं तु चतुष्पथं ॥१३४॥
 गृहभूमिस्तु वास्तुः स्याद्वाट आवेष्टको वृतिः ।
 गृहस्थानं स्मृतं राज्ञामुपकार्योपकारिका ॥१३५॥
 आवासावसथं गृहं च भवनं स्थानं निशातं कुलं
 संस्त्यायो निलयो निकाय्यमुच्छ्रं गेहं कुटं मंदिरं ।
 धिण्यं धाम निकेतनं च सदनं पस्थं च वास्तु क्षयः
 शाला वेष्म निवेशनोद्वसिते प्रोक्ते च सन्नौकसी ॥१३६॥
 शरणमगारं निवसनमालय एकार्थवाचकाः शब्दाः ।
 अपवरकं गर्भगृहं संजवनं स्याच्चतुःशालं ॥१३७॥
 गृहमिष्टकादिरचितं प्रासादो देवतानरेन्द्राणां ।
 आयतनं देवानामन्येषां धनवतां हर्म्यं ॥१३८॥
 सुधाधवलितं सौधं कुट्टिमं बडभूमिकं ।
 इंद्रकोशस्तमंगः स्याददृष्ट्यालको मतः ॥१३९॥

पाकस्थानं रसवती कथ्यते तन्महानसं ।
 उर्शति शयनस्थानं वासागारं विशारदाः ॥१४०॥
 आवेशनं शिल्पिशाला वाजिशाला तु मंडरा ।
 पाण्यविक्रयशाला स्यादापणो विपणिस्तथा ॥१४१॥
 कर्मशाला च काव्याणामन्वासनमुदाहृतं ।
 प्रपा पानीयशाला स्यात्सत्त्वशाला प्रतिश्रयः ॥१४२॥
 उपग्र आश्रयः प्रोक्तो मुनीनां स्थानमाश्रमः ।
 मठश्च व्रतिनां स्थानं मंडपः स्याज्जनाश्रयः ॥१४३॥
 वेष्मैकदेशः प्रघणाः प्रघाणाः स्यादल्लिंदकः ।
 अजिरं प्रांगणं प्रोक्तं वेदिका च वितर्दिका ॥१४४॥
 द्वार्द्वारं बलत्रं ज्ञेयमर्गला परिघः स्मृतः ।
 उत्तरंगं मतं तिर्यक् द्वारस्योपरि दारु यत् ॥१४५॥
 बुधैर्वर्द्धनमाला तु तोरणां परिकीर्त्यते ।
 आरोहणं स्यात्सोपानं निःश्रेणिरधिरोहणी ॥१४६॥
 गृहावयवद्वारा प्रोक्ता देहली तु मनीषिभिः ।
 संमार्जनी वर्धनी स्यात्संकरो ऽवकरः स्मृतः ॥१४७॥
 आच्छादनं स्याद्वलभी गृहाणां गोपानसी दारु च वक्रसंस्थं ।
 नीत्रं वलीकं पटलांतमाहुः कपोतपाली च
 विटंकसंज्ञा ॥१४८॥
 वातायनो गवाक्षश्च जालकं जालमुच्यते ।

कक्षांतरं प्रकोष्ठं च चंद्रशाला शिरोमूढं ॥१४६॥
 स्वस्तिको वर्धमानश्च नद्यावर्तादयस्तथा ।
 विच्छंदकविशेषाः स्युरमी भूपतिवेश्मनां ॥१५०॥
 परिवारः परिकरः परिस्पंदः परिग्रहः ।
 तथोपकरणं प्रोक्तं परिवर्द्धः प्ररिच्छदः ॥१५१॥
 पर्यंकः शयनं शय्या तल्पं च तलिनं स्मृतं ।
 अपाश्रयस्तु विद्वद्भिः कथ्यते मत्तवारणाः ॥१५२॥
 प्रवेण्यास्तरणं वर्णाः परिस्तोमः कुथः कुथा ।
 नवतं चेति तुल्यार्थाः प्रच्छदश्चोत्तरच्छदः ॥१५३॥
 अपठी कांडपठः स्यात्प्रतिसीरा जवनिका तिरस्करिणी ।
 उक्कीर्षकमुपधानं धीरैरुपवर्द्धमाख्यातं ॥१५४॥
 चंद्रोदयो वितानं स्यादुल्लोचः कदकस्तथा ।
 व्यंजनं तालवृत्तं च विष्टरः पीठमासनं ॥१५५॥
 वेत्रासनं तथासंदी कंकतं केशमार्जनं ।
 पाडुकानुपदीना स्यादुपानत्पादरक्षाणं ॥१५६॥
 दर्वी तर्हश्च खजिका कथ्यते दारुहस्तकः ।
 पेठां वदंति मंजूषां कुशूलं धान्यकोष्ठकं ॥१५७॥
 अंबरीषो भवेद्भाष्ट्रः कंडुः स्वेदनिका स्मृता ।
 चुल्ल्यश्मंतकमुद्धमानं स्मृताधिग्रयणी बुधैः ॥१५८॥
 अंगारशकटीं प्रादुर्हसंतीं च हसंतिकां ।

उखा स्थाली चरुः कुम्भी पिठरं कुडमुच्यते ॥१५१॥
 कठाढः कर्परो ज्ञेयो भृंगारः कनकालुका ।
 शालाजिरो वर्धमानः शरावः स्मर्यते बुधैः ॥१६०॥
 कोशिका मल्लिका प्रोक्ता पिधानं स्यादुद्वनं ।
 घटः करीरः कलशः कुठः कुम्भो निपः स्मृतः ॥१६१॥
 कर्करी करकः प्रोक्तो वर्धनी च गलंतिका ।
 गर्गरी मंथनी प्रोक्ता मणिकः स्यादल्लितरः ॥१६२॥
 धान्यान्नमारनालं संधानं कांजिकं च सौवीरं ।
 अभिषवमवंतिसोमं तुषोदकं शुक्तमिच्छति ॥१६३॥
 अंधः कूरं भक्तं दिदीविरत्रं तथौदनो भिस्सा ।
 अशनं स्यादाहारः पूषापूषौ च पूषलिका ॥१६४॥
 यवागूरुणिष्का आणा तरला च विलेपिका ।
 क्षैरेयी पायसं प्रोक्तं परमान्नं च सूरिभिः ॥१६५॥
 मिष्टान्नं व्यंजनं ज्ञेयं वेषवार उपस्करः ।
 दधिमंडो भवेन्मस्तु कर्भो दधिसक्तवः ॥१६६॥
 दाधिकं संस्कृतं दध्ना सार्षिणं सर्पिषा स्मृतं ।
 लवणोदकसंसिद्धमुदलावणिकं मतं ॥१६७॥
 अंगारेषु विपक्षं मांसं भूतिर्भट्टकं भृष्टं ।
 उख्यमुखासंसिद्धं शूले शूल्यं भट्टित्रं च ॥१६८॥
 किलाढः कूर्चिका चेति क्षीरस्य विकृती उभे ।

फाणितविकृतिर्गौडी मत्स्यडी खंडशर्कराः ॥१६३॥
 वल्भनमभ्यवहारः प्रत्यवसानं च जेमनं जग्धिः ।
 खादनमशनं भक्षणमाहारो भोजनं स्वदनं ॥१७०॥
 पर्याप्तमुपसंपन्नं तृप्तिः सौहित्यमुच्यते ।
 विधसो भुक्तशेषं स्याद्भुक्तोच्छिष्टं तु फेलिका ॥१७१॥
 अमत्रं भाजनं पात्रं स्थालं तुल्यार्थमिष्यते ।
 गत्वर्कश्चानुतर्षश्च चषकः सरकः स्मृतः ॥१७२॥
 आपानं पानगोष्ठी स्यात्सपीतिः सहपानकं ।
 उपदंशावदंशौ च चक्षणां संप्रचक्षते ॥१७३॥
 मधासवः शीधु सुरा प्रसन्ना परिस्रुता स्यान्मदिरा मदिष्ठा ।
 कादंबरी स्वाडूरसा च शुंडा गंधोत्तमा माधवकश्च
 कृता ॥१७४॥

कल्यं कथ्यं तथा मद्यं मैरेयं कापिशायनं ।
 माधीकमासवः प्रोक्तः परिस्रुद्धारुणी मधु ॥१७५॥
 मनुष्यो मानुषो मर्त्यो मनुजो मानवो नरः ।
 पुमान्पंचजनो ना च पुरुषः पूरुषश्च विद् ॥१७६॥
 धीरो धीमान् लब्धवर्णो विपश्चित्
 वृद्धो विद्वान् प्राप्तद्वपो ऽभिद्वपः ।
 सूरिः प्राज्ञः पंडितः सन्मनीषी
 ज्ञो दोषज्ञः कोविदः स्यात्प्रबुद्धः ॥१७७॥

बुधः सुधीः कृती कृष्टिः कविवर्यक्तो विशारदः ।
 विचक्षणश्च मेधावी संख्यावान्मतिमान्मतः ॥१७८॥
 प्रेक्षा प्रज्ञा प्रतिभा धीर्धिषणा शेमुषी मनीषा च ।
 बुद्धिर्मतिश्च मेधा संख्या संवित्तिरूपलब्धिः ॥१७९॥
 चतुरः स्यात्क्षेत्रज्ञः कृतकृस्तः कृतमुखश्च कृतकर्मा ।
 दक्षः कुशलो ऽभिज्ञो निष्णातः शिक्षितः प्रवीणश्च ॥१८०॥
 वैधेयो बालिशो बालो जडो जाल्मो यथोद्धतः ।
 मूढो मंदो विवर्णश्च मूर्खः स्यान्मातृशासितः ॥१८१॥
 अर्वाणामणकमपसदमवमवद्यं निकृष्टमपकृष्टं ।
 अधमं चेलं कांडं खिंटं पापं च रेफसं प्रादुः ॥१८२॥
 ऐकागारिकतस्करदस्युप्रतिरोधकाः परास्कंदी ।
 चौरो मल्लिह्वचः स्यात्परिमोषी पारिपंथिकः स्तेनः ॥१८३॥
 पश्यतो यो दुरत्यर्थं स चौरः पश्यतोदुरः ।
 द्रव्यं ह्यपहृतं लोप्त्रं स्तेयं चौर्यमिति स्मृतं ॥१८४॥
 पाठश्चरः पठचौरो बद्धो नद्धश्च संयतः ।
 क्षेमं करो रिष्टतातिः शिवतातिः शिवंकरः ॥१८५॥
 परवांस्तु पराधीनो निघ्नः परवशस्तथा ।
 परतंत्रः परायत्तः परच्छंदश्च गृह्यकः ॥१८६॥
 कठोरः कठिनः क्रूरः कक्खरुः कर्कशो दृढः ।
 उच्यते बहुलः स्थूलः पीनः पीवा च पीवरः ॥१८७॥

अर्थः परिवृढः स्वामी प्रभुर्नेता च नायकः ।
 अधिभूरधिपः प्रोक्तो ह्यधीशो ऽधिपतिस्तथा ॥११८॥
 तपस्वी संयतः शांतो मुनिर्लिङ्गी यतिर्व्रती ।
 रजोहरणधारी च श्वेतवासाः सितांबरः ॥११९॥
 नग्राहो दिग्वासाः क्षपणः श्रमणश्च जीवको जैनः ।
 आजीवो मलधारी निर्यथः कथ्यते सद्भिः ॥१२०॥
 दुर्जनः पिशुनः क्षुद्रो नीचः कर्णेजपः खलः ।
 दोषग्राही पुरोभागी द्विजिह्वो मत्सरी मतः ॥१२१॥
 कदर्यहीनकीनाशकिंपचानमितपचाः ।
 कृपणक्षुल्लकक्लीवक्षुद्रा एकार्थवाचकाः ॥१२२॥
 क्षुद्रदरिद्राकिंचनदुर्विधदुःस्थाश्च दुर्गताः प्रोक्ताः ।
 इतरप्राकृतपामरपृथग्जना वर्वराश्च तुल्यार्थाः ॥१२३॥
 दांडाजिनिकः कुट्टकः कार्पटिको जालिकश्च कौसृतिकः ।
 धूर्तो व्यंसक उक्तो मायावी मायिको मायी ॥१२४॥
 आद्यूनः स्यादौदरिको भक्तको घस्मरो ऽद्भरः ।
 तमसेचनकं प्राकुस्तृप्तिर्यस्य न जायते ॥१२५॥
 परान्नः परपिंडादः परजातः परैधितः ।
 सर्वान्नीनः सर्वभक्षो मांसादी शौष्कलः स्मृतः ॥१२६॥
 उच्यते प्रवणः प्रहस्तत्परश्च परायणः ।
 व्युत्पन्नः प्रहृतः क्षुण्णः संस्कृतश्च निगद्यते ॥१२७॥

लोलुभं लोलुपं लोलं लालसं लपटं विडुः ।
 प्रतूर्णस्वरितस्तूर्ण उत्सुकः प्रसृतः स्मृतः ॥११८॥
 शूरो वीरश्च विक्रांतो भटश्चार्भटो भवेत् ।
 दरितश्चकितो भीतस्त्रस्तो भीरुश्च कातरः ॥११९॥
 क्षुभितः शंकितश्चेति नातिनानार्थवाचकाः ।
 महोत्साहो महोद्योगो महेच्छः स्यान्महामनाः ॥५००॥
 उदात्तश्च तथोदीर्णो महात्मोदार उच्यते ।
 आढ्यः समृद्धो धनवानिन ईशो धनीश्चरः ॥५०१॥
 अभ्यागारिकमिच्छन्ति कुटुम्बव्यापृतं जनाः ।
 पांथो ऽध्वगो ऽध्वनीनः स्यादध्वन्यः पथिकस्तथा ॥५०२॥
 जंघालो जवनो वेगी पाथेयं शंबलं स्मृतं ।
 आवेशिकः प्राघुणक आगंतुरतिथिः स्मृतः ॥५०३॥
 आतिथेयं तथातिथ्यमातिथेयी च कथ्यते ।
 अर्थी मार्गणकः प्रोक्तो याचकश्च वनीपकः ॥५०४॥
 अध्येषणैषणा यात्रा याचना प्रार्थना स्मृता ।
 क्षुद्धान्बुभुक्षितः प्सातो जिघत्सुः क्षुधितस्तथा ॥५०५॥
 अशनाया बुभुक्षा प्सा जिघत्साक्षुत्क्षुधाः समाः ।
 कोपनः क्रोधनः क्रोधी रोषणाः स्यादमर्षणाः ॥५०६॥
 कोपः क्रोधस्तथामर्षो रोषः प्रतिघ्न उच्यते ।
 तृषितस्तर्षितः प्रोक्तः पिपासुश्च पिपासितः ॥५०७॥

उदन्या तर्षतृट्पृष्णापिपासाश्च समाः स्मृताः ।
 तृष्णाको गर्धनो गृध्रुर्लिप्सुर्लुब्धो ऽभिलाषुकः ॥५०८॥
 तृष्णाभिलाषो लिप्साशा धनाया गर्धनोच्यते ।
 अधरो हीनवादी स्यात्प्रसक्तः प्रसृतः स्मृतः ॥५०९॥
 दासो दासेरकश्चेष्टो भुजिष्यः किं करो मतः ।
 श्लक्ष्णो मधुरवाक् प्रोक्तः स्थूललक्ष्णो बहुव्ययी ॥५१०॥
 प्रियवाग्दानशीलश्च वदान्यः परिकीर्तितः ।
 भवेदक्षिगतो द्वेष्यः प्रणाप्यो ऽसंमतो मतः ॥५११॥
 चक्षुष्यः सुभगो ज्ञेयो वल्लभो दयितः प्रियः ।
 गेहेनर्दी गेहेशूरः पिंडीशूरश्च कथ्यते ॥५१२॥
 स्थानस्थो यो परान् द्वेष्टि गोष्ठश्च तं विडुर्बुधाः ।
 असौ पंचजननीनः स्याद्यो भांडादिरतो नरः ॥५१३॥
 वैरंगिको विरागाहो धनवानस्तिमान्मतः ।
 प्रेष्यः प्रोक्तः परिस्कंदः कर्मशूरश्च कर्मठः ॥५१४॥
 अलंकर्मीण इत्युक्तः कर्मशीलस्तु यः पुमान् ।
 उत्तालस्त्वरितो ज्ञेयो विश्रब्धः स्थिर उच्यते ॥५१५॥
 तीक्ष्णोपायेन यो ऽन्विच्छेत्स आयःशूलिको मतः ।
 अरुतुदः स्याद्यथको वियातो धृष्ट उच्यते ॥५१६॥
 शरार्धघातको हिस्रो नृशंसः क्रूरकर्मकृत् ।
 साधुः सज्जन आर्यः स्याद्ब्रह्मेधी गृहाधिपः ॥५१७॥

कुशाग्रीयमतिः प्रोक्तः सूक्ष्मदर्शी च यः पुमान् ।
 चिद्रूपः स्यात्सहृदयः सहस्तः शिञ्जितायुधः ॥११७॥
 समुखः स खलु प्रोक्तो यो वक्ति प्रतिभान्वितः ।
 नीलीरागः स विज्ञेयः स्थिरप्रेमा च यः पुमान् ॥११८॥
 क्षणमात्रानुरागी च हरिद्राराग उच्यते ।
 शाली श्रेयानधृष्टौ च प्रोक्तौ शालीनशार्दौ ॥११९॥
 हारार्थानर्थसंदर्शी दीर्घदृष्टिः प्रकीर्तितः ।
 प्रत्युत्पन्नमतिर्ज्ञेयस्तत्कालोत्पन्नधीर्नरः ॥१२०॥
 यद्गविष्यो दैवपरो यद्वदः स्यादनुत्तरः ।
 अज्ञो मातृमुखः प्रोक्तो दुर्मुखो मुखः स्मृतः ॥१२१॥
 कद्वदो गर्हवादी स्यात्कद्वरः कुत्सितो भवेत् ।
 प्रकांडोद्दौ प्रशंसायामाक्षेपे कृतकः स्मृतः ॥१२२॥
 अहंयुः स्यादहंकारी शुभंयुः शुभसंयुतः ।
 यथाकामी स्वरुचिः स्यात्स्वच्छंदो निर्वग्रहः ॥१२३॥
 अन्वेष्टानुपदी प्रोक्तः प्रतिभूर्लघुकः स्मृतः ।
 रोगाडुन्मुक्त उल्लासः कल्यो वार्त्तो निरामयः ॥१२४॥
 जैवातृकः स्यादायुष्मान् बलवानंसलो मतः ।
 ज्ञाबालः स्यादज्ञाजीवः कष्टः कामी च कामुकः ॥१२५॥
 वेष्म्यापतिर्भुजंगः स्याद्विदः पल्लवकः स्मृतः ।
 विद्वस्तो व्याकुलः प्रोक्तः कुंठो मंदः क्रियासु यः ॥१२६॥

क्रियावान् कर्मसूक्ष्मो दीर्घसूत्रो जडक्रियः ।
 निकृतो विप्रलब्धः स्यात्समुन्नद्धो ऽतिगर्वितः ॥१३८॥
 प्रतीक्ष्यः कथ्यते पूज्यः पूजितो ऽपचितो भवेत् ।
 ईर्ष्यालुः कुहनः प्रोक्तो जारो ह्युपपत्तिः स्मृतः ॥१३९॥
 सरलो दक्षिणो ज्ञेयो विदग्धश्चेक उच्यते ।
 उत्पश्यन्मुमुक्षुं विद्यात् न्युन्नं विद्यादधोमुखं ॥१४०॥
 आसीन उपविष्टः स्याद्दूर्ध्व ऊर्ध्वदमः स्थितः ।
 क्षीवो मत्तः क्षमः शक्तः प्रगल्भः प्रौढ उच्यते ।
 उत्क उत्कंठितः प्रोक्तो विज्ञावो विह्वलः स्मृतः ॥१४१॥
 अलसः शीतको मंदो जडो जिह्वश्च मंथरः ।
 पोगंडो विकलांगः स्याल्लोढलो ऽव्यक्तवाग्भवेत् ॥१४२॥
 कितवः स्यात् द्यूतकारो द्यूतमत्तवती भवेत् ।
 अक्षो दुरोदरं प्रोक्तं सभिको द्यूतकारकः ॥१४३॥
 परीक्षकः कारणिको गृह्यः पक्ष उदाहृतः ।
 अभिजातः कुलीनः स्यात्कुचरः कुटिलाशयः ॥१४४॥
 निषादिनो गजारोहा अश्वारोहास्तु सादिनः ।
 रथिनः स्यंदनारोहा नावारोहास्तु नाविकाः ॥१४५॥
 ब्राह्मणो वाडवो विप्रो भूमिदेवो द्विजोत्तमः ।
 अग्रजन्मा द्विजन्मा च षड्र्मा सोमपा द्विजः ॥१४६॥
 ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यस्त्रयो वर्णा द्विजातयः ।

शूद्रस्तुरीयवर्णः स्यात्तद्भेदास्त्वंत्यज्ञाः स्मृताः ॥१३७॥
 ब्रह्मचार्यादयो वेदे प्रोक्ताश्चत्वार आश्रमाः ।
 शूद्रो ऽगृहस्थ एव स्यात्तन्त्रियो न यतिर्भवेत् ॥१३८॥
 ब्रह्मचारी भवेद्वर्णी गृहस्थः स्नातकस्तथा ।
 वैखानसो वानप्रस्थः कर्मसंन्यासिको यतिः ॥१३९॥
 अनूचानः सर्ववेदः श्रोत्रियश्चांद्सो मतः ।
 प्राज्यातात्पितुरुत्पन्न आमुध्यायण इष्यते ॥१४०॥
 अन्ववायो ऽन्वयो वंशो गोत्रं चाभिजनः कुलं ।
 चरित्रं चरितं शीलं चारित्रं च समं स्मृतं ॥१४१॥
 वृत्ताध्ययनसंपत्तिरिष्यते ब्रह्मवर्चसं ।
 ब्रह्मचर्यं बुधाः प्राहुः समस्तेन्द्रियसंयमं ॥१४२॥
 संज्ञेय उपसंग्राह्यो यो ऽभिवाच्यो यथाविधि ।
 उपसंग्रहणं चापि प्राहुः संतो ऽभिवादनं ॥१४३॥
 निवृत्तेन्द्रियलौल्यस्तु श्रान्तः शान्तश्च कथ्यते ।
 तपःक्लेशसहो दांतो ह्यंतर्वाणिश्च शास्त्रवित् ॥१४४॥
 अध्यापक उपाध्यायो व्याख्या विवरणं स्मृतं ।
 शिष्यांतेवांसिनौ ह्यक्षः शैक्षः प्राथमकल्पिकः ॥१४५॥
 विघ्नो ऽंतरायः प्रत्यूहो व्यवयश्च प्रवर्तितः ।
 साकल्यवचनं प्राज्ञैः पारायणमुदाहृतं ॥१४६॥
 आम्नायः संप्रदायः स्यात्पारंपर्यं गुरुक्रमः ।

प्रयतः स्यादनुच्छिष्टः संशितश्च सुनिश्चितः ॥१४७॥
 सांवत्सरो ज्योतिषिको ज्ञानी मौढूर्तिकस्तथा ।
 कार्त्तातिकस्तु दैवज्ञ आदेशी गणकः स्मृतः ॥१४८॥
 ब्राह्म्यः संस्कारहीनः स्यादवकीर्णी क्षतव्रतः ।
 शिश्चिदानो दुराचारस्त्यक्ताग्निर्वीरहाद्विजः ॥१४९॥
 धर्मधृजो लिंगवृत्तिरस्वाध्यायो निराकृतिः ।
 शस्त्राजीवः कांडस्पृष्टो ब्रह्मबंधुर्द्विजो ऽधमः ॥१५०॥
 ज्ञातिमात्रोपजीवी च कथ्यते ब्राह्मणव्रुवः ।
 अब्रह्मण्यमवध्यं स्यात् ब्रह्मण्यं ब्रह्मणे हितं ॥१५१॥
 उपवीतं ब्रह्मसूत्रं प्रक्षिप्तं दाक्षिणे करे ।
 प्राचीनावीतमन्यस्मिन्निवीतं कंठलंबितं ॥१५२॥
 आचमनमुपस्पर्शनमाप्लवनं स्नानमिष्यते सवनं ।
 निर्णितं प्रक्षालितमाहुधौतं च तुल्यार्थं ॥१५३॥
 पाराशरी व्रती भिक्षुर्मस्करी पारिरक्षिकः ।
 परिव्राजिकस्तपस्वी कर्मही तापसः स्मृतः ॥१५४॥
 वैकक्षमुत्तरासंगः प्रोक्ता वृद्धतिका तथा ।
 पर्यस्तिका परिकरं पर्यंकश्चेति कथ्यते ॥१५५॥
 कक्षापटः स्यात्कौपी कुंडिका च कमंडलुः ।
 आषाढो व्रतिनां दंडो व्रतिनामासनं वृषी ॥१५६॥
 ऋषिस्त्रिकालदर्शी स्यान्मुनिर्वाचयमो मतः ।

प्राचेतसस्तु वाल्मीकिमैत्रावरुण उच्यते ॥१५७॥
 उक्तो ऽगस्तिरगस्त्यो लोपामुद्रापतिश्च घट्योनिः ।
 सात्यवतेयः पाराशर्यो द्वैपायनो व्यासः ॥१५८॥
 यागो यज्ञः क्रतुः स्तोमः सप्ततंतुर्मखो ऽधरः ।
 वितानं संस्तरौ बर्हिः सवः सत्तं च कथ्यते ॥१५९॥
 निर्मथकाष्ठमरणिः प्रणीतो ऽग्निश्च संस्कृतः ।
 वेदी परिष्कृता भूमिः पात्रमुक्तं सुगादिकं ॥१६०॥
 दृव्यपाकश्चरुः प्रोक्तः संनाय्यं दृविरुच्यते ।
 शृते क्षीरे दधि क्षिप्तमामिक्षा कथ्यते बुधैः ॥१६१॥
 उपाकृतस्तु विज्ञेयो मंत्रेण प्रोक्षितः पशुः ।
 हुतं वषट्कृतं ज्ञेयं यज्ञांतो ऽवभृथः स्मृतः ॥१६२॥
 वृहस्पतिसवेनेष्टं येनासौ स्थपतिर्भवेत् ।
 सर्ववेदास्तु विज्ञेयो दत्तसर्वस्वदक्षिणः ॥१६३॥
 विश्राणनं विष्ठापितमंहतिरपवर्जनं वितरणं च ।
 निर्वपणं च स्पर्शनमुत्सर्गः स्यात्प्रदेशनं दानं ॥१६४॥
 यष्टा च यज्ञमानः स्यादादेष्टा दीक्षितो व्रती ।
 इज्याशीलो यायजूको यज्वा स्यादासुतीवल्तः ॥१६५॥
 राजा राजन्यो राट् प्रजापतिः क्षत्रियो नृपः क्षत्रं ।
 मूर्धाभिषिक्तभूपतिपार्थिवनरदेवलोकपालाः स्युः ॥१६६॥
 येनेष्टं राजसूयेन स सम्राट् परिकीर्तितः ।

चक्रवर्ती सार्वभौमो मध्यमो मंडलेश्वरः ॥१६७॥
 आतपत्रं भवेच्छत्रं चामरं तु प्रकीर्णकं ।
 ह्रैमं सिंहासनं राज्ञां स्मृतं भद्रासनं बुधैः ॥१६८॥
 द्वाःस्थो दौवारिकः क्षत्ता दंडी वेत्रधरस्तथा ।
 उत्सारको द्वारपालः प्रतीहारो बुधैः स्मृतः ॥१६९॥
 अपसर्पश्चरश्चरः प्रणिधिर्गूढपूरुषः ।
 यथार्थवर्णो मंत्रज्ञः स्पशो हेरक उच्यते ॥१७०॥
 मंत्री बुद्धिसहायः स्यादमात्यः सचिवस्तथा ।
 सौवस्तिक इति प्रोक्तः पुरोधाश्च पुरोहितः ॥१७१॥
 महामात्रः प्रधानं स्यादध्यक्षो ऽधिकृतः स्मृतः ।
 सौविदः सौविदल्लश्च स्थापत्यः कंचुकी मतः ॥१७२॥
 मित्रं सखा वयस्यश्च सुहृत्स्निग्धश्च कथ्यते ।
 अनुजीवी सहायः स्यात्सेवको ऽनुचरो ऽनुगः ॥१७३॥
 प्राड्विवाको ऽक्षदक् स्थेयो न्यायो ऽक्ष इति कथ्यते ।
 अंतःपुरेष्वधिकृतः स्मृतो ऽंतर्वंशिको नरः ॥१७४॥
 क्लीवो वर्षधरः षंडः पंडकश्च नपुंसकः ।
 उभयव्यंजनं षोढा तृतीया प्रकृतिः स्मृता ॥१७५॥
 आरालिकः सूपकारः सूदः स्यादल्लवस्तथा ।
 पौरोगवस्तु विशेषः सूदाध्यक्षो मनीषिभिः ॥१७६॥
 वैद्यासिकः केलिकिलो बुधैर्वासंतिको मतः ।

परिहासो द्रवो नर्म केलिः क्रीडा च खेलनं ॥१७७॥
 रत्निवर्गो ह्यनीकस्थः सेनानीर्वाहिनीपतिः ।
 अर्थागमो भवेदायो भागधेयो बलिः करः ॥१७८॥
 उपदा प्राभृतं प्रोक्तमुपयाह्यमुपायनं ।
 लंचोत्कोचमुपादानमुपचारस्तथामिषं ॥१७९॥
 प्रबोधका मागधवंदिसूता वैतालिका मंगलपाठकाश्च ।
 अक्कोटनं स्यान्मृगया मृगव्यं पापडिराखेटक इत्यभिन्नं ॥१८०॥
 अर्वा गंधर्वो ऽश्वः सप्तिर्वाजी तुरंगमस्तुरगः ।
 ताद्व्यो हुरिस्तुरंगो युयुक्तो घोटको ह्यो वाहः ॥१८१॥
 गुणदेशकृतास्तेषां संज्ञाः स्युरनेकधा लोके ।
 कर्कः श्वेतः शोणो रक्तो हेमश्च कृष्णवर्णो ऽश्वः ॥१८२॥
 मल्लिकान्नः सितैर्नेत्रैः कृष्णैरिन्द्रायुधो मतः ।
 श्रीवृक्षकी स विज्ञेयः श्रीवृक्षो यस्य लाङ्गनं ॥१८३॥
 आजानेयाः कुलीनाः स्युः पारसीका वनायुजाः ।
 कांबोजा वाल्लिकाः प्रोक्ताः सैधवाः सिंधुपारजाः ॥१८४॥
 शूलको दुर्विनीतो ऽश्वः पोतः प्रोक्तः किशोरकः ।
 अर्वती वडवा वामी प्रसूता वाजिनी स्मृता ॥१८५॥
 लूनं पुच्छं तु लाङ्गूलं वाल्लहस्तश्च वाल्लधिः ।
 प्रोथ इत्युच्यते घोणा मध्यं कश्यं खुरः शफः ॥१८६॥
 पर्याणं स्यात्पल्ययनं खलीनं कविकं स्मृतं ।

चर्मदंडः कशा प्रोक्ता वल्गारश्मिकुशाः स्मृताः ॥२८७॥
 रंहस्तरः स्यदः स्यात्प्रसरो वेगो रयो जवो वाजः ।
 पांशुः क्षोदो रेणुश्चूर्णं धूली रजश्च तुल्यार्थाः ॥२८८॥
 अन्नः शतांगः शकटः स्यंदनः कथ्यते रथः ।
 गंत्री कंबलवाह्यस्तु कूवरी च निगद्यते ॥२८९॥
 योग्यार्थो वैनयिको ह्यध्वन्यः पारियानिकः ।
 कर्णिरथः प्रवह्णं डयनं चेति कथ्यते ॥२९०॥
 देवतार्थो देवरथो युद्धार्थः सांपरायिकः ।
 क्रीडार्थः पुष्परथो जेता जैत्ररथः स्मृतः ॥२९१॥
 चक्रं रथांगमाख्यातं कूवरं च युगंधरं ।
 चक्रधारा प्रधिर्नेमिर्नाभिश्चक्रस्य पिंडिका ॥२९२॥
 अपस्करो रथांगः स्यादणिरक्षाग्रकीलिका ।
 नियंता प्राजिता क्षत्ता दक्षिणस्थश्च सारथिः ॥२९३॥
 सव्येष्टः कथ्यते सूतो वज्रथं रथगोपनं ।
 वाहनं धोरणं युग्यं यानं पत्रमिति स्मृतं ॥२९४॥
 शिविका याप्ययानं स्याद्वेसरो ऽश्वतरो मतः ।
 पदातपत्तिपादातपदातिकपदातयः ।
 पद्मश्च पद्मश्चेति कथ्यंते पादचारिणः ॥२९५॥
 हृष्यं स्थूलं पटकुटी गुणलयनी केणिका च निर्दिष्टा ।
 ध्रुवकः शिवकः शंकुः पुष्पलकः कीलकः प्रोक्तः ॥२९६॥

यात्रा प्रयाणं प्रस्थानं निवेशः शिविरं स्मृतं ।
 अवस्कंदः प्रपातश्च सौप्तिकं च निगद्यते ॥३१७॥
 संग्रामः समितिः समिध समरं संख्यं समीकं रणं
 युद्धं युत्पथनं मृधं समुदयः संयत्कालिः संयुगं ।
 द्वंद्वयोधनसंप्रहारकलहार्कंदाहवाभ्यागमाः
 संस्फोटप्रविदारणप्रहरणानीकाजयः संग्रः ॥३१८॥
 संपरायः समाधातः प्रधातश्च समाह्वयः ।
 ज्ञ्यं स्यादभिसंपातः संमर्दो वियद्वस्तथा ॥३१९॥
 अभियातिर्रातिरमित्ररिपू प्रतिपक्षाविपक्षाविरोध्यरयः ।
 अहितो ऽसहनश्च जिघांसुरिति प्रथिताः परिपंथिपरा
 सुहृदः ॥३२०॥
 प्रत्यर्थी पर्यवस्थाता द्वेषी वैरी च शात्रवः ।
 शत्रुः सपत्नी भ्रातृव्यः प्रत्यनीको द्विषन्मतः ॥३२१॥
 पृतना सेना धजिनी पताकिनी वाहिनी बलं सैन्यं ।
 चक्रं चमूर्ध्वद्वयिन्यनीकिनी स्यादनीकं च ॥३२२॥
 वैजयंती पताका च केतुः स्यात्केतनं धजः ।
 अस्योच्चूलावचूलाख्यावूर्धाधोमुखकूर्चकौ ॥३२३॥
 संनाहः कवचं वर्म तनुत्राणमुश्कदः ।
 जगरः कंकटो माठी दंशनं जालिका स्मृता ॥३२४॥
 खेटकं फलकं चर्म प्रोक्तमावरणं बुधैः ।

वर्मितः स्यात्कवचितः संनद्धो दंशितस्तथा ॥३०५॥
 सर्वाभिसारमिच्छन्ति सर्वसंनहनं बुधाः ।
 यत्सेनयाभिनिर्घाणं स्मृतं तदभिषेणनं ॥३०६॥
 हेतिः शस्त्रं प्रहरणमायुधमस्त्रं चतुर्विधं तच्च ।
 मुक्तामुक्तममुक्तं करमुक्तं यंत्रमुक्तं च ॥३०७॥
 शक्त्यादि पाणिमुक्तं स्यादमुक्तं क्षुरिकादिकं ।
 मुक्तामुक्तं तु यश्चादि यंत्रमुक्तं शरादिकं ॥३०८॥
 अस्त्रं धनुरिष्वासं कोदंडं धन्व कार्मुकं चापं ।
 बाणासनं द्रुणा स्यान्मौर्वी ज्या सिंजिनी गुणो जीवा ॥३०९॥
 तूणीरमुपासंगस्तूणं तूणी निषंग इषुधिश्च ।
 बाणाश्चयः कलापः कार्मुककोटिर्भवेदृष्टनिः ॥३१०॥
 कंकपत्रशर्मार्गणबाणाश्चित्रपुंखविशिखेषुकलंबाः ।
 सायकप्रदरकांडपृषत्काः पत्त्रिणः खगशिलीमुखरोपाः ॥३११॥
 सवार्यसस्तु बाणः प्रद्वेडन एषणाश्च नाराचः ।
 तीरीतद्वलदंडासनादयः कांडभेदाः स्युः ॥३१२॥
 पत्रपाली भवेद्वाजः कर्तरी पुंख उच्यते ।
 वेध्यं लक्ष्यं शर्व्यं च निमित्तं च समं विदुः ॥३१३॥
 अर्धचंद्रक्षुरादि धारायं मुखमुच्यते ।
 आरायं तु मुखं तेषां पुष्पपत्तादिभेदतः ॥३१४॥
 बाणमुक्तिर्व्यवच्छेदो दीप्तिर्वेगस्य तीव्रता ।

अभ्यासः कथ्यते योग्या श्रमस्थानं खलूरिका ॥३१५॥
 लघुहस्तः शीघ्रवेधी कृतपुंखस्तु शिञ्जितः ।
 स भवेत्पराङ्मुखस्य लक्ष्यायुतः खगः ॥३१६॥
 निस्त्रिंशः कर्बालः खड्गः कौक्षेयकः कृपाणः स्यात् ।
 रिष्टिरसिचन्द्रहासौ तरवारिर्मंडलाग्रं च ॥३१७॥
 कोशः प्रत्याकारः खड्गपिधानं त्सरुर्भवेन्मुष्टिः ।
 असिपुत्रिकासिधेनुः क्षुरिका पत्त्रं च शस्त्रिका श्रेया ॥३१८॥
 परश्वधः कुठारः स्यात्परशुः स्वधितिस्तथा ।
 निशातं निशितं धौतं तेजितं च समं स्मृतं ॥३१९॥
 प्रासो निगदितः कुंतो मुद्गरो दुघणः स्मृतः ।
 क्रकचं कर्पत्रं स्यात्परिघः परिघातनः ॥३२०॥
 यष्टिपट्टिसडुःस्फोटमुखंडीशंकुशक्तयः ।
 भिंदमालगदादंडचक्राद्याः शस्त्रजातयः ॥३२१॥
 मारणं निशरणं निवर्हणं सूदनं निरसनं निशुंभनं ।
 घातनं प्रशमनं प्रमापणं वर्जनं विशसनं प्रवासनं ॥३२२॥
 निर्वापणं निर्वासनकदनव्यापादनानि तुल्यानि ।
 निग्रथनमालंभः प्रमया हिंसा च संज्ञपनं ॥३२३॥
 नष्टो गृहीतदिक् प्रोक्तः कांदिशीको भयद्रुतः ।
 प्रस्कन्नः पतितो श्रेयो जितकाशी जिताहवः ॥३२४॥
 शुद्धांतमवरोधश्च राक्षो जंतः पुरमुच्यते ।

कृताभिषेका महिषी भट्टिन्य इतराः स्मृताः ॥३५५॥

रामा वामा वामनेत्रा पुरंधी

नारी भीरुर्भामिनी कामिनी च ।

योषा योषिद्वासिता वर्णिनी स्त्री

स्यात्सीमंतिन्यंगना सुंदरी च ॥३५६॥

अबला महिला ललना प्रमदा रमणी नितंबिनी वनिता ।

दयिता प्रतीपदर्शिन्युक्ता कांता वधूर्वशा युवतिः ॥३५७॥

कुमारी कथिता कन्या किंचित्प्रौढा सुवासिनी ।

वर्था पतिंवरा प्रोक्ता नग्रा प्रोक्ता च कौटवी ॥३५८॥

अदृष्टरजसं नारीं नगिकां ब्रुवते बुधाः ।

वधूरी च चिरंटी च द्वितीयवयसौ स्त्रियौ ॥३५९॥

अर्धवृद्धा तु या नारी सा कात्यायनिका स्मृता ।

पुनर्भूद्दिधिषूः प्रोक्ता वृषस्यंती रतार्थिनी ॥३६०॥

पतिवती जीवत्यतिजीवितोका च जीवसूः ।

रक्षिता पतिपुत्राभ्यां निर्वीरेत्यभिधीयते ॥३६१॥

विश्वस्ता विधवा प्रोक्ता पुष्पह्रीना च निष्कला ।

अमणा भिन्नुकी मुंडा वयस्याली सखी स्मृता ॥३६२॥

अवीरुदक्या च रजस्वला स्यादात्रेयिका पुष्पवती च नारी ।

राका भवेज्जातरजास्तु कन्या नश्यत्प्रसूतिः कथिता च

भिंडुः ॥३६३॥

मुख्या नारी वरारोहा वरस्त्री मत्तकाशिनी ।
 स्त्री विदग्धा च मत्ता च वाणिनीत्यभिधीयते ॥३३४॥
 दूपाजीवा वेश्या गणिका पाण्यांगना तथा क्षुद्रा ।
 राजकुलप्रतिबद्धा वारस्त्री वारमुख्या च ॥३३५॥
 गाणिक्यं गणिकानां च समूहः कथ्यते बुधैः ।
 असिञ्ज्यतःपुरप्रेष्या द्वती संचारिका स्मृता ॥३३६॥
 कुट्टिनी शंभली चुंदी सैरंध्री गंधकारिका ।
 पोटा वोटा तथा चेटी दासी स्यात्कुट्टहारिका ॥३३७॥
 पांचालिका पुत्रिका स्यात्काष्ठदंतादिनिर्मिता ।
 स्मृता लेप्यमयी स्त्री तु बुधैरंजलिकारिका ॥३३८॥
 दाराः क्षेत्रं कलत्रं च भार्या सहचरी वधूः ।
 सधर्मचारिणी पत्नी ज्ञाया च गृहिणी गृहाः ॥३३९॥
 उपयामः परिणयनं पाणिग्रहणं विवाह उद्वाहः ।
 कुलबालिका कुलस्त्री पतिव्रता सुचरिता सती साध्वी ॥३४०॥
 पांशुला बंधुकी स्वैरिण्यसती पुंश्चलीवरी ।
 धर्षिणी कुलटा प्रोक्ता त्वविनीताभिसारिका ॥३४१॥
 कांतः स्यात्कमिता पतिर्वरयिता भर्ता च भोक्ता धवो
 रुच्याभीकवराभिकाश्च रमणः प्राणाधिनाथो ऽनुगः ।
 सूनुः संततिरात्मजश्च तनुजः पुत्रः प्रसूतिः सुत-
 स्तुक् तोकं तनयश्च नंदन इति प्राज्ञैरपत्यं स्मृतं ॥३४२॥

आपन्नसत्त्वा गुर्वी स्यादंतर्वत्नी च गर्भिणी ।
 दोहदं दौहदं श्रद्धा लालसा च समाः स्मृताः ॥३४३॥
 सूतिमासो वैजननो गर्भो ध्रूण इति स्मृतः ।
 अरिष्टगृहमिच्छंति सूतिकाभवनं बुधाः ॥३४४॥
 विजाता च प्रजाता च प्रसूता स्त्री निगद्यते ।
 गर्भाशयो जरायुः स्यादुल्लवं च कल्ललं स्मृतं ॥३४५॥
 कन्यापुत्रस्तु कानीनो नाटेरः स्यान्नटीसुतः ।
 बंधुको बंधुकीपुत्रो गोप्यो दासीसुतः स्मृतः ॥३४६॥
 बालः पाको ऽर्भको गर्भः पोतश्च पृथुकः शिशुः ।
 शावो डिंभश्च विज्ञेयो वरुर्माणवको मतः ॥३४७॥
 प्रवयाः स्थविरो वृद्धो यातयामश्च कथ्यते ।
 जरा तु विस्रसा प्रोक्ता दार्कस्तरुणो युवा ॥३४८॥
 श्रंबा सवित्री जननी च माता वप्ता च तातो जनकः पिता च ।
 सुषा जनी पुत्रवधूर्वधूः स्यात्प्रजावती भ्रातृवधूः
 स्मृता च ॥३४९॥

डुहिता तनया पुत्री जामाती डुहितुःपतिः ।
 दौहित्रस्तत्सुतो नप्ता स च पौत्रश्च कथ्यते ॥३५०॥
 अग्रजः पूर्वजो ज्येष्ठः कनिष्ठो ऽवरजो ऽनुजः ।
 भ्रातृव्यो भ्रातृपुत्रः स्यात् भ्रात्रीयो भ्रातृजस्तथा ॥३५१॥
 धात्री स्यादुपमाता भगिनी जामिः स्वसा च विज्ञेया ।

तत्पुत्रः स्वस्त्रीयां जामेयो भागिनेयः स्यात् ॥३५३॥
समानोदर्यसोदर्यसगर्भाः सोदराः समाः ।
आतृवर्गस्य या जाया यातरस्ताः परस्परं ॥३५३॥
आत्मीयः स्वजनो बंधुराप्तो ज्ञातिश्च बांधवः ।
सनाभयः सपिंडाश्च सगोत्राश्च समाः स्मृताः ॥३५४॥
तनुस्तनूः संहननं शरीरं कलेवरं वियद्वेदकायाः ।
अंगं वपुर्वर्णं पुरं च पिंडं क्षेत्रं च गात्रं च घनश्च मूर्तिः ॥३५५॥
अंह्रिः पादश्चरणः पाणिः शयपंचशाखकरहस्ताः ।
कामांकुशाः कररुहाः पुनर्नवाः पाणिजा नखा नावराः ॥३५६॥
कांचीपदं कलत्रं जघनं ओणी ककुद्भती श्रेया ।
आरोहश्च नितंबः कटी कटीरं त्रिकस्थानं ॥३५७॥
गुदः पायुरपानं स्यात्कटिप्रोथौ स्फिज्ञौ पुतौ ।
कुकुंदरौ समाचष्टे जनो जघनकूपकौ ॥३५८॥
भगो योनिरूपस्थश्च वरांगं स्मरमंदिरं ।
शिश्नः शेफो ऽथ मेढ्रश्च तुल्ये मेहनशेफसी ॥३५९॥
जानुः स्याद्दृष्टीवान् प्रसृता जंघा च घुंडको गुल्फः ।
ऊरुः सक्थि पिचंडं जठरोदरतुंदकुक्षिगर्भाः स्युः ॥३६०॥
अंगुल्यः करशाखाः कर्णाः ओत्रं श्रुतिः श्रवः श्रवणं ।
ग्रीवा धमनिर्मन्या शिरोधरा कंधरा गलः कंठः ॥३६१॥
रेखात्रयांकिता ग्रीवा कंबुग्रीवेति कथ्यते ।

अवलग्नं विलग्नं च मध्यमं मध्यमुच्यते ॥३६६॥
 मुंडोत्तमांगमस्तकमौलिशिरःशीर्षमूर्धकानि स्युः ।
 तुंडं वदनं वक्त्रं लपनं मुखमास्यमाननं च समं ॥३६७॥
 दृग्दृष्टिनेत्रलोचनचक्षुर्नयनांबकेक्षणोक्षीणि ।
 अश्रूणि वाष्परोदननयनजलाश्रासुनामानि ॥३६८॥
 नयनोपांतमपांगः कनीनिका नयनमध्यतारा च ।
 कूर्पं भ्रुवोश्च मध्यं सृक्क स्यादोष्ठपर्यंतः ॥३६९॥
 सिंधिनी नासिका नासा घ्राणां घोणा च कथ्यते ।
 रसज्ञा रसना जिह्वा तालु काकुदमुच्यते ॥३७०॥
 दोः प्रवेष्टो भुजो बाहुर्भुजा च स्मर्यते बुधैः ।
 गंडो गल्लः कपोलश्च हनुस्तुल्यार्थवाचकाः ॥३७१॥
 मुष्को जंडं वृषणः कोशः संग्राहो मुष्टिरुच्यते ।
 जत्रु वक्षोसयोः संधिद्वरुसंधिश्च वंक्षणाः ॥३७२॥
 रोम तनूरुहमुक्तं नयनगतं पद्म मुखगतं श्मश्रु ।
 अधरो दंतच्छद ओष्ठ उच्यते दंतवासश्च ॥३७३॥
 ओष्ठस्याधश्चिबुकं ललाटमालिकं भुजाग्रमंसं च ।
 कक्षां च बाहुमूलं घाटामवटुं कृकाटिकामाहुः ॥३७४॥
 उरसिजकुचवक्षोरुहपयोधराः स्तनसमाननामानि ।
 उक्ताः कुचमुखचूचुकवंतानि शिखा च तुल्यानि ॥३७५॥
 भुजमध्यमुरो वक्षो हृदयस्थानं च वत्समिच्छति ।

एकार्थाः कथ्यन्ते दशनद्विजदंतरदरदनाः ॥३७५॥
 क्रोडमंकस्तथोत्संगः प्राग्भागो वपुषः स्मृतः ।
 पृष्ठं स्यात्पश्चिमो भागः कटौ च कटिशीर्षकौ ॥३७६॥
 जीवस्थानं भवेन्मर्म पादाग्रं प्रपदं मतं ।
 सीमन्तः कथ्यते स्त्रीणां केशमध्ये तु पद्मतिः ॥३७७॥
 केशाः शिरसिजमूर्धजकचचिकुरशिरोरुहाः स्मृता वालाः ।
 तद्वधविशेषाः स्युर्वेणीधम्मिल्लकुंतलकवर्यः ॥३७८॥
 रुस्तः पक्षः पाशः केशेषु बहुत्ववाचकाः शब्दाः ।
 अलकं कुटिलाः केशा भ्रमरकमुक्तं ललाटस्थं ॥३७९॥
 बालानां तु शिखा प्रोक्ता काकपक्षः शिखंडिका ।
 पलितं पांडुराः केशा व्रतिनां तु जटा सटा ॥३८०॥
 मणिबंधः पाणिमूलं कफणिः कूर्परः स्मृतः ।
 तयोर्मध्यं प्रकोष्ठः स्यात्प्रकांडः कूर्परांसयोः ॥३८१॥
 चेतश्चित्तं मनः स्वातं हृदयं मानसं समं ।
 एकाग्रं तथैकाग्रमेकतानं च तद्रतं ॥३८२॥
 आधिस्तु मानसी पीडा वाङ्कितो ऽर्थो मनोरथः ।
 खमन्नामोद्रेयं स्रोतो हृषीकं कर्णं स्मृतं ॥३८३॥
 मध्यांगुलीकूर्पयोर्मध्ये प्रामाणिकः करः ।
 बद्धमुष्टिकरो रत्निररत्निः सकनिष्ठिकः ॥३८४॥
 संपिंडितांगुलिर्मुष्टिः प्रसृतिः कुञ्चितांगुलिः ।

प्रसारितांगुलिः पाणिः कथ्यते प्रतलस्तलः ॥३८५॥

प्रदेशः स्यात्प्रदेशिन्या तालो मध्यमया भवेत् ।

गोकर्णो ऽनामया प्रोक्तो वितंस्तिः स्यात्कनिष्ठया ॥३८६॥

आकल्पो मंडनं वेषः प्रतिकर्म प्रसाधनं ।

भूषणं स्यादलंकारो नेपथ्याभरणो तथा ॥३८७॥

समालम्बनमिच्छंति चर्चं मार्ष्टि च सूरयः ।

स्थासकं हस्तविंबं स्यात्परिष्कारश्च भूषणं ॥३८८॥

तिलकं तमालपत्रं चित्रकमुक्तं विशेषकः पुंड्रं ।

रचिता ललाटपट्टे ललाटिका कथ्यते रेखा ॥३८९॥

भुजशिखरस्तनमंडलकपोलकंठेषु विरचिता कुशलैः ।

अनुलेपनेन लेखा निगद्यते पत्रवल्लीति ॥३९०॥

कुंकुमं घुसृणं वर्णं प्रोक्तं लोहितचंदनं ।

काश्मीरजं च विद्वद्भिः कालेर्यं ज्ञागुडं स्मृतं ॥३९१॥

चंदनं स्यान्मल्लयजं श्रीखंडं रोहणद्रुमः ।

मृगनाभिर्मृगमदः प्रोक्ता कस्तूरिका बुधैः ॥३९२॥

कर्पूरो घनसारः स्यात्काकतुंडो ऽगरुः स्मृतः ।

तांबूलं क्रमुकं प्रोक्तमंगरागो विलेपनं ॥३९३॥

उपसंव्यानं परिधानमंतरीयं च निवसनं तुल्यं ।

प्रावरणं संव्यानं प्रच्छादनमुत्तरीयं च ॥३९४॥

अर्धोरुकं वरस्त्रीणां वासश्चंडातकं स्मृतं ।

परिधानांशुकग्रंथिः प्रोक्ता नीवी तथोच्चयः ॥३१५॥
 चेलं चीरं घासः कर्पटमाच्छादनं निवसनं च ।
 अंबरमंशुकमुक्तं वस्त्रं सिचयः पटः पोटाः ॥३१६॥
 चतुर्विधं तु विज्ञेयं त्वक्सूत्रकृमिरोमजं ।
 पत्तोर्णा धौतकौशेयं डुकूलं क्षौममिष्यते ॥३१७॥
 कार्पासं बादरं प्रोक्तं वस्त्रस्यांतो मतो ऽंचलः ।
 अद्भुतं स्यान्नवं वासो जीर्णमुक्तं पटच्चरं ॥३१८॥
 धौतमुद्गमनीयं च वर्तिर्वस्तिर्दशाः सिचः ।
 एकार्था आविकौरभ्रल्लकोर्णायुकंबलाः ॥३१९॥
 कंचुको वारवाणः स्यात्कूर्पासश्च निचोलकः ।
 स्रग्माला माल्यमाख्यातं केशमध्ये तु गर्भकः ॥३२०॥
 प्रभ्रष्टकं शिखालंबि पुरो न्यस्तं ललामकं ।
 तिर्यग्वक्षसि विक्षिप्तं वैकक्षकमुदाहृतं ।
 ग्रीवायां लंबितं प्राज्ञैः प्रालंबकमिति स्मृतं ॥३२१॥
 आपीडः शेखरोत्तंसावतंसाः शिरसि स्रजः ।
 कर्णपूरे ऽपि दृश्येते तथोत्तंसावतंसकौ ॥३२२॥
 जतुयावकलाक्षालक्तकाः समाः सिक्थकं मधूच्छिष्टं ।
 कज्जलमंजनमभिहितमादर्शो दर्पणो मुकुरः ॥४००॥
 ताडकस्ताडपत्रं स्यात्कुंडलं कर्णवेष्टनं ।
 कर्णालंकरणं सर्वं कर्णिकेत्यभिधीयते ॥४०१॥

केयूरमंगदं प्रोक्तं बाहुमूलविभूषणं ।
 आवापः परिहार्यः स्यात्कळको वलयं तथा ॥४०५॥
 कंकणं हस्तसूत्रं च विडुः प्रतिसरं बुधाः ।
 ग्रीवालंकरणं सर्वं यैवेयकमितीष्यते ॥४०६॥
 अंगुल्याभरणं प्रोक्तमंगुलीयकमूर्मिका ।
 कथ्यते जंगुलिमुद्रा च भवेद्या लिखिताक्षरा ॥४०७॥
 कलापः सप्तकी कांची मेखला रसना तथा ।
 कटिसूत्रं सारसनं किंकिणी क्षुद्रघण्टिका ॥४०८॥
 सिंजिनी पादकळकस्तुलाकोटिस्तु नूपुरं ।
 मंजीरं हंसकं स्त्रीणां चरणाभरणं स्मृतं ॥४०९॥
 देवच्छंदः शतयष्टिर्धो माणवकः स्मृतः ।
 हारो गुच्छार्धगुच्छौ च गोपुच्छश्च भवेत्क्रमात् ॥४१०॥
 एकावल्येकयष्टिः स्यात्कथ्यते सा च कंठिका ।
 प्रोक्ता नन्नत्रमाला च सप्तविंशतिमौक्तिका ॥४११॥
 हारामध्यस्थितं रत्नं नायकं तरलं विडुः ।
 चूडामणिं च विद्वांसो वदन्ति शिरसि स्थितं ॥४१२॥
 आहुः किरीटमुष्णीषं कोटिरं मुकुटं समं ।
 राठा शोभा विभूषा स्याद्भित्त्या सुषमा समाः ॥४१३॥
 निभालनं निशामनं निध्यानमवलोकनं ।
 ईक्ष्णं दर्शनं दृष्टिर्द्योतनं च समं स्मृतं ॥४१४॥

कटाक्षो दृष्टिविज्ञेय ईषश्च हसितं स्मितं ।
 क्लीर्लज्जापत्रपा व्रीडा त्रपा मंदाक्षमुच्यते ॥४१५॥
 आलिङ्गनमुपगूह्यनमाहुः परिरंभणं परिष्वङ्गं ।
 आश्लेषमंकपालीं क्रोडीकरणं च तुल्यार्थं ॥४१६॥
 संवेशनं निधुवनं संप्रयोगो रहो रतिः ।
 सुरतं मोहनं प्रोक्तं मणितं रतकूजितं ॥४१७॥
 आर्या भूमिस्पृशो वैश्या ऊर्ध्व्याश्च विशः स्मृताः ।
 जीवनं वृत्तिराजीवो वार्त्ता चेति निगद्यते ॥४१८॥
 पाण्याजीवा वणिजः प्रापणिका नैगमाश्च वैदेहाः ।
 द्वैगुणिको वार्धुषिको वृद्धाजीवः कुसीदिकः प्रोक्तः ॥४१९॥
 अपमित्यकमुडारं ऋणं स्यात्पर्युदंचनं ।
 वृद्धिः कलांतरं प्रोक्तं कुसीदं वृद्धिजीवनं ॥४२०॥
 परिवृत्तिर्विनिमयो वैमेयश्च निगद्यते ।
 प्रक्रयः क्लृप्तिकं प्रोक्तं भाटको ऽवक्रयः स्मृतः ॥४२१॥
 क्षेत्राजीवः कृषिकः कृषीवलः कर्षकः कुटुंबी च ।
 सीत्यं सस्यं प्रोक्तं वप्रं क्षेत्रं च केदारं ॥४२२॥
 हलं स्याल्लालंगलं सीरः फालः कुशिक उच्यते ।
 योक्तं तु रश्मिराबंधः शम्या च युगकीलकः ॥४२३॥
 कथितो लोष्टको लोष्टः कोटीशं लोष्टभेदनं ।
 शंबाकृतं द्विसीत्यं स्यात्सीता लालंगलपद्धतिः ॥४२४॥

गोदार्णं च कुदालं लवित्रं दात्रमुच्यते ।
 प्रतोदः प्राजनं तोत्रं लूनं दातमिति स्मृतं ॥४५५॥
 खलेवाली भवेन्मेढिः खलधान्यं खलं स्मृतं ।
 बुशः कडंगरः प्रोक्तः कणः स्यात्तुद्रतंडुलः ॥४५६॥
 धान्यशूकं च किंशारुः कणिशं धान्यशीर्षकं ।
 नालं कांडं चुपो गुच्छो व्रीहिः स्तंबकरिः स्मृतः ॥४५७॥
 रक्तशालिर्महाशालिः कलमाश्चेति शालयः ।
 उदालः कथितः प्राज्ञैः कोद्रवः कोरूषकः ॥४५८॥
 मंगल्यको मसूरः स्यात्सिद्धार्थः सर्षपः स्मृतः ।
 आसुरी राजिका चेति कथ्यते राजसर्षपः ॥४५९॥
 प्रियंगुः कथ्यते कंगुरतसी स्यादुमा चुमा ।
 कलायः खंडिको ज्ञेयः सातीनश्च मनीषिभिः ॥४६०॥
 जर्तिलः कथ्यते सङ्गिरण्यप्रभवस्तिलः ।
 तिलपिंजस्तिलपेजस्तथा पंठतिलः स्मृतः ॥४६१॥
 तृणधान्यं तु नीवारः श्यामाकः श्यामको भवेत् ।
 वल्ला निष्पावकाः प्रोक्ता आढकी तुवरी स्मृता ॥४६२॥
 भृष्टं धान्यं लाजाः पृथुकाश्चिपिटाश्च कुरितास्ते स्युः ।
 भृष्टा यवास्तु धाना द्रपक्षा कथ्यते ऽभ्यूषः ॥४६३॥
 शूद्रो ऽंत्यवर्णो वृषलः पद्मः पद्मश्च कथ्यते ।
 लेखकः स्यात्तिलपिकरः कायस्थो ऽत्तरजीवकः ॥४६४॥

आभीरः स्यान्महाशूद्रो गोपालो वल्लवस्तथा ।
 त्वष्टा च काष्ठतट् तक्षा रथकारश्च वर्धकिः ॥४३५॥
 नाडिधमः कलादः सुवर्णकारश्च मुष्टिको ज्ञेयः ।
 वैकटिको मणिकारो ध्माकारो लोहकारः स्यात् ॥४३६॥
 क्षुरमर्दी दिवाकीर्तिश्चंडिलो नापितः स्मृतः ।
 मालाकारस्तु विज्ञेयो मालिकः प्रातिहारिकः ॥४३७॥
 कुम्भकारः कुलालः स्यात्तंतुवायः कुविंदकः ।
 संवाहको जंगमर्दी स्यात्तुन्नवायश्च सौचिकः ॥४३८॥
 लेपकः पलगंडः स्याद्रंगाजीवस्तु चित्रकृत् ।
 कर्म लेप्यादिकं सर्वं पुस्तकर्म स्मृतं बुधैः ॥४३९॥
 शैलाली शैलूषः कुशीलवश्चारणः कृशाश्वी च ।
 जायाजीवो भरतो नटस्तथा स्यान्नटी क्षुद्रा ॥४४०॥
 शिल्पिनः कारवः प्रोक्ताः प्रकृतिश्च मनीषिभिः ।
 निर्णेजकः स्याद्रजकः कल्पपालस्तु शौण्डिकः ॥४४१॥
 कैवर्तो धीवरो दासो मत्स्यबंधी च जालिकः ।
 आनायः कथ्यते जालं कुवेणी मत्स्यबंधनी ॥४४२॥
 वैतंसिकः सौनिकः स्यात्कौटिको मांसविक्रयी ।
 सूना स्याद्वातनस्थानं कृपाणीली च कर्तरी ॥४४३॥
 चर्मकृत्पाडुकाकारो नदूघ्री वदूघ्री च कथ्यते ।
 मृगयुर्लब्धको व्याधो बुधैर्वागुरिकः स्मृतः ॥४४४॥

शुल्वा रज्जुर्वराटश्च वटस्तंत्रीर्गुणः स्मृतः ।
 पाशः स्याद्धनयंथिर्वागुरा मृगजालिका ॥४४२॥
 श्रंतावसायी चंडालो निषादश्च जनंगमः ।
 श्वपचः पक्षशश्चैव मातंगः प्लवकः स्मृतः ॥४४३॥
 किराताः शबरा निष्ठाः पुलिंदा नाहृता भटाः ।
 माला स्नेच्छादयो भिल्लाः कथ्यन्ते ह्यंतजातयः ॥४४४॥
 रोगो रुक् व्याधिराकल्यं गदो मांघ्रमपाठवं ।
 आम आमय आतंक उपतापो रुजा स्मृता ॥४४५॥
 क्षवथुः कथ्यते कासो वेपथुः कंप उच्यते ।
 द्रवथुः परितापः स्यात् ग्लानिश्च क्लमथुः स्मृतः ॥४४६॥
 राजयक्ष्मा क्षयः शोषः शोफः श्वयथुरिष्यते ।
 किलासं कथ्यते सिध्म पामा कच्छूः खसः स्मृतः ॥४४७॥
 कंदूतिः कंडूया कंडूः कंडूयनं तथा खर्तूः ।
 जागर्या जागरणं प्रजागरो जागरा च विज्ञेया ॥४४८॥
 पिठकः स्फोटको गंडः शिब्रं कुष्ठं च पांडुरं ।
 श्लीपदं पादवल्मीकः पृष्ठयंथिर्गदुः स्मृतः ॥४४९॥
 केशघ्नमिंद्रलुप्तं स्यादर्शश्च गुदकीलकः ।
 मायुः पित्तः कफः श्लेष्मा प्रतिश्यायश्च पीनसः ॥४५०॥
 वातकी वातरोगी स्यात्सातिसारो ऽतिसारकी ।
 सिध्मश्लेष्मार्षसंयोगात्सिध्मलः श्लेष्मलो ऽर्शसः ॥४५१॥

दद्गुणो दद्गुरोगी स्यान्नःक्षुद्रः क्षुद्रनासिकः ।
 क्षिप्त्रे यस्याक्षिणी पित्तश्चिह्नश्चक्षुश्च स स्मृतः ॥४५६॥
 पिचंडिलो वृहत्कुक्षिस्तुंदिलोदरिलौ च सः ।
 खलतिः शिपिविष्टः स्यौर्द्ध्वलुप्तिक एव च ॥४५७॥
 अंधो ह्यनेडमूकः स्योर्द्ध्वो बधिर् उच्यते ।
 जडः कडः स्मृतो मूकः कलमूकस्त्ववाक्श्रुतिः ॥४५८॥
 खंजः पंगुस्तथा श्रोणः कुण्ठिर्विकल्पपाणिकः ।
 तुंडिरुन्नतनाभिः स्याद्विग्रो विगतनासिकः ॥४५९॥
 गडुलः कथ्यते कुब्जः खर्वशाखस्तु वामनः ।
 पृश्निः स्वल्पशरीरः स्यात्किरातः स च कथ्यते ॥४६०॥
 आयुर्वेदी भिषग्वैद्यो दोषज्ञः स्याच्चिकित्सकः ।
 उपचर्या चिकित्सा स्यान्निदानं हेतुरुच्यते ॥४६१॥
 जांगुलिको विषभिषक् व्यालयाह्यादितुंडिकः ।
 भैषज्यं भेषजं जायुरगदस्तंत्रमौषधं ॥४६२॥
 सिंधूत्थं माणिमंथं च सैधवं लवणोत्तमं ।
 कृष्णोपकुल्या वैदेही मागधी पिप्पली कणा ॥४६३॥
 शुंठी नागरमुक्ता महौषधं विश्वभेषजं विश्वा ।
 मधुकं यष्टिमधु स्यादमृता वत्सादनी गुडूची च ॥४६४॥
 आर्द्रकं शृंगवेरं स्यादजाजी जीरकः स्मृतः ।
 वेल्लजं मरिचं प्रोक्तमूषणं च मनीषिभिः ॥४६५॥

सौवर्चलस्तु रुचकः कुस्तुंबुरु च धान्यकं ।
 त्रिकुटु ऋषणां व्योषं द्विगु रामठ उच्यते ॥४६६॥
 कुरीतक्यभया पथ्या धात्री चामलकी शिवा ।
 कलिर्क्षो विभीतः स्यात् त्रितयं त्रिफला स्मृता ॥४६७॥
 एडगजः प्रपुनाठो ददुघ्नश्चक्रमर्दकः प्रोक्तः ।
 शतमूलिका त्वभीरुर्निदिग्धिका कंठकारिका व्याघ्री ॥४६८॥
 पुराख्यो महिषाक्षश्च गुग्गुलुः स्यात्पल्लवः ।
 महारजनमिच्छंति कुसुमं च सुमेधसः ॥४६९॥
 द्विगुलं हंसपादं च कुरुविंदं निगद्यते ।
 सार्धं मात्तिकं क्षौद्रं मधु पुष्परसस्तथा ॥४७०॥
 उशीरं वीरणीमूलं ह्रीविरं वालकं जलं ।
 मुस्तकः कुरुविंदः स्यादुद्रा च जलदाह्वयः ॥४७१॥

॥ इति श्रीभट्टकृत्तायुधकृतायामभिधानरत्नमालायां
 भूमिकांडं द्वितीयं समाप्तं ॥

वडवामुखं पातालं वैरोचननिकेतनं ।
 तथाधोभुवनं प्रोक्तं नागलोको रसातलं ॥१॥
 निम्नमगाधो गर्तः श्वभ्रं शुषिरं वपा बिलं विवरं ।
 अंतरमत्रु द्विदं निर्व्यथनं रंधरोक्कुहुरदराः ॥२॥

निरयो दुर्गतिश्चैव नरकः परिकीर्तितः ।
 नारका जंतवः प्रेता यात्याश्चैवातिवाहिकाः ॥३॥
 यातना कारणा प्रोक्ता कारा बंधनमुच्यते ।
 आबाधा वेदना दुःखमर्त्तिः पीडा व्यथा तथा ॥४॥
 वृजिनं दुरितं दुष्कृतमघमंदुः किल्बिषं तमः कल्कं ।
 एनः कल्मषमशुभं पापं स्यात्पातकं पाप्मा ॥५॥
 निधनं नाशो मृत्युर्मरणं पंचत्वमत्ययः कालः ।
 संस्था स्याद्विष्टांतो निमीलनं दीर्घनिद्रा च ॥६॥
 परासुरूपसंपन्नः प्रमीतः संस्थितो मृतः ।
 प्रेतः परेतश्च तथा कुणपः शवमुच्यते ॥७॥
 कबंधः कथ्यते रुंडः क्षतमीर्ममरूर्त्रणः ।
 असृग्धराजिनं चर्म कृत्तिस्त्वक् परिकीर्तिता ॥८॥
 पल्लवं ज्रांगलं मांसं पलं पिशितमामिषं ।
 क्रव्यं त्रसमेकार्थं विस्रं स्यादामगंधिकं ॥९॥
 क्षतजं लोहितमस्रं रुधिरमसृक् शोणितं च रक्तं स्यात् ।
 अस्थीनि धातुकीकसकुल्यानि भवंति तुल्यानि ॥१०॥
 शरीरस्यास्थि कंकालं तथा स्यादस्थिपंजरं ।
 शिरसो ऽस्थि करोटिः स्यात्कपालं शकलं च तत् ॥११॥
 शाखास्थि नलकं प्रोक्तं पृष्ठस्यास्थि कसेरु च ।
 कंडरा स्यान्महामायाः क्षसा क्षायुः शिरा स्मृता ॥१२॥

मास्तिष्कं मस्तकस्नेहो वपा मेदो वसा स्मृता ।
 अत्रं पुरीतत्कथितं कालखंडं यकृन्मतं ॥१३॥
 बुक्कं स्यादग्रमांसं च तिलकं क्लोम कथ्यते ।
 कृमिः कीटस्तु नीलंगुः पुलकश्च समः स्मृतः ॥१४॥
 उच्यते वर्च उच्चारो वर्चस्को ऽवस्करः शकृत् ।
 गूथं कीटं च विट् विष्ठा पुरीषं शमलं मलं ॥१५॥
 शुक्रं वीर्यं बलं बीजमिन्द्रियं रेत उच्यते ।
 श्मशानं स्यात्पितृवनं चिता चित्या च कथ्यते ॥१६॥
 क्रंदितं रुदितं प्रोक्तं विलापः परिदेवनं ।
 अपन्नानं मृतन्नानं निवापः पितृतर्पणं ॥१७॥
 विषधरदं दशूकपवनाशनसर्पसरीसृपोरुगव्याल-
 भुजगभुजंगकुंभीनसपन्नगनागभोगिनः ।
 अहिफणभृत्पृदाकुकाकोदरकंचुकिचक्रिगूढपा-
 त् द्विरसनकाद्रवेयद्वीकादृक्श्रुतयो भुजंगमाः ॥१८॥
 आशीविषो दीर्घपृष्ठः कुंडली जिह्मगः स्मृतः ।
 फणः फणा फटा प्रोक्ता विषं स्याद्गरलं गरः ॥१९॥
 अहेः शरीरं भोगः स्यादाशीर्दंष्ट्राभिधीयते ।
 भवेत्तिलित्सो गोनासो वाहसो ऽजगरः शयुः ॥२०॥
 अलगदो जलव्यालो राजिलो डुडुभः स्मृतः ।
 अहीरणी स्यात् द्विमुखो राजसर्पश्च सर्पभुक् ॥२१॥

निल्लव्यनी निमोर्कः कंचुक उक्ता भुजंगमुक्ता त्वक् ।
 वघ्रीकूटं नाकुर्वल्मीको वामलूरश्च ॥५५॥
 उपजिह्वोपदीका च वघ्री स्यादुपदेहिका ।
 अलं वृश्चिकलांगूलं द्रुत आलिश्च वृश्चिकः ॥५६॥
 ब्रह्मपुत्रः शौलिकेयो दारदश्च प्रदीपनः ।
 रसः सौराष्ट्रिकः द्रवेडस्तीक्ष्णश्च विषमुच्यते ॥५७॥
 शृंगिको वत्सनाभश्च कालकूटो हलाहलः ।
 काकोलो विस्फुलिंगश्च तद्देहाः स्युरनेकधा ॥५८॥
 आपस्तोयं घनरसपयः पुष्करं मेघपुष्पं
 कं पानीयं सलिलमुदकं वारि वाः शंबरं च ।
 अर्णः पाथः कुशजलवनं क्षीरमंभो ङ्बु नीरं
 प्रोक्तं प्राज्ञैर्भुवनममृतं जीवनीयं दकं च ॥५९॥
 अतलस्पर्शमगाधं गंभीरं स्याद्गभीरमस्थागं ।
 नावा तार्यं नाव्यं द्रागभृतकं तत्क्षणाद्भूतं तोयं ॥६०॥
 प्रालेयमवश्यायस्तुहिनं शिशिरं हिमं तुषारं च ।
 मिहिका स्यात्रीदारो हिमसंघातो हिमानी च ॥६१॥
 रोमांचः पुलकः स्यात्कंठकमुडुषणमुल्लकसनं च ।
 रोमोद्गमरोमविकाररोमदुर्षाः समानार्थाः ॥६२॥
 रत्नाकरः सरस्वानुदधिरुद्वान्सरित्पतिरकूपारः ।
 पारावारस्तोयनिधिर्णवजलराशिसागरसमुद्राः ॥६३॥

वीची भंगस्तरंगः स्यात्तन्महत्त्वे च कथ्यते ॥
 उर्मिरुत्कलिकोछोलः कछोलो लहरी तथा ॥३१॥
 मर्यादा कूलदेशो ऽस्य वेला वृद्धिश्च वारिणः ।
 वेलावनं तु विज्ञेयमुपकंठे ऽस्य यद्वनं ॥३२॥
 सांयात्रिकः पोतवणिक् पोतः प्रवहणं स्मृतं ।
 कूपको गुणवृत्तः स्यान्निर्यामः कर्णधारकः ॥३३॥
 अंतर्जलचरं सत्त्वं क्रूरं यादो ऽभिधीयते ।
 अ्रवहारः स्मृतो ग्राहः कुंभीरो नक्र उच्यते ।
 कच्छपः कमठः कूर्मस्तद्गार्था च डुली स्मृता ॥३४॥
 वैसारिणो विसारः पृथुरोमा जलचरो कषो मत्स्यः ।
 तिमिरनिमिषश्च मीनः शकली शल्की च विज्ञेयः ॥३५॥
 सहस्रदंष्ट्रः पाठीनः प्रोष्ठी च शफरी स्मृता ।
 नलमीनश्चिलिचिमः कुलीरः कर्कटो मतः ॥३६॥
 शालः शकुलः कुलिशो राजीवो रोहितश्च पल्लवकः ।
 शृंगीमदुरवागुसनंद्वावर्तादयो महामत्स्याः ॥३७॥
 मत्स्यविशेषो मकरः करिमकरो भवति तद्विशेषस्तु ।
 चीरिष्ठितिमितिमिंगिलगिलादयो महामत्स्याः ॥३८॥
 नुद्रांडो मत्स्यसंघातः पोताधानं च कथ्यते ।
 गंडूपदः किंबुलको जलौकाः स्युर्जलौकसः ॥३९॥
 मंडूकः प्लवको भेकः शालूरो दर्डरो हरिः ।

प्लवंगमः प्लवगः स्याद्वर्षाभूस्तद्वधूः स्मृता ॥४०॥
 यावंतो दृश्यन्ते नरकरितुरगादयः स्थले जीवाः ।
 तावंतः सलिलेष्वपि जलपूर्वास्ते तु विज्ञेयाः ॥४१॥
 उक्ता मुक्ता मौक्तिकं शौक्तिकेयं
 मुक्तास्फोटः शुक्तिराख्यायते च ।
 कंबुः शंखः क्षुण्णकाः क्षुद्रशंखाः
 शंखकास्ते स्युः कपर्दो वराटः ॥४२॥
 सिंधुः स्रवंती तटिनी तरंगिणी
 नदी धुनी निर्करिणी च निम्नगा ।
 कूलंकषा शैवलिनी सरस्वती
 समुद्रकांता ऋदिनी तथापगा ॥४३॥
 स्रोतः स्रोतस्विनी कर्षूः कुल्या द्वीपवती सरित् ।
 रोधोवप्रस्तु विज्ञेयो भिद्य उद्यो नदः स्मृतः ॥४४॥
 तीरं कूलं तटं कच्छः प्रपातो रोध उच्यते ।
 अर्वाककूलमपारं स्यात्परं पारमिति स्मृतं ॥४५॥
 पात्रं तु कूलयोर्मध्यमावर्तः पयसां भ्रमः ।
 पूरः स्यादभंसो वृद्धिः फेनो डिंडीर् उच्यते ॥४६॥
 ओघः प्रवाहो वेणी च धारा स्रोतो रयः स्मृतः ।
 संभेदः संगमो नद्योः संवेद्यश्च निगद्यते ॥४७॥
 सैकतं पुलिनं द्वीपं सिकता वालुका स्मृता ।

मध्ये द्वीपमन्तरीपं ऋदस्तोयाशयो मतः ॥४८॥
 चक्राणि पुष्पमेदाः स्युः सेतुर्वरण उच्यते ।
 आतरस्तरपण्यं च तल्पं स्यादुडुपः प्लवः ॥४९॥
 तरीनौर्मगिनी बेडा नौदंडः क्षेपणी स्मृता ।
 अरित्रं कोटिपात्रं स्यात्पुलिंदो मंग उच्यते ॥५०॥
 भागीरथी सुरसरिद्विष्णुपदी जाङ्गवी तथा गंगा ।
 मंदाकिनी त्रिपथगा सरिद्वरा त्रिदशदीर्घिका प्रोक्ता ॥५१॥
 गोदावरी च गोदा कालिंदी दिनकरात्मजा यमुना ।
 शोणी क्षिप्रबाहुर्मेलकलकन्या च नर्मदा रेवा ॥५२॥
 वेशंतः पल्लवतं तल्लं कासारः सरसी सरः ।
 आखातो देवखातः स्यात्खाता पुष्करिणी भवेत् ॥५३॥
 आधारश्च तडागं स्यादाली पाली च कथ्यते ।
 परिखा दीर्घिका प्रोक्ता खाता या परितः पुरं ॥५४॥
 परीवाहो जलोच्छ्वास उत्सः प्रस्रवणं स्मृतं ।
 त्रिप्रुषो विंदवः प्रोक्ताः पृषतः पृषतास्तथा ॥५५॥
 पिच्छिलं स्याद्विज्रपिलं पंकः शादो निषद्वरः ।
 जंबालः कर्दमः प्रोक्तो बुधैरिचिकिलस्तथा ॥५६॥
 सहस्रपत्नं शतपत्नमंबुजं कुशेशयं तामरसं सरोरुहं ।
 विसप्रसूनं कमलं महोत्पलं सरोजमब्जं नलिनं च पुष्करं ॥५७॥
 राजीवमरविंदं च पद्मं पंकजमिष्यते ।

रक्तं कोकनदं प्रोक्तं पुंडरीकं सितांबुजं ॥५८॥
 सौगंधिकं च कल्लारं स्यादिंदीवरमुत्पलं ।
 नीलोत्पलं कुवलयं कैवं कुमुदं विडुः ॥५९॥
 कर्णिका बीजकोशः स्यात्किंजल्कं केसरं स्मृतं ।
 मृणालं स्याद्विसं कंदो विसिनी नलिनी भवेत् ॥६०॥
 कुमुद्वती कुमुदिनी बुधैः कैरविणी स्मृता ।
 शेवालं शैवलं प्रोक्तं जलशूकं च नीलिका ॥६१॥
 अंधुः कूपः प्राधिर्नेमिश्चुरी चुंठी च चूतकः ।
 निपानमुदपानं च वाण्याहावश्च कथ्यते ॥६२॥
 उद्गाढकं घटीयंत्रं पादावर्तो ऽर्घदृकः ।
 पानं तु सारणिः प्रोक्ता प्रणाली जलपद्मतिः ॥६३॥
 ॥ इति श्रीभट्टल्लायुधकृतायामभिधानरत्नमालायां
 पातालकांडं तृतीयं समाप्तं ॥

निकरनिकायनिवहविसरव्रजपुंजसमूहसंचयाः
 समुदयसार्थयूथनिकुरंबकदंबकपूगराशयः ।
 चयसमवायवृंदसंदोहसमाजवितानसंहति-
 प्रकर्धनौघसंघसंघातव्रातकुलोत्कराः स्मृताः ॥१॥
 पटलं पेटकं चक्रं चक्रवालं च मंडलं ।

ज्ञातं ज्ञातं तथा व्यूहवारस्तोमाश्च ते स्मृताः ॥२॥

सूक्ष्मलेशलवस्त्रक्षणाक्षुद्रदभ्रकणाणवः ।

किञ्चिन्मात्रतनुस्तोकहृत्स्वाल्पत्रुटयः समाः ॥३॥

प्राग्र्यं प्राग्रहुरं प्रवेकमपरं वर्यं वरेण्यं वरं

श्रेष्ठं प्रेष्ठमनुत्तमं च मधुरं मंजु प्रियं मंजुलं ।

कृद्यं हारि मनोहरं च रुचिरं कांतं परं सुंदरं

सौम्यं साधु च वल्गु चारु सुषमं वामं शुभं पेशलं ॥४॥

अग्र्यं प्रधानं प्रमुखं पुरोगं मुख्यं परार्थ्यं प्रवरं प्रवर्द्धं ।

अग्रेसरं सत्तममुत्तमं च ग्रामण्यमग्रण्यमुदाहरंति ॥५॥

शंका वितर्कः संदेहः संशयैकविभ्रमाः ।

विचिकित्सा विकल्पश्च भ्रान्तिरेकार्थवाचकाः ॥६॥

समीपं सनीडं समर्यादमारा-

त्सदेशं सवेशं ससीमोपकंठं ।

तथाभ्यर्णमभ्ययमभ्याशमाहु-

र्बुधाः सान्निधानांतिके संनिकृष्टं ॥७॥

आसन्नं सविधं पार्श्वमुपांतमपदांतरं ।

विप्रकृष्टं परं ह्रमाराद्यवहितं स्मृतं ॥८॥

सदृक् समानः सदृशः सदृक्तः प्राख्यः प्रकाशः प्रतिमः प्रकारः ।

तुल्यः समः संनिभ इत्यभिन्नाः शब्दाः प्रयोगेषु गवेषणीयाः ॥९॥

लोतलं चपलं चकुलं प्रचलं तरलं परिप्लवमधीरं ।

पारिप्लवं च धीराश्चलाचलं चंचलं च कथयन्ति ॥१०॥
 वक्रं वृत्तिनं भंगुरमाविद्धं वेष्टितं नतं त्रिकुलं ।
 भुग्नमरालं कुटिलं व्याकुंचितमूर्ध्निमत्काथितं ॥११॥
 द्राक् चपलं लघु मञ्जु स्राक् तूर्णं त्वरितमाशु शीघ्रमरं ।
 अक्लाय सत्वरं च क्षिप्रं द्रुतमञ्जसा काटिति ॥१२॥
 सततं संततमनिशं नित्यमञ्जसं च शश्वदश्रातं ।
 अविरतमनवरतं स्यादेकार्थमनारतमसक्तं ॥१३॥
 वृद्धदरु गुरु विस्तीर्णं पुरु पृथु पृथुलं महद्विशालं च ।
 व्यूढं विपुलं रुद्रं वरिष्ठमेकार्थमुद्दिष्टं ॥१४॥
 युग्मं युगं च युगलं द्वंद्वं द्वितयं यमं यमलं ।
 स्त्रीपुंसयोस्तु युग्मं मिथुनं परिकथ्यते सद्भिः ॥१५॥
 प्रात्यं भूरि प्रभूतं च प्रचुरं बहुलं बहु ।
 पुरुजं पुष्कलं पुष्टमदभ्रमभिधीयते ॥१६॥
 आचितं निचितं व्याप्तं क्लृप्तं कीर्णं च संकुलं ।
 आकुलं भरितं पूर्णं नातिनानार्थवाचकाः ॥१७॥
 प्रत्याख्यातं प्रतिक्षिप्तं प्रत्यादिष्टं निराकृतं ।
 निरस्तमपविद्धं च प्राज्ञाः परिक्षितं विदुः ॥१८॥
 अत्याकारः परिभवो निकारश्च पराभवः ।
 अनादरश्चाभिभवस्तिरस्कारश्च कथ्यते ॥१९॥
 घोरं प्रतिभयं भीमं दारुणं स्याद्भयानकं ।

आभीलं भीषणं भीष्मं भैरवं च भयावहं ॥५०॥
 सख्यं साक्षपदीनं सौहार्दं सौहृदं तथा स्नेहः ।
 मैत्री प्रीतिर्यथं सभाजनं संगतं प्रोक्तं ॥५१॥
 आदिरयं पुरा पूर्वं प्रथमं प्राक् पुरः स्मृतं ।
 उपशोपक्रमारंभौ पश्चाच्च चरमं भवेत् ॥५२॥
 रहः प्रच्छन्नमेकांतं निःशलाकमुपह्वरं ।
 उपांशु विजनं प्रोक्तं रहस्यं गुह्यमुच्यते ॥५३॥
 कैतवं कपटं कूटं व्याजच्छ्रोपधिच्छलं ।
 मिषं निभं च निर्दिष्टं व्यपदेशश्च सूरिभिः ॥५४॥
 इच्छा वांक्षा स्पृहा कांक्षा कामनेप्सा रुचिस्तथा ।
 आशंसा चेति तुल्यार्था निश्चितं नियतं स्मृतं ॥५५॥
 जीर्णं जरत्पुराणं प्रबलं प्रतनं पुरातनं प्रोक्तं ।
 नव्यं नवं नवीनं स्यान्नूतनमभिनवं नूतनं ॥५६॥
 निवृतं वेष्टितमुक्तं परिवृतं वलयितं परिक्षिप्तं ।
 आवर्हितमुन्मूलितमुत्पाटितमुद्धृतं च समं ॥५७॥
 कृत्स्नं समग्रं सकलं समस्तं सर्वं च विश्वं निखिलाखिले च ।
 खंडार्धनेमाः शकलं च भित्तं सामीत्यसंपूर्णसमानसंज्ञाः ॥५८॥
 अवकीर्णमवधस्तं त्यक्तमुत्सृष्टमुत्क्रितं ।
 अनादृतमवज्ञातमपहस्तितमिष्यते ॥५९॥
 आगूः संग्रसंधाप्रतिश्रवाः संश्रवः प्रतिज्ञा च ।

हेला स्यादवहेलं रीढावज्ञावलीढा च ॥३०॥
 मूलीकर्म प्रोक्तं संवननं कार्मणं वशीकरणं ।
 विप्रतिसारो ऽनुशयः पश्चात्तापो ऽनुतापः स्यात् ॥३१॥
 क्षामं शातं कृशं क्षीणं पेलवं तल्लिनं तनु ।
 निरंतरं घनं सांद्रं बहुलं विरलेतरं ॥३२॥
 निविडं निविरीशं च दृढं गाढं प्रचक्षते ।
 कामं प्रकामं पर्याप्तं नितातं भृशमुच्यते ॥३३॥
 अत्यर्थमतिमर्यादमतिवेलं च कथ्यते ।
 व्यवधानं तिरोधानमंतर्धिपवारणं ॥३४॥
 परस्परं मिथः प्रोक्तमन्योन्यमितरेतरं ।
 कौतूहलं विनोदः स्यात्कौतुकं च कुतूहलं ॥३५॥
 आली श्रेण्यावली पंक्तिर्वीथी राजी च कथ्यते ।
 क्षौरं च भद्राकरणं मुंडनं वपनं स्मृतं ॥३६॥
 दर्पो मदो ऽवलेपो मानो गर्वो भवेदहंकारः ।
 आवेशः संवेगः संरभः संभ्रमस्तथाटोपः ॥३७॥
 प्राणः स्थाम्बलं द्युन्नमोजः शुष्म तरः सहः ।
 प्रतापः पौरुषं तेजो विक्रमः स्यात्पराक्रमः ॥३८॥
 अनुक्रोशः कृपा शूकं दया च करुणा घृणा ।
 प्रतिक्षणमभीक्ष्णं च भूयः स्यादसकृन्मुहुः ॥३९॥
 आतंको भयमाशंका दरस्त्रासश्च साधसं ।

मर्षः क्षमा तितित्ता च क्षांतिरुक्ता सहिष्णुता ॥४०॥

वैणवो लगुडो रंभो दंडो यष्टिश्च कथ्यते ।

गतिर्वीखा विहारः स्यात्परिसर्पः परिक्रमः ॥४१॥

अणिरश्रिस्तथा कोटिरश्रः कोणश्च कथ्यते ।

कश्मलं मलिनं न्नानं मलीमसमुदाहृतं ॥४२॥

भृतिर्भृत्या च कर्मण्या वेता मूल्यं च वेतनं ।

लिपिरालोप्यलेखा स्याद्विपिलेखाक्षरस्य च ॥४३॥

कल्पनं कर्तनं प्रोक्तं वर्धनं हेदनं तथा ।

व्यत्ययः स्याद्विपर्यासो वैपरीत्यं विपर्ययः ॥४४॥

अपङ्गवो ऽपलापः स्यादपज्ञानमपात्ययः ।

अंथनं ग्रंथनं गुंफः संदर्भो रचना स्मृता ॥४५॥

उद्धर्तनमुत्सादनमाहुः सोत्प्रासहसितमुपहसितं ।

उत्पिञ्जलमाकुलकं स्यादनुपदमन्वगन्वच्च ॥४६॥

गौरः श्वेतः सितः शुश्रो वलक्षो धवलो ऽर्जुनः ।

हरिणः पांडुरः पांडुरवदातश्च पांडरः ॥४७॥

अरुणः शोणो रक्तो मांजिष्ठः पाटलस्तथा ताम्रः ।

लोहित इत्येकार्थाः कविभिः शब्दाः प्रयुज्यन्ते ॥४८॥

असितं शिति कृष्णं च कालं नीलं च मेचकं ।

श्यामं तु श्यामलं रामं पालाशं हरितं हरित् ॥४९॥

हरिः कहुः कडारश्च पिंगलः परिकीर्तितः ।

पीतं व्हारिद्रमाख्यातं श्यावं तु कपिशं स्मृतं ॥५०॥
 पिंगः पिशंग इत्युक्तो बभ्रुः कपिलः पिंगलः ।
 सारंगः शबलो वर्णः कल्माषः कृष्णपांडुरः ॥५१॥
 पिंजरः पीतरक्तः स्याडूसरः स्तोकपांडुरः ।
 रक्तश्यामो भवेद्भूयो धूमलः स च कथ्यते ॥५२॥
 श्येनी कुमुदपत्ताभा शुकाभा व्हरिणी स्मृता ।
 जपाकुसुमसंकाशा लोहिनी परिकीर्तिता ॥५३॥
 परिपाद्यानुपूर्वी स्याडुपशायो ऽनुपात्ययः ।
 अनुक्रमश्च पर्यायो विशायः परिकीर्तितः ॥५४॥
 ईर्ष्या स्यात्कुहना दंभो मिथ्याचर्या च कुक्कुटिः ।
 कुसृतिर्निकृतिर्माया शांबरी पथकल्पना ॥५५॥
 चित्रकिर्मीरकल्माषशबलोन्मिश्रकर्बुराः ।
 करंबः कवरः शारः संपृक्तः खचितः समाः ॥५६॥
 आयल्लकमुत्कंठा स्याडुत्कालिकारतिश्च रणरणकं ।
 औत्सुख्यं ह्लेखो विरहवियोगौ च तुल्यार्थौ ॥५७॥
 प्रतिकूलं प्रतिलोमं प्रतीपमुक्तं प्रसव्यमेकार्थं ।
 अपवारितं च पिहितं संवीतं संवृतं स्थगितं ॥५८॥
 आहुः प्रतीकमवयवमपघनमंगं तथैकदेशं च ।
 उल्लवणमुद्धतमुद्धतमुत्कटमिति नातिनानार्थाः ॥५९॥
 समाजः संसदास्थानी सभा स्यात्परिषत्सदः ।

चित्रमद्भुतमाश्चर्यं विस्मयश्चोद्यमुच्यते ॥६०॥
 प्रेङ्खोलितं तरलितं प्रेङ्खितं लुलितं स्मृतं ।
 धुक्तं स्यादुचितं न्याय्यं प्राप्तमौपधिकं तथा ॥६१॥
 आहितं निहितं न्यस्तमारोपितमिति स्मृतं ।
 बद्धं पिनद्धमामुक्तमपिनद्धं च कथ्यते ॥६२॥
 वंचनं चातिसंधानं व्यलीकं स्यात्प्रतारणं ।
 विप्रलम्भो विसंवादो विप्रलापश्च कीर्तितः ॥६३॥
 व्यलीकमपराधः स्यादागो मंतुश्च विप्रियं ।
 प्रणतिः स्यादनुनयः प्रणिपातश्च सांख्यनं ॥६४॥
 उद्धात उक्तः प्रस्तावो वारश्चावसरः क्षणः ।
 वदंत्युपनतं प्राज्ञा उपसन्नमुपस्थितं ॥६५॥
 प्रांशूश्चमुन्नतं तुंगमुदग्रं दीर्घमायतं ।
 श्रयंत्रितं स्यादुद्धाममुच्छृङ्खलमनर्गलं ॥६६॥
 विशदं प्रकटं स्पष्टं प्रकाशं स्फुटमिष्यते ।
 तत्क्षणैकपदे तुल्ये सद्यः सपदि च स्मृते ॥६७॥
 विशंकटं विशालं स्यात्करालं विकटं तथा ।
 निस्तलं वर्तुलं वृत्तं स्थपुटं विषमोन्नतं ॥६८॥
 अवगाहो जलद्रोणी निर्वेदः खेद उच्यते ।
 प्रमादो जनवधानं स्यादत्याधानमतिक्रमः ॥६९॥
 निर्वेश उपभोगः स्यादाभोगः परिपूर्णता ।

अवगीतं मुहुर्दृष्टमुपलब्धं च यद्ववेत् ॥७०॥
 वामं सव्यं विदुः प्राज्ञा अपसव्यं च दक्षिणं ।
 प्रतिकूलानुकूलार्थे अपष्टु त्वनपष्टु च ॥७१॥
 विपरीतं पराचीनमपाचीनं पराङ्मुखं ।
 स्मृतं कौसीद्यमालस्यमुपधा तु परीक्षणं ॥७२॥
 विवधो वीवधो भारः पर्याहारश्च कथ्यते ।
 काचं शिष्यमिति प्रोक्तं भार्यष्टिर्विहंगिका ॥७३॥
 सौष्ठवं स्याद्वष्टम्भो दृढः प्रसभमुच्यते ।
 प्रग्रहो ग्रहको वंदी पणो ऽक्षेषु ग्लहः स्मृतः ॥७४॥
 प्रायः स्याद्भोजनत्यागः संन्यासो ऽनशनं स्मृतं ।
 मोघं मुधाफलं बंध्यं नतं नम्रं च बंधुरं ॥७५॥
 स्मृतं वाणिज्यं वाणिज्यं वाणिज्या च समं त्रयं ।
 युद्धार्थे द्वे प्रयुज्येते दौर्मन्यं च करीरकं ॥७६॥
 आकृतं स्यादभिप्रायो व्याकृतिर्भगिरुच्यते ।
 स्थंडिलं संस्कृता भूमिर्यनं स्थानमुच्यते ॥७७॥
 प्रत्यग्रमुक्तं सुखस्कमुपायमुपसर्जनं ।
 दोला प्रेखोलनं प्रेखा उत्सवः स्यान्महः क्षणाः ॥७८॥
 गवलं माद्विषं शृंगं दृतिश्चर्मप्रसेवकः ।
 समुद्रः संपुटो ज्ञेयो वाडिशं मत्स्यबंधनं ॥७९॥
 कृते प्रतिकृतं प्राज्ञैः प्रतिनिर्यातनं स्मृतं ।

सपत्नाकरणं प्रोक्तं यत्परस्यातिपीडनं ॥८०॥
 समासः स्यात्समाहारः संक्षेपः संग्रहस्तथा ।
 व्यासः प्रपञ्चो विस्तारः स च शब्दस्य विस्तरः ॥८१॥
 उन्नं क्लिन्नं स्मृतं नुन्नं क्षिप्तं तुन्नं च पीडितं ।
 पन्नं तु पातितं प्रोक्तं सन्नं शातं च सूरिभिः ॥८२॥
 न्यचितं स्याद्धः क्षिप्तं क्षिप्तमूर्धमुद्वेचितं ।
 काचितं सज्जितं प्रोक्तं वृषितं गुणितं स्मृतं ॥८३॥
 विष्कम्भः प्रतिबन्धो विश्रम्भः कथ्यते च विश्वासः ।
 संमर्दः स्यात्पारिमल उपमर्दो विप्रकारः स्यात् ॥८४॥
 उपाधिर्धर्मचिन्ता स्यान्निःशोध्यमनवस्करः ।
 कुप्रियं तु जघन्यं स्यान्निःशेषं न्यक्तमिज्यते ॥८५॥
 अपकारो भवेद्द्रोहो दोष आदीनवो मतः ।
 कप्रायं तुवरं प्रोक्तं सुरङ्गा सांधिरुच्यते ॥८६॥
 असौम्यं यद्भवेच्चक्षुरचक्षुस्तत्प्रचक्षते ।
 अवहित्थं च शब्दज्ञा आकारस्य निगूहन् ॥८७॥
 संस्तवः स्यात्परिचयः प्रसादः प्रणयः स्मृतः ।
 प्रवारणं महादानं संकल्पः कर्ममानसं ॥८८॥
 अनायासार्थकं फाट्मन्तर्गु निरर्थकं ।
 स्वाच्छब्दं निर्निमित्तं च यदृच्छेत्यभिधीयते ॥८९॥
 आद्यमादिममन्त्यं स्यादन्तिमं चार्थमग्रिमं ।

मध्यमं मध्यमीयं च मध्यंदिनमुदाहृतं ॥१०॥
 नमस्या वंदना प्रोक्ता तपस्या नियमस्थितिः ।
 परित्रज्या व्रतादानं व्रज्याद्या च गतिः स्मृता ॥११॥
 रिक्तं तुच्छमसारं तु फल्गु व्युष्टिः फलं स्मृतं ।
 कलिलं गहनं प्रोक्तं श्लथं शिथिलमुच्यते ॥१२॥
 स्वतंत्रवृत्तिर्व्युत्थानमभ्युत्थानं च गौरवं ।
 संस्थानं संनिवेशः स्यादास्थानं नृपतेः सभा ॥१३॥
 संकथान्योन्यसंगीतिः प्रतिपत्तिः प्रगल्भता ।
 उच्यत ऊर्ज उत्साहो भृकुटिर्भृकुटिस्तथा ॥१४॥
 उपजापो भवेद्भेदः साम सांचभिति स्मृतं ।
 तथेति प्रत्ययः श्रद्धा संस्कारो वासना स्मृता ॥१५॥
 स्मृतमास्थितमाक्रांतं प्रतीष्टं पतदाहृतं ।
 प्रच्छादितं स्यात्संवीतं प्रशस्तं संस्कृतं स्मृतं ॥१६॥
 उन्माथः कृद्यंत्रं स्याद्वपातो ऽवटः स्मृतः ।
 धर्मः स्वभाव आत्मा स्याद्वेक्षा प्रतिज्ञागरः ॥१७॥
 स्मृतं परुषमस्निग्धमाचारातिक्रमः क्रिया ।
 उच्चंडमप्रलंबं स्यान्माढिः पक्षशिरा स्मृता ॥१८॥
 अहमहमिका तु सा स्याद्यत्क्रियते स्पर्धयाधिकं किंचित् ।
 यत्र वृथाभिनिवेशस्तामाहोपुरुषिकां विदुः प्राज्ञाः ॥१९॥
 सिंहनादो भवेत् द्वेडा गंडूषो मुखपूरणं ।

प्रभावतां वदंत्यार्याः प्रभुतां प्रभविष्णुतां ॥१००॥

परभागो गुणोत्कर्षः स्पर्धा संहर्ष उच्यते ।

आयामः स्मृत आनाहः परिणाहो विशालता ॥१०१॥

॥ इति श्रीमदृत्तायुधकृतायामभिधानरत्नमालायां
सामान्यकांडं चतुर्थं समाप्तं ॥

एको-ऽर्था बहुभिः शब्दैः कथितः कथ्यते ऽधुना ।

एकस्यैव तु शब्दस्य बहुष्वर्थेषु वर्तनं ॥१॥

रुद्धे ऽपि खंडपरशुर्वैश्रवणो ऽप्येककुंडलः प्रोक्तः ।

द्वारे ऽपि प्रतिहारः प्राकाराग्रे ऽपि कपिशिर्ष ॥२॥

पर्याप्ते ऽपि कृतं स्यादाहवनीयादिषु त्रिषु त्रेता ।

संदेहे ऽपि द्वापरमाहुः कलहे ऽपि कलिशब्दं ॥३॥

सेनायामपि कटकं प्राणिव्यूतं वदन्ति युद्धे ऽपि ।

रत्नस्यपि पुण्यजनं मृद्गाडे ऽप्युष्ट्रिकामार्याः ॥४॥

श्वेतं रजते ऽप्युक्तं रजतं हारे शरे ऽपि किंशारुः ।

दंभे ऽपि गह्वरं स्यादुपह्वरं संनिधाने ऽपि ॥५॥

नयनच्छदे ऽपि वर्त्म प्रतियहः सैन्यपृष्ठभागे ऽपि ।

श्लेष्मण्यपि खेटः स्याज्जामिः कुलबालिकायां च ॥६॥

गंधो लेशे ऽप्युक्तः करुणाप्रतिपादने तपस्वी च ।

मणिबंधकनिष्ठकयोर्मध्यविभागे ऽपि कर्मः स्यात् ॥७॥
 चिंतायामपि चर्चा जगती राजप्रधानलोके ऽपि ।
 मत्तुरंगनारजस्यपि विकटं श्रेष्ठे ऽपि निर्दिष्टं ॥८॥
 कवचे ऽपि वारवाणं जीमूतं पर्वते ऽपि कथयन्ति ।
 व्यूहं रचनायामपि दार्वाघाटे ऽपि शतपत्नं ॥९॥
 करणं काये ऽपि स्यादुष्णीषो मूर्धविष्टने ऽप्युक्तः ।
 मात्रा पारिच्छदे ऽपि क्षुद्रः क्रूरे श्रुतौ निगमः ॥१०॥
 वृजिनः केशे ऽप्युक्तः स्याणुः कीले ऽपि कुंजरे नागः ।
 गंजो भांडागारे गोमुखमुपलेपने ऽपि स्यात् ॥११॥
 तेजस्यपि धाम स्यादाधारे ऽप्याशयो घटा गोष्ठ्यां ।
 कुल्या कुलस्त्रियामपि तारो मुक्तागुणे ऽप्युक्तः ॥१२॥
 कर्मविपाके ऽपि दशागती स्मृते कानने ऽपि द्वदावौ ।
 चूडाशिखे शिरस्यपि हस्तिन्यां धेनुकागणिके ॥१३॥
 प्रतिपत्प्रतिपत्तावपि शादः शष्ये घृणा जुगुप्सायां ।
 उत्तालमुन्नते ऽपि श्रेष्ठे ऽपि निगद्यते सुरभिः ॥१४॥
 संवर्तः परिवर्तश्च ह्यायने कथ्यते ऽम्बरे नाकः ।
 परिमाणे ऽपि प्रस्थः सर्वात्मनि सर्वसंनाहः ॥१५॥
 पत्न्यामपि द्वितीया दर्भे ऽपि पवित्रमवधिर्वष्टे ऽपि ।
 प्रकृतावपि प्रधानं विवक्षितं शोभने ऽपि स्यात् ॥१६॥
 अतिमात्रे ऽप्यतिवेलं काये ऽप्युत्सेध इष्यते सद्भिः ।

पृष्ठास्थन्यापि वंशः कदली करिवैजयंत्यां च ॥१७॥
 जालं कपटे ऽप्युक्तं कपालमुक्तं घटादिशकले ऽपि ।
 रिष्टं पापाशुभयोररिष्टमशुभे ऽपि निर्दिष्टं ॥१८॥
 व्यासे ऽपि विग्रहः स्यान्मानविशेषे ऽपि पौरुषव्यामौ ।
 हेल्ला प्रस्तावे ऽपि प्रग्रह आबंधने ऽप्युक्तः ॥१९॥
 कुंजरकरे ऽपि शुंडा ग्रावा शैले भवश्च संसारे ।
 बाले ऽपि बालिशः स्यात्कलधौतं शातकुंभे ऽपि ॥२०॥
 शाखाधामापि परिधिर्वसतिर्जैनाश्रमे ऽपि निर्दिष्टा ।
 अन्वेषणे ऽपि मार्गो भद्रो वृषभे वके धांक्षः ॥२१॥
 मणिदोषे ऽपि त्रासो वत्सः संवत्सरे ऽपि निर्दिष्टः ।
 वामः प्रतिकूले ऽपि प्रोक्तौ शुक्ले ऽपि शुचिरामौ ॥२२॥
 ह्यस्तनदिने ऽपि कल्यं नेत्रं मूले रजस्यपि परागः ।
 श्रूणो गर्भिण्यामपि भूतिर्विभवे बलः काके ॥२३॥
 गिरिसानुन्यपि वप्रं तल्पं दारिषु चक्षुषि ज्योतिः ।
 चौर्यादावपि हिंसा प्रसरः प्रणये ऽपि निर्दिष्टः ॥२४॥
 संघाते ऽपि ग्रामो भूतेंद्रियशब्दविषयकरणानां ।
 षंडश्च पादपानां स्कंधः करिनरतुरंगानां ॥२५॥
 नंद्यावर्तः सरलः शालः काको धवो ऽंजनस्तिलकः ।
 पद्मस्यंदनमोक्षा वृक्षविशेषे ऽपि दृश्यंते ॥२६॥
 कटुतिक्तकषायास्तु सौरभ्ये ऽपि प्रकीर्तिताः ।

शोभार्थे ऽपि प्रयुज्यन्ते लक्ष्मीश्रीकांतिविभ्रमाः ॥३७॥
 आर्यः स्यात्सौविद्वेष्टे ऽपि त्रीहावप्यणुरिष्यते ।
 चंडाले ऽपि दिवाकीर्तिर्विवस्वान्देवतास्वपि ॥३८॥
 स्नेहे ऽप्यपक्लवः प्रोक्तो द्वेषे ऽप्यनुशयः स्मृतः ।
 सुरते ऽपि व्यवायः स्यान्नैगमश्च गतावपि ॥३९॥
 दुर्गमार्गे ऽपि कांतारं गृह्णात्यां च निष्कृतः ।
 त्रूपं मृगे ऽपि विज्ञेयं बभ्रुः स्यान्नकुले ऽपि च ॥४०॥
 अंतर्देहे ऽपि कोष्ठः स्याच्चत्वरं प्रांगणे ऽपि च ।
 दुश्चर्मण्यपि निर्दिष्टः शिपिविष्टो मनीषिभिः ॥४१॥
 संस्तरः प्रस्तरे ऽप्युक्तो हनौ कुंतो रणे स्पशः ।
 गर्जन्मेघे ऽपि पर्जन्यः संधा स्यादवधावपि ॥४२॥
 व्यवस्थायां च संस्था स्यात्संवित्तावपि वेदना ।
 यात्रा स्यादनुवृत्तौ च संज्ञायां च समाह्वयः ॥४३॥
 क्लीबो विक्रमह्नीने ऽपि समये ऽपि कठः स्मृतः ।
 कलंकं लांक्ने दोषे ऽप्यद्रिः प्रोक्तो र्वावपि ॥४४॥
 समितिः संगतिसभयोः ककुदं शृंगे विडुः प्रधाने ऽपि ।
 टंकः स्यादभिमाने प्रस्तरघटनोपकरणे च ॥४५॥
 संकेते चैतन्ये च सूरिभिः कथ्यते तथा संज्ञा ।
 दंडो दमने सैन्ये कुतपो दर्भे ऽप्यराह्णे च ॥४६॥
 कारुण्ये ऽप्यनुषंगः स्यात्प्रोक्तो गुह्ये ऽप्यवस्करः ।

वेदिकांगुलिमुद्रायां लाक्षायां च कृमिस्तथा ॥३७॥
 नीवी परिपणे ऽप्युक्ता कटिदेशे ऽपि मेखला ।
 प्रत्यवाये ऽपि विश्लेषे विधुरं स्मर्यते बुधैः ॥३८॥
 निदानमवसाने ऽपि स्वामिन्यपि भवेदिनः ।
 जठरः कठिने ऽप्युक्तः प्राज्ञैः परिणते ऽपि च ॥३९॥
 काले कल्पे ऽपि विधिर्घनाघनः शक्रवर्षकांबुदयोः ।
 अत्ययशब्दः प्राज्ञैः कृच्छ्रे चातिक्रमे च निर्दिष्टः ॥४०॥
 उदरे जले कृपांठं संबाधः संकटे भगे ऽप्युक्तः ।
 पाणिः प्रत्यासारे च रणस्य च पश्चिमे भागे ॥४१॥
 रतिभुक्त्योः संभोगः पथिदेये स्त्रीधने च शुल्कं स्यात् ।
 वंशाङ्गुरे करीरं वृक्षविशेषे ऽपि कथयन्ति ॥४२॥
 अनूकमन्वये शीले गोत्रं नाम्नि तथान्वये ।
 पुलाकं भक्तसिक्थे च क्षुद्रधान्ये च कथ्यते ॥४३॥
 अकार्ये गुह्ये कौपीनं कीलसलं रुधिरे जले ।
 कुकूलं शंकुमद्रते तुषाग्नौ च निगद्यते ॥४४॥
 चैत्यं बुद्धांडके ऽप्युक्तं देवतायतने तथा ।
 कृत्तके वृक्षजातौ च शिलीघ्रं स्मर्यते बुधैः ॥४५॥
 अर्थव्ययसहे व्यालस्तथा हिस्रपशौ स्मृतः ।
 पोत्रमित्युच्यते प्राज्ञैर्हृत्लणूकरयोर्मुखं ॥४६॥
 मंदस्वच्छंदयोः स्वैरं कक्षः स्यात्कच्छ्वीरुधोः ।

करेणुर्गजवृक्षस्तिन्योः पीलुश्च गजवृक्षयोः ॥४७॥
 शलाकायुधयोः शल्यं बाधा दुःखनिषेधयोः ।
 स्थूणास्तब्धवयोः स्तंभ इला वागध्ययोरपि ॥४८॥
 अर्चनामूल्ययोर्घो विसर्गो मुक्तिवर्चसोः ।
 मुनिकुक्कुटयोर्दत्तः संधिः संश्लेषरंध्रयोः ॥४९॥
 अवश्यभृशयोर्वाढं दायदस्तुकसर्पिंडयोः ।
 कुलीनश्रेष्ठयोर्जात्यं कोटिरुत्कर्षसंख्ययोः ॥५०॥
 ब्रध्रस्तंडुगिरिशयोः स्थितिः स्थानव्यवस्थयोः ।
 वीकाशः स्फुटरुसोः काष्ठा कालप्रकर्षयोः ॥५१॥
 नदीसमुद्रयोः सिंधुर्देशपर्वतयोर्मरुः ।
 मैथुनं कथ्यते सद्भिः संबंधग्राम्यधर्मयोः ॥५२॥
 प्रह्वबंधनयोः प्राधं मोहः स्यान्मौढमूर्खयोः ।
 व्यवस्थाने ऽभसो वेला रविः पर्वतसूर्ययोः ॥५३॥
 अग्न्युत्पातौ धूमकेतूश्चशुर्गौ श्यालदेवरौ ।
 दिव्यार्थसंग्रहौ कोशौ नरेन्द्रौ नृपवार्तिकौ ॥५४॥
 आडंबरो गजानां पठहरवे गर्जिते प्रपंचे च ।
 यदृशब्दः सूर्यादिषु भूलादिष्वभिनिवेशे च ॥५५॥
 अव्यक्तः परमात्मनि मूर्खे स्पष्टेतरि च निर्दिष्टः ।
 कक्षा गुह्यपिधाने कांच्यां गेहे प्रकोष्ठे च ॥५६॥
 प्रतियलः संस्कारे लिप्तोपग्रहणयोश्च निर्दिष्टः ।

अभिहारः संनाहे स्यादभियोगे परस्वहृणे च ॥५७॥
 दानविशेषे लब्धौ दायो भागार्हपित्र्यरिक्खे च ।
 लिपिसंख्यायां शास्त्रे द्रव्ये च ग्रंथशब्दमिच्छति ॥५८॥
 द्यूताक्षसारिफलकास्त्रयो ऽप्याकर्षसंज्ञकाः ।
 संसर्गाभिभवाक्रोशेष्वभिषंगः प्रकीर्तितः ॥५९॥
 त्वाष्ट्रे तमसि शत्रौ च वृत्रशब्दस्त्रिषु स्मृतः ।
 मन्युर्दैन्ये क्रतौ कोपे नाडीस्वर्गक्षितिष्विडा ॥६०॥
 उक्तानामप्यनुक्तानां शब्दानामिह संग्रहः ।
 कशब्दः सुखवायुंबुध्न्यमस्तकवाचकः ॥६१॥
 प्रत्ययाः शपथज्ञानहेतुविश्वासनिश्चयाः ।
 विस्तारे कदके शून्ये वितानं स्यात्क्रतौ क्षणे ॥६२॥
 देहावयवमासार्धपतत्रगृहंभित्तिषु ।
 परियहे समीपे च पक्षः षट्सु निगद्यते ॥६३॥
 अग्निधनरश्मिरत्नत्रिदशविशेषेषु भवति वसुशब्दः ।
 चेष्टात्मजन्मसत्ताभिप्रायेष्वभिहितो भावः ॥६४॥
 कालाविशेषे ऽवसरे ऽव्यापारे पारतंत्र्ये च ।
 मध्ये तथोत्सवे च क्षणशब्दः कथ्यते सद्भिः ॥६५॥
 आक्षारे नयनादौ द्यूतविशेषे तथा रथावयवे ।
 अक्षं विभीतके ऽपि प्रयुज्यते पंचसु प्राज्ञाः ॥६६॥
 निष्ठा क्लेशे ऽवसाने च व्यवस्थोत्कर्षयोर्व्रते ।

श्रेष्ठे स्थानि धने शुक्ले मज्जि सार उदाहृतः ॥६७॥
 दिग्दृष्टिदीधितिस्वर्गवज्रवाग्वाणवारिषु ।
 भूमौ पशौ च गोशब्दो विद्वद्भिर्दशसु स्मृतः ॥६८॥
 भूषायां लङ्गूले प्रधानशृङ्गप्रभावपुङ्गेषु ।
 धजलक्ष्मणतुरंगेषु च नवसु लल्लामं प्रचक्षते प्राज्ञाः ॥६९॥
 अर्कमर्कलमंडूकविष्णुवासववायवः ।
 तुरंगसिंहशीतांशुयमाश्च ऋयो दश ॥७०॥
 पृथिव्यादिषु भूतेषु शरीरेषु रसादिषु ।
 लोहेषु च स्मृतो धातुः स्वभावे गैरिकादिषु ॥७१॥
 द्विर्दकरात्रे पद्मे खड्गफले व्योम्नि वायव्यभांडमुखे ।
 अग्ने जले च तीर्थे पुष्करमष्टासु निर्दिष्टं ॥७२॥
 चतुर्विधेषु जीवेषु पृथिव्यादिषु पंचसु ।
 अतीते देवयोनौ च भूतशब्दं प्रचक्षते ॥७३॥
 शुक्लादौ ब्राह्मणादौ च शोभायामक्षरे व्रते ।
 गीतक्रमे स्तुतौ वेषे वर्णशब्दं प्रचक्षते ॥७४॥
 शृंगारादिषु नवसु च लवणादिषु षट्सु पारदे रागे ।
 निर्यासवीर्यगुणधातुविषयतादौ रसः प्रोक्तः ॥७५॥
 योनौ जलावतारे च मंत्राद्यष्टादशस्वपि ।
 पुण्यक्षेत्रे तथा पात्रे तीर्थं स्याद्दर्शनेषु च ॥७६॥
 अकारादिषु वर्णेषु षड्नादिषु च सप्तसु ।

उदात्तादिषु विज्ञेयः प्राणिनां च स्वने स्वरः ॥७७॥
 सत्त्वादीनां साम्यावस्थां प्रकृतिं वदन्ति तत्त्वज्ञाः ।
 पौरामात्यादीनि च कारणाकारस्वतन्त्रपाणि ॥७८॥
 सत्त्वादौ रूपादौ शौर्यादौ तंतुषु प्रयोगज्ञाः ।
 गुणशब्दं सिञ्जिन्यां प्रयोजयन्त्यप्रधाने ऽपि ॥७९॥
 उपकरणे करणे च द्रविणे लिंगे च यातनायां च ।
 सेनागि संसिद्धौ साधनशब्दप्रयोगः स्यात् ॥८०॥
 अभिधेयाभिप्रायप्रयोजनद्रव्यवाचकेष्वर्थः ।
 प्रस्तावे संघाते कुत्सायामायुधे जले कांडं ॥८१॥
 वेदाध्यात्मब्राह्मणद्विर्णयगर्भेषु कथ्यते ब्रह्म ।
 प्रकृतिगुणे सत्तायां स्थामानि भूते च सत्त्वं स्यात् ॥८२॥
 इराशब्दो बुधैर्ज्ञेयो भुवि वाच्यशने ऽंभसि ।
 निमेषादौ यमे वर्णे कालो मृत्यौ च कीर्त्यते
 कालसंकेतकाचारसिद्धांताः समयाः समाः ॥८३॥
 तंत्रं तंतुषु मंत्रेषु सिद्धांतपरिच्छेदप्रधानेषु ।
 उत्साहनसूचनयोः प्रकाशने गंधनं प्रोक्तं ॥८४॥
 वस्त्रे मध्ये तथा क्षिप्ते व्यवधाने ऽंतरात्मनि ।
 अवकाशे बहिर्योगे विशेषे ऽवसरे ऽन्तरं ॥८५॥
 प्रागवेव नामपर्याये निपाताः के ऽपि कीर्तिताः ।
 कथ्यन्ते केचिदन्ये ऽपि दिष्ट्या स्यान्मंगलादिषु ॥८६॥

चिराय चिररात्राय दीर्घकाले प्रयुज्यते ।
 चिरं चिराच्चिरेणेति वा विकल्पोपमानयोः ॥८७॥
 परितः सर्वतो विष्वक् समंताच्च समंततः ।
 प्रत्यक्षसदृशोः साक्षाद्दार्तासंभाषयोः किल ॥८८॥
 शोचने संप्रकर्षे च दहतशब्दः प्रयुज्यते ।
 ई दुःखभावेने क्रोधे प्रत्यक्षे संनिधावपि ॥८९॥
 पृथग्विनांतरेणार्ते व्यतिरेकार्थवाचकाः ।
 प्रत्यारंभे मुहुः प्रोक्तो हुं संप्रश्नावितर्कयोः ॥९०॥
 इतिह स्यात्संप्रदाये प्रेत्यामुत्र भवांतरे ।
 साकं सार्थं समं सत्रं सहार्थं संप्रकीर्तिताः ॥९१॥
 अधस्तादधस्तः स्यादधस्तादधो ऽधरे ।
 अत इत्युच्यते हेतौ निंदायां विस्मये वत ॥९२॥
 समयानिकषाशब्दौ सामीप्ये कीर्तितौ बुधैः ।
 तर्कनिश्चितयोर्नूनं कश्चित्स्यात्प्रश्नकामयोः ॥९३॥
 आहो उताहो संदेहे नु स्वित्प्रश्नावितर्कयोः ।
 वर्तमाने च युक्ते च सांप्रतं संप्रचक्षते ॥९४॥
 प्रकाशे संभवे प्राडुः प्रधानसदृशोः प्रति ।
 हि स्याद्विशेषणे हेतौ तु स्याद्भेदे ऽवधारणे ॥९५॥
 अयि प्रश्ने सानुनये सत्ये शीघ्रे तथांजसा ।
 ईषत्किंचिन्मनाक् प्रोक्ताः किंचनस्तोकवाचकाः ॥९६॥

तूष्णीं जोषं भवेन्मौने स्म स्यात्संस्मरणादिषु ।
 अंगेत्यामंत्रणे ह्र ह्रीं भो भो इति च कथ्यते ॥१७॥
 अनेकार्थे भवेन्नाना ननु प्रश्ने ऽवधारणे ।
 आकस्मिकार्थे सहसा तत्काले च निगद्यते ॥१८॥
 विस्तारे ऽंगीकृतावूरी कथ्यत उरूरी तथा ।
 असंशये भवेद्द्वया सहार्थातिकयोर्मा ॥१९॥
 अथानंतरकल्याणसंप्रश्नादिषु कथ्यते ।
 अथो इति तथा प्रोक्तो नामाभ्युपगमादिषु ॥१००॥
 सदा सना च नित्यत्वे स्वस्ति स्यान्मंगलादिषु ।
 इतिशब्दः स्मृतो हेतौ प्रकारादिसमाप्तिषु ॥१०१॥

॥ इति श्रीभट्टहृत्लायुधकृतायामभिधानरत्नमाला-
 यामनेकार्थकांडं पंचमं समाप्तं ॥

N O T E S.

N O T E S.

B O O K I.

Verse 9. वेदांगश्च A. दांतस्य CD. — 13. अहिर्बुध्नो R. अहिर्बुध्नो C. अहिर्बुध्या D. — 14. °धस्तंदुः A. °धस्तदु C. °धस्तंदु D. °धस्तुंडि R. — 25. जितः A. — 26. कौमुदकी A. — 28. शारी च साबतः A. शीरी च स्यात्बतः R. — 30. तार्क्षः A. — 32. °सूदन A. — 33. सूर्यका° A. सूर्यका° CD. — 34. °रमणमुच्यते A. °रमण इष्यते CDR. — 36. मिहरो AR. — 39. °धिष्य R. °धिषि° CD. — 40. तपः स्मृतं R. — 43. रजनिचरः CD. जोकान्निको A. — 44. चंद्रतपः A. हृदयं CD. — 46. °सायनिः A. — 48. क्रौडः A. — 49. शखिनः R. — 51. °मृक्षमथो A. दाक्षा-
यिण्यः R. दाक्षणायण्यः C. दक्षणायण्यः D. — 53. From पुरंदरः to
तुराषाद् is omitted in A. सूत्रामा CD. — 54. स्यादयधन्वा AR.

°विडोत्ताञ्च CD. — 56. संबः A. शंबुः C. शवु D. — 58.
 धूमज्योति° AR. — 59. कर्कः A. कर्का CD. चरभ्रमाला A. — 60.
 ह्यादिनी D. ह्यादिनी C. — 63. °र्दमुना CD. °दमना BR. — 64.
 वीतहोत्रो AR. — 66. आग्नेयी CDR. — 68. अतिरिक्ता A.
 अतिरिक्ताक्ता CD. — 70. वडवानलः C. वाडवानलः D. — 71.
 शमवती CDR. — 73. °नैरतकोपा° A. °नैऋतकोणपा° R.
 नैऋतकोणपा° CD. — 75. स्पर्शनो वायुः A. — 79. पुण्यधनेश्वरः A.
 — 80. °मर्थ A. रिक्तं पृक्थं A. ऋक्थं पित्तं R. ऋक् पृक् CD. — 85.
 बुधः AR. सुमंतभद्रो AR. तुल्यार्थाः R. — 89. शृंगारचेष्टा स्यु° A.
 शृंगारचेष्टा च CD. — 90. स्वभावः CD. भावकः A. — 91.
 °समाः AR. — 93. इष्यते instead of उच्यते CDR. — 94. कालः
 क्रि° CDR. — 98. भद्रदार्कः A. भद्रदार्कः R. — A. inserts af-
 ter 99. the following stanzas: रागनाम ।

श्रीरागो वसंतस्य पंचमो भैरवस्तथा ।

मेघरागस्तु विज्ञेयो षष्ठो नटनरायणः ॥१॥

गौडी कोलाहलांधारी द्रविडी मालवकौशिका ।

षष्ठी स्याद्देवगांधारी श्रीरागा च विनिर्मिता ॥२॥

आदोला कौशिकी चैव तथा षष्ठमंजरी ।

गुडकरी चैव देशाख्या रामकरी च वसंतजा ॥३॥

त्रिगुणा स्तंभतीर्थी च आभेरी कुकुभा तथा ।

विथराडी तथा चेरी षडेते पंचमे मताः ॥४॥

भैरवी गूर्तरी चैव भाषा वेलाउल्ली तथा ।

कर्णाढी रक्तहंसा च षडेते भैरवे मता ॥५॥

वंगुला मथुरा चैव कामोदा चौषसाटिका ।

देवगिरी च देवाला षडेते मेघरामताः ॥६॥

त्रोटकी मोटकी चैव डुंविनट्ट विराटिका ।

मछारी सैधवी चैव एता नटनरायणे ॥७॥

Rājendralāl Mitra of Calcutta had the kindness to supply me with the following information. He writes: „My correspondents at Benares, Agra and Muthurā have all disappointed me. None of them has been able to find out the verses in question. They do not occur in the College of Fort William Mss., nor are they traceable in the Sanskrit College exemplar. I asked Rājā Rādhākānta about the Mss. whence he quoted the Abhidhānaratnamālā, and he referred me to Professor Wilson, from whom he had obtained the loan of the work. There are now five Mss. of Hālāyudha in Calcutta accessible to me, but the verses occur in none of these, and I am disposed to think from this circumstance, that they are perhaps not authentic.“ I am much indebted to Professor Wilson for having kindly sent me some extracts from several Rāgamālas in the E. I. H. Library, but neither these nor some others in the Bodleian Library contain precisely the same system, or the same names of the Rāgās and Rāginīs. A passage in Keṣava's Kalpadru (Wilson. Mss. 334. fol. 152.) bears, on the whole,

the greatest resemblance to our verses. — 102. प्रदिशस्तथा CD.
 — 104. कुमुदो जनवामनौ CD. — 106. °निष्काशौ CD. — 110.
 तिमिस्रा A. तमिस्रा CD. — 111. गोत्सर्गः A. — 112. शशिनी A.
 — 113. शरदे A. शरदो CD. — 114. चैत्रादिमासौ CD. — 115.
 ब्राह्म्य ACD. — 116. °संवत्सरसमयाः A. — 118. सांसृष्टिकं R.
 सांसृष्टकं A. — 119. °निकषाश्चनताश्च A. — 120. पुष्पवंतौ CD.
 Hemacandra II. 38. gives both. — 121. द्वावाभूम्यौ CD. — 122.
 स्वश्रेयंसं AR. श्वोवशीयं A. श्वाःश्रेय, श्वोवशीयं D. श्वःश्रेयं,
 श्वोवशीयं C. शुभं शिवं भविकं भाविकं A. प्रमोदः प्रमदो CD.
 — 124. मुक्तिमोक्षा A. — 125. स्यादनुस्वरं A. स्यादनस्वरं R.
 — 126. दैवभयानयं AR. दैवमयायनं CD. — 127. डंबश्च A.
 डिंभश्च CD. — °पासनं CD. प्रसाधना ACD. — 130. प्रतिकृतं AR.
 प्रतियातना प्रतिक्रायं A. — 131. हिरण्यी स्याद्विरणायां A.
 — 133. पीयूष उच्यते A. — 136^b. This pāda appears only in
 CDR. and in B. s. m. भीमाद्रि° CD. धीमद्रि° R. हेमाद्रि° B.
 tertia m. — 138. °दयश्च A. — 139. °भिवद्गं च A. — 140.
 उच्चैःस्वरो A. क्लृप्तश्च CDR. — 142. °स्त्रीलमिष्यते CD. — 144.
 From सम्यक् to तथा is wanting in A. — 145. कविकल्थनं च A.
 — 147. ह्यौतिह्यं CD. ह्यौतिह्यं R. ह्यौतिर्यं A. — 149. शाप
 आक्षेप आक्षेकोशः D. शाप आ ऽक्राशः C. आपत्रश्चाक्रोश

शंवा ACDFR. शंवा E. According to Rāyamukuta it ought to be written सिंवा. पर्व पुरः स्मृतः F. — 36. यवसं प्रोक्तं A. बर्हिर्दर्मकथः स्मृतः D. बर्हिर्दर्मकथः स्मृतः C. कुथः कुशः FR. विल्वजः AE. बिल्वजः R. ईषिका काय CD. ईषीका कास FR. — 38. पालिनी CD. — 39. करणो ADF. कुवला CD. — 40. शालं ACDFR. इज्जुलः A. इचुलः CD. प्रोक्तः गज्जलो E. प्रोक्त वंजुलो F. — 42. शैलुः CD. शलुः R. — 44. पीतशालो ACDFR. सहदेवी CD. — 45. शंडुवारः A. सिंधुवारः CD. — 46. सीतो CDF. Boehtlingk in his edition of Hemacandra has printed सीत against the authority of the commentary. स्थूलशृं° ACD. — 47. केशातकी A. शाकातकी पटोला CD. — 52. °ममिलानकं AR. °ममिल्लातकं CE. °मसिल्लातकं D. Rāyamukuta quotes this verse in his comm. on Am. II, 4, 2, 54, and writes अमल्लातकं and कुरुंठकं. करंठकं AF. कुरुंठकं R. — 53. माधवीलता AE. माधवीं माधवीं लतां C. माधवौ लता D. — 54. ईर्वारश्चिर्भटः A. एर्वारुश्चिर्भटः CD. एर्वारश्चिर्भटः F. एर्वारुश्चिर्भटः E. एर्वारुश्चिर्भटः R. वालुंकी AR. डुश्चिका A. डुग्धिका C. डुधिका D. — 55. नातिनानार्थ° CDE. — 57. तरुषंडः ACD. — 58. °कंठं CD. — 61. मूर्ध्नि E. करकः A. °कटो गुंजो R. कटो गुंजो F. कर्शीरः E. — 62. From दशनौ to प्रोक्तं in

- v. 64. is wanting in CD. — 64. पेचुकः AE. पचकः CD. पेयुकः F.
 — 65. स्याडुद्धातो E. तिर्यग्दत्तः प्र° AR. — 66. सर्जितः AF.
 भूषा CDEFR. and A. pr. m. कक्षा DEFR. वक्षा C. —
 67. पादकर्म युतं CDF. पादकमायतं A. उभयो A. उभय D. —
 69. शृणि ACDR. श्रेणि° F. सान्नाह्यः A. सनाह्यः R. — 70. From
 महामात्रा to द्वीपी is omitted in CD. — 71. करिश्च A. किरिश्च FR.
 विडिश्च A. — 72. सेरभ ACDF. सेरिभ R. — 73. °भालूक° CD.
 — 74. °भूरिमायु EFR. स्यात् शृगालो R. स्याङ्गोली CD.
 फेरुडः ER. — 75. ऋक्षः CDR. तप्तसाराः D. तप्तस्याराः C. — 78.
 शल्यकः D. — 79. मुशलि CD. गोधेरा° ABDEFR. गोधेरा C. —
 80. स्याडुंदरुः CD. स्याडुंदरः E. — 83. विर्विकरस्तथा A. —
 84. वाजिस्तथा EFR. — 85. पेशीकोशः According to Rāya-
 mukuta this term signifies 'egg' as a compound, or it may be
 separated into पेशी and कोशः — 90. From धांक्ष° to धांक्ष°
 is omitted in CD. — 91. मौष्कलि° ACD. मौकलि° ER. Puru-
 shottama gives another term very similar in sound, मौद्रलि.—92.
 भाश A. — 94. शरारिराख्यात उत्क्रो° CDEF. — 95. आतापी
 ACEFR. — 98. प्राचिका mss. सेना चटिका A. सेनाश्चटिका E.
 सेनाश्चटिकाः F. — 99. कारंडवकादंबकचक्रकाराद्याः A.
 कारं कारंडवकादंबकराद्याः CD. कादवः कदंबकः क्रकराद्याः E.

- कारंडवकादंबकः कृकराद्या F. कारंडवकादंबकक्रकराद्याः R.
 — 100. °चिंचिरीका° AD. °चिंचरीका° R. °चिरीका° C. —
 101. °जालिकक्रिमयश्च A. °क्रिमयश्च A. °क्रम° F. — 102. ज्यो-
 तिरिंगिणः CDR. ज्योतिरिंगिणः E. द्योतिरिंगिणः A.
 द्योतिरिंगणः F. — 103. तु instead of च CD. — 106. परिकीर्तितं CD.
 — 109. स तु CDE. — 111. स्थौरी R. °त्पृष्टि° A. — 112. नीचिकी E.
 — 114. प्रौढवत्सा च CD. — 115. सूरता E. सूरिना E. सूरिता R.
 — 116. नीचिकी AFR. नैचका CD. — 117. प्रचूरप्रवृत्तिः CD. —
 122. दामिनी AEF. वस्तः क्वागः R. गहः क्वाग° A. वस्तुः क्वागः C.
 वस्तुः क्वागः D. वर्त्सम्क्वाग° E. °गहक्वागहगल° F. —
 123. °व्यंजनस्तु A. — 127. °कद्रूरिति ACDR. विश्वद्रूरिति E. —
 128. षट्त्व° AE. षड्ग° C. षड् D. — 129. उपपर्वत° CD. —
 132. °ज्जयनी FR. — 133. हस्तिनखं E °कुररकं A. °कुररिं E.
 °कुरररीं C. °कुररं D. कुररविं F. — 134. च for तु CDE. —
 135. वास्तु E. It is wanting in CD. -- 138. गृहमिष्ट° R. AFR.
 insert च after आयतनं, A. also before हर्म्य. The whole
 stanza is wanting in CD. — 139. इंद्रकोशस्तु° A. आवेशिनं A. —
 143. व्रतिनां शाला CD. — 146. °माला च CDEFR. °रोहिणी A.
 रोहि CD. — 147. गृहावगृहिणी ACF. गृहाचगृहिणी D.
 देहली च CDEF. वस्करः E. विक्करः F. — 148. नीधं CD.

°पाली and संज्ञां R. — 149. गवाक्षस्तु R. प्रकोष्ठ स्यात् CD.
 प्रकाष्ठं तु E.— 151. परिस्थंदः CD. परिक्ंदः AFR. तथोपकारणं CD.
 — 152. उवाश्रयस्तु A. आयाश्रयस्तु CD. अवाश्रयस्तु F. Want-
 ing in E. — 153. नवनं AFR. — 155. खंजक° E. खजक° F.
 कद° C. कडु° D. — 157. खदिका CD. Am. and HC. have only
 खजाका. — 158. °मुध्मानं A. °मुडानं CDE. °मुद्धानं R. °मधानं F.
 — 161. कौशिका E. — 162. मंथिनी CDFR. — 163. कांचिकं CD.
 शुक्ति° CD. सुक्त° A. शिल्ल° E. — 164. क्रूरं E. तथोदनं भित्सा A.
 तथौदनो भित्सा EFR. तथोदनो भिःसा CD. पूषिका CD —
 165. तरुणं ACDR. तरुणं F. नरणं E. क्षीरिणी AF. क्षैरेयं CE.
 क्षैरेयं D. — 166. मिष्टान्नं भोजनं क्षेयं R. वेसवार A. वेशवार CDF.
 कर्बो CDE. — 167. मतं instead of स्मृतं FR. — 168. From
 संसिद्धं in the preceding stanza to संसिद्धं is wanting in CD. उख्य-
 मुखायां AFR. उख्यमुखाया E. — 169. फाणितं AR. फणितं
 CDE. — 172. °चानुकर्षश्च CDE. — 173. °त्संपीतिः CD. °पदंशौ
 FR. — 174. सीधु ACDFR. परिश्रुता ABEFR. परिश्रुता CD.
 सुंडा ABFR. सुडा CD. — 175. कस्यं ACDFR. परिश्रुद्धा AR.
 परिश्रुद्धा° E. परिश्रुद्धा° CD. — 182. °पशदम° A. °मपक्वष्टं R. —
 185. पाठचरः ACDF. पृचौरो E. — 187. काखटः A. कषटः CDR.
 कषटः F. Omitted in E. which has कर्कशो दृढ उच्यते. वहल E. —

188. आर्यः परिदृढः CDE. — 189. ऋजोहरिण° CD. ररोहरण° F.
 The whole stanza is omitted in ER. — 190. श्रवणश्च AEFR.
 मधमारी A. निग्रथः AF. निर्गथः CD. — 193. इतरः AEF. —
 194. दंडाजनिः A. दंडाजनिः CDE. दंडोजनिः F.
 दंडाजनिः R. See P. V, 2, 76. कापटिको CDR. — 196. पैरधिकः CD.
 पैरधृतः E. सौष्कलः E. and A. pr. m. मौष्कलः A. s. m.
 मौष्कलिः DFR. मोष्कलिः C. — 197. प्रहितः CDE. —
 198. प्रोक्तं for लोलं CD. उत्सकः AEFR. प्रस्ततः E. प्रसितः R.
 — 201. महात्म्यो° A. माहात्म्यो F. — 202. आभ्यागा° AR.
 कुटंब° AEFR. — 203. जंवालो A. जंघालो CD. जंघाजो E.
 आवेशकः ACDEF. प्राधुणिक CDFR. प्रायुणिक E. —
 204. वनीयकः D. — 205. क्षुद्रान् A. क्षुद्धान् E. क्षु CD. बुभु-
 क्षितप्सतो C. बुभुक्षितप्सातो D. — 207. इष्यते for उच्यते CDE.
 — 208. तृश्चिको E. — 209. लिप्ता च शायनाया C. लिप्ता
 च शायनाया D. लिप्ता स्यादनाया E. लिप्ता स्यादनाया F.
 प्रसितः ER. — 211. प्राणघः A. प्रेणाघ्यः CD. प्राणाघ्यः E.
 प्रोणाघ्यः F. प्राणाघ्ये R. See P. III, 1, 128. — 214. °स्तिमा-
 न्मृतः E. °स्तिवान्मतः AR. °स्तिभवा मतः E. प्रेक्ष्यः R.
 प्रेक्षः F. — 219. सुमुखः ACDF. The whole stanza is wanting
 in E. — 220. शीली CD. — 223. °त्कद्धः ACF. कर्द्धः D.

- कांडूरः E. प्रकांडोद्यौ AEF. प्रकांडोद्यौ R. प्रकांडाब्धौ CD. —
 225. नार्थश्च कथ्यते CD. वात्तश्च कथ्यते E. नार्त्तश्च कथ्यते FR.
 — 226. बलवान्मांसलो E. — 227. पल्लविकः CDE. —
 228. दीर्घसूत्री AER. निष्कृतो A. निःकृतो E. निःकुष्टो F.
 स्याद्द्वैतमूर्द्धमः स्थितः E. स्याद्द्वैतमूर्द्धमवस्थितः R. स्यात्
 ऊर्ध्वमूर्द्धमस्थितः C. स्यात् ऊर्ध्वमूर्द्धमस्थितः D. स्याद्द्वैत
 ऊर्ध्वमस्थितिः E. — 232. सीतको ACD. शीतगो E. विपुलांगः A.
 — 233. द्रोदरं AE. — 234. कुलीनश्च कु° AE. — 239. कर्मसां° AD.
 कर्मसो° C. — 241. °भिजनं A. °भिजन R. — 242. This and
 the preceding stanza are wanting in CD. — 244. शांतः श्रान्तश्च A.
 — 245. शैक्ष्यः A. शिष्यः CD. शैष्यः R. — 246. °णमिति स्मृतं A.
 — 247. शंसितश्च AR. — 248. ज्योतिषको CD. — 250. धर्मधत्तो.
 Both Am. and HC. write धर्मधत्ती. कांडपृष्ठो CD. कांडपृष्ठे E.
 °द्विजाधमः R. °द्विजोत्तमः CD. — 251. अब्रह्मण्यवर्ण्यं D.
 अब्रह्मण्यं C. अब्रह्मण्यमवर्ण्यं R. ब्रह्मणो D. ब्राह्मणे AER. —
 254. पारिरक्तकः CER. परिरक्तकः D. — 255. वैकष्य° CD.
 वैकक्ष्य° R. — 256. वृसी A. भृसी E. — 260. परिस्कृता mss.
 — 261. सान्नायं CD. नार्यद्विरुच्यते E. See the notes on
 HC. 3, 495. आमिष्यां AR. आमक्षः E. — 264. विहायनमं-
 द्वि° A. विहायितमं° CD. विहायतमं° E. विहायनमं° R.

निर्वापणं AR. निर्वापणं E. — 266. °पालाञ्च ER. — 268. च instead of तु CD. प्रकीर्तितं ACD. — 270. गूढपौरुषः ADR. गूढपौरुषः C. हरक CD. धेरिक E. The comm. to HC. 3, 397 writes हैरिक without giving a derivation.—272. महामात्यः AE. प्रधानः E. प्रधानः प्रधानः स्या° R. — 274. स्तयो E. ज्ञेयो CD. — 275. वर्षचरः CD. उभयं व्यंजनं mss. पोद्यो A. योद्योया CD. — 277. केलिकल्लो CE. केलिकल्ल D. केलिकिरो R. pr. m. केलिकिरो R. s. m. — 279. लंबोत्को° A. नृचोत्को° CD. लंकोत्को° E. — 280. आक्षोढनं AR. अक्षोढनं CD. आक्षोढनं D. °खोढकभि° CD. °खेढकभि° E. — 281. ताक्षो AE. — 285. सूक्ललो E. HC. IV, 301. writes शूक्ल. — 286. कस्यं CDR. खुराः शिफाः R. pr. m. खुराः शफाः R. s. m. — 287. कसा A. कसाः R. वल्गारश्मिकशाः स्मृताः A. वल्गुरश्मिः कशा स्मृता CD. बल्लारश्मिकुशाः स्मृताः E. वल्गारश्मिकुशाः स्मृताः R. — 290. अधन्यः A. वैनविको ऽधन्यः E. वैनयको अधन्यः R. पारियात्रकः CD. पारियातिकः R. तनयं CD. नयनं E. — 291. सांपरायकः R. — 294. युग्मं E. युग्धं C. युग्धं D. — 295^a. पदातिपादातिपादिकपदातयः C. पदातिपत्तिपादातिपादिकपदातयः D. पदातिः पादतिः पत्तिः पदातिकः पदातयः E. पदातिः etc. R. — 295^b. पादाकः पदिकश्चेति C.

प्रादाकः पदिक पदिकश्चेति D. पादतः पदिकश्चेति E. पदातः
 पदिकश्चेति R. — 296. केलिका CDR. — 298. संजित्कलिः A.
 संस्फोटः ER. संस्फोटो CD. प्रविदारणं CD. — 300. अभिज्ञाति°
 CDR. — 303. तु for च E. — 304. संनाहं E. — 308. चुरकादिकं
 CDE. — 309. स्यान्मूर्वी A. — 310. °वेदठिनिः A. वेदठनी CD.
 °वेदठिनः E. — 311. °कदंबाः A. — 312. This stanza is want-
 ing in CD. — 319. परस्वधः AE. निशानं A. निशांतं CE. नि-
 शांतां D. — 321. °पदिश° mss. °मुषंडी° A. °भृशंडी° CD.
 °मुखंदी° E. °मुखंठी° R. The comm. to HC. III, 451. writes
 मुखुंठी. भिंडिमाला° CD. भिंडिमाल° E. भिंडुमाल° R. Am.
 and HC. have भिदिपाल. — 322. निःसरणं CD. निसरणं E. —
 323. HC. III, 34 reads प्रमयः. — 324. जितकासी A. — 328.
 Rāyamuk. on Am. II, 6, 1, 17. reads कोदृवी. — 332. च निष्फला
 ACD. तु निष्फली E. अवणा AR. भ्रमणा CD. — 333. बिडुः C.
 विंडुः D. किंडुः E. भिडुः R. HC. reads निंडुः — 334. मत्तका-
 मिनी AR. मत्तगामिनी E. मत्तकाशिनी CD. — 336. तु for
 च CD. — 337. कुठिनी CD. Am. and HC. write कुठनी. चुंठी AR.
 चंडी CD. कुठि° A. कुदि° CD. — 338. च for तु CDR. — 339.
 मृदुणी ADE. — 340. कुलवातिका E. कुलबाधिका CD. —
 341. बंधका Am. and HC. धर्षणी ER. डुर्विनीता CD.

- ह्यभिनीता E. — 343. समा स्मृता ACD. समा स्मृताः E. —
 345. फलितं CD. कलितं R. pr. m. — 348. विश्रसा AER.
 विश्रसा CD. दारुक° AR. — 350. ज्ञेयो नप्ता पौत्रश्च E.
 पौत्रस्तु CDR. — 351. भ्रातृजः स्मृतः E. — 353. स्मृताः for
 समाः CDR. — 356. ग्रंघ्रिः AD. ग्रंघ्रिः C. पाणिशय° mss. —
 357. आरोहस्तु AE. — 358. युतौ mss. ककुंदरौ CD. ककुंदरा E.
 The whole verse is quoted in the comm. on HC. III, 272 and
 ascribed to Bhâguri. — 360. पिविंडं CD. °तुद्र° A. °तुंड° E. —
 361. कर्णश्रोत्रं ACD. कंधरो E. — 364. °जलाश्राशुनामानि A.
 जलाश्राशिभिर्नामानि CD. °जलास्ताशुनामानि E. °जला-
 सुनामानि R. — 365. स्यात् after °पांगः ACD. सृक्कः A.
 सृक्कि CD. सृक्कं E. सृक्का R. °पर्यंतं A. — 366. संधिनी CD.
 सिंघनी E. — 368. मुष्टिरिष्यते R. मुष्टिरिच्यते CD. वंक्षिणः A.
 वक्षणः R. — 370. °श्रुवकं D. °श्रुवकं C. कक्षा A. — 371. °ना-
 मानः CDR. भवन्ति instead of शिखा च CD. — 372. वक्ष-
 मिक्ष्ति A. — 378. कफणः A. केणिः C. कफेणिः D. प्रकांडः Am.
 and HC. have प्रगंडः. — 380. वांक्षिताथो CDR. श्रोतो AR. —
 381. सकनिष्ठकः R. Perhaps we ought to read °रतिरकनि-
 ष्टिकः. — 385. समालम्भ° CDR. °रिस्कारश्च mss. — 387. पत्रवल्ली
 तु CD. — 388. ज्रागुडं A. ज्रागुडां C. ज्रागुडीं D. — 391. °मंतरीयं R. —

393. पठपोठः R. HC. III, 331. writes प्रोतः. — 394. पत्तोर्णं AR. पूत्तूर्णं C. पूतूर्णं D. — 395. पठच्चरः AR. — 396. दशा AD. देशां C. आविको° mss. — 398. वैकक्षि° CD. — 399. आपीउशे° AR. — 401. ताउकं ता° R. — 405. रशना A. दशमा C. दशना D. — 406. शिजिनी A. — 407. अर्धा माणकः C. अर्धो माणकः D. हारौ R. — 408. °माला च A. °मौक्तिकः C. °मौक्तिके D. — 411^a. This verse is wanting in CD. — 414. रतिकूजितं CDR. — 415. औरव्याश्च A. उर्व्याश्च C. उब्वाश्च D. औरव्याश्च R. — 416. कुशीदिकः AR. कुसीदकः C. कुसीदः D. — 418. कृषकं CDR. वक्रयस्तथा CD. — 419. कर्बुकः A. कुटंबी R. सैत्यं CR. सैन्यं D. — 420. सीरं CD. शीरं R. °कीलिका CD. कीलिकं R. — 421. कोठीरं A. कीठिशै D. काठीशं C. — 422. लूनं दात्र° A. लूनं दान° CD. — 423. मेढिः AR. मेढिः D. HC. has मेथि and मेधि. — 424. गुंङ्को AR. गुंष्टो C. गुष्टो D. — 426. मांगल्यको A. — 428. °रण्यप्रभव° A. तिलपिंग° A. — 430. अष्टं and afterwards अष्टा mss. — 432. रथकारस्तु A. 434. °अंडालो A. आं-डिलो CD. प्रातहारिकः A. प्रतिहरिकः D. — 435. संवाहकों गमर्द C. संवाहकों गमर्दः D. — 436. चित्रकर्मादिकं CD. — 438. सौंडिकः A. — 439. मत्स्यबंधिनी ACR. — 440. शौनिकः mss. शूना AR. — 442. रज्जुर्वठारश्च A. रज्जुर्वराकरश्च CD.

HC. writes वटार्क. वटस्तंत्रीगुणः AC. वटस्तंत्रागुणः D. वटस्तं-
 त्रीगुणस्तथा R. — 443. चांडालो A. पक्षश mss. This word is
 written पुल्कस पुक्कस पुक्कश बुक्कस, but the first seems to
 be the oldest and most correct form. प्लवगः CDR. — 444. शि-
 विरा A. — 447. खशः CDR. — 448. खर्जुः mss. — 449. गर्डः AD.
 — 450. प्रतिशायश्च AR. प्रतिश्यावश्च CD. — 452. दद्रुणो दद्रु° A.
 दद्रुणो दद्रु° CD. — 453. पिचिंडिलो A. पिडिलोचि C.
 पिचडिलो D. — 454^a. This verse is wanting in CD. 454^b.
 कलमू AR. — 458. व्यालयाह्योहि° AR. This and the pre-
 ceding stanza are wanting in CD. — 459. माणिबंधं CD. —
 460. सुंठी A. सुंठीं C. शंठी D. — 460. गडूची A. — 461. प्रोक्तं
 त्र्यूषणं CD. प्रोक्तं पूषणं R. — 462. कस्तंबरु A. कुस्तुंबरु C.
 कुस्तंबरु D. कुस्तंबरु R. रामठो हिंगुरुच्यते A. हिंगु व्योषं
 रामठ उच्यते CD. 464. प्रमुन्नाठो AR. प्रमुन्नाठो CD. निर्दि-
 ग्धिका AR. निदिग्धिका CD. गुणैः कंठकैर्वा निदिह्यते स्म
 उपचिता । दिह्य उपचये । निदिग्धा । कनि निदिग्धिका ।
 Rāyamukuta. — 465. सुराव्यो CD. महिषाव्यश्च CDR. महा-
 रजत° AR. कुसुंभं ACD. — 466. करविंदं A. प्रचक्षते instead of
 निगद्यते R. — 467. उत्तीरं R.

B O O K III.

2. अंतरमवाक् CD. अंतरमवट R. — 3. श्रैवात्यवाहकाः A.
 °श्रैवातिवाहकाः DR. — 4. दुःखमर्तिः A. दुःखमार्तिः CD.
 — 5. कलुष° A. — 9. जागरं CD. विश्रं AR. — 11. च यत् AR.
 — 13. मस्तकयं A. मस्तिथु C. मस्तिकयं R. — 14. लोम-
 मिष्यते CD. — 18. °पवनाशंसर्प° A. व्यालः CDR. भुजगभुजंगम° A.

The metre of this stanza is called Dhṛitaçrī, or according to others Pancakāvalī. It consists of 4 tetrastichs, each containing 28 short syllables, arranged in the following order: ————

—————l. It occurs again in IV, 1. and is used in the Çiçupālavadhā III, 82. Without considerable alterations, it would have been impossible to restore the necessary order in the first verse. — 19. आशीर्विषो A. — 20. आशीर्दंष्ट्रा R. आसी दंष्ट्रा CD. भवेत्तिलंसो A. भवेत्तिलिंगो CD. भवेत्तिलंगो R. स्मृतः instead of शयुः A. — 21. डुंडुभः AR. डुंडुभिः CD. अहीरागी C. अहीरगी D. द्विजिह्वः स्यात् instead of स्यात् द्विमुखो CD. — 22. निर्लयिनी CD. निर्लूयनी R. वप्रीकूटं A. वल्मीकूटं C. वील्मीकूटं D. — 23. वप्री A. — 24. शौल्तिकेयः DR. — 25. शृंगिका CD. विस्फुलिङ्गः स्यात्त° A. तद्भेदा अप्यनेकधा

- CD. — 26. कुशजलवन° mss. — 27. °मस्तांगं CD. — 29. रोमोद्गमोरोमविकारो AR. रोमोरोमविकारो C. रोमोद्गरोरोमविकारो D. — 32. कूल्देशेस्य A. कूल्दशाश्च C. कूल्दशाश्च D. — 33. प्रोतः A. Omitted in CD. — 35. वैसारणो A. वैशारणो R. — 36. प्रौष्टी AR. — 37. लोहितश्च A. पल्लविकः CD. °मुदुरु° ACD. — From महामत्स्याः to महामत्स्याः is omitted in R. — 38. चिरिष्णि° CD. A long syllable is wanting. — 38. पोतादानं A. कंचुलको AR. किंजलको CD. जल्लौकाश्च जल्लोकसः CD. जल्लोकाः स्यु° A. — 41. तेपि विज्ञेयाः A. — 44. उद्यो A. उयो C. उद्यो D. उद्यो R. — 45. अवाक्कूल° CD. — स्यादंभसां D. डिंडिम CD. — 47. वेणी तु CD. संवेद्यस्तु D. संवद्यरक्त नि° C. — 49. सेतुर्वारणमुच्यते CD. तवं स्याडुडुपं CD. — 53. पल्लवणं A. आखातो seems to be a wrong reading instead of आवातो. — 55. उत्सः प्रवहणं R. — 56. स्याद्विजवर्त्तं CD. बुधैरिचकिल° A. — 57. विसप्रसूतं A. विसप्रसूतं R. — 60. बीजकोशं CD. किंजलकः D. किंजः C. स्याद्विसकंदो CD. — 61. शैवालं CDR. — 62. चंठी A. चुंडी CDR. — 63. उद्घाटनं R. सारणोः A. सारणं CD.

BOOK IV.

1. °निकरंभ° AR. कुर क्कने । कुरति विच्छिन्नं भवति ।
 बाहुलकात् स्थ स्तो ऽंबजकवावित्यंबजकारस्योबं च ।
 निकुहं । Rāyamuk. on Am. II, 5, 40. — 2. पेठलं ACD. पेठति
 पेठः । लिहादिवाद्च् । ततः स्वार्थे के पेठकं । त्रिलिङ्गः । Comm.
 on HC. VI, 47. ते सभाः CD. — 4. प्रायं AR. — 5. सत्तमनुत्तमं A.
 सतममुत्तमं C. सत्तमुत्तमं D. — 6. °संशयावेक° C. °संशया-
 वेक° D. संशयोद्वेक° R. — 7. °भ्यासमा° AR. — 14. रुद्रं A.
 वृद्धं CD. भद्रं R. The true reading is, perhaps, वड्ठं. — 15. स्त्री-
 पुंसयोश्च A. — 16. प्रायं for प्राज्यं CD. पुरुजं mss. Is it meant
 for पुरुहं? — 25. कामना स्याद्गु° CD. — 27. निवृतं चेष्टित-
 मुक्तं A. निवृतं वेष्टनमुक्तं C. निवृतं वेष्टशुक्तं C. — 29. This
 stanza is wanting in CD. — 30. लीढा° A. रीढा D. — 31
 मूलकर्म CD. — 32. क्षामं शांतं A. क्षामं क्षांतं D. क्षामं क्षामं
 क्षांतं C. — 33. निवडं निवडीशं A. — 34. °तर्धिपारेवारणां CD.
 — 43. वेचा A. लिविराले° R. लिपिलेखाक्षरस्य A. — 45.
 This stanza is wanting in CD. — 46. °मुक्ताद्दिनमाहुः A. —
 47. पांडुकः A. पांडुरः CD. — 48. मांजिष्टः mss. शब्दाः कवि-
 मिः A. — 49. सिति A. सित CD. — 50. पिंजिरः परि° A. —

- 50^b. R. omits this and the next verse. श्यामं CD. — 52. This verse is wanting in CD. — 54. स्याडुदाशयो C. स्याडुपशयो D. — 55. कुकुटिः ACD. कुकुटिः R. कुक्कुट इवाचरति कुक्कुटति दंभेन निभृतं चरति । कुक्कुटनं कुक्कुटिः । Comm. on HC. III, 42. °निष्कृति° A. निःकृति° R. पृथुकल्पिनी CD. — 56. चित्रकर्मिर्° mss. — 61^b. This and the next verse are wanting in CD. — 63. कीर्त्यते D. कीर्त्यते C. — 66. तुगं उदंतं CD. — 67. स्मृतं C. स्मृ D. — 68. विसंकटं CD. कृपुटं A. सपुटं CD. — 69. अवगाहो CD. स्यादत्यादान° A. स्यादन्याधान° CDR. — 70. मुहुर्दिष्ट° CD. मुहुर्डिष्ट° R. — 71. प्रतिकूलानुकूलार्थो अपष्टुरमपणु च C. प्रतिकूलानुकूलार्थो अपष्टुरमपह च D. — 72. पराचीनपाचीनं A. पराचीनं पराश्रुखं CD. शक्यमिति mss. — 74. प्रसभ उच्यते A. पणान्नेषु AR. पणयन्नेषु C. पणयान्नेषु D. — 76. प्रयुज्येतां A. दोर्मध्यं CD. — 77. स्थानमिष्यते CD. — 79. °प्रसेधकः A. — 82. तुन्नं क्षिप्तं नुन्नं A. शन्नं शातं A. — 83. गुडितं AR. गुडिनं CD. — 86. सुरंगा mss. — 88. This stanza is wanting in CD. — 91. नियमः स्थितिः A. ब्रज्याद्या AR. मीज्याज्या CD. — 92. व्युष्ट्युफलं A. व्युष्टिफलं CD. व्युष्टफलं R. — 94. भृकुटिर्भृकुटि° D. उत्साहो भृकुटि° C. भृकुटिर्भृकुटि° R. — 96. प्रतिष्ठं तु पदाधृतं C. प्रतिष्ठं तु यदाधृतं D. प्रतीष्ठं पतदा-

द्वृतं R. — 97. स्याद्वतापो AR. स्याद्वपानो C. स्याद्वदः
 स्मृतः D. स्याद्वेक्षा AR. स्याद्वेक्षा D. — 98^a. I leave this
 passage as given in R. °माचारोत्तिक्रमः A. °मावारातिः
 कमत्तया CD. — 98^b. पत्रशरा mss. — 99. स्पर्द्धया किञ्चित् A.
 स्पर्द्धयाधिकि किञ्चित् CD. — 100. प्रभावती mss.

B O O K V.

1. एकार्थो CD. — 2. प्रतीहारः mss. प्राकाराये पि की-
 र्तितं CD.—3. त्रिषु from R. — 8. रा-प्रधानं C. राप्रधानं D. —
 12. तारा CD. धातारो A. — 13. धेनुका गणिका CD. —
 15. प्रस्थं CD. — 17. पृष्ठास्थिन्यपि ACD. — 20. सुंडा A. —
 22. रुद्रो वृषभे CD. — 23. बलः काले A. बलिः काके C. ब-
 लिकाले D.—25. खंडश्च पादपानां AR. खंड पादानां CD. —
 26. सर्लः शालः शाकोथवार्तुनस्तिलकः C. सर्लः शाको-
 थवार्तुनस्तिलकः D. सर्लः शालः शाको धवो ऽन्ननस्तिलकः
 R. पद्म may be meant for पद्मा. कथयन्ति instead of ऽपि दृश्यन्ते
 CD. — 29. दृतावपि mss. — 32. निर्दिष्टः for पत्रन्यः R. —
 33. देवनं for वेदना CD. — 34. कल्लं A. — 35. विडुः प्रभावे
 पि CD. — 38. प्युक्त A. युक्तः CD. — 40. विधिर्धमार्धनः A.

विधिनायनः C. विविधिनायनः D. विधिनायनः R. शक्रवर्ष°
 CDR. — 44. This stanza is omitted in R. — 45^a. बुडांडके.
 This reading is by no means satisfactory. बुडांडके A. बुडां-
 उके CD. बुधांडक. R. Two mss. of Ajaya explain चैत्य thus: चैत्य
 उद्देशवृत्ते स्थायिताचिक्रे जिनांडजे । — 45^b. शलंध्रं A. शिलंध्रं R.
 — 46. हिंस्रः CD. — 50. अग्रवर्ष्यं ADR. °पर्शंखयोः CD. — 51. बुध्र-
 स्तंडु° A. ब्रध्रस्तंडि° CD. ब्रध्रस्तंडु° R. विकाश° CDR. See P.
 VI, 3, 123. — 52. समुद्रनद्योः CDR. — 53. °मूर्खयोः ACD.
 °मौर्ष्ययोः R. हसो वला CD. हसोर्वला AR. सूर्यपर्वतयो
 रविः A. — 55. पठहः स्वे C. पठहः खे D. 58. दाने विशेष° A.
 °पितृऋक्थे A. पितृरिक्थे R. ग्रंथमिहंति CD. — 59. °भिष्वंगः R.
 — 62. प्रत्ययः A. — 64. °जन्ममत्वाभि° C. °जन्मसत्वाभि° D. —
 65. कथ्यते कृतिभिः R. — 66. प्रयुज्यते CDR. — 67. शुक्ले C.
 शुल्के D. — 69^b. च by conjecture. ललाम CD. — 70. °सीतांशु-
 र्युमा ह्ययो C. °सीतांशुर्यमा ह्ययो D. — 74^b. वर्षे CD.
 प्रयुजते R. — 75^a. लवणादिषु पारदे A. लवणादिकषट्सु
 पारदे R. लवणादिषु नसु (नवसु D.) लवणादिषु षट्सु पारदे CD.
 च by conjecture. — 75^b. निर्यासे गुणवीर्ये (गुणवीर्य C.) धातु-
 गुणवृत्तादौ रसः शब्दः CD. निर्यासगुणवीर्यधातुविष्वृत्तादौ
 रसः प्रोक्तः A. निर्यासवीर्यगुणधातुविष्वृत्तादौ रसः प्रोक्तः R.

- 76. मंत्र्याय° A. — 77. खड्गादिषु A. — 79. तंतुषु च CD. —
 81. °प्रयोजद्रव्य° A. °प्रयोजनकचकचकश्चार्थः C. °प्रयोजनक-
 श्चार्थः D. — 82. स्थान्नि AR. — 83. °चारे A. °सिद्धांतसमयाः
 CDR. स्मृताः instead of समाः R. — 84. तंत्रेषु AR. Omitted in
 CD. — 87. चिराचिरेण AR. च विकल्पौ प्रधानयोः C. च विक-
 ल्यो प्रधानयोः D. — 88. संभोव्यये किल CD. — 89. हंतशब्दं
 प्रचक्षते CD. — 90. महः AR. हनः CD. — 93. तर्कनिश्चययो° A.
 तर्कनिश्चययो° CD. °काम्ययोः A. — 94. नुश्चित्प्र° AR. —
 96. सानुशये A. — 101. नित्यार्थे A.
-

GLOSSARY.

GLOSSARY.

अ

अंशु m. 1) a ray of light 1, 39.—2) the sun. 1, 36.

अंशुक n. cloth, dress. 2, 393.

अंशुमत् m. the sun. 1, 36.

अंशुमालिन् m. the sun. 1, 35.

अंस n. the shoulder. 2, 370.

अंसकूट m. a bull's hump. 2, 111.

अंसल adj. strong. 2, 226.

अंहुति f. a gift, a donation. 2, 264.

अंहस् n. sin. 3, 5.

अंहि m. a foot. 2, 356.

अंहिप m. a tree. 2, 22.

अकार्य n. an improper act. 5, 44.

अकिंचन adj. poor. 2, 193.

अकुप्य n. gold or silver. 1, 81.

अकूपार् m. the ocean. 3, 30.

अक्ष m. 1) Terminalia Belerica. 2, 463. 5, 66. 2) a die for playing with. 5, 59. 3) playing with dice, gambling. 2, 233. 5, 66.

अक्ष m. 1) justice, equity. 2, 274. 2) custom, practice (? âcâra). 5, 66.

अक्ष n. 1) the axle of a wheel. 5, 66. 2, 293. 2) an organ of sense. 2, 380. 5, 66.

अक्षदृश् m. a judge. 2, 274.

अक्षर n. 1) eternal beatitude. 1, 124. 2) a letter of the alphabet. 5, 74. 4, 43.

अक्षरजीवक m. a scribe. 2, 431.

अक्षवती f. playing with dice. 2, 233.

अक्षि n. the eye. 2, 364.

अक्षिगत adj. hateful, detestable. 2, 211.

अखिल adj. all, whole, entire. 4, 28. s. निखिल.

अग m. a tree. 2, 22.

अगद् m. a drug, a medicine. 2, 458. 5, 72.

अगरु m. Aloeswood. 2, 390.

अगस्ति { m. the name of a Rishi.
अगस्त्य { 2, 258.

अगाध adj. 1) deep. 3, 27. 2) m. a hole, a chasm. 3, 2.

अगार n. a house. 2, 137. See वासागार.

अग्रायी f. the wife of Agni. 1, 66.

अग्नि m. fire, both as a god and an element. 1, 62. 5, 54. 64. Agni is the regent of the south-east quarter. 1, 100.

अग्निभू m. Skanda, the god of war. 1, 19.

अग्र adj. first. 4, 22.

अग्रज m. the firstborn son, an elder brother. 2, 351.

अग्रजन्मन् m. a Brahman. 2, 236.

अग्रणी adj. best, excellent. 4, 5. See ग्रामणी.

अग्रमांस n. the heart. 3, 14.

अग्रिम adj. prior, foremost. 4, 90.

अग्रेसर adj. best, excellent. 4, 5.

अग्र्य adj. 1) prior, foremost. 4, 90. 2) best, excellent. 4, 5.

अघ n. a sin, a crime. 3, 5.

अघन adj. liquid. 2, 120.

अघ्या f. a cow. 2, 113. 5, 48.

अंक m. 1) a mark, a sign. 1, 45. 2) the lap. 2, 373.

अंकपाली f. embracing. 2, 413.

अंकुर m. a sprout, a shoot. 2, 30.

See अंकूर.

अंकुश m. the hook used to drive an elephant. 2, 69.

अंकुशवारण n. driving the elephant with a hook. 2, 67.

अंकुर m. a sprout, a shoot. 2, 30.

See अंकुर.

अंग n. 1) a limb, a member. 4, 59.
2) the body. 2, 355.

अंग a vocative particle. 5, 97.

अंगज m. Kāma, love. 1, 32.

अंगद n. a bracelet worn upon the upper arm. 2, 402.

अंगना f. a woman. 2, 326.

अंगनारजस् n. the menstrual flux. 5, 8.

अंगमर्दिन् m. a man who makes it his employment to rub or knead the body of bathers. 2, 435. v. r. अंगमर्द.

अंगराग m. different unguents used for perfuming the body. 2, 390.

अंगविक्षेप { m. gesticulation.
1, 94.

अंगार mn. charcoal. 2, 168.

अंगारक m. the planet Mars. 1, 46.

अंगारशकटी f. a portable fire-stove. 2, 159.

अंगीकृति f. assent. 5, 99.

अंगुलि f. the tip of an elephant's trunk. 2, 64.

अंगुलिमुद्रा f. a signet-ring. 2, 404. 5, 37.

अंगुली f. a finger. 2, 361. 404.

अंगुलीयक n. a finger-ring. 2, 404.

अंग्रि m. a foot. v. r. 2, 356.

अंग्रिप m. a tree. v. r. 2, 22.

अचक्षुस् n. the evil eye (asau-myam caxus) 4, 87.

अचंडी f. a tractable cow. 2, 115.

अचल m. 1) a mountain. 2, 10.

2) अचला f. the earth. 2, 1.

अचिरांशु f. lightning. 1, 60.

अक्कमल m. a bear. 2, 73.

अक्कोहन n. hunting. 2, 280. See आक्कोदन.

अच्युत m. Vishnu. 1, 23.

अज m. a ram 2, 122.

अज m. Vishnu. 1, 25.

अजगर् m. a large snake, the
boa constrictor. 3, 20.

अजगव n. Çiva's bow. 1, 14.

अजन्य n. a portent foreboding
misfortune. 1, 127.

अजर्य n. friendship. 4, 21.

अजस्रं adv. continually, eter-
nally. 4, 13.

अजात्री f. cummin-seed. 2, 461.

अजात्रीव m. a goatherd. 2, 226.

अजिन n. the skin. 3, 8.

अजिर n. a court, a yard. 2, 144.

अज्ञ adj. ignorant, foolish. (2, 222.)

अंचल m. the border of a cloth.
2, 395.

अंजन m. 1) the elephant of the
west. 1, 104. 2) a kind of tree.
5, 26. 3) n. a collyrium ap-
plied to the eyelashes. 2, 400.

अंजनिका f. a kind of lizard.
2, 102.

अंजलिकारिका f. a doll made
of clay. 2, 338.

अंजसा adv. 1) quickly, speed-
ily. 4, 12. 5, 96. 2) truly. 5, 96.

अटनि (v. r. अटनी) f. the
notched end of a bow. 2, 310.

अट्टपक m. the name of a tree
(Justicia Adhatoda). 2, 43.

अटवी f. a wood, a forest. 2, 55.

अट्ट } m. a room at the top
अट्टालक } of a house 2, 139.

अट्या f. roaming or wandering
about. 4, 91.

अणक adj. vile, inferior. 2, 182.

अणि m. f. 1) the pin of an axle.
2, 293. 2) a corner. 4, 42.

अणु 1) adj. (f. अणवी), small.
4, 3. 2) m. a kind of grain
(panicum miliaceum). 5, 28.

अंड 1) m. an egg. 2, 85. 2) n.
a testicle. 2, 368.

अंडज m. a bird. 2, 83.

अतलस्पर्श adj. deep, fathom-
less. 3, 27.

अतस् adv. therefore. 5, 92.

अतसी f. flax (linum usitatissi-
mum). 2, 427.

अतिक्रम m. 1) = अत्याधान 4,
69. 2) transgression. 5, 40.

अतिगर्वित adj. conceited, arrogant. (2. 228.)

अतिथि m. a guest. 2, 203.

अतिभी m. the flash accompanying thunder. 1, 57.

अतिमर्याद् adj. excessive. 4, 34.

अतिमात्र adj. excessive. (5, 17.)

अतिमुक्तक m. the name of a plant (Gaertnera racemosa). 2, 53.

अतिरक्ता f. one of the seven tongues of Agni. 1, 68.

अतिवाहिक m. a spirit abiding in hell. 3, 3.

अतिवेल्ल adj. excessive. 4, 34. 5, 17.

अतिसंधान n. cheating, deceiving. 4, 63.

अतिसार m. diarrhoea. See सातिसार.

अतिसारकिन् adj. afflicted with diarrhoea. 2, 451.

अतीत adj. passed. (5, 73.)

अत्यय m. 1) a transgression. 5, 40. 2) distress, danger. 5, 40. 3) death. 3, 6.

अत्यर्थ adj. exceeding, excessive. 4, 34.

अत्याकार m. disrespect, contempt. 4, 19.

अत्याधान n. अतिक्रम. 4, 69. (The Bhûriprayogakosha explains this word, like Halâyudha, merely by अतिक्रम.)

अत्रिनेत्रप्रसूत m. the moon. 1, 42.

अथ, अथो ind. 1) then (स्नातो ऽथ भुंक्ते, first he bathed, then he partook of a meal). 2) now (auspicious and inceptive; अथ परस्मैपदानि, now let us treat of the middle voice). 3) what, how (interrogatively; अथ शक्तो ऽसि भोक्तुं, what you are able to eat? Kshirasvâmin). 5, 100.

अद्भ्य adj. much. 4, 16.

अदिति f. the mother of the gods. 1, 119.

अडा ind. certainly, truly, verily.
5, 99.

अहुत n. 1) surprise, wonder.
4, 60. 2) one of the nine sentiments to excite which is the object of a poetical composition. 1, 92.

अन्नर adj. gluttonous, voracious.
2, 195.

अद्रि m. 1) a tree. 2, 22. 2) a mountain. 2, 10. 3) the sun.
5, 34.

अद्वयवादिन् m. Buddha. 1, 85.

अद्विज m. a Brahman who has lost his caste by suffering the domestic fire to become extinct. 2, 249.

अधम adj. low, vile, inferior.
2, 182.

अधर 1) adj. low, below. 5, 92. 2) overcome in argument or controversy. 2, 209. 3) m. the underlip, or lip in general. 2, 369.

अधरतस् {
अधरस्तात् { adv. below, beneath. 5, 92.

अधस् adv. down, below, downwards. 1, 102. 2, 27. 63. 4, 83. 5, 92.

अधस्तात् adv. down, below, downwards. 1, 102. 5, 92.

अधिकृत 1) adj. superintending. 2, 274. 2) m. a superintendent. 2, 107. 272.

अधित्यका f. a wood upon the upper part of a mountain. 2, 56.

अधिप }
अधिपति } m. a lord or master.
अधिभू } 2, 188.

अधिरोहिणी f. a ladder. 2, 146.
vr. अधिरोहणी.

अधिश्रयणी f. an oven or stove.
2, 158.

अधिष्ठान n. a town. 2, 130.

अधीर adj. wavering, unsteady.
4, 10.

अधीश m. a lord or master.
2, 188.

अधृष्ट adj. modest, bashful, timid. 2, 220.

अधोक्ष m. Vishnu. 1, 23.

अधोभुवन n. the infernal regions. 3, 1.

अधोमुख adj. (f. ई) looking downward, turned downward. 2, 230. 303.

अध्यक्ष m. a superintendent. 2, 272.

अध्यात्म n. the supreme spirit. 5, 82.

अध्यापक m. a teacher. 2, 245.

अध्येषणा f. begging, solicitation. 2, 205.

अधग m. a traveller. 2, 202.

अधन् m. a way, a road. 2, 105.

अधनीन m. a traveller. 2, 202.

अधन्य 1) adj. fit for travelling. 2, 290. 2) m. a traveller. 2, 202.

अधर् m. a sacrifice. 2, 259.

अनंग m. Kāma. 1, 33.

अनडुह् 1) m. (nom. अनडान्) a bull or ox. 2, 108. 2) f. अनडुही or अनडुही. a cow 2, 113.

अनंत 1) m. Baladeva. 1, 28. 2) अनंता f. the earth. 2, 1.

अनंतर adj. following immediately, near. 5, 100.

अनपक्ष adj. not contrary, coincident. 4, 71.

अनय m. ill-luck, misfortune. See अयानय.

अनर्गल adj. unrestrained, unhindered. 4, 66.

अनर्थक adj. useless, worthless, void of sense. 1, 150.

अनल m. fire. 1, 62. 100.

अनवधान n. inadvertence, carelessness. 4, 69.

अनवर्त adj. unceasing, continual. 4, 13.

अनवस्कर् adj. unsoiled, clean. 4, 85.

अनशन n. abstaining from food, fasting. 4, 75.

अनश्वर adj. imperishable, eternal. 1, 125.

अनस् n. a cart. 2, 289.

अनादर m. disregard; disrespect. 4, 19.

अनादिवात्ता f. a tradition. 1, 147.

अनादृत adj. unrespected, despised. 4, 29.

अनामा f. the ringfinger. 2, 383.

अनायासार्थक adj. prepared without exertion or difficulty. 4, 89.

अनारत adj. unceasing, continual. 4, 13.

अनार्त adj. unscathed, healthy. 2, 225. v. r.

अनाविल्ल adj. unsoiled, clean, pure. 1, 132.

अनिबद्ध adj. disconnected. 1, 139.

अनिमिष m. 1) a god. 1, 4. 2) a fish. 3, 35.

अनिरुद्ध m. the son of Kâma. 1, 34.

अनिल m. wind. 1, 75.

अनिशं adv. continually. 4, 13.

अनीक m. n. 1) a host, an army. 2, 302. 2) war, combat. 2, 298.

अनीकस्थ m. a guard, a sentinel. 2, 278.

अनीकिनी f. a host, an army. 2, 302.

अनुकूल adj. agreeing or in accordance with. 4, 71.

अनुक्रम m. succession, order. 4, 54.

अनुक्रोश m. compassion. 4, 39.

अनुग m. 1) an attendant, a servant. 2, 273. 2) a lover a husband. 2, 342.

अनुचर m. an attendant, a servant. 2, 273.

अनुच्छिष्ट adj. moral, righteous. 2, 247.

अनुज m. a younger brother. 2, 351.

अनुजीविन् m. a companion, a follower. 2, 273.

अनुतर्ष m. a goblet, a vessel used for drinking spirits with. 2, 172.

अनुताप m. repentance. 4, 31.

अनुत्तम adj. unequalled, best, excellent. 4, 4.

अनुत्तर adj. deserving no reply, talking nonsense. 2, 222.

अनुनय m. salutation, obeisance. 4, 64.

अनुपदं adv. following. 4, 46.

अनुपदिन् adj. searching, inquiring. 2, 225.

अनुपदीना f. a boot. 2, 156.

अनुपात्यय m. absence of neglect, following the appointed order. 4, 54.

अनुमति f. the fifteenth day of the moon's age, on which she rises one digit less than full. 1, 112.

अनुमानोक्ति f. the art of reasoning, logic. 1, 10.

अनुयोग m. a question. 1, 154.

अनुत्ताप m. a repetition of what had been said before, tautology. 1, 150.

अनुलेपन n. ointment, unguent. 2, 387.

अनुवृत्ति f. = यात्रा. 5, 33.

अनुशय m. 1) repentance. 4, 31. 2) ancient enmity. 5, 29.

अनुषंग m. compassion. 5, 37.

अनूक n. 1) race, family. 5, 43. 2) temperament, disposition. 5, 43.

अनूचान m. a Brahman versed in the Vedas and Vedāṅgas. 2, 240.

अनृत n. untruth, falsehood. 1, 144.

अनेकधा adv. variously, numerously. 2, 282. 3, 25.

अनेकप m. an elephant. 2, 59. See द्विप.

अनेडमूक adj. blind. 2, 454.

अनेहृत् m. time. 1, 105.

अनोक्त m. a tree. 2, 22.

अंतःपुर n. a seraglio, a harem. 2, 274. 325. 336.

अंतक m. Yama. 1, 72.

अंतर 1) adj. external (अंतरे
चंडालगृहा वाह्या इत्यर्थः
Kshīrasvāmin). 5, 85. 2) n.
the middle, the midst. 5, 85.
3) intervening space. 2, 106.
2, 61. 5, 85. 4) the soul. 5,
85. 5) a hole, a rent. 3, 2.
6) a foible, a weak side (अंतरं
लब्धारेः प्रहरेत् Ksh.). 5, 85.
7) room, opportunity (अंतरं
देहि Ksh.). 5, 85. 8) diffe-
rence. 5, 85. 9) clothing. 5, 85.

अंतरात्मन् m. the soul. 5, 85.

अंतराय m. obstacle, impedi-
ment. 2, 246.

अंतराल adj. intermediate. 1, 102.

अंतरिक्ष n. the sky, the atmo-
sphere. 1, 137.

अंतरीप n. an island. 3, 48.

अंतरीय n. a lower garment. 2,
391.

अंतरेण prep. except, without.
5, 90.

अंतर्गुडु adj. useless, worthless.
4, 89.

अंतर्देह (?) m. n. entrails. 5, 31.

अंतर्धि m. concealment. 4, 34.

अंतर्वेशिक m. the superinten-
dent of a harem. 2, 274.

अंतर्वत्नी f. a pregnant woman.
2, 343.

अंतर्वाणि adj. skilled in sci-
ence. 2, 244.

अंतावसायिन् m. a man of a
low tribe. 2, 443.

अंतिक n. vicinity, neighbour-
hood. 4, 7. 5, 99.

अंतिम adj. final, last. 4, 90.

अंतेवासिन् m. a pupil. 2, 245.

अंत्य adj. final, last. 4, 90

अंत्यज्ञ m. a man belonging to
the Çūdra caste. 2, 237.

अंत्यजाति m. a man of a low
tribe. 2, 444.

अंत्यवर्ण m. a Çūdra. 2, 431.

अंत्र n. an entrail. 3, 13.

अंडुक m. the chain with which
the feet of elephants are se-
cured. 2, 68.

- अंध adj. blind. 2, 454.
 अंधकरिपु m. Civa. 1, 11.
 अंधकार m.n. darkness. 1, 110.
 अंधतमस n. great darkness. 1, 110.
 अंधस् n. boiled rice. 2, 164.
 अंधु m. a well. 3, 62.
 अन्न n. boiled rice. 2, 164.
 अन्यभृत m. the Indian cuckoo. 2, 88. See परपुष्ट.
 अन्योन्य pron. mutual, reciprocal. 4, 35.
 अन्वक्ष् }
 अन्वच् } adj. following. 4, 46.
 अन्वय m. race, lineage. 2, 241. 5, 43.
 अन्ववाय m. race, lineage. 2, 241.
 अन्वासन n. a workshop, a manufactory. 2, 142.
 अन्वेषण n. search, inquiry. 5, 21.
 अन्वेष्ट adj. searching, inquiring. 2, 225.
 अप् f. pl. water. 3, 26.
 अपकार m. injury, offence. 4, 86.
 अपकृष्ट adj. low, inferior. 2, 182.
 अपघन m. a limb, a member. 4, 59.
 अपचित adj. honoured, respected. 2, 229.
 अपज्ञान n. concealment of knowledge. 4, 45.
 अपटी f. a screen surrounding a tent. 2, 154.
 अपत्य n. offspring, a child, male or female. 2, 342.
 अपत्रपा f. bashfulness. 2, 412.
 अपदांतर adj. adjoining, contiguous. 4, 8.
 अपमित्यक n. debt. 2, 417.
 अपर adj. unsurpassed, superior. 4, 4.
 अपराजिता f. a plant (clitoria ternatea). 2, 47.
 अपराडेषु m. an archer who always misses the butt. 2, 316.

अपराध m. a fault, a transgression. 4, 64.

अपराह्ण m. the afternoon. 5, 36.

अपर्णा f. Durgâ. 1, 16.

अप्लाप m. concealment of knowledge. 4, 45.

अपवर्क n. a lying-in chamber. 2, 137.

अपवर्ग m. exemption from further transmigration, eternal beatitude. 1, 124.

अपवर्जन n. gift, donation. 2, 264.

अपवाद m. censure, blame. 1, 148.

अपवारण n. concealment. 4, 34.

अपवारित adj. covered, concealed. 4, 58.

अपविद्ध adj. rejected. 4, 18.

अपशु adj. contrary, opposite. 4, 71. See **अनपशु**.

अपसद् m. an outcaste. 2, 182.

अपसर्प m. a spy. 2, 270.

अपसव्य adj. not left, right. 4, 74.

अपस्कर m. any part of a carriage. 2, 293.

अपस्नान n. bathing after the performance of a funeral ceremony. 3, 17.

अपहस्तित rejected, despised. 4, 29. This word occurs in the notes to *Urvaçî*, ed. Bollensen, p. 253.

अपह्नव m. 1) concealment of knowledge. 4, 45. 2) affection. 5, 29.

अपांग m. the outer corner of the eye. 2, 365. 62.

अपाचीन adj. 1) turned away. 4, 72. 2) southern. 1, 103.

अपांच् (अपाङ् अपाची अपाक्) southern. 1, 103.

अपाठव n. sickness, disease. 2, 445.

अपात्यय m. concealment of knowledge. 4, 45.

अपान n. the anus. 2, 358.

अपां पित्त n. fire, 1, 63.

अपार n. the near bank of a river. 3, 45.

अपाश्रय m. a fence or hedge in front of a building. 2, 152.

अपिनद्ध adj. dressed, accoutred. 4, 62. See **पिनद्ध**.

अपुनर्भव m. exemption from further transmigration, eternal beatitude. 1, 124.

अपूप m. a cake. 2, 164. See **पूप**.

अप्रधान n. subordination, inferiority. 5, 79.

अप्रलंब adj. quick, expeditious. 4, 98.

अप्रकृत adj. untilled, fallow. 2, 3.

अप्सरस् f. a nymph of Indra's heaven. 1, 87. 88.

अफल adj. barren, unprofitable, useless. 4, 75.

अबद्ध adj. unconnected, senseless. 1, 141.

अवता f. a woman. 2, 327.

अब्ज 1) m. the moon. 1, 42. 2) n. a lotus. 3, 57.

अब्द m. 1) a cloud. 1, 58. 2) a year. 1, 115. 116.

अब्रह्मण्य n. used as an exclamation: sacred, not to be hurt. 2, 251.

अभया f. yellow myrobalan (*terminalia citrina*). 2, 463.

अभिक m. a lover, a husband. 2, 342. See **अभीक**.

अभिख्या f. 1) beauty. 2, 410. 2) fame, glory. 1, 153.

अभिजन m. family, race. 2, 241.

अभिजात adj. well-born, of noble descent. 2, 234.

अभिज्ञ adj. skilful, clever. 2, 180.

अभिज्ञान n. a sign, a token. 1, 45.

अभिधा f. a name. 1, 152.

अभिधान n. speaking, speech. 1, 138.

अभिधेय n. meaning, signification. 5, 81.

अभिनय m. dramatic action expressive of sentiment. 1, 94.

अभिनव adj. new. 4, 26.

अभिनिर्घाण n. march. 2, 306.

अभिनिवेश m. perseverance, determination to accomplish an object. 4, 99. 5, 55.

अभिन्न adj. not different, identical. 2, 16. 280. 4, 9.

अभिप्राय m. 1) intention, purpose. 4, 77. 5, 81. 2) meaning. 5, 64.

अभिभव m. 1) disregard, disrespect. 4, 19. 2) defeat. 5, 59.

अभिमंत्रण n. calling, inviting. 1, 154.

अभिमान m. pride, haughtiness. 5, 35.

अभियाति m. an enemy. 2, 300.

अभियोग m. an attack. 5, 57.

अभिज्ञ adj. learned. 2, 177.

अभिलाष m. greedy desire after, covetousness. 2, 209.

अभिलाषुक adj. craving, desiring, covetous. 2, 208.

अभिवादन n. salutation, obeisance. 2, 243.

अभिवाद्य adj. to be saluted. 2, 243.

अभिषंग m. 1) connexion. 2) defeat. 3) imprecation. 5, 59.

अभिषव m. sour gruel. 2, 163.

अभिषेणन n. march to attack an enemy. 2, 306.

अभिसंपात m. war, battle. 2, 299.

अभिसार s. सर्वाभिसार.

अभिसारिका f. a woman who makes an assignation. 2, 341.

अभिहार m. 1) robbing. 2) attack. 3) arming, taking up arms. 5, 57.

अभीक m. a lover, a husband. 2, 342. See अभिक.

अभीक्षा adv. repeatedly. 4, 39.

अभीरु f. asparagus racemosus. 2, 464.

अभीशु m. a ray of light. 1, 38.

अभ्यय adj. near. 4, 7.

- अभ्यर्ण** adj. near. 4, 7.
अभ्यवहार m. eating. 2, 170.
अभ्यागम m. war, battle. 2, 298.
अभ्यागारिक, adj. diligent in supporting one's family. 2, 202.
अभ्याश m. vicinity, neighbourhood. 4, 7. v. r. **अभ्यास**.
अभ्यास m. military practice. 2, 315.
अभ्युत्थान n. dignity, respectability. 4, 93.
अभ्युपगम m. granting, allowing. 5, 100.
अभ्यूष m. slightly parched grain. 2, 430.
अभ्र n. a cloud. 1, 58.
अभ्रमातंग m. Airāvata, Indra's elephant. 1, 61.
अमत्र n. a vessel. 2, 172.
अमर m. an immortal, a god. 1, 4.
अमरावती f. the city of Indra. 1, 55.
अमर्त्यभुवन n. heaven. 1, 3.
अमर्ष m. anger, passion. 2, 207.
अमर्षण adj. angry, passionate. 2, 206.
अमलानक n. the blossom of globe amaranth (*gomphraena globosa*). 2, 52. vr. **अमलातक**.
अमा adv. 1) together. 2) near. 5, 99.
अमात्य m. a minister, a senator. 2, 271.
अमावास्या f. the first day of the first quarter, on which the moon is invisible. 1, 112.
अमित्र m. an enemy. 2, 300.
अमुक्त n. a weapon which is always held in the hand, and not thrown, e. g. a knife. 2, 307. 308. See **मुक्तामुक्त**, **यंत्रमुक्त**.
अमुत्र adv. in a future world. 5, 91.
अमृत n. 1) the food of the gods. 1, 133. 2) water. 3, 26. 3) final beatitude. 1, 124. 4) f. **अमृता** a plant (*menispermum cordifolium*). 2, 460.
अमृताशन m. a god. 1, 4
अंबक n. the eye. 2, 364.

अंबर n. 1) cloth, dress. 2, 393.

2) the sky or heaven. 1, 137. 5, 15.

अंवरीष m. a frying pan. 2, 158.

अंबा f. a mother. 2, 349.

अंबिका f. Pârvatî. 1, 15.

अंबु n. water. 3, 26. 5, 61.

अंबुज n. a lotus (nymphaea nelumbo) 3, 57.

अंबुद m. a cloud. 5, 40.

अंबूकृत adj. sputtered (of speech). 1, 142.

अंभस् n. water. 3, 26. 46. 5, 83.

अय m. good luck. 1, 126. (अयानय 'whether producing good or ill luck').

अयन n. 1) a road, a path. 2, 105. 2) a place, a site (?). 4, 77.

अयंत्रित adj. unrestrained, unhindered. 4, 66.

अयस् n. iron. 2, 16.

अयस्कांत m. the loadstone. 2, 14.

अयि a particle introducing a kind enquiry 5 96.

अरं adv. quickly. 4, 12.

अरधक m. a wheel for drawing water with. 3, 63. Hind. اردهك.

अरणि m. f. wood used for kindling by attrition the sacrificial fire. 2, 260.

अरण्य n. a wood, a forest. 2, 55.

अरण्यघ्न m. a wolf. 2, 73.

अरति f. longing, regretting. 4, 57.

अरलि m. a cubit, or measure from the elbow to the tip of the little finger. 2, 381.

अरर m. n. the leaf of a door. 2, 133. v. r. अररि.

अरविंद n. a lotus (nymphaea nelumbo). 3, 58.

अराति m. an enemy. 2, 300.

अराल्त adj. bent, crooked. 4, 11.

अरि m. an enemy. 2, 300.

अरित्र n. a rudder. 3, 50.

अरिष्ट m. 1) a tree (nimba azadaracta). 2, 41. 2) a crow. 2, 90. — n. 3) a natural phenomenon boding misfortune.

1, 127. 4) misfortune. 5, 18.
5) buttermilk. 2, 120.

अरिष्टगृह् n. a lying-in chamber.
2, 344.

अरुण adj. red. 4, 48.

अरुतुद् adj. inflicting pain, painful. 2, 216.

अरुस् n. a wound. 3, 8.

अर्क m. the sun. 1, 36. 120. 5, 70.

अर्काश्मन् m. crystal. 2, 21.

See सूर्यकांत.

अर्गला f. a bolt to fasten a door.
2, 145.

अर्घ m. 1) price. 2) an oblation
given to a venerable person.
5, 49.

अर्चना f. worship, homage. 5, 49.

अर्चा f. 1) worship, homage. 1,
128. 2) an image. 1, 131.

अर्चिष्मत् m. fire. 1, 62.

अर्चिस् n. flame. 1, 65. 67.

अर्जुन 1) adj. (f. ई.) white. 4, 47.
2) m. a tree (pentaptera ar-

juna). 2, 40. 3) v. r. instead of
अंजन. 5, 26. 4) n. grass. 2,
35. 5) f. a cow. 2, 113.

अर्णव m. the ocean. 3, 30.

अर्णस् n. water. 3, 26.

अर्त्ति f. pain. 3, 4.

अर्थ 1) cause, motive. 5, 81. 2)
intention, purpose. 3) mean-
ing, signification. 4) wealth.
1, 80. 5, 81. Comp. देवतार्थ,
युद्धार्थ 2, 291.

अर्थवाद m. praise. 1, 145.

अर्थव्ययसह् adj. prodigal. 5,
46.

अर्थागम m. income. 2, 278.

अर्थिन् m. a beggar. 2, 204.

अर्ध 1) adj. half. 2, 407. 2) m.
a part. 4, 28.

अर्धगुच्छ m. a necklace consist-
ing according to HC. and Râ-
yam. (गुत्सार्ध) of 24 strings.
2, 407.

अर्धचंद्र m. an arrow with a head
like a crescent. 2, 314.

- अर्धोरुक** adj. reaching to the middle of the thigh, c. g. a petticoat. 2, 392.
अर्भक m. a child, the young of any animal. 2, 347.
अर्यमन् m. the sun. 1, 35.
अर्य m. a master. 2, 188.
अर्वत् 1) m. a horse. 2, 281. 2) f. **अर्वती** a mare. 2, 285.
अर्वन् adj. bad, inferior. 2, 182.
अर्वाककूल n. the near bank of a river. 3, 45.
अर्श n. piles. 2, 451.
अर्शस् n. piles. 2, 450.
अर्शस adj. afflicted with piles or haemorrhoids. 2, 451.
अर्हत् m. a Jaina saint. 1, 86.
अल n. the tail (or rather the sting) of a scorpion. 3, 23.
अलक n. curled hair, a lock. 2, 376.
अलका f. the residence of Kuvera. 1, 83.
अलक्तक m. lac. 2, 400.
अलक्ष्मी f. (nom. **अलक्ष्मीः**), misfortune, calamity, personified as a goddess. 1, 86.
अलगद् m. a water snake. 3, 21.
अलङ्करण n. an ornament. 2, 403.
अलङ्कर्मिण adj. skilful, clever. 2, 215.
अलङ्कार m. an ornament. 2, 384.
अलर्क m. a mad dog. 2, 127.
अलस adj. indolent, lazy. 2, 232.
अलात n. a fire brand. 1, 67.
अलाबू f. a long white gourd (*cucurbita lagenaris*). 2, 54.
अलि m. a bee. 2, 100.
अलिक n. the forehead. 2, 370.
अलिङ्ग m. an earthen water jar. 2, 162.
अलिन् m. a bee. 2, 100.
अलिन्दक m. a terrace before a house. 2, 144.

अलीक n. untruth, falsehood.
1, 144.

अल्प adj. small. 4, 3.

अवक् m. dust, sweepings. 2,
147.

अवकाश m. opportunity. 5, 85.

अवकीर्ण adj. scattered. 4, 29.

अवकीर्णिन् m. a religious stu-
dent who has broken his
vows by incontinency. 2, 249.

अवकृष्ट adj. vile, inferior. 2,
182. v. r. for अपकृष्ट.

अवकेशिन् m. a tree without
fruit. 2, 23.

अवक्रय m. price. 2, 418.

अवगाह m. a bucket (? =
जलद्रोणी). 4, 69. The Çkd. of
Râdhākānta reads अवगाह,
but the meaning नौकाजल-
सेचनपात्रं has no authority.
The Oxford Ms. of the Çab-
damâlâ reads अवगाहो
जलद्रोणी.

अवगीत adj. 1) seen frequent-
ly, well known, decanta-

tus. 2) censured, blamed.
4, 70.*

अवग्रह m. the forehead of an
elephant. 2, 63.

अवग्रहिणी f. See गृह°.

अवचूल m. an ornament hang-
ing downwards from the top
of a banner. 2, 303. See
उचूल.

अवज्ञा f. disregard, contempt.
4, 30.

अवज्ञात adj. despised. 4, 29.

अवट m. a hole or pit. 4, 97.
5, 16.

अवटु 1) f. the nape of the neck.
2, 370. 2) n. (?). a hole, a
rent. 3, 2.

अवतंस }
अवतंसक } m. 1) a garland of
flowers worn on the
crown of the head. 2) an ear-
ring. 2, 399.

* अवगीतं तु निर्वेदे ऽनूक्त-
दृष्टे विगर्हिते. Ajaya.

अवतमस n. slight darkness. 1, 110.

अवतोका f. a cow which has miscarried. 2, 115.

अवदंश m. a stimulant to drink. 2, 173.

अवदात adj. white. 4, 47.

अवद्य adj. low, inferior. 2, 182.

अवधारण n. determining, stating or holding with positiveness and assurance. 5, 95. 98.

अवधि m. 1) a boundary, a limit. 2, 104. 2) a hole, a pit. 5, 16. 3) an agreement 5, 32.

अवध्य adj. not to be killed, sacred. 2, 251.

अवधस्त adj. scattered. 4, 29.

अवनि f. the earth. 2, 1.

अवंतिसोम m. sour gruel. 2, 163.

अवंती f. Ujjayini, the modern Oujein. 2, 132.

अवप्रात m. a hole or pit. 4, 97.

अवभृथ m. a supplementary sacrifice made to atone for any defects in a principal and preceding one. 2, 262.*

अवम adj. low, inferior. 2, 182.

अवयव m. a member, a part. 4, 59.

अवरज m. a younger brother. 2, 351.

अवरोध m. a seraglio, a haram. 2, 325.

अवरोह m. a creeping plant climbing up to the top of a tree. 2, 29.**

* प्रधानयागो दीक्षा, तस्यांतः समापको यो ऽपरो यज्ञो न्यूनत्वादिदोषनिरासाय प्रधानयागस्य पूरणाय प्रतिष्ठार्थं क्रियते सो ऽवभृथः। Rāyam.

** वृक्षमूलात्प्रभृति वृक्षाग्रपर्यंतं गता गुडूच्यादिलताः प्यवरोहः। Rāyam.

अवर्णवाद m. censure, blame, reproach. 1, 148.

अवतल n. the waist. 2, 362.

अवलीला f. disregard, contempt. 4, 30.

अवत्तेप m. pride, haughtiness. 4, 37.

अवलोकन n. looking, seeing. 2, 411.

अवश्यं adv. certainly, positively. 5, 50.

अवश्याय m. frost, hoar frost. 3, 28.

अवष्टम्भ m. = सौष्ठव. 4, 74.

अवसर m. occasion, opportunity. 4, 65. 5, 65. 85.

अवसान n. end, termination. 5, 39. 67. 2, 25.

अवस्कन्द m. assault, attack. 2, 297.

अवस्कर m. 1) faeces, excrement. 3, 15. 2) a privy, an organ of generation. 5, 37.

अवहार m. a shark. 3, 34.

अवहित्य n. dissimulation. 4,

87. अंगविकृतस्य रोमांचा-

देराच्छादनादवहित्यः स्थित-

त्वमवहित्या अवहित्यम-

थोयतेति भारतात् क्लीव-

मपि । Rāyam.

अवहेल n. disregard, contempt. 4, 30.

अवाक्यश्रुति adj. deaf and dumb. 2, 454.

अवागभाग m. the part below. 2, 26.

अवाक् 1) n. of अवाच, down, below, downwards. 1, 102. 2) f. अवाची the south. 1, 101.

अवि m. a sheep. 2, 124.

अविहस n. ewe's milk. 2, 124.

अविनीता f. an immodest woman. 2, 341.

अविमरीस n. ewe's milk. 2, 124.

अविरत adj. unceasing, continual. 4, 13.

अविसोढ n. ewe's milk. 2, 124.

अविस्पष्ट adj. unclear, indistinct. 1, 141.

अवी f. (nom. ईः), a woman in her courses. 2, 333.

अवेक्षा f. attention, watchfulness. 4, 97.

अव्यक्त 1) adj. indistinct, unclear. 5, 56. 2) inarticulate. 1, 140. 3) m. the supreme spirit. 5, 56.* 4) a fool. 5, 56.

अव्यक्तवाच् adj. speaking indistinctly. 2, 232.

अव्यंजन adj. beardless. 2, 123.

अव्यापार m. vacation from work, state of being unemployed. 5, 65.

अशन n. 1) eating. 2, 170. 2) food. 2, 164. 5, 83.

अशनाया f. hunger. 2, 206.

अशनि m.f. Indra's thunderbolt. 1, 56.

अशुभ n. 1) sin. 3, 5. 2) misfortune. 5, 18.

अशोक m. a tree (jonesia asoka). 2, 37.

अश्मगर्भ n. an emerald. 2, 20.

अश्मन् m. a stone. 2, 13.

अश्मंतक n. an oven or stove. 2, 158.

अश्मसार n. iron. 2, 16. अश्म-
सारं च शस्त्रकमित्यमर-
मालायां क्लीबमपि. Rāyam.

अश्र 1) m. a corner. 4, 42. See
अश्रि. 2) a tear. 2, 364.
See अश्रु.

अश्रांत adj. continual. 4, 13.

अश्रि f. a corner. 4, 42.

अश्रु n. a tear. 2, 364.

अश्लील adj. coarse, vulgar. 1, 142.

अश्व m. a horse. 2, 281.

अश्वतर m. a mule. 2, 295.*

अश्वत्थ m. the holy fig tree.
(ficus religiosa) 2, 41.

अश्वमुख m. a Kinnara, an attendant on Kuvera. 1, 82.

* In this sense it appears generally as a neuter.

अश्वारोह m. a horseman. 2, 235.

अश्विन् m. du. the twin sons of Aṣvinī, and physicians of the gods. 1, 84.

अष्टापद n. gold. 2, 18.

अष्टीवत् m. the knee. 2, 360.

असंशय m. absence of doubt, certainty. 5, 99.

असकृत् adv. repeatedly, again. 4, 39.

असक्त adj. continual. 4, 13.

असती f. an unchaste woman. 2, 341.

असन n. a tree (pentaptera tomentosa). 2, 44.

असंपूर्ण adj. incomplete. 4, 28.

असंमत adj. disapproved, despised. 2, 211.

असहन m. an enemy. 2, 300.

असार adj. pithless, empty, vain. 4, 92.

असि m. a sword. 2, 317.

असिक्री f. a woman in attendance in a haram. 2, 336.

असित 1) adj. black. 1, 50. 4, 49. 2) m. the planet Saturn. 1, 48.

असिधेनु
असिपुत्रिका } f. a knife. 2, 318.

असु m. pl. life. 1, 134.

असुर m. a demon. 1, 5.

असुहृद् m. an enemy. 2, 300.

असृग्धरा f. the skin. 3, 8.

असृज् n. blood. 3, 10.

असेचनक adj. insatiable. 2, 195.
According to Amara 'charming to such extent that the eye does not get tired of looking at it.'

असौम्य adj. not pleasing, unfriendly. 4, 87.

अस्तिमत् adj. wealthy. 2, 214.

अस्त्र n. 1) a weapon in general. 2, 307. 2) a bow. 2, 309.

अस्थाग adj. deep. 3, 27.

अस्थि n. a bone. 3, 10. 11.

अस्थिपंजर n. a skeleton. 3, 11.

अस्निग्ध adj. unkind, harsh. 4, 98.

अस्र n. blood. 3, 10.

अस्रु n. a tear. 2, 364.

अस्वप्न m. a god. 1, 4.

अस्वाध्याय m. a brahman who has not read the Vedas previous to his investiture. 2, 250.

अहंयु adj. proud, conceited. 2, 224.

अहंकार m. pride, haughtiness. 4, 37

अहंकारिन् adj. proud, conceited. 2, 224.

अहृत n. new clothes. 2, 395.

अहमहमिका f. outdoing a rival. 4, 99.

अहर्षति m. the sun. 1, 37.

अहस् n. a day. 1, 106.

अहार्य m. a mountain. 2, 10.

अहि m. a snake. 3, 18. 20.

अहित m. an enemy. 2, 300.

अहिर्बुध्न m. Īiva. 1, 13.

अहीरणिन् m. a kind of snake. 3, 21. Purushottama writes अहीरणि.

अहोरात्र n. day and night. 1, 105. A day and night of the Pitris last a month, of the gods a year, of Brahman 2000 yugas of the gods. 1, 115.

अङ्गाय . adv. soon, quickly, speedily. 4, 12.

आ.

आकर m. a mine. 2, 14.

आकर्ष m. 1) a die, dice. 2) playing with dice. 3) a draught-board. 5, 59.

आकल्प m. ornament, decoration. 2, 384.

आकल्य n. sickness, disease. 2, 445.

आकस्मिक adj. (f. i), sudden.
5, 98.

आकार m. an affection of the
body, considered as indicative
of mental sentiment or emo-
tion. 4, 87.

आकारण n. calling, inviting.
1, 154.

आकुल adj. filled with. 4, 17.

आकुलक = आकुल adj. con-
fused, disordered. 4, 46.

आकूत n. intention, purpose.
4, 77.

आक्रंद m. war, battle. 2, 298.

आक्रान्त adj. = आस्थित. 4,
96.

आक्रोश m. reviling, impre-
cation. 1, 149. 5, 59.

आक्षेप m. abuse, taunt. 1, 149.
2, 223.

आखंडल m. Indra. 1, 53.

आखात m. a natural pond.
3, 53.

आखु m. a rat, a mouse. 2, 80.

आखुरथ m. Gaṇeṣa. 1, 18.

आखेटक m. chase, hunting. 2,
280.

आख्या f. a name. 1, 152.

आख्यान n. } a tale, a le-
आख्यायिका f. } gend. 1, 152.

आगंतु m. a guest. 2, 203.

आगम m. sacred science. 1, 9.

आगस् n. offence, transgres-
sion. 4, 64.

आगुर् f. assent. 4, 30.

आग्नेयी f. the wife of Agni. v. r.
1, 66.

आघाट m. a boundary, a limit.
2, 104.

आघार m. clarified butter. 2,
120.

आंगिरस m. Brihaspati. 1, 47.

आचमन n. sipping water be-
fore or after religious cere-
monies. 2, 253.

आचार m. custom, usage, prac-
tice. 5, 66. 83.

आचारातिक्रम (?). 4, 98.

आचित adj. gathered, accumulated. 4, 17.

आच्छाद् m. clothes. 1, 121.

आच्छादन n. 1) clothes. 2, 393.
2) the wooden frame of a roof. 2, 148.

आच्छोदन n. hunting, chase. v.r. 2, 280.

आजानेय m. a horse of a good breed. 2, 284.

आजि f. war, battle. 2, 298.

आजीव m. 1) livelihood, subsistence. 2, 415. See पण्यजीव. 2) a Jaina beggar. 2, 190.

आज्य n. clarified butter. 2, 120.

आटि f. a bird (turdus inginianus). 2, 94. See आति.

आछोप m. pride. 4, 37.

आडंबर m. 1) the sound of a drum (?). 2) the roaring of elephants (?). 3) = प्रपंच. 5, 55.

आढकी f. a kind of pulse (cytissus cajan). 2, 429.

आढ adj. rich, wealthy. 2, 201.

आतंक m. 1) sickness, disease. 2, 445. 2) fear. 4, 40.

आतप m. the heat produced by sunshine. 1, 40.

आतपत्र n. a parasol. 2, 268.

आतर् m. money paid for being ferried over a river, fare, freight. 3, 49. The same is expressed, according to Rāyam. by आतार and अनुतर.

आतापिन् m. a kite. v.r. 2, 95.

आतोयिन् m. a kite. 2, 95.

आति f. a bird (turdus inginianus). 2, 94.

आतिथेय n. }
आतिथेयी f. } hospitality. 2, 204.
आतिथ्य n. }

ओतोय n. a musical instrument. 1, 93.

आत्मज m. a son. 2, 342.

आत्मन् m. 1) the soul. 1, 134.
2) nature, disposition, character. 4, 97. 5, 64.

आत्मभू m. 1) Vishnu. 1, 24.
2) Kāma. 1, 33.

आत्मीय adj. related, cognate.
2, 354.

आत्रेयिका f. a woman in her
courses. 2, 333. .

आदर्श m. a mirror. 2, 400.

आदि adj. 1) first. 4, 22. 2) at
the end of a compound: et
cetera, and so on. 5, 101.

आदित्य m. 1) the sun. 1, 35.
2) a deity in general. 1, 4.

आदिम adj. first. 4, 90.

आदीनव m. a fault. 4, 86.

आदेशिन् m. an astrologer. 2,
248.

आदेष्टु m. a person instituting
the performance of a sacri-
fice. 2, 265.

आद्य adj. first. 4, 90.

आद्यून adj. voracious. 2, 195.

आधार m. 1) a receptacle. 5,
12. 2) a pond. 3, 54.

आधि m. mental pain, anxiety.
2, 380.

आधोरण m. an elephant-
driver. 2, 70.

आनक m. a sort of drum. 1,
97.

आनकडुंभि m. Vasudeva, the
father of Krishna. 1, 27.

आनन n. the face. 2, 363. 97.

आनन्द m. joy, delight. 1, 123.

आनार्य m. a net. 2, 439.

आनाह m. length. 4, 101.

आनुपूर्वी f. order, method, suc-
cession. 4, 54.

आपगा f. a river. 3, 43.

आपण m. a shop. 2, 141.

आपन्नसत्त्वा f. a pregnant wo-
man. 2, 343.

आपान n. a liquor shop. 2, 173.

आपीड m. a chaplet worn on
the crown of the head. 2, 399.

आपीन n. an udder. 2, 116.

आप्त m. a relation. 2, 354.

आप्लवन n. bathing, ablution.
2, 253.

आबंध m. a thong of leather

- which fastens the oxen to the yoke of a plough. 2, 420.
- आबंधन** n. a tie. 5, 19.
- आबाधा** f. pain. 3, 4.
- आभरण** n. an ornament. 2, 384, 404.
- आभीर** m. a cow-herd. 2, 432.
- आभीरपत्नी** f. a station of herdsmen. 2, 106.
- आभील** adj. formidable, fearful. 4, 20.
- आभोग** m. fulness, completeness. 4, 70.
- आम** m. sickness, disease. 2, 445.
- आमगंधिक** n. the smell of raw meat. 3, 9.
- आमंत्रण** n. calling to, addressing a person. 5, 97.
- आमय** m. sickness, disease. 2, 445.
- आमलकी** f. emblic myrobalan (*phyllanthus emblica*). 2, 463.
- आमिक्षा** f. a mixture of boiled and coagulated milk. 2, 261.
- आमिष** n. 1) meat. 3, 9. 2) a present, a bribe. 2, 279.
- आमुक्त** adj. dressed, accoutred. 4, 62.
- आमुष्यायण** m. the son of a celebrated father. 2, 240.
- आमोद्** m. fragrance. 1, 77.
- आम्नाय** m. sacred doctrine, handed down by oral tradition. 2, 247. 2) the Veda. 1, 9.
- आम्र** m. the mango tree (*mangifera indica*). 2, 37.
- आम्नेडित** n. repetition of a sound or word. 1, 153. *
- आय** m. income, revenue. 2, 278.
- आयःशूलिक** m. a man who, in order to attain an object, uses forcible, instead of gentle means, as for instance a beggar, who holds a lance to your breast, in begging for alms. 2, 216.

आयत adj. long. 4, 66.

आयतन n. a shed for sacrifices.
2, 138.

आयति f. future time. 4, 118.

आयत्नक n. regretting, long-
ing. 4, 57.

आयाम m. length. 4, 101.

आयुध n. a weapon. 2, 307. 5,
48. 81.

आयुर्वेदिन् m. a physician. 2,
457.

आयुष्मत् adj. long-lived. 2, 226.

आयोधन n. war, battle. 2, 298.

आरकूट m. brass. 2, 15.

आरक्ष m. the part beneath the
frontal projections on the
forehead of an elephant. 2, 63.

आरग्वध m. a tree (cassia fis-
tula). 2, 43.

आरनाल n. sour gruel made
from boiled rice after fer-
mentation. 2, 163.

आरंभ m. beginning. 4, 22.

आराय n. the head of certain
arrows, having the shape of
an awl, or an arrow of that
kind. 2, 314. Cf. Çârngadhara-
paddhati 80, 64. आरामुखं
क्षुरप्रं च गोपुच्छं चार्धचंद्रकं ।
सूचीमुखं च भङ्गं च वत्सदंतं
द्विभङ्गकं ॥ कर्णिकं काकतुंडं
च तथान्यान्यप्यनेकशः । फ-
लानि देशदेशेषु भवन्ति ब-
हुवृत्तः ॥ आरामुखेन वै चर्म
क्षुरप्रेण च कार्मुकं । सूचीमु-
खेन कवचमर्धचंद्रेण मस्तकं ।
भङ्गेन हृदयं वेध्यं etc.

आरात् adv. 1) near. 4, 7. 2)
far. 4, 8.

आराधना f. service, worship.
1, 129.

आराम m. a grove in the out-
skirts of a town. 2, 57.

आरालिक m. a cook. 2, 276.

आरेक m. doubt, uncertainty.
4, 6.

- आरोपित** adj. placed in or upon. 4, 62.
- आरोह** m. 1) height. 2, 26. 2) the buttocks. 2, 357.
- आरोहण** n. a ladder, a staircase. 2, 146.
- आर्ति** f. pain. v. r. 3, 4.
- आर्द्रक** n. ginger in the undried state. 2, 461.
- आर्द्रालुब्धक** m. the dragon's tail or descending node. 1, 49.
- आर्य** m. 1) a respectable, venerable man. 1, 99. 2, 217. 2) a Vaiçya. 2, 415. 3) a guard of the women's apartments. 5, 28. 4) f. **आर्या**, Pârvatî. 1, 15.
- आर्षभ्य** m. a bull fit for castration. 2, 109.
- आलंभ** m. killing. slaughter. 2, 323
- आलय** m. a dwelling, a house. 2, 137
- आलवाल** m. a trench for water dug at the root of a tree. 2, 29.
- आलस्य** n. idleness, indolence. 4, 72.
- आलान** n. the post to which an elephant is tied. 2, 66.
- आलि** m. a scorpion. 3, 23.
- आलिङ्गन** n. embracing, an embrace. 2, 413.
- आली** f. 1) a woman's female friend. 2, 332. 2) a row or range. 4, 36. 3) a causeway, a bridge. 3, 54.
- आलेख्यलोखा** f. painting. (?). 4, 43.
- आलोक** m. light, lustre. 1, 66.
- आवरण** n. a shield. 2, 305.
- आवर्त** m. a whirlpool. 3, 46.
- आवर्हित** adj. eradicated. 4, 27.
- आवली** f. a row or range. 4, 36
- आवसथ** m. a dwelling, a house. 2, 136.
- आवाप** m. 1) a trench for water dug at the root of a tree. 2, 29. 2) a bracelet. 2, 402.

आवात n. a trench for water dug at the root of a tree. 2, 29.

आवास m. a dwelling, a house. 2, 136. Comp. **त्रिदश°**

आविक m. (?) a woollen blanket. 2, 396.

आविद्ध adj. crooked. 4, 11.

आवुक m. a father (in theatrical language). 1, 99.

आवेश m. conceit, pride. 4, 37.

आवेशन n. a work-shop. 2, 141.

आवेशिक m. a guest. 2, 203.

आवेष्टक m. an enclosure, a wall. 2, 135.

आशंसा f. wish, desire. 4, 25.

आशंका f. fear. 4, 40.

आशय m. a receptacle. 5, 12.

आशा f. 1) a region. 1, 100. 2) desire. 2, 209.

आशिस् f. (nom. *âçis*) a serpent's fang. 3, 20.

आशी f. v. r. for **आशिस्**. 3,

20. (*âçim iva kalâm indoh*. Râjaçekhara quoted by R.M.).

आशीर्विष v. r. for **आशीविष**. 3, 19.

आशीविष m. a snake. 3, 19.

आशु adj. quick, fast. 4, 12.

आशुशुक्लि m. fire. 1, 63.

आश्चर्य n. a wonder, a marvel. 4, 60.

आश्रम m. 1) a hermitage. 2, 143. 2) a religious order of four kinds, according to the different periods of life. See **ब्रह्मचारी, गृहस्थ, वानप्रस्थ, यति**. 2, 238.

आश्रय m. support, shelter, refuge. 2, 143.

आश्रयाश m. fire. 1, 64.

आश्लेष m. embracing, an embrace. 2, 413.

आषाढ m. a staff of Palâça wood carried by ascetics on the day of full moon of the month Ashâdha. 2, 256.

आसन n. 1) a seat in general; a stool, chair, couch, carpet, etc. 1, 121. 2, 155. 256. 2) the withers of an elephant. 2, 62.

आसंदी f. a couch. 2, 156.

आसन्न adj. near. 4, 8.

आसव m. spirituous liquor. 2, 175.

आसार m. a heavy fall of rain. 1, 59.

आसीन adj. sitting. 2, 231.

आसुतीवत्त m. one who causes a sacrifice to be performed on the day of the new or full moon. etc. 2, 265.

आसुरी f. black mustard (*sinapis chinensis*, Lin.). 2, 426.

आस्त्रण n. a coloured cloth or blanket thrown over the back of an elephant, or a carriage, etc. 2, 153.

आस्थान 1) n. a royal waiting-room. 4, 93. 2) **आस्थानी**, an assembly. 4, 60.

आस्थित — **आक्रांत**. 4, 96.

आस्य n. the mouth, the face. 2, 363.

आहव m. war, battle. 2, 298.

आहवनीय m. the sacred fire in which oblations are offered. 5, 3.

आहार m. 1) eating. 2, 170. 2) food. 2, 164. Comp. **त्रिदश**°

आहाव m. a trough or ditch near a well for watering cattle. 3, 62.

आहित adj. placed. 4, 62.

आहितुंडिक m. a snake-catcher. 2, 458.

आहो part. or. 5, 94. (**स्थाणुराहो पुरुषः** 'is this a trunk of a tree or a man?' *Kshīrasvāmin*).

आहोपुरुषिका f. a vain determination to accomplish an object, vaunting of one's power. 4, 99. (*Durgā* is called *Indra's āhopurushikā* i. e. his vaunting in battles. *Ānandalahari*. 7.) **निजमुजबलाहोपुरुषिकांकारंकारं** Bhv. I, 79.

आह्वान n. 1) calling, inviting. 1, 154. 2) a name. 1, 152.

इ.

इ m. a name of Kâma. 1, 34.

इचिकिल m. mud, mire. 3, 56.

इच्छा f. wish, desire. 4, 25.
Comp. महेच्छ.

इज्जल m. a plant (barringtonia acutangula). 2, 40.

इज्याशील adj. performing many sacrifices. 2, 265.

इडा f. 1) earth. 2) heaven. 3) an artery on the left side of the body, one of the three (idâ, pingalâ, sushumnâ) principal channels of vital breath.* 5, 60.

* Comp. Vrihannâradiya-purâna Chapter 31: जंतूनां दक्षिणा नाडी पिंगला परि-
कीर्तिता । सूर्यदेवतका चैव
पितृयोनिरिति श्रुता ॥१५५॥
देवयोनिरिति व्याता इडा
नाडी त्वदक्षिणा । तत्राधि-
दैवतं चंद्रं शृणुध्वं गदतो मम
॥१५६॥ एतयोरुभयोर्मध्ये सुषु-
म्ना नाडिका स्मृता । अतिसू-

इतर pron. adj. 1) other, diffe-
rent. 2, 325. 2) low, vile, vul-
gar. 2, 193.इतरेतर pron. mutual, recipro-
cal. 4, 35.इति part. 1) therefore (हंती-
तिपलायते 'he strikes, there-
fore the other runs away.'). 2)
thus, similarly (गौरश्चो
हस्तीनि जातिः 'a cow, a
horse, an elephant, and ani-
mals of a similar kind form
a class.'). 3) it is so. 4, 95.

क्षमा गुह्यतमा ज्ञेया सा ब्रह्म-
देवता ॥१५८॥ Gorakshaçataka
99. प्राणं चेदिडया पिवे-
त्यरिमितं भूयो अन्ययारेचये-
त्पीत्वा पिंगलया समीरणम-
थो बद्धा त्यजेद्दामया । सूर्या-
चंद्रमसोरनेन विधिना विंब-
द्वयं ध्यायतां शुद्धा नाडिगणा
भवन्ति यमिनां मासत्रया-
हर्धतः ॥

- 4) and so on (ब्राह्मिण्या-
द्यास्तु मातरः 'the divine
mothers are Brāhmī etc.').
5) in conclusion, here ends
(इति स्वर्गवर्गः 'here ends
the chapter of heaven'). 5, 101.
- इतिह part. according to tra-
dition. 5, 91. (इतिह वृद्धैरु-
क्तमिह वटे यत्नः प्रतिवस-
तीति 'it is told by old men,
a. t. t., that this fig tree is inha-
bited by a Yaksha' R. M.)
- इत्थरी f. an unchaste woman.
2, 341.
- इध्म m. fuel. 1, 69.
- इन m. 1) a master, a lord. 5,
39. 2) a wealthy or power-
ful man. 2, 201. 3) the sun.
1, 35.
- इन्दिर m. a bee. 2, 100.
- इन्दिरा f. Lakshmi. 1, 31.
- इन्दीवर n. a blue lotus. 3, 59.
- इन्दु m. the moon. 1, 42.
- इन्द्र m. the god of heaven and
regent of the east quarter.
1, 52. 55. 100.
- इन्द्रकोश m. a platform. 2, 139.
- इन्द्रप्रहरण n. Indra's thunder-
bolt. 1, 56.
- इन्द्रतुप्त n. a disease producing
baldness. 2, 450. Comp. ऐन्द्र-
तुप्तिक.
- इन्द्राणी f. the wife of Indra.
1, 55.
- इन्द्रायुध m. a horse marked with
black about the eyes. 2, 283.
Comp. HC. on IV, 309: म-
ल्लिकाक्षः सितैर्नेत्रैः स्याद्वा-
जोन्द्रायुधो ऽसितैः ॥
- इन्द्रावरज m. Vishnu or Krishna.
1, 23.
- इन्द्रिय n. 1) an organ of sense.
2, 380. 2) semen virile. 3, 16.
- इन्द्रियग्राम m. the senses col-
lectively. 5, 25.
- इधन n. fuel. 1, 69.
- इभ m. an elephant. 2, 59.
- इरमद् m. a flash of lightning. 1, 70.
- इरा f. 1) the earth. 2) water.
3) speech. 4) food. 5, 83.

इरिण n. a spot with saline soil. 2, 3.	इषीका f. a kind of reed (saccharum spontaneum). 2, 36.
इला f. 1) a cow. 5, 48. 2) the earth. 2, 1. 3) speech. 5, 48. Comp. इडा, इरा.	इषु m. f. an arrow. 2, 311.
इष m. the month Âçvina (September-October). 1, 114.	इषुधि m. f. a quiver. 2, 310.
	इष्टका f. a brick. 2, 138.
	इष्वास n. a bow. 2, 309.

इ.

ई A part. expressive of 1) grief, 2) anger, 3) possibility, 4) proximity. 5, 89.	ईर्ष्या f. envy. 4, 55.
ईक्ष्ण n. 1) sight, seeing. 2, 411. 2) the eye. 2, 364.	ईर्ष्यालु adj. envious. 2, 229.
ईडा f. praise. 1, 145.	ईली f. According to Kshīra-svāmin, a single-edged sword, used as a weapon by the Turushkas. 2, 440.
ईति f. calamity, arising from excessive rain or drought, foreign invasion, or birds, rats, locusts, which destroy the crops. 1, 127.	ईश m. a lord, a mighty man. 2, 201.
ईप्सा f. wish, desire. 4, 25.	ईशान m. Çiva. 1, 11.
ईर्म n. a wound. 3, 8.	ईश्वर m. a lord, a powerful man. 2, 201.
ईर्वारु v. r. for एर्वारु. 2, 54.	ईषत् adv. a little. 5, 96. 2, 412.
	ईहामृग m. a wolf. 2, 73.

उ.

उत्ततर m. a large bull. 2, 110.

H. C. on IV, 324 explains the word by *hrasita ukshâ*.

उत्तन् m. an ox or bull. 2, 108.

उवा f. a pot. 2, 159. 168.

उव्य adj. boiled in a pot, as e. g. meat. 2, 168.

उग्र m. Çiva. 1, 11.

उग्रधन्वन् m. Indra. 1, 54.

उचित adj. right, proper. 4, 61.

उच्च adj. high. 4, 66.

उच्चंड adj. quick, fast. 4, 98.

उच्चय m. the knot which fastens the lower garments round the loins. 2, 392.

उच्चार m. faeces, excrements. 3, 15.

उच्चावच adj. various, unconnected, digressive. 1, 139.

उच्चूत्त m. an ornament tied upwards on the top of a banner. 2, 303. Comp. अवचूत्त.

उच्चैःश्रवस् m. the horse of Indra. 1, 61.

उच्चैस्तर adj. higher, louder, very high. 1, 140.

उच्छिष्ट 1) adj. left, rejected.

2) n. remainder. Comp. अनु-

च्छिष्ट, भुक्तोच्छिष्ट, मधूच्छिष्ट.

उच्छीर्षक n. a pillow. 2, 154.

उच्छूँवत्त adj. unshackled, unrestrained, free. 4, 66.

उज्जयिनी f. n. pr. of a city the modern Oujein. 2, 132.

उज्ज्वल adj. splendid, bright, pure. 1, 132.

उज्जित adj. left, rejected. 4, 29.

उज्ज n. a hut, a house. 2, 136.

उजु n. a star. 1, 51.

उजुप n. a raft, a float. 3, 49.

उताहो part. or. 5, 94. Comp. आहो.

उत्क adj. desiring or longing for. 2, 231.

उत्कृष्ट adj. exceeding, excessive. 4, 59.

उत्कंठा f. regretting, longing. 4, 57.

उत्कंठित adj. desiring or longing for. 2, 231.

उत्कर m. a multitude. 4, 1.

उत्कर्ष m. 1) excellence, eminence, superiority. 5, 50. 67. 2) joy, pleasure (?). 1, 123. Comp. गुणोत्कर्ष.

उत्कलिका f. 1) a wave, a billow. 3, 31. 2) strong desire, longing. 4, 57.

उत्क्रोच m. a bribe. 2, 279.

उत्क्रोश m. an osprey. 2, 94.

उत्तंस m. 1) a chaplet, a wreath worn on the crown of the head. 2) an earring. 2, 399.

उत्तम adj. chief, principal, best. 4, 5.

उत्तमांग n. the head. 2, 363.

उत्तर adj. 1) future. 1, 118. 2) f. उत्तरा the north. 1, 101.

उत्तरांग n. the lintel of a door. 2, 145.

उत्तरच्छद m. a cover, a wrapper. 2, 153.

उत्तराशापति m. Kuvera. 1, 79.

उत्तरासंग m. an upper garment. 2, 255.

उत्तरीय n. an upper garment. 2, 391.

उत्ताल adj. swift, speedy. 2, 215. 2) high, tall. 5, 14.

उत्पल n. a blue lotus. 3, 59.

उत्पश्य adj. looking upwards. 2, 230.

उत्पाटित adj. torn out, eradicated. 4, 27.

उत्पात m. a portent, any natural prodigy or phenomenon. 1, 127. 5, 54.

उत्पिञ्जल adj. confounded, confused. 4, 46.

उत्प्रास m. excess (*ādhikya* RM.) Comp. सोत्प्रास.

उत्स m. a spring, a fountain. 3, 55.

उत्संग m. the lap. 2, 373.

उत्सर्ग m. gift, donation. 2, 264.

उत्सव m. a festival. 4, 78. 5, 65.

उत्सादन n. rubbing and cleaning the body with fragrant unguents. 4, 46.

उत्सारक m. a doorkeeper, a porter. 2, 269.

उत्साह m. effort, exertion, energy, magnanimity. 1, 91. 4, 94. Comp. महोत्साह.

उत्साहन n. effort, perseverance. 5, 84.

उत्सुक adj. desiring, longing for, attached to. 2, 198.

उत्सृष्ट adj. thrown away, left. 4, 29.

उत्सेध m. the body. 5, 17.

उदक n. water. 3, 26.

उदक्या f. a woman in her courses. 2, 333.

उद्गमूम m. fertile soil. 2, 5.

उद्ग्रज adj. high, tall. 4, 66.

उदंच् 1) adj. (nom. उदङ्, उदीची, उदक्) northern. 1, 103.
2) f. (udici) the north. 1, 101.

उदंचन n. a lid or cover. 2, 161.

उदंचित adj. thrown upwards. 4, 83.

उदधि m. the ocean. 3, 30.

उदंत m. tidings, intelligence. 1, 146.

उदन्या f. thirst. 2, 208.

उदन्वत् m. the ocean. 3, 30.

उदपान n. a well. 3, 62.

उदर n. the belly. 2, 360. 5, 41.

उदरित्त adj. fat, corpulent. 2, 453.

उदर्क m. the future result of actions. 1, 118.

उदत्तावणिक adj. (f. i), prepared with brine. 2, 167.

उदवसित n. a house, a dwelling. 2, 136.

उदधित् n. buttermilk with an equal proportion of water.

2. 120. अर्थं दधि अर्थं जलं
यत्र तदुद्विष्टं. Râyam. Comp.
the note on तक्र.

उदात्त 1) adj. generous, noble.
2, 201. 2) m. the high accent
or acute. 5, 77.

उदार adj. generous, noble. 2,
201.

उदीचीन adj. northern. 1, 103.

उदीरण n. speaking, saying.
1, 138.

उदीर्ण adj. generous, noble.
2, 201.

उडंबर n. copper. 2, 15.

उद्गमनीय n. bleached clothes.
2, 396.

उद्गम m. fig. a model, a pattern.
2, 223. Bhk. 7, 64 as an adj.

उद्गाढक n. the rope and
bucket of a well. 3, 63.

उद्घात m. commencement. 4, 65.

उद्गम adj. unfettered, unre-
strained, free. 4, 66.

उद्गल m. an inferior grain (pas-
palum frumentaceum). 2, 425.

उद्गोत m. light, brilliancy.
1, 66.

उद्गत adj. exceeding, excessive.
4, 59.

उद्भव m. joy, rejoicing. 1, 123.

उद्धान v. r. for *uddhmâna*.

उद्धार m. debt. 2, 417.

उद्दुषण n. erection of the hair
of the body. 3, 29.

उद्दृत adj. torn out, eradicated.
4, 27.

उद्धमान n. a fire-place, an oven.
2, 158.

उद्ग m. a river. 3, 44. Bhk. 6,
59.

उद्गुड adj. budded, blown. 2,
32. Comp. उन्निद्र.

उद्गुट adj. excellent. 4, 59.

उद्गान n. a garden, a park. 1,
55. 83. 2, 58.

उद्गोग m. exertion, persever-
ance. Comp. महोद्गोग.

उद्दर्शन n. rubbing and clean-
ing the body with fragrant
unguents. 4, 46.

उद्धान v. r. for *uddhmāna*.

उद्वाह m. marriage. 2, 340.

उंडुर m. a rat. 2, 80. v. r. उंडुरु.

उन्न adj. whet. 4, 82.

उन्नत adj. raised, high, tall. 4, 66. 5, 14. 2, 455.

उन्निद्र adj. budded, blown. 2, 32. Çiçup. 4, 13. 31. Comp.

उहुड.

उन्माथ m. a snare, a trap. 4, 97.

उन्मिश्र adj. variegated. 4, 56.

उन्मिषित }
उन्मीलित } adj. budded, blown.
2, 32.

उन्मुख adj. (f. ई), looking upwards. 2, 230.

उन्मूलित adj. eradicated. 4, 27.

उपकंठ 1) adj. near, neighbouring. 4, 7. 2) n. neighbourhood, vicinity. 2, 56. 58. 3, 32.

उपकरण n. 1) an implement, instrument, tool. 5, 35. 80. 2) retinue. 2, 151.

उपकारिका } f. a royal tent
उपकार्या } 2, 135.

उपकुल्या f. long pepper. 2, 459.

उपक्रम m. beginning. 4, 22.

उपक्रोश m. censure, reproach. 1, 148.

उपगूहन n. embracing, an embrace. 2, 413. Uj. p. 150.

उपग्रहण n. the taking prisoner. 5, 57.

उपग्रोह्य n. a present. 2, 279.

उपघ्न m. a contiguous resting place, or shelter (Comp. Bhk. पिप्रायाद्रिगुहोपघ्नान्वा-
नरान्, she fed the monkies who had taken shelter in the cave). 2, 143.

उपचर्या f. the practice of medicine. 2, 457.

उपचार m. 1) attention, courtesy. 1, 129. 2) a present, an offering. 2, 279.

उपज्ञाप m. the stirring up dissension or disunion. 4 95. Çiçup. 2, 99.

उपनिह्वा f. a sort of ant. 3, 23.

उपज्ञा f. the commencement
of a thing not previously done.
4, 22. लघुवं केकयुपज्ञं Bhk.
3, 31.

उपताप m. disease. 2, 445.

उपत्यका f. a forest at the foot
of a mountain. 2, 56.

उपदंश m. a relish, a stimulant
to drink. 2, 173.

उपदा f. a present. 2, 279.

उपदीका } f. a sort of ant. 3,
उपदेहिका } 23. Taittir. Br.
I, 1, 3, 4.

उपद्रव m. a disaster, a cala-
mity. 1, 127.

उपधा f. trial of honesty. 4, 72.
Bhk. 7, 72.

उपधान n. a pillow. 2, 154.

उपधि m. imposition, deception.
4, 24.

उपधृति f. a ray of light. 1, 39.

उपनगर n. a suburb. 2, 131.

उपनत adj. approached, near.
4, 65.

उपनिधि m. a deposit, a trust,
especially if the goods are
not shown to the trustee. 1, 82.

उपनिषद् f. the knowledge of
Brahman as the only existent,
and the sections of the Veda
which treat of this knowledge.
1, 9.

उपपत्ति m. a paramour. 2, 229.

उपस्रव m. an eclipse. 1, 41.

उपबर्ह n. a pillow. 2, 154.

उपभोग m. enjoyment. 4, 70.

उपमर्द m. = विप्रकार.
4, 84.

उपमातृ f. a fostermother, a
nurse. 2, 352.

उपमान n. analogy, illustration.
5, 87.

उपयाम m. marriage. 2, 340.

उपराग m. an eclipse. 1, 41.

उपरि adv. and prep. above.
1, 102. 2, 145.

उपरिष्ठात् adv. above. 1, 102.
2, 56.

उपल m. a stone. 2, 13.

उपलब्धि f. comprehension, understanding. 2, 179.

उपलिंग n. a portent, boding misfortune. 1, 127.

उपलेपन n. ointment, unguent. 5, 11. गोचर्ममात्रभूमेस्तु ह्युपलेपनज्ञं फलं दत्त्वा । Bri-hannârad. 34, 43.

उपवन n. a grove, a plantation. 2, 57.

उपवर्तन n. a country. 2, 129.

उपविष्ट adj. sitting. 2, 231.

उपवीत n. the sacrificial cord or piece of cloth worn by the three first classes of Hindus over the left shoulder and under the right. 2, 252. Comp. निवीत, प्राचीनावीत.

उपशल्य n. an open piece of ground near a town or village. 2, 104. Comp. शैलोपशल्य, Çûp. 5, 8.

उपशाय m. sleeping alternatively. 4, 54. Said of soldiers

when mounting guard etc. निशोपशाय, Bhk. 7, 41. Comp. उपशायिका रक्षस्यः Bhk. 8, 123.

उपसंव्यान n. a lower garment. 2, 391.

उपसंग्रहण n. embracing one's feet as a token of respect. 2, 243.

उपसंग्राह्य adj. worthy to be saluted in the described manner. 2, 243.

उपसन्न adj. approached, near. 4, 65.

उपसंपन्न adj. 1) sufficient. 2, 171. 2) dead. 3, 7.

उपसर्ग m. a portent of evil omen, a calamity. 1, 127.

उपसर्जन n. something subordinate, or inferior. 4, 78.

उपसर्जनं भार्या 'a wife is subordinate or inferior (with regard to the husband)', Kshî-rasvâmin.

उपसर्वा f. a cow fit to receive the bull. 2, 117. Bhk. 6, 52.

उपसूर्यक n. the halo round the sun. 1, 41.

उपस्कर m. a particular condiment, consisting of mustard-seed, tamarind, peppers etc. 2, 166.

उपस्थ m. pudendum muliebre. 2, 359.

उपस्थित adj. approached, near, at hand. 4, 65.

उपस्पर्शन n. rinsing the mouth, sipping water for the purpose of religious purification. 2, 253.

उपहसित n. ridiculing, derision. 4, 46.

उपहार m. tribute, a present, a gift. 1, 128.

उपहार n. 1) vicinity. 5, 5. 2) solitude. 4, 23.

उपांशु adv. privately, secretly. 4, 23.

उपाकृत m. an animal immolated after previous solemn prayers 2, 262.

उपाग्र n. something subordinate or inferior. 4, 78.

उपात्त m. an elephant out of rut. 2, 65.

उपादान n. a present. 2, 279.

उपाधि m. consideration of moral duties. 4, 85.

उपाध्याय m. an expounder of the sacred books, a teacher, a preceptor. 2, 245. यो ऽध्यापयेदेकदेशं श्रुतेरङ्गान्यथापि वा । वृत्त्यर्थं स उपाध्यायो विद्वद्भिः परिगीयते ॥ Kāçikh. 36, 54.

उपानह (nom. उपानत्) f. a shoe of leather. 2, 156.

उपांत n. vicinity. 4, 8. Comp नयनोपांत.

उपायन n. a present, a gift. 2, 279.

उपालम्भ m. reproach, censure. 1, 154.

उपासंग m. a quiver. 2, 310.

उपासना } f. worship, adoration, devotion. 1, 129.
उपास्ति }

उपेन्द्र m. Vishnu or Krishna.
1, 23.

अभयव्यंजन adj. having the
marks of both sexes. 2, 275.

उमा f. 1) linseed. 2, 427. 2)
the wife of Çiva. 1, 16.

उमापति m. Çiva. 1, 11.

उम्य n. a field of linseed. 2, 8.
Comp. श्रौमीन.

अग m. a snake. 3, 18. 1, 119.

अण } m. a ram. 2, 124.
अश्व }

उररी, a particle expressing
1) expansion, (अररीकृत्य पटं,
'having spread out the cloth');
2) assent or acceptance,
(Comp. तद्वत्तेन च किं राज्यं
मयेदमुररीकृतं Kâçikh. 45,
93. तद्वीजमुररीकुरु Kâçikh.
59, 36.) 5, 99. Comp. उरी.

अम्बुद m. a corselet, a mail.
2, 304.

अस्त n. the breast. 2, 372.

असिज m. the female breast.

2, 371. Comp. असिरुह. Çi-
çup. 8, 59.

अरु 1) adj. (f. अरु or उर्वी),
large, great. 4, 14. 2) f. उर्वी,
the earth. 2, 1.

उर्वरा f. fertile soil. 2, 3.

उर्वशी f. the name of an Ap-
saras. 1, 88.

उत्तप m. 1) a shrub 2, 35. 2)
a kind of grass (saccharum
cylindricum). 2, 36 Çiçup. 4,
8. 5, 62. Comp. Hindi *ulua*.

उत्तूक m. an owl. 2, 91.

उत्का f. a flame. 1, 67.

उत्मुक n. a fire-brand. 1, 67.

उल्लकसन n. erection of the
hair of the body. 3, 29. Pro-
bably from उल्ल = उर्णा Lat.
villus, and कसन.

उल्लाघ adj. recovered from
sickness, convalescent. 2, 225.

उल्लाप m. an outcry. 1, 150.

उल्लोच m. an awning, a canopy.
2, 155. उल्लोचैश्चन्द्रचारुभिः

Kāṣikh. 3, 12. धृजस्तंभपता-
काश्च विचित्रोच्चोचकानि
च, ibid. 34, 106.

उल्लोल m. a surge, a billow.
3, 31. Comp. कल्लोल.

उत्त्व n. the uterine germ. 2,
345.

उत्त्वणा adj. exceeding, much.
4, 59.

उशनस् m. (nom. उशना), the
planet Venus. 1, 48.

उशीर n. the fragrant root of
andropogon muricatum. 2, 467.

उषर्बुध m. a name of Agni. 1, 62.

उषस् n. the dawn. 1, 111.

उषारमण m. a name of Ani-
ruddha, the husband of
Ushas. 1, 34.

उष्ट्र m. a camel. 2, 125.

उष्ट्रिका f. an earthen vessel.
5, 4.

उष्ण adj. hot, warm. 1, 40.

उष्णिका f. rice-gruel. 2, 165.

उष्णीष m. n. 1) a turban. 5,
10. 2) a diadem. 2, 410.

उस्र 1) m. a ray of light. 1, 39.
2) उस्रा f. a cow. 2, 113.

उ.

उधस् n. an udder. 2, 116.

उधस्य n. milk. 2, 119.

ऊर्व्य m. a man of the third,
or agricultural and mercan-
tile caste. 2, 415.

उरी, a particle expressing 1)
expansion; 2) assent or ac-

ceptance. 5, 99. कार्यं दत्ते-

णोरीकृतं त्वया, Bhk. 8, 11.

Comp. झररी.

ऊरु m. the thigh. 2, 360. 368.

ऊर्ज m. 1) power, energy. 4, 94.
2) the month Kārttika (Octo-
ber-November). 1, 114.

ऊर्णनाभ m. a spider. 2, 101.

ऊर्णायु m. 1) a ram. 2, 124. 2) a woollen blanket. 2, 396.

ऊर्ध्व. 1) adj. high, raised up. 2, 231. 2) ऊर्ध्व, adv. on high, up, upwards. 1, 102. 2, 303. 4, 83.

ऊर्ध्वम् adj. raised up, standing up. 2, 231.

ऊर्ध्वलोक m. heaven. 1, 3.

ऊर्मि m. f. a wave. 3, 31.

ऊर्मिका f. a finger-ring. 2, 404.

दीक्षितेन परिज्ञाता दैवात्

द्यूतकृतः करे । उवाच दीक्षितस्तं च कुतो लब्ध्वा वयोर्मिका ॥ Kāçikh. 13, 69.

ऊर्मिमत् adj. bent, crooked. 4, 11.

ऊष्ण n. pepper. 2, 461. Comp. त्र्यषूष्ण.

ऊष्मन् m. heat. 1, 67.

ऊष्र n. a spot with saline soil. 2, 3.

ऊह m. reasoning. 1, 10.

ऋ.

ऋक्थ n. property, wealth. 1, 80.

ऋक्ष 1) m. a bear. 2, 73. 2) n. a star. 1, 51.

ऋक्षेश m. the moon. 1, 42.

ऋजु adj. straight. 1, 57.

ऋण n. debt. 2, 417.

ऋत n. truth. 1, 144. Comp. अनृत.

ऋति f. a road (?). 5, 29.

ऋतु m. 1) a season of the Hindu

year, consisting of two months. 1, 113. 2) the menses. 5, 8.

ऋते prep. with acc. or abl., except, without. 5, 90.

ऋभु m. a god, a deity. 1, 4.

ऋषभ m. a bull. 2, 108

ऋषि m. a seer, a prophet, a saint. 2, 257.

ऋष्य m. the black antelope. 2, 75. The correct spelling is ऋष्य.

ए.

- एककुडल्ल m. a name of 1) Baladeva. 1, 28. 2) Kuvera. 5, 2.
 एकतान adj. intent or bent upon one object. 2, 379.
 कृष्णैकतानात्मन् Gg. 12, 28.
 एकदंत m. a name of Ganeṣa. 1, 18.
 एकदृश् m. a crow. 2, 90.
 एकदेश m. a part, a portion. 4, 59.
 एकयद् n. time being, same time. 4, 67. Used chiefly adverbially in the loc.
 एकपदी f. a path. 2, 105.
 एकयष्टि f. a single string of pearls. 2, 408. Com. एकावली.
 एकाय adj. turned towards one point, intent upon one object. 2, 379.
 एकांत adj. private, secret. hidden. 4, 23.
 एकायन adj. — एकाय. 2, 379.
 एकावली f. a single string of pearls. 2, 408.
 एड adj. deaf. 2, 454.
 एडगज m. the ringworm-shrub (cassia alata Lin.) 2, 464.
 एण m. a kind of deer. 2, 75.
 एध m. fuel. 1, 69.
 एधस् n. fuel. 1, 69.
 एनस् n. sin. 3, 5.
 एवार् m. f. a cucumber. 2, 54.
 एषण 1) m. an iron arrow. 2 312. 2) f. एषणा, begging solicitation. 2, 205.

ऐ.

ऐकागारिक m. a thief. 2, 183.

ऐनिष्ठ n. oral tradition, a legend. 1, 147.

ऐन्द्र adj. (f. इ), belonging to Indra. 1, 101.

ऐन्द्रलुप्तिक adj. bald in consequence of disease. 2, 453.

ऐरावण m. Indra's elephant. 1, 61.

ऐरावत 1) m. Indra's elephant, placed at the east quarter. 1, 61. 104. 2) f. ऐरावती, lightning. 1, 60.

ऐलविल m. a name of Kuvera. 1, 78.

ओ

ओकस् n. a dwelling, a house. 2, 136.

ओघ m. 1) a stream, a current, a course of water. 3, 47. 2) a multitude. 4, 1.

ओंकार m. the mystic syllable Om. 1, 8.

ओजस् n. vitality, power, strength. 4, 38.

ओद्रुपुष्प n. the China-rose. 2, 52.

ओतु m. f. a cat. 2, 81.

ओदन m. boiled rice. 2, 164.

ओषधि f. an annual plant. 2, 25.

ओषधीश m. the moon. 1, 42.

ओष्ठ 1) m. the lip. 2, 369. 365. 370. 2) f. ओष्ठी, a plant (bryonia grandis Lin.?) 2, 48.

औ.

औत्सुक्य n. anxiety, eagerness, regret. 4, 57.

औदरिक adj. (f. ई), voracious. 2, 195.

अपेयिक adj. (f. ई), fit, proper. 4, 61.

अपवाह्य m. a royal elephant. 2, 69.

अमीन n. a field of linseed. 2, 8. Comp. उम्य.

औरु m. a woollen blanket. 2, 396.

और्व m. submarine fire. 1, 70.

औशीर n. a couch, serving also the purposes of a chair; or, according to Subhūti: 1) a couch, 2) a chair. 1, 121.

औषध n. any drug or medication. 2, 458.

क.

क m. 1) the god Brahman. 5, 61. 2) wind. 5, 61. 3) n. the head. 5, 61. 4) water. 3, 26. 5, 61, 5) pleasure. 5, 61.

कंसजित् m. Krishna. 1, 25.

ककुद् m. n. 1) the top of a mountain. 5, 35. 2) a bull's hump. 2, 111. 3) eminence, superiority. 5, 35. Also ककुद् f. with the same significations.

ककुद्मत् 1) m. a bull. 2, 108. 2) f. (मती), the hips and loins. 2, 357.

ककुम् f. a region, a quarter. 1, 100.

ककुम्भ m. a tree (terminalia arjuna Rox.), 2, 40.

ककखट adj. hard. 2, 187.

कक्ष m. 1) the hem of a garment tucked into the waistband. 5, 47. 2) a creeping plant. 5, 47. f. कक्षा. 3) the armpit. 2, 370. 4) a girdle. 5) a piece of cloth worn between the legs to conceal the privities. 6) a court in a palace etc. Comp. प्रावेशयत्ततः कक्षां द्वितीयां राजवेष्मनः Devibhāg. I, ch. 54. 7) a house (? गेहे प्रकोष्ठे seems a mistake of the mss. for गेहप्रकोष्ठे). 5, 56.

कक्षातर n. an inner court of a palace etc. 2, 149.

कक्षापट m. a piece of cloth serving to cover the privities. 2, 256.

कक्ष्या f. an elephant's girth. 2, 66.

कंकट m. armour, mail. 2, 304.

कंकाण m. n. an ornament for the wrist, a bracelet. 2, 403.

कंकत n. a comb. 2, 156.

कंकपत्र m. an arrow. 2, 311.

कंकाल n. a skeleton. 3, 11.
वन्नः पातु रविः शश्वत्नाभिः
सूर्यः स्वयं सदा । कंकालं मे
सदा पातु सर्वदेवनमस्कृतः ॥
Brahmav. III, 20, 26.

कंकेलि f. the Açoka tree. 2, 37. Anandal. 86.

कंगु f. a kind of millet (*panicum italicum* Lin.). 2, 427.
Hind. *kāngnī*.

कच m. the hair of the head. 2, 375.

कच्चित्, a particle introducing
1) a direct question with expected positive answer, (कच्चित्त्वं पुराणमधीषे, do you read the Purāṇa?); 2) a kind enquiry, (कच्चिज्जीवति मे माता, I hope my mother is living?). 5, 93.

कच्छ m. 1) the bank of a river. 3, 45. 2) the hem of a garment tucked into the waist-band. 5, 47.

कच्छप m. a tortoise. 3, 34.

कच्छू f. scab or itch. 2, 447.

कज्जल n. lamp-black, and a collyrium prepared from it. 2, 400.

कंचुक m. 1) mail, armour. 2, 397. 2) the skin of a snake. 3, 22.

कंचुकिन m. 1) an attendant on the women's apartments. 2, 272. 2) a snake. 3, 18.

कर, m. 1) the hip. 2, 373. 2) the temples of an elephant. 2, 61. 3) the outskirts of a town. 2, 104. 4) = समय. 5, 34.

कङ्क m. 1) the ridge of a mountain. 2, 11. 2) a bracelet. 2, 402. 3) an army. 5, 4.

कटाक्ष m. a side-glance. 2, 412.

कटाह m. a boiler. 2, 160.

कटि and कटी f. the hip, the loins. 2, 357. 5, 38.

कटिप्रोथ m. the buttocks. 2, 358.

कटिशीर्षक m. the hip, the loins. 2, 373.

कटिसूत्र n. a silk cord worn by females round the loins. 2, 405.

कटीर n. the hip, the loins. 2, 357.

कटु adj. strong-scented, pungent. 5, 27. लोकंपृणैः परिमलैः परिपूरितस्य काष्मिर्जस्य कटुतापि नितांतरम्या. Bhām. 1, 69.

कट्टर adj. contemptible. 2, 223.

कठिन adj. hard, solid. 2, 187. * 5, 39.

कठोर adj. hard, solid, 2, 187.

कड adj. dumb. 2, 454.

कडंगर m. chaff, husk. 2, 423.

कडार adj. (f. ई), tawny. 4, 50.
पृथिरिजः कर्मकंठकडारं
Çicup. 5, 3.

कण m. 1) a single grain of rice etc. 2, 423. 2) a particle, a small bit. 4, 3. 3) a spark. 1, 67. 4) f. कण, long pepper. 2, 459.

कणिश n. an ear of corn. 2, 424.

कंक n. erection of the hair of the body. 3, 29. कंकवती तव ग्रीवा Anand. 68.

कंककारिका f. a plant (solanum jacquini Lin.). 2, 464.

कंठ m. the throat, the forepart of the neck. 2, 361. 252. 387.

कंठिका f. a single string of pearls. 2, 408.

कंठीरव m. a lion. 2, 59.

कंडरा f. a principal artery of the body. 3, 12.

कंडू f. itching, scratching, the itch. 2, 448.

कंडूति f. — कंडू. 2, 448. गवा-
क्षिकं च नो दत्तं गो-कंडूतिर्न
वै कृता Kāçikh. 7, 34.

कंडूयन n. — कंडू. 2, 448.

कंडूया f. — कंडू. 2, 448.

कथन n. saying, telling, relat-
ing. 1, 138.

कथा f. a tale, a story. 1, 152.

कदक m. an awning, a canopy.
2, 155. 5, 62.

कदन n. destroying, killing. 2,
323.

कदंब or कदंबक n. a mass, a
multitude. 4, 1. कदंबानां

कदंबेषु गुंजद्रोतंबयुग्मकं
Kāçikh. 32, 94. गोपकदंब

Gg. 2, 4. फेनकदंब Gg. 11,

25. मृगाणां कदंबकं Bhk. 2,

17. कलापिकदंबकं Çiçup. 6,

31. गजकदंबक Çiçup. 6, 26.

स्त्रीकदंबक Mārka. 6, 8.

कदर्य adj. mean, miserly, stingy.
2, 192.

कदली f. 1) the plantain or
banana tree. 2, 37. 2) a flag
carried by an elephant. 5, 17.
Comp. Çiçup. 5, 2.

कदु 1) adj. brown, yellowish.
4, 50. 2) कदू f. the mother
of the Nāgas. 1, 119.

कद्वद adj. speaking improperly.
2, 223. प्रियापाये कद्वदं
हंसको किलं ज्ञातं Bhk. 6, 75.

कनक 1) n. gold. 2, 19. 2) f.
कनका, one of the seven
tongues of Agni. 1, 68.

कनकालुका f. a golden vase.
2, 160.

कनिष्ठ 1) m. a younger brother.
2, 351. 2) f. कनिष्ठा or
कनिष्ठका, the little finger.
2, 383. 5, 7.

कनीनिका f. the pupil of the
eye. 2, 365.

कंद m. a bulbous root. 2, 28.
3, 60

कंदर m. कंदरा f. a cave. 2, 12.

कंदर्प m. Kâma. 1, 32.

कंड m. f. an iron plate or pan for baking cakes etc. 2, 158.

कंधरा f. the neck. 2, 361.

कन्यकुब्जा f. n. pr. of a city, Kanoj. 2, 132.

कन्या f. a young girl. 2, 328.

कन्यापुत्र m. the child of an unmarried girl. 2, 346.

कपट n. deceit, fraud, illusion. 4, 24. 5, 18.

कर्प m. 1) a small shell used as a coin. 3, 42. 2) the braided hair of Çiva. 1, 14.

कर्पद्भिन् m. a name of Çiva. 1, 11.

कपाट m. n. the leaf of a door. 2, 133.

कपाल n. 1) a fragment of broken earthen-ware. 5, 18. 2) the skull. 3, 11. Comp. *testa*.

कपालिन् m. a name of Çiva. 1, 12.

कपि m. a monkey. 2, 76. 77.

कपिंजल m. the francoline partridge. 2, 99.

कपिल adj. tawny. 4, 51.

कपिश adj. of a dark brown colour. 4, 50.

कपिशिर्ष n. the coping of a wall. 5, 2.

कपोत m. a dove or pigeon. 2, 99.

कपोतपाली f. a dove-cot. 2, 148. Çiçu. 3, 51.

कपोल m. the cheek. 2, 367. 387.

कफ m. phlegm. 2, 450.

कफणि f. m. the elbow. 2, 378.

कबंध m. a headless trunk ('retaining some power of action'). 3, 8.

कमठ m. a tortoise. 3, 34.

कमंडलु m. an ascetic's or student's water-pot. 2, 256.

कमल 1) n. a lotus. 3, 57. 2) f. कमला, a name of Lakshmi.

- 1, 31. *Brahmav.* III, 22, 2. **आधिपत्यकमलातिचंचला.** *Kāçikh.* 15, 34. *Gg.* 1, 17.
- कमलासन** m. Brahman. 1, 7. *Ks.* 7, 70.
- कामितृ** m. a lover. 2, 342.
- कम्** m. trembling, tremor. 2, 446.
- कंबल** m. a blanket. 2, 396.
- कंबलवाह्य** m. a cart drawn by oxen. 2, 289. This word is m. and n., but **कंबलि-वाह्य** seems to be the more correct spelling. **कंबलिन्** is said to signify 'having a dewlap, an ox'.
- कंषु** m. a conch, a shell. 3, 42. *Bhk.* 3, 34.
- कर्बुरीवा** f. a neck marked with three lines like a shell. 2, 362. The same is called **त्रिवलया.**
- कम्प** adj. loving, desirous, lustful. 2, 226. *Bhk.* 4, 20. 7, 24.
- कर** m. 1) the hand. 2, 356. 2) the distance from the elbow to the tip of the middle finger, taken as a measure. 2, 381. 3) a ray of light. 1, 39. 4) tax, impost, revenue. 2, 278.
- करक** m. 1) hail. 1, 59. 2) an ascetic's waterpot. 2, 162.
- करंज** m. a tree (*dalbergia arborea* Willd.). 2, 43.
- करु** m. 1) an elephant's temples. 2, 61. 2) a crow. 2, 90.
- रुतः कराः कुरु,** *Kāçikh.* 68, 53. **करुणे रारुणित्येषः,** *ibid.* 56, 26.
- करण** n. 1) an instrument or means. 5, 80. 2) an organ of sense. 2, 380. 3) the body. 5, 10.
- करणग्राम** m. the senses collectively. 5, 25.
- करपत्र** n. a saw. 2, 320. **विदारयास्य मूर्धानं करपत्रेण दारुवत्** *Kāçikh.* 8, 60.
- करबाल** m. a sword. 2, 317.
- करम** m. 1) the distance from the wrist to the tip of the

- little finger. 5, 7. 2) a young camel. 2, 125.
- करमुक्त n. a weapon thrown by the hand, e. g. a dart. 2, 307.
- करंब adj. mixed. 4, 56.
- करंभ m. barley-meal mixed with curds. 2, 166.
- कररुह m. a finger-nail. 2, 356.
- कावीर m. a shrub (oleander or nerium odorum.) 2, 39.
- करशाखा f. a finger. 2, 361.
- करसीकर m. the water which an elephant ejects from his trunk. 2, 61, Pk. 1. 30.
- करहाट n. the bulbous root of a lotus. 2, 28.
- कराय n. the tip of an elephant's trunk. 2, 64.
- कराल adj. great, large. 4, 68.
- करिन् m. an elephant. 2, 59. 3, 41.
- करिपोत m. a young elephant. 2, 69.
- करिमकर m. a fabulous sea-monster. 3, 38.
- करिवैतर्गती f. a flag carried by an elephant. 5, 17.
- करिस्कंध m. a flock of elephants. 5, 25.
- करीर 1) m. a jar, a water-vessel. 2, 161. 2) n. the shoot of a bamboo. 5, 42. 3) a shrub (capparis ap'hylia Rox.) 5, 42. 4) f. करीरी, the root of an elephant's tusk. 2, 68.
- करीरक n. fight, battle. 4, 76.
- करीष n. cowdung. 2, 118.
- करुण 1) m. the pathetic sentiment in poetry. 1, 92. 2) f. करुणा, compassion. 4, 39. 5, 7.
- करुण m. a tree (citrus decumana) 2, 39.
- कोण 1) m. the male elephant. 2) f. the female elephant. 5, 47.
- करोटि f. the skull. 3, 11. Also करोटी. नृकरोटी तव धरिकरः Mahi. 24. वृत्कंठे नृकरोटीयं Kāçikh. 73, 137.

कर्क m. a white horse. 2, 282.

कर्कट 1) m. a crab. 3, 36. 2) f. कर्कटी, a sort of cucumber (cucumis utilissimus Rox.). 2, 54.

कर्कधु m. f. the jujube. 2, 39.

कर्करी f. a waterpot. 2, 162.

कर्करी तोयपूरितां Çāra-dātil. t.

कर्कश adj. hard, firm. 2, 187.

कर्कारु m. a pumpkin-gourd. 2, 54.

कर्ण m. the ear. 2, 361.

कर्णधार or कर्णधारक m. a pilot, a helmsman. 3, 33.

कर्णपर m. an ornament for the ear. 2, 399.

कर्णमूल n. the root of the ear. 2, 62.

कर्णमोटी f. the name of a goddess, one of the incarnations of Durgā. 1, 17.

कर्णवष्टेन n. an earring. 2, 401.

कर्णात्तंकरण n. an ornament for the ear. 2, 401.

कर्णिका f. 1) any ornament for the ear. 2, 401. 2) the tip of an elephant's trunk. 2, 64. 3) the pericarpium of a lotus. 3, 60.

कर्णिकार m. a tree (pterosperrum acerifolium). 2, 44.

कर्णिरथ m. a litter borne on men's shoulders. 2, 290.

कर्णोजप m. a slanderous whisperer, a tale-bearer. 2, 191. Bhk. 3, 7. Ânandalah. 55.

कर्तन n. cutting, clipping, shearing. 4, 44.

कर्तरी f. 1) scissors, shears. 2, 440. 2) the feathered part of an arrow. 2, 313.

कर्म् m. mud, mire 3, 56.

कर्पट m. a rag, ragged clothes. 2, 393.

कर्पर m. a pot, a boiler. 2, 160.

कर्पास m. the cotton-plant. 2, 47.

कर्पूर m. camphor. 2, 390.

कर्बुर 1) adj. greyish, variegated. 4, 56. 2) n. gold. 2, 19.

कर्मठ adj. accomplishing one's work carefully or scrupulously. 2, 214. Bhk. 1, 11.

ब्रह्मकर्मसु कर्मठौ Pk. 1, 14.

इत्यादानादिक्रियाकर्मठो

विप्रः Pk. 1, 9. 3, 6.

कर्मण्या f. wages. 4, 43.

कर्मन् n. an act, an action. 4, 88. 2, 228.

कर्मादिन् m. a religious mendicant of the Brahminical caste. 2, 254.

कर्मविपाक m. the result of actions done in former stages of existence. 5, 13. Mārka. 10, 71.

कर्मशाला f. a workshop. 2, 142.

कर्मशील adj. able to accomplish a work. 2, 215.

कर्मशूर m. one who accomplishes his work assiduously or scrupulously. 2, 214.

कर्मसंन्यासिक m. one who has cast off all worldly desires, an ascetic. 2, 239.

कर्मसाक्षिन् m. the sun. 1, 37.

कर्षक m. a husbandman. 2, 419.

कर्षू f. a canal. 3, 44.

कल्ल adj. (a note or tone) inarticulate, but melodious. 1, 140.

कल्लकंठ m. the Indian cuckoo. 2, 88.

कल्लकल्ल m. the confused noise of a crowd. 1, 139.

कल्लंक m. (n.) 1) a stain, a spot. 1, 45. 5, 34. 2) a blemish, a fault. 5, 34.

कल्लत्र n. 1) the hips and loins. 2, 357. 2) a wife. 2, 339.

कल्लधौत n. 1) gold. 5, 20. Comp. Cūcup. 3, 47. 4, 31. 2) silver. 2, 17.

कल्लभ m. a young elephant. 2, 69.

कल्लम m. a sort of rice. 2, 425.

कल्लंब m. an arrow. 2, 311.

- कलन्त** n. 'the uterine germ'. 2, 345.
कलविंक m. a sparrow. 2, 88.
कलश m. a jar, a jug. 2, 161.
कलह m. quarrel, strife, contention. 2, 298. 5, 3.
कलहंस m. a kind of goose with greyish wings. 2, 98.
कला f. a measure of time. 1, 105. According to Manu (= Nârasinhap.) 48 seconds; according to Am. and HC. 8 seconds.
कलाद m. a goldsmith. 2, 433.
कलांतर n. interest on money. 2, 417.
कलाप m. 1) a peacock's tail. 2, 87. 2) a quiver. 2, 310. 3) a zone. 2, 405.
कलापिन् m. a peacock. 2, 86. Çiçu. 6, 31.
कलाय m. peas (pisum sativum). 2, 427.
कलि m. 1) a tree (terminalia belerica). 2, 463. 2) contention, strife. 2, 298. 5, 3.
कलिका f. a bud. 2, 31.
कलिंग m. the fork-tailed shrike. 2, 93.
कलित्त adj. impervious, inaccessible, crowded. 4, 92.
कलेवर n. the body. 2, 355.
कल्क n. sin. 3, 5.
कल्प m. a precept, an injunction. 5, 40.
कल्पन n. cutting. 4, 44.
कल्पपाल m. a distiller of spirituous liquors. 2, 438.
कल्पवृक्ष m. a fabulous tree of Svarga, granting every thing desired. 1, 135.
कल्पांत m. the end of a *kalpa*, or of a day and night of Brahman, at the end of which the total destruction of the world ensues. 1, 117. Mârk. 8, 115.
कल्पित adj. (an elephant) armed for war. 2, 66.

कल्मष n. a stain, a blemish, sin. 3, 5.

कल्माष adj. (f. ई), 1) greyish white. 4, 51. 2) variegated. 4, 56.

कल्य 1) adj. well, healthy. 2, 225. 2) n. the dawn, the morning. 1, 111. 3) yesterday. 5, 23. 4) spirituous liquor. 2, 175.

कल्याण 1) adj. (f. ई) lucky, auspicious. 1, 122. 5, 100. 2) n. gold. 2, 18.

कलमक adj. deaf and dumb. 2, 454.

कलोल्ल m. a surge, a billow. 3, 31.

कवच n. armour, mail. 2, 304. 5, 9.

कवचित adj. clad in armour. 2, 305.

कवर 1) adj. mixed, blended. 4, 56. Comp. व्याकीर्णमा-
त्यकवरा कवरी तरुण्याः।
Çiçu. 5, 19. 2) f. कवरी, a braid
of hair. 2, 375.

कवि 1) adj. wise, clever. 2,

178. 2) m. a name of Çukra. 1, 48.

कविक n. the bit of a bridle. 2, 287.

कशा f. a whip. 2, 287.

कशिपु m. food or clothing, or an object which can serve as well for food as for clothing. 1, 121.

कम्पल्ल adj. foul, dirty. 4, 42.

कश्य n. 1) spirituous liquor. 2, 175. 2) the flank of a horse. 2, 286.

कश्यपनंदन m. a name of Garuda. 1, 30.

कषाय adj. 1) of an astringent flavor. 4, 86. 2) fragrant. 5, 27.

कसेरु n. the backbone. 3, 12.

कस्तूरिका f. musk. 2, 389.

कल्लार n. the white water-lily. 3, 59. Märk. 6, 21.

कांस्य n. brass. 2, 15.

काक m. 1) a crow. 2, 90. 5, 23. 2) a sort of tree. 5, 26.

- काकतुंड** m. a dark species of agallochum. 2, 390.
- काकतुंडिका** f. a tree = तापिच्छ (?) 2, 48.
- काकवक्ष** m. three or five lokcs left on the crown or the sides of the head of children (of the military class) at the time of tonsure. 2, 377.
- काकु** f. a significative alteration of voice. 1, 143. 150.
- काकुद्** n. the palate. 2, 366.
- काकोदर** m. a snake. 3, 18; e. g. काकोदरसोदरः खलः
- काकोल** m. 1) a raven. 2, 91. 2) a sort of poison. 3, 25.
- कांक्षा** f. wish, desire. 4, 25.
- काच** n. (?) the looped strings by which the articles to be carried are suspended to the cross-pole. 4, 73.
- काचित** adj. suspended in a *kāca*. 4, 83.
- कांचन** n. gold. 2, 19.
- कांचनार्क** m. a species of ebony (*baubinia variegata*). 2, 51.
- कांची** f. a girdle, a zone. 2, 405. 5, 56.
- कांचीपद्** n. the hips and loins. 2, 357.
- कांजिक** n. sour gruel. 2, 163.
- कांड** m. n. 1) a stalk, a stem. 2, 424. 2) an arrow. 2, 311. 312. 5, 81. 3) a multitude. 5, 81. 4) season, opportunity. 5, 81. 5) water. 5, 81. 6) used at the end of compounds, to express a censure: bad, inferior. 2, 182. 5, 81.
- कांडपर** m. = अपरी 2. 154.
- कांडस्पृष्ट** m. a Brahman, who lives by the profession of arms. 2, 250.
- कातर** adj. irresolute, timid. 2, 199.
- कात्यायनिका** f. a middle-aged woman. 2, 330.
- कात्यायनी** f. Durgâ. 1, 15.
- कादंब** m. a kind of goose with grey wings. 2, 99.

कादंबरी f. a sort of spirituous liquor. 2, 174.

कादंबिनी f. a series of newly arisen moving clouds. 1, 59.

काद्रवेय m. a snake. 3, 18.

कानन n. a grove, a wood. 2, 55. 5, 13.

कानीन m. the son of an unmarried young woman. 2, 346.

कांत 1) adj. lovely. 4, 4. 2) m. a lover, a husband. 2, 342. 3) f. कांता, a mistress, a wife. 2, 327.

कांतार n. 1) a difficult road. 5, 30. 2) a forest. 2, 55.

कांति f. splendour, beauty. 5, 27.

कांदिशिक adj. not knowing where to resort to (कां दिशं प्रयामीति व्याकुलः Ksh.), put to flight. 2, 324. कांदिशिकमभवज्जगत् Kâçikh. 2, 27. कांदिशिका निषादास्तु विविशुस्तत्र, ibid. 50, 78.

कापारिक v. r. for कार्पारिक. 2, 194.

कापिशायन n. a sort of spirituous liquor. 2, 175.

कापेय n. the tricks and doings of a monkey. 2, 77.

काम m. 1) wish, desire. 5, 93. 2) the god of love. 1, 32. 3) कामं adv. according to one's wish. 4, 33.

कामधंसिन् m. a name of Çiva. 1, 12.

कामना f. wish, desire. 4, 25.

कामयन्ती f. the wife of Kâma. 1, 34.

कामयाल m. a name of Bala-deva. 1, 29.

कामाङ्कुश m. a finger-nail. 2, 356.

कामिन् 1) adj. wishing, desiring, lustful. 2, 226. 2) f. कामिनी, a loving or beloved woman. 2, 326.

कामुक adj. desirous, lustful. 2, 226.

कांबोज m. a horse of the breed of Kamboja. 2, 284. Pk. 4, 174.

काय m. the body. 2, 355. 5, 10. 17.

कायस्थ m. a man belonging to the writer-cast, a copyist, a clerk. 2, 431.

कारण n. — प्रकृति. 5, 78.

कारणा f. torment. 3, 4.

कारणिक adj. (f. आ or ई), investigating, examining. 2, 234.

कारंडव m. 'a sort of duck.' 2, 99.

कारा f. confinement, captivity. 3, 4.

कारु m. a mechanic, an artisan. 2, 438. 142. 5, 78.

कारुण्य n. compassion. 5, 37.

कार्तस्वर् n. gold. 2, 19.

कार्तातिक m. an astrologer. 2, 248.

कार्तिकेय m. Skanda, the deity of war. 1, 19.

कार्यटिक m. a juggler, a cheat. 2, 194. चारुः कार्यटिकाः क्रूराः Bhavishyap.

कार्पास n. cotton-cloth. 2, 395.

कार्मण n. sorcery. 4, 31. का चित्कार्मणतत्त्वज्ञा Kā-ṣikḥ. 45, 9. -

कार्मुक n. a bow. 2, 309.

कार्मुककोटि f. the notched end of a bow. 2, 310.

काल m. 1) time. 1, 105. 5, 40.

51. 83. कालक्रियामान n.

a measure of the duration of (musical) time. 1, 94. काल-

विशेष m. a particular (point of) time. 5, 65. 2) death. 3,

6. 5, 83. 3) Yama. 1, 71. 5,

83. 4) f. काली, a name of Durgā. 1, 15.

काल adj. (f. ई), black. 4, 49. 5, 83.

कालकूट m. a particular poison. 3, 25.

कालखंड n. the liver. 3, 13.

कालशेयं n. buttermilk. 2, 120.

कालायस n. iron. 2, 16.

कालिंदी f. the Yamunâ. 3, 52.

कालिंदीकर्षण m. a name of
Baladeva. 1, 29.

कालिंदीसोदर m. a name of
Yama. 1, 71.

कालेय n. saffron. 2, 388.

काल्या f. a cow fit to receive
the bull. 2, 117.

काव्य m. Çukra. 1, 48.

काश m. a kind of reed (sac-
charum spontaneum) 2, 36.

काशि f. Benares. 2, 132. Also

काशिका, e.g. तदैव हि शुभः

कालो यदैवाप्यते काशिका.

Kâçikh. 58, 14. 79, 36.

काश्मीरज्ज n. saffron. 2, 388.

काश्यपी f. the earth. 2, 2.

काष्ठ n. wood. 2, 338.

काष्ठतक्ष m. (nom. °तर्) a car-
penter. 2, 432.

काष्ठा f. 1) a region or quar-
ter of the world. 1, 100. 2)
a measure of time, eighteen
twinklings of an eye. 5, 51.
3) excellence. 5, 51.

कास m. cough, catarrh. 2, 446.

कासर m. a buffalo. 2, 72.

कासार m. a pond. 3, 53.

किंवदंती f. rumour, report,
whether true or not. 1, 147.

किंशारु m. 1) the beard of
corn. 2, 424. 2) an arrow.
5, 5.

किंशुक m. a tree (butea fron-
dosa). 2, 42.

किंकिदीवि m. the blue jay.
2, 92.

किंकर m. a servant. 2, 210.

किंकिणी f. a small bell, a tink-
ling ornament. 2, 405.

किंकिरात n. the blossom of
a species of amaranth. 2, 52.

किंचन adv. somewhat. 5, 96.

किंचित् adv. 1) somewhat. 5, 96. 2) a little. 4, 3, 5, 96.

किंचुलक m. an earthworm. 3, 39.

किञ्जल्क n. the filament of the lotus and some other flowers. 3, 60.*

कितव m. a gambler. 2, 233.

किनर् m. a demigod attached to the service of Kuvera. 1, 82. 87. Comp. किंपुरुष.

किनरेश्वर m. a name of Kuvera. 1, 78.

किंपवान् adj. niggardly, avaricious. 2, 192. Comp. मितंपच.

किंपाक m. = महाकाल. 2, 48.

किंपुरुष = किनर्. 1, 82.

किर v. r. for किरि. 2, 71.

किरण m. a ray of light. 1, 38.

* This word is as well n. as m. Comp. HC. 4, 232, where the comm., in explaining किञ्जल्कं केसरं, says expressly: पुञ्जीवलिङ्गावेतौ ॥

किरात m. 1) the name of a mountainous savage tribe. 2, 444. Kum. 1, 6. 15. Rgh. 4, 76. 2) a dwarf. 2, 456.

किरि m. a hog. 2, 71.

किरीट m. n. a crest, a diadem. 2, 410.

किर्मरि adj. variegated. 4, 56.

किल adv. 1) as reported (ज्ञान कंसं किल वासुदेवः). 2) probably (अर्जुनः किल जेष्यते कुत्रन् Kshirasv.). 5, 88.

किलाट m. 'inspissated milk.' 2, 169.

किलास n. a sort of cutaneous eruption. 2, 447.

कित्विष n. wrong, sin. 3, 5. !

किशोर or किशोरक m. a colt. 2, 285.

किसलय n. a sprout, a shoot. 2, 30.

कीकस n. a bone. 3, 10.

कीचक m. a hollow bamboo,

- said to be sounding when shaken by the wind. 2, 49.
- कीट 1) m. a worm, an insect. 3, 14. 2) n. excrements. 3, 15.
- कीनाश 1) adj. niggardly. 2, 192. 2) m. a name of Yama. 1, 71. Ānanda. 26. कीनाश-नगरी Kāçikh. 42, 17. कीनाशनिकेतनं Çiçu. 1, 73.
- कीर m. a parrot. 2, 93.
- कीर्ण adj. spread over, covered, full. 4, 17.
- कीर्ति f. praise, fame, glory. 1, 153.
- कील 1) m. a pin, a stake, a post. 5, 11. 2) कीला f. a flame. 1, 65.
- कीलक m. a pin, a bolt, a stake. 2, 296. Comp. युग°.
- कीलाल n. 1) water. 2) blood. 5, 44.
- कीलिका—कीलक. चक्राय-कीलिका, the pin of an axle. 2, 293.
- कीश m. a monkey. 2, 76. Kāçikh. 42, 31.
- कु f. the earth. 2, 1.
- कुकुदर m. the cavities of the loins. 2, 358.
- कुक्कल 1) m. conflagration of husks. 2) n. a hole filled with stakes. 5, 44.
- कुक्कुट m. a cock. 2, 92. 5, 49.
- कुक्कुटि f. (?) hypocrisy. 4, 55.
- कुक्षि m. the belly. 2, 360.
- कुंकुम n. saffron. 2, 388.
- कुच m. the female breast. 2, 371.
- कुचमुख n. a nipple. 2, 371.
- कुचर adj. (f. ई), malevolent. 2, 234.
- कुज m. a tree. 2, 22.
- कुचितांगुलि adj. with bent in fingers. 2, 382.
- कुंज m. the jaw. 5, 32.
- कुंजर m. an elephant. 2, 59. 5,

11. कुंजरकर् m. an elephant's trunk. 5, 20.
- कुठ 1) m. a jar, a jug. 2, 161.
2) n. a house. 2, 136.
- कुठज m. a tree (nerium anti-dysentericum Lin.). 2, 38.
- कुठिल adj. 1) crooked. 4, 11.
2) curly. 2, 376.
- कुठिलाशय adj. ill-intentioned, malevolent. 2, 234.
- कुठंबव्यापृत adj. engaged in (the support of) the household. 2, 202.
- कुठुंबिन् m. a householder, a husbandman. 2, 419.
- कुठुहारिका f. a female servant. 2, 337. HC. writes कुठ.
- कुठित adj. pounded, flattened. 2, 430.
- कुठिनी f. a procuress. 2, 337.
- कुठिम n. a tessellated pavement. 2, 139. दृम्याणि यत्र मणि-
कुठिममंजुस्तानि Pk. 1, 5.
- कुठ m. a tree. 2, 22.
- कुठार m. an axe. 2, 319.
- कुठल m. n. an opening bud. 2, 31.
- कुणप m. a corpse. 3, 7.
- कुणि adj. one whose arm is crippled, or withered. 2, 455.
- कुंठ adj. slow at work, inefficient, indolent. 2, 227.
- कुंड n. a pot. 2, 159.
- कुंडल n. an earring. 2, 401.
- कुंडलिन् m. a snake. 3, 19.
- कुंडिका f. a waterpot. 2, 256.
- कुत्रोपनत्कुंडिकाश्च नाध-
गाय समर्पिताः । Kāṭik. 7, 18.
- कुतप m. 1) Kuṣa-grass. 2) the afternoon. (?) 5, 36. Comp. Matsyap. 22, 79: अहो मुहूर्ता विख्याता दशपंचच सर्वदा । तत्राष्टमो मुहूर्तो यः स कालः कुतपः स्मृतः ॥

कुतूहल n. sport, play, amusement. 4, 35. Comp. कौतूहल.

कुत्सा f. censure, abuse. 5, 81.

कुत्सित adj. reproached, despised, contemptible. 2, 223

कुश m. 1) Kuṣa-grass. 2, 36. 2) कुश m. कृशा f. a variegated blanket. 2, 153. Çiçup. 1, 8. 5, 31. Bhk. 10, 1.

कुदाल n. a spade, a hoe. 2, 422.

कुध्र m. a mountain. 2, 10.

कुंत m. a lance. 2, 320.

कुंतल m. a particular mode of dressing the hair. 2, 375.

कुप्य n. any metal except gold and silver. 1, 81.

कुप्रिय adj. detested, base. 4, 85.

कुब्ज m. humpbacked. 2, 456.

कुमार 1) m. (in theatrical language), the heir apparent or crownprince. 1, 98. 2) Skanda. 1, 19. 3) f. कुमारी, a girl. 2, 328.

कुमुद 1) n. the white esculent waterlily. 3, 59. 2) m. the elephant of the south. 1, 104.

कुमुदपत्राभ adj. resembling the leaves of the white waterlily. 4, 53.

कुमुदिनी or कुमुदती f. an assemblage of white waterlilies. 3, 61. मुदं कुमुदिनीनां यस्तनोति चंद्रः Kâçikh. 15, 25. Bhk. 2, 4. 6.

कुंभ m. 1) a pot, a jar. 2, 161. 2) the frontal globe on the upper part of the forehead of an elephant. 2, 61. 63. 3) f. कुंभी, a pot. 2, 159.

कुंभकार m. a potter. 2, 435.

कुंभिन् m. an elephant. 2, 59.

कुंभीनस m. a kind of snake. 3, 18.

कुंभीर m. a crocodile. 3, 34.

कुरंग m. a deer, an antelope. 2, 75.

कुरङ्क n. the blossom of a spe-

- cies of amaranth. 2, 52. v. r.
कुरुटक.
कुरर m. an osprey. 2, 94.
कुरुविंद 1) m. a plant (cyperus rotundus). 2, 467. 2) n. vermillion. 2, 466.
कुरुर m. a dog. 2, 126.
कुल n. 1) a crowd, an assemblage of living beings. 4, 1. 2) family, race, lineage. 2, 241. 3) a house. 2, 136.
कुलटा f. an unchaste woman. 2, 341.
कुलबालिका f. a respectable woman. 2, 340. 5, 6.
कुलस्त्री f. a woman of a good family and respectable conduct. 2, 340. 5, 12.
कुलाय m. a nest. 2, 85.
कुलाल m. a potter. 2, 435.
कुलिश 1) n. a thunderbolt. 1, 56. 2) m. a sort of fish. 3, 37.
कुलीन adj. 1) of high descent. 2, 234. 5, 50. 2) of a good breed. 2, 284.
कुलीर m. a crab. 3, 36.
कुल्य n. a bone. 3, 10.
कुल्या f. = kulastrī. 5, 12.
कुल्या f. a canal. 3, 44.
कुवलय n. a blue lotus. 3, 59.
कुवली f. the jujube. 2, 39.
कुविंदक m. a weaver. 2, 435.
कुवेणी f. a fish-basket. 2, 439.
कुवेर m. the god of wealth and regent of the north. 1, 79. 100.
कुश 1) m. sacrificial grass (poa cynosuroides). 2, 36. 2) n. water. 3, 26. 3) **कुशा** f. a bridle, a rein. 2, 287.
कुशल adj. skilful, clever, expert. 2, 180. 127. 387.
कुशायीयमति adj. one whose understanding is as sharp as the point of a blade of Kuṣa: acute, penetrating, subtle. 2, 218. **कुशायीया बुद्धिः** Bhk. 5, 15.
कुशिक m. a ploughshare. 2, 420.

कुशीलव m. an actor, a mime.
2, 437.

कुशूल m. a granary. 2, 157.

कुशेशय n. a lotus. 3, 57.

कुष्ठ n. leprosy. 2, 449.

कुसीद n. usury. 2, 417.

कुसीदिक m. (f. i) a usurer.
2, 416.

कुसुम n. a flower. 2, 31.

कुसुमायुध m. Kâma. 1, 32. Ks.
6, 44. 7, 67.

कुसुम्भ n. safflower (carthamus
tinctorius). 2, 465.

कुसृति f. evil practices, magic
rites, sorcery. 4, 55. Comp.
कौसृतिक.

कुस्तुबुरु n. coriander-seed. 2,
462.

कुतुक m. a cheat, a rogue, a
juggler. 2, 194.

कुहन 1) adj. envious. 2, 229.
2) कुहना f. hypocrisy. 4, 55.

कुहर n. a hole. 3, 2.

कुहू f. the new moon. 1, 112.

कूट 1) n. the summit of a moun-
tain. 2, 11. 2) fraud, deceit.
4, 24. 3) m. an ox with broken
horns. 2, 112.

कूयंत्र n. a snare, a trap. 4, 97.

कूय m. a well. 3, 62.

कूयक m. According to some
comm., the mast of a vessel;
according to others, a tree to
which a boat is moored. 3, 33.

कूर n. boiled rice. 2, 164.

कूर्वक m. an ornament on the
top of a banner. 2, 303.

कूर्चिका f. 'inspissated milk.'
2, 169.

कूर्प n. the space between the
eyebrows. 2, 365.

कूर्पर m. the elbow. 2, 378. 381.

कूर्पास m. a bodice, a jacket,
a mantle. 2, 397. Comp. कूर्पा-
सक Çiçup. 5, 23.

कूर्म m. a tortoise. 3, 34.

कूल n. a bank, a shore. 3, 45.

46. कूलदेश m. 3, 32.

कूलंकषा f. a river. 3, 43.

कूवर 1) n. the pole of a carriage. 2, 292. 2) कूवरी f. a kind of carriage. 2, 289.

कूभांड m. a pumpkin. 2, 54.

कुकलास m. the gecko (lacerta gecko). 2, 79.

कुकवाक m. a cock. 2, 92.

कूकारिका f. the nape of the neck. 2, 370.

कूच्छ n. distress, danger. 5, 40.

कृतं adv. done with, enough.

5, 3. e. g. कृतमतिविस्तरेण, 'let us have done with too great detail.'

कृतकर्मन् adj. skilful, clever. 2, 180.

कृतपुंख adj. skilled in archery. 2, 316.

कृतमाल m. —आरग्वध. 2, 43.

कृतमुख adj. conversant with the means of success, clever. 2, 180.

कृतहस्त m. handy, dexterous, skilful. 2, 180.

कृतांत m. 1) established truth or doctrine. 1, 10. 2) a name of Yama. 1, 71.

कृताभिषेक adj. anointed. 2, 325.

कृतिन् adj. wise, learned, skilful. 2, 178.

कृत्ति f. hide, skin. 3, 8.

कृत्तिका f. pl. the third of the lunar mansions, consisting of six stars, the Pleiades. 1, 50.

कृत्तिवासस् m. a name of Oiva. 1, 12.

कृत्स्न adj. all, whole, entire. 4, 28.

कृयाण adj. miserly, avaricious. 2, 192. Ujj. 2, 79.

कृया f. pity, compassion. 4, 39.

कृयाण 1) m. a sword. 2, 317. Ujj. 2, 90. 2) कृयाणी f. scissors, shears. 2, 440.

कृपीट n. 1) the belly. 2) water.
5, 41.

कृपीटयोनि m. a name of Agni.
1, 63.

कृमि m. 1) a worm, an insect.
3, 14. 2) a spider. 2, 101.
3) the silkworm. 2, 394. 4)
lac. 5, 37.

कृश adj. thin, spare, slender.
4, 32.

कृशानु m. a name of Agni. 1, 62.

कृशाश्विन् m. a dancer, an ac-
tor. 2, 437. Pk. 5, 7.

कृषिक m. a husbandman. 2,
419. v. r. कृषक.

कृषीवत् m. a husbandman.
2, 419.

कृष्टि m. a wise man. 2, 178.

न चिंतयेदनिष्टानि तस्मा-
त्कृष्टिः (Schol. विद्वान्) क-
दाचन. Kâçikh. 12, 30.

कृष्ण 1) adj. (f. â), black or dark
blue. 4, 49. 2, 283. 2) m.
Vishnu, or one of the incar-

nations of Vishnu. 1, 21. 3)
f. one of the seven tongues
of fire. 1, 68. 4) long pepper.
2, 459.

कृष्णकाक m. a raven. 2, 91.

कृष्णपांडुर adj. greyish white.
4, 51.

कृष्णभूम m. a country with black
soil. 2, 5.

कृष्णमृत्तिका f. black soil. 2, 5.

कृष्णाला f. a plant (abrus pre-
catorius). 2, 48.

कृष्णावक्त्र adj. blackfaced. 2, 77.

कृष्णावर्ण adj. of a black colour.
2, 282.

कृष्णावर्त्मन् m. fire. 1, 63.

कृष्णसार m. the black antelope.
2, 75.

कृत्तिक n. — प्रक्रय. 2, 418

केका f. a peacock's cry. 2, 87

केकिन् m. a peacock. 2, 86.

केकी केकां परित्यज्य मौनं

तिष्ठति. तद्भयात् Kâçikh. 3, 71.

केणिका f. a tent. 2, 296.

केतन n. a flag, a banner. 2, 303.

केतु m. 1) a ray of light. 1, 39. 2) a comet. 1, 49. 3) a flag, a banner. 2, 303. Comp. धूमकेतु.

केदार n. a field. 2, 419. HC. on IV, 31. says of *vapra* and *kedāra*: पुंस्त्रीवर्तिगावतौ.

केयूर n. a bracelet worn on the upper arm. 2, 402.

केलि m. f. play, sport, pastime. 2, 277.

केलिकित्त m. a jester, a buffoon. 2, 277.

केवलिन m. a Jaina deified saint. 1, 86. Pk. 3, 50.

केश m. the hair of the head. 2, 375. 376. 397. 5, 11.

केशघ्न n. a disease producing baldness. 2, 450.

केशयन्त्र, केशपाश, केशदृष्ट m. a fine head of hair. 2, 376.

केशमार्जन n. a comb. 2, 156.

केशव m. Krishna or Vishnu 1, 21.

केसर 1) n. the filament of flowers. 3, 60. 2) m. a tree. (mimusops elengi Lin.) 2, 51.

केसरिन् m. a lion. 2, 59.

कैटमारि m. a name of Vishnu or Krishna. 1, 25. Comp.

कैटभजित् Çiçup. 9, 30. कैटभद्विष् Çiçup. 1, 23. कैटभभिद् Anandal. 30.

कैतव n. deceit, fraud. 4, 24.

कैव n. the white esculent waterlily. 3, 59.

कैरविणी f. an assemblage of white waterlilies. 3, 61. कैरवैरुदरैरिण्डर्विकासयति कैरविणीकुलानि. Bhām. 1, 73.

कैवर्त m. a fisherman. 2, 439.

कैवल्य n. absorption in the deity, eternal emancipation. 1, 124.

- कोक** m. 1) a wolf. 2, 73. 2) the ruddy goose (*anas casarca*). 2, 89.
कोकनद n. the red lotus. 3, 58.
कोकिल m. the Indian cuckoo. 2, 88.
कोटर m. the hollow of a tree. 2, 27.
कोटि f. 1) the point or extreme part. Comp. **कार्मुककोटि**. 2) an angle or corner. 4, 42. 3) the tip-top, excellence, eminence. **सा ह्यसिर्गस्य परा कोटिर्निर्ममे विधिना** Pk. 3, 19. 4) ten millions. 5, 50.
कोटिपात्र n. a rudder. 3, 50.
कोटीर m. n. a crest, a diadem. 2, 410. **स्वर्णाचलोत्तुंगकोटीरपरिमंडिते द्वीपे** Pk. 2, 1. **देवैर्दिव्यकोटीरमंडितैः** 2, 54. Anandal. 30.
कोटीश n. a harrow. 2, 421.
- कोण** m. 1) an angle, a corner. 4, 42. 2) a drum-stick, an instrument for striking the cords of the lute, etc. 1, 98.
कोदंड n. a bow. 2, 309.
कोद्रव m. an inferior sort of grain (*paspalum frumentaceum*). 2, 425.
कोप m. anger, passion. 2, 207. 5, 60.
कोपन adj. inclined to anger, passionate. 2, 206.
कोमल adj. soft, tender. 2, 34.
कोयष्टि m. a sort of aquatic bird. 2, 94.
कोरक m. n. a bud. 2, 31.
कोरहृषक m. an inferior sort of grain (*paspalum frumentaceum*) 2, 425.
कोल m. a hog. 2, 71. corrupted from **क्रोड**.
कोलाहल m. the confused noise of a crowd, an uproar. 1, 139.

कोविद् adj. skilled, experienced. 2, 177.

कोविदार m. a species of ebony. 2, 51.

कोश m. 1) a pod, a seed-vessel. Comp. बीजकोश. 2) a sheath, a scabbard. 2, 318. 3) a storehouse, a treasury. 5, 54. 4) an egg. 2, 85. 5) a testicle. 2, 368. 6) an ordeal, at which either the plaintiff, or the defendant is obliged to sip two handfuls of water, previously consecrated by the bathing of an idol. 5, 54. Yājñ. 2, 95.

कोशातकी f. a cucurbitaceous plant (*trichosanthes laciniosa* Klein?). 2, 47.

कोशिका f. a sort of drinking vessel. 2, 161.

कोष्ठ m. the intestines, viscera. 5, 31.

कौक्षेयक m. a sword. 2, 317.

कौटवी f. a naked woman. 2, 328.

कौरिक m. one who sells meat of beasts or birds. 2, 440.

कौण्ड m. a Rākshasa. 1, 73.

कौतुक n. festivity, sport, play. 4, 35.

कौतूहल n. = कुतूहल. 4, 35.

कौद्रवीण n. a field sown with *kodrava*. 2, 7.

कौपीन n. 1) a privy part. 5, 44. 2) a cloth worn over the privy parts. 2, 256. 3) an improper act. 5, 44.

कौमुदी f. moonlight. 1, 44.

कौमोदकी f. the mace of Vishṇu or Kṛishna. 1, 26.

कौलीन n. rumour, report. 1, 147.

कौलेयक m. a dog. 2, 126.

कौवेरी f. the north. 1, 101.

कौशिक m. 1) a name of Indra. 1, 52. Çiçup. 1, 53. 2) an owl. 2, 91.

कौशेय s. धौत°.

कौसीद्य n. indolence. 4, 72.

कौसृतिक m. a juggler, a cheat.
2, 194.

कौस्तुभ m. the jewel suspended on Vishnu's (or Krishna's) breast. 1, 27.

क्रकच n. a saw. 2, 320.

क्रकर m. a sort of partridge.
2, 99.

क्रतु m. a sacrifice. 2, 259. 5, 60. 62.

क्रतुपुरुष m. a name of Vishnu.
1, 22.

क्रंदित n. crying. 3, 17.

क्रमुक n. the betel-nut. 2, 390.
Māgha 3, 81.

क्रमेलक m. a camel. 2, 125.

क्रव्य n. raw flesh. 3, 9.

क्रव्याद् m. a Rākshasa. 1, 73.

क्रिया f. action, work, business.
2, 227. 4, 98.

क्रियावत् adj. active, indus-

trious, strenuous. 2, 228.

क्रतुषु क्रियावान् Bhk. 1, 10.

क्रीडा f. play. 2, 277. 77.

क्रीडारथ m. a pleasure-van.
2, 291.

कुंच m. a kind of heron or curlew. 2, 89. Bhk. 6, 73. Comp. कौच.

क्रूर 1) adj. cruel, fierce, savage. 3, 34. 5, 10. 2) hard, solid. 2, 187. 3) v. r. for कूर.

क्रूरकर्मकृत् adj. perpetrating cruel actions. 2, 217.

क्रोड 1) n. the chest, the breast, the bosom. 2, 373. 2) m. a hog. 2, 71. 3) the planet Saturn. 1, 48.

क्रोडीकरण n. embracing, an embrace. 2, 413.

क्रोध m. anger, wrath, passion. 1, 91. 2, 207. 5, 89.

क्रोधन, क्रोधिन् adj. angry, passionate. 2, 206.

क्रोष्टु m. (nom. क्रोष्टा) a jackal. 2, 74.

क्रौंच m. — कुंच्. 2, 89.

क्रौंचाराति m. a name of
Skanda. 1, 19.

क्लमयु m. fatigue, languor. 2,
446. क्लमयुरित्यपि पाठः
Kshirasv. on Am.

क्लिन्न adj. wet, moist. 4, 82.
2, 452 (dim with rheum).

क्लीव 1) m. a eunuch. 2, 275.
2) adj. emasculated, enervated,
impotent. 5, 34. 3) mean,
miserly. 2, 192.

क्लेश m. trouble, affliction, distress.
5, 67. 2, 244.

क्लोमन् n. the lungs (Schol.
pupphusa). 3, 14.

क्षण m. 1) a measure of time, equal
to four minutes. 5, 65. 2) leisure.
5, 65. 3) season, opportunity.
4, 65. 5, 62. 65. 4) the middle.
5, 65. 5) a festival. 4, 78. 5, 65.
6) dependence. 5, 65.

क्षणादा f. the night. 1, 107.

क्षणमात्रानुरागिन् adj. one

whose affection lasts only a
moment. 2, 220.

क्षणिका f. lightning. 1, 60.
Comp. चपला.

क्षत n. a wound. 3, 8.

क्षतज्ज n. gore, blood. 3, 10.

क्षतव्रत adj. having broken one's
vows. 2, 249.

क्षत्तु m. 1) a doorkeeper. 2, 269.
2) a charioteer. 2, 293.

क्षत्र n. the military and regal
class. 2, 266.

क्षत्रिय m. a man of the military
class. 2, 237. 238. 266.

क्षपण m. a Bauddha mendicant.
2, 190.

क्षया f. the night. 1, 107. क्षय-
नाथ m. the moon. Māgha
3, 22.

क्षम 1) adj. able, competent.
2, 231. 2) क्षमा f. forbearance,
patience. 4, 40. 3) the earth.
2, 1. Bhk. 3, 22.

क्षय m. a dwelling, a house.
2, 136. Bhk. 6, 7.

क्षय m. 1) the destruction of the universe. 1, 117. 2) pulmonary consumption. 2, 447.

क्षयश्च m. cough, catarrh 2, 446.

क्षान्ति f. patience, forbearance. 4, 40. Gg. 4, 21.

क्षाम adj. thin, spare, emaciated. 4, 32. Comp. क्षीण.

क्षार n. potash. 1, 69.

क्षारणा f. accusation of infidelity, or censure in general. 1, 149. Also क्षारण n.

क्षिति f. the earth. 2, 1. 5, 60.

क्षितिधर m. a mountain. 2, 10.

क्षितिरूढ m. a tree. 2, 22. Māgha 7, 54.

क्षिप्त adj. cast, thrown, thrown at. 4, 82. 83.

क्षिप्र adj. quick, swift. 4, 12.

क्षीण adj. emaciated, thin, slender. 4, 32. Gg. 4, 21. Anand. 80.

क्षीर n. 1) milk. 2, 119. 169. 2) water. 3, 26.

क्षीरोदतनया f. a name of Lakshmi. 1, 31.

क्षीव adj. drunk, intoxicated. 2, 231. Bhk. 8, 31. 6, 143.

क्षुद्र adj. one who has mastered the principles of a science. 2, 197.

क्षुद्र adj. 1) small, little. 4, 3. 2) poor, indigent. 2, 193. 3) avaricious, niggardly. 2, 192. 4) low, vile, wicked. 2, 191. 5) cruel. 5, 10. क्षुद्रा f. 6) a bee. 2, 101. 7) a dancing girl. 2, 437. 8) a whore, a harlot. 2, 335.

क्षुद्रघण्टिका f. a small bell. 2, 405.

क्षुद्रतंडुल m. a grain of rice. 2, 423.

क्षुद्रधान्य n. shrivelled grain. 5, 43.

क्षुद्रनासिक adj. small-nosed. 2, 452. Comp. नःक्षुद्र.

क्षुद्रपक्षिक m. a small bird. 2, 98.

क्षुद्रशंख m. a small shell. 3, 42.

- क्षुद्रांड** adj. having (recently) come out of a small egg. 3, 39.
क्षुद्रत् adj. hungry. 2, 205.
क्षुध् and **क्षुधा** f. hunger. 2, 206.
क्षुधित adj. hungry. 2, 205.
क्षुप m. 1) a shrub, a bush. 2, 23. 2) a clump of grass (?). 2, 424.
क्षुभित adj. agitated, frightened. 2, 200.
क्षुमा f. linseed. 2, 427.
क्षुरप्र m. a kind of arrow. 2, 314.
क्षुरमार्दिन् m. a barber. 2, 434.
क्षुरिका f. a knife, a dagger. 2, 308. 318.
क्षुल्लक 1) adj. miserly, avaricious. 2, 192. 2) m. a small shell. 3, 42.
क्षेत्र n. 1) a field. 2, 7. 9. 419. 2) a wife. 2, 339. 3) the body. 2, 355.
क्षेत्रज्ञ 1) adj. experienced, skilful. 2, 180. 2) the soul. 1, 134.
क्षेत्राजीव m. a husbandman. 2, 419.
क्षेपणी f. an oar. 3, 50.
क्षेमंकर adj. (f. ई), conferring happiness, promoting the welfare of. 2, 185.
क्षैरेयी f. a dish made of milk, rice and sugar. 2, 165.
क्षोणी f. the earth. 2, 1.
क्षोद m. powder, dust. 2, 288.
मल्लयत्नक्षोद Kāçikh. 33, 93.
कर्पूरक्षोद ibid. 34, 51.
क्षौद्र n. honey. 2, 466.
क्षौम n. wove silk. 2, 394.
क्षौर n. shaving. 4, 36. Kulār-nava 12, 85.
क्षमा f. the earth. 2, 1.
क्ष्वेड m. poison. 3, 24. Anand. 29.
क्ष्वेडा f. a war-cry. 4, 100.

ख.

- ख n. 1) the sky. 1, 137. 2) an organ of sense. 2, 380.
- खग m. 1) the sun. 1, 37. 2) a bird. 2, 83. 3) an arrow. 2, 311. 316.
- खचित mixed, combined. 4, 56.
- खजक m. a churning-stick. 2, 121.
- खजिका f. a spoon, a ladle. 2, 157.
- खज adj. lame. 2, 455.
- खजन and खजरीट m. a wag-tail. 2, 89.
- खड्ग m. a sword. 2, 317. 1, 26.
- खड्गपिधान n. a sheath, a scabbard. 2, 318.
- खड्गफल n. the blade of a sword. 5, 72.
- खड्गिन् m. a rhinoceros. 2, 72.
- खंड m. n. a fragment, a part. 4, 28.
- खंडपरशु m. a name of Rudra. 5, 2. Kāçikh. 8, 99. 63, 39.
- खंडशर्करा f. granulated sugar. 2, 169.
- खंडिक m. pease. 2, 427.
- खद्योत m. a fire-fly. 2, 102.
- खनक m. a rat. 2, 89.
- खनि f. a mine. 2, 14.
- खर 1) adj. sharp, hot. 1, 40. 2) m. an ass. 2, 125.
- खर्जू f. the itch. 2, 448.
- खर्वशाख adj. dwarfish. 2, 456.
- खल 1) m. a rogue, a scoundrel. 2, 191. 2) n. a threshing-floor. 2, 423.
- खलति adj. baldheaded. 2, 453.
- खलधान्य n. a threshing-floor. 2, 423. Hind. کھلیان.
- खलीन n. the bit of a bridle. 2, 287.
- खलूरिका f. a place for military exercise. 2, 315.
- खलेवाली f. a post fixed in

the centre of a threshing-floor, to which the cattle are attached as they go round to tread out the corn. 2, 423.	खुर m. a hoof. 2, 286.
खस m. itch, scab. 2, 447.	खेठ 1) m. phlegm. 5, 6. 2) n. at the end of a compound: bad, inferior. 2, 182.
खाता f. an artificial pond. 3, 53.	खेठक n. 1) a village. 2, 103. 2) a shield. 2, 305.
खादन n. eating. 2, 170.	खेद m. grief, despondency. 4, 69.
खिल n. waste or fallow land. 2, 3.	खेलन n. play, sport. 2, 277.
	जलाखेलनक Kâçikh. 12, 72.

ग.

गगन n. the sky, the atmosphere. 1, 137. 2, 85	गजाजीव m. an elephant-keeper. 2, 70.
गंगा f. the Ganges. 3, 51.	गजारोह m. an elephant-driver. 2, 235. Comp. हस्त्या रोह.
गंगाधर m. a name of Çiva. 1, 13.	गंज 1) m. a store-room. 5, 11. 2) गंजा f. a mine. 2, 14.
गज m. an elephant. 2, 59. 60. 5, 47. 55.	गडु m. a hump on the back. 2, 449.
गजप्रिया f. the olibanum tree (boswellia thurifera). 2, 44.	गडुल adj. humpbacked. 2, 456.
गजबंधन n. the place where elephants are tied up. 2, 68.	गण m. 1) a multitude. 4, 1. 2) pl. the host of Çiva. 1, 14.
गजवदन m. a name of Gaṇeṣa. 1, 18.	गणक m. an astrologer. 2, 248.
	गणपति m. Gaṇeṣa. 1, 18.

गणरात्रि m. many nights. 1, 108.

गणाधिप m. a name of Īiva.
1, 13.

गणिका f. 1) a harlot. 2, 335.
336. 2) the female elephant.
5, 13.

गंड m. 1) the cheek. 2, 367. 61.
2) a boil, a blister, a pimple.
2, 449.

गंडक m. a rhinoceros. 2, 72.

गंडशैल m. a rock fallen from
a mountain. 2, 13. Māgha 4,
13. 40. 8, 25.

गंडूषद m. a kind of worm. 3, 39.
कोटिर्गंडूषदानां मम गृह-
पठले Kathārnava 6. गंडूषदः
किमधिरोहति मेरुशृंगं ibid.
14.

गंडूष' m. a handful of water
taken for rinsing the mouth.

4, 100. e. c. तत्पुण्यं स्याच्छ-

तगुणं गंगागंडूषपानतः Kā-

ṣikḥ. 27, 103. गंडूषा द्वादश

धात्वा मुखस्य परिशुद्धये

35, 78.

गति f. 1) going, moving, wan-
dering about. 2, 83. 4, 41. 91.
2) = karmavipāka 5, 13.

गद् 1) m. disease, sickness. 2,
445. 2) गद्दा f. a mace, a
club. 2, 321. 1, 26.

गदायज्ञ m. a name of Kṛishṇa.
1, 25.

गदाधर m. Viṣṇu or Kṛishṇa.
1, 24.

गंत्री f. a cart drawn by oxen.
2, 289.

गंध m. the mere scent of a
thing, a little. 5, 7.

गंधकारिका f. a female em-
ployed with the preparation
of perfumes. 2, 337.

गंधन n. 1) manifestation. 2)
informing against. 3) effort.
5, 84.

गंधमूषिका f. the musk-rat.
2, 80.

गंधर्व m. 1) a celestial musician.
1, 87. 2) a horse. 2, 281.

गंधवर m. the wind. 1, 76.

गंधोत्तमा f. spirituous liquor.
2, 174.

गभस्ति m. a ray of light. 1, 38.

गभीर adj. deep. 3, 27.

गंभीर adj. 1) deep. 3, 27. 2)
(of sound) deep, full. 1, 140.

गर m. poison. 3, 19.

गरल्ल n. poison. 3, 19.

गरुड m. the bird and vehicle
of Vishnu, the king of the
birds. 1, 30.

गरुत् m. a wing. 2, 84. Accord-
ing to HC. on 4, 384. also n.

गरुत्मत् m. 1) a bird. 2, 82. 2)
Garuda. 1, 30.

गर्गरी f. a churn. 2, 162.

गर्जन्मेघ m. a thunder-cloud.
5, 32.

गर्जित n. roaring. 5, 55.

गर्त m. a hole. 3, 2. 5, 44.

गर्दभ m. an ass. 2, 125.

गर्धन 1) adj. greedy, covetous.
2, 208. Bhk. 7, 16. 2) गर्धना

f. greediness, covetousness.
2, 209.

गर्भ m. 1) the womb. 2, 360.
2) an embryo or foetus. 2, 344.
3) a child. 2, 347.

गर्भक m. a wreath of flowers
worn in the hair. 2, 397.

गर्भगृह n. a lying-in chamber.
2, 137.

गर्भाशय m. the womb, the ute-
rus. 2, 345.

गर्भिणी adj. f. pregnant (used
only of animals). 2, 114. 343.
5, 23.

गर्व m. pride, arrogance. 4, 37.

गर्हा f. reproach, censure. 1, 148.

गर्ह्यवादिन् adj. speaking in
an improper manner. 2, 223.

गल्ल m. the throat. 2, 361.

गल्लकंबल्ल m. a dewlap. 2, 111.

गल्लंतिका f. a water-jar. 2, 162.

देवालयेषु ये द्युर्बकुधारा

गल्लंतिका: Kâçikh. 12, 55.

गल्लित adj. fallen. 2, 13.

गङ्गा m. the cheek. 2, 367. (cor-
rupted from गंड). एतस्य
गङ्गावुत्फुल्लौ चुरेण वि-
पाठ्य Kâçikh. 8, 59.

गह्वर्क m. a goblet. 2, 172.

गवत्त n. a buffalo's horn. 4, 79.

गवाक्ष m. an air-hole, a little
round window. 2, 149.

गव्य adj. (anything) produced
by a cow, as milk, butter, etc.
2, 118.

गहन 1) adj. impervious, in-
accessible. 4, 92. 2) n. a
thicket, a wood. 2, 55.

गह्वर n. 1) a thicket. 2, 12. 2)
hypocrisy. 5, 5.

गांगेय 1) m. Kârttikeya. 1, 20.
2) n. gold. 2, 18.

गाढ adj. tight, close, compact.
4, 33.

गाणिक्य n. an assembly of
harlots. 2, 336.

गात्र n. the body. 2, 355.

गात्रसंकोचिन् m. a polecat.
2, 81.

गान n. singing, a song. 1, 93.
Mâgha 9, 54.

गिर f. speech. 1, 8.

गिरि m. a mountain. 2, 10.

गिरिकर्णी f. = aparâjitâ. 2, 47.

गिरिजा f. Pârvatî. 1, 16. Anan-
dal. 79.

गिरिमल्लिका f. = कुटज. 2, 38.

गिरिश m. a name of Çiva. 1,
11. 5, 51.

गिरिसानु n. table-land. 5, 24.

गिरिसार m. iron. 2, 16.

गीत n. a song. 1, 93. 95.

गीतक्रम m. the arrangement
of a song (?). 5, 74. Comp.
Ks. 5, 56.

गीर्वाण m. a god, a deity. 1, 4.

गुग्गुलु m. bdellium. 2, 465.

गुच्छ m. a cluster of blossoms.
2, 33. 2) a necklace of 32
strings. 2, 407. 3) a clump
of grass (?). 2, 424.

गुच्छक m. a cluster of blossoms,
2, 33.

गुंजा f. a plant (abrus precatorius). 2, 48.

गुडूची f. a plant (menispermum cordifolium). 2, 460.

गुण m. 1) a cord, a string. 2, 442. 5, 79. 2) a bow-string. 2, 309. 5, 79. 3) quality, property, (godness, etc., shape, etc.; heroism, etc.). 5, 79. 4) a subordinate quality or inferior degree. 5, 79. 5) flavour, taste (of which 6 are specified: स्वाद्वस्त्व-
णातिक्तीषणकषायकाः). 5, 75.

गुणल्यनी f. a tent. 2, 296.

गुणवृत्त m. = kûpaka. 3, 33.

गुणोत्कर्ष m. excellence, superiority. 4, 101.

गुंडित adj. crushed, pounded (?). 4, 83.

गुत्स v. r. for गुच्छ. 2, 33.

गुद m. the anus. 2, 358.

गुदकालिक m. the piles. 2, 450.

गुंदा f. a kind of grass (cyperus rotundus). 2, 467.

गुफ m. stringing a garland. 4, 45.

गुरु 1) adj. (f. *gurvi*), great, large. 4, 14. 2) m. Vrihaspati. 1, 47. 3) गुर्वी f. a pregnant woman. 2, 343.

गुरुक्रम m. oral tradition, handed down from teachers to their disciples. 2, 247.

गुलुंक् m. a cluster of blossoms. 2, 33.

गुल्फ m. the ankle. 2, 360.

गुल्म m. a shrub, a bush. 2, 35.

गुह 1) m. a name of Kârttikeya. 1, 20. 2) गुहा f. a cave, a cavern. 2, 12.

गुह्य 1) adj. to be concealed, to be kept secret. 4, 23. 2) n. an organ of generation. 5, 37. 44.

गुह्यक m. 1) a class of demi-gods attendant on Kuvera, and guardians of his treasures. 1, 87. 2) Kuvera. 1, 79.

गुह्यपिधान n. a cover over the privities. 5, 56.

गूढपाद् m. a snake. 3, 18.

गूढपुरुष m. a spy. 2, 270.

गूथ n. excrements. 3, 15.

गूवाक m. the betelnut tree
(areca faufel or catechu). 2, 45.

गृध्र adj. greedy, craving. 2, 208.

गृष्टि f. a cow that has had one
calf. 2, 118.

गृह 1) n. a house. 2, 136. 138.
2) m. pl. a wife. 2, 339.

गृहगोधिका f. a house-lizard.
2, 102.

गृहबलिभुज् m. a sparrow.
2, 88.

गृहभित्ति f. the wall of a house.
5, 63.

गृहभूमि f. the site of a build-
ing. 2, 135.

गृहमेधिन् m. a householder.
2, 217.

गृहवाटी f. a grove near a
house. 5, 30.

गृहस्थ m. a householder, a man
of the three first classes, who
having finished his studies,
and been invested with the

sacred cord, performs the du-
ties of the father of a family.
2, 239. 238.

गृहस्थान n. a temporary resi-
dence. 2, 135.

गृहाधिप m. = गृहमेधिन्. 2,
217.

गृहावग्रहणी f. the threshold.
2, 147.

गृहिणी f. a wife, a matron.
2, 339.

गृहीतदिश् adj. run away, re-
treated. 2, 324.

गृह्य adj. belonging to a party,
confederate. 2, 234. देवगृह्या
Bhk. 6, 61.

गृह्यक adj. domesticated, tame.
2, 186.

गेह n. a house. 2, 136. 5, 56.

गेहेनर्दिन् and गेहेशूर m. a pol-
troon, a dunghill-cock. 2, 212.
Bhk. 5, 41.

गैरिक n. 1) mineral, ore. 2, 15.
5, 71. 2) gold. 2, 18.

गो m. 1) a bull. 2, 108. 5, 68.

- 2) a ray of light. 1, 39. 5, 68. 3) heaven. 1, 3. 5, 68. 4) a thunderbolt. 1, 56. 5, 68. f. 5) a cow. 2, 113. 5, 68. 6) the earth. 2, 1. 5, 68. 7) speech. 1, 8. 5, 68. 8) Sarasvati. 1, 8. 5, 68. 9) a quarter, a region. 5, 68. 10) an eye. 5, 68. 11) an arrow. 5, 68. 12) pl. water. 5, 68.
- गोकर्ण** m. a span from the tip of the thumb to that of the ringfinger. 2, 383.
- गोकुल** n. a station of cattle. 2, 107.
- गोक्षुर** m. a plant (*ruellia longifolia*, Roxb.). 2, 46.
- गोत्र** m. 1) a mountain. 2, 10. n. 2) family, race, lineage. 2, 241. 5, 43. 3) a name. 5, 43. 4) गोत्रा f. the earth. 2, 1.
- गोत्रभिद्** m. a name of Indra. 1, 53.
- गोदा** f. the Godâvari river. 3, 52.
- गोदार्ण** n. a spade, a hoe. 2, 422.
- गोदावरी** f. a river rising in the Deccan, and falling into the bay of Bengal. 3, 52.
- गोधन** n. a multitude of cattle. 2, 107.
- गोधा** f. a kind of lizard. 2, 79.
- गोनास** m. a large species of snake. 3, 20.
- गोपति** m. 1) a name of Sûrya. 1, 35. 2) of Indra. 1, 52.
- गोपानसी** f. a beam supporting the framework of a roof. 2, 148. Mâgha 3, 49.
- गोपाल** m. a cowherd. 2, 432.
- गोपुच्छ** m. a necklace, consisting, according to HC., of two strings. 2, 407.
- गोपुर** n. the gate of a city. 2, 133. आबडतोरणोत्तुंगं गोपुरं Pk. 4, 5.
- गोप्य** m. the son of a female slave. 2, 346.
- गोमत्** m. rich in cattle. 2, 107.

गोमतल्लिका f. a tractable cow.
2, 115.

गोमय n. cowdung. 2, 118.

गोमायु m. a jackal. 2, 74.

गोमिन् adj. = gomati. 2, 107.

गोमुख n. ointment, unguent.
5, 11. गोमयगोमुखानि Ci-
cup. 3, 48.

गोयुग n. a yoke of oxen or
other beasts, e. g. उष्ट्र° 2, 128.

गोलांगूल m. a blackfaced
monkey with a tail like that of
a cow. 2, 77.

गोविन्द m. 1) the superinten-
dent of cowherds. 2, 107. 2)
a name of Krishna. 1, 22.

गोवृन्द n. a multitude of cattle,
a cow-station. 2, 107.

गोष्ठ 1) n. a cowpen, a cow-sta-
tion. 2, 107. 2) गोष्ठी f. an
assembly. 5, 12. Comp. पान°.

गोष्ठश्च m. the dog in the man-
ger. 2, 213.

गोसंभव adj. coming from, or
produced by, a cow. 2, 118.

गोसर्ग m. the break of day. 1, 111.

गोस्तनी f. the vine. 2, 38.

गोस्वामिन् m. a possessor of
herds. 2, 107.

गौडी f. rum distilled from mo-
lasses. 2, 169.

गौधेर m. the young of the *godhā*
lizard. 2, 79.

गौर 1) adj. (f. *i*), white. 4, 47.
2) गौरी f. Pārvatī. 1, 15.

गौरव n. dignity, respectabi-
lity. 4, 93.

गौरीपुत्र m. a name of Skanda.
1, 19.

ग्रंथ m. 1) a composition, a book,
a code. 2) a line in a manu-
script, consisting of about
32 syllables. 3) substance.
5, 58.

ग्रंथन n. stringing a garland
composing a book. 4, 45.

ग्रंथि m. 1) a joint or knot of a
reed. 2, 34. 2) a knot. 2, 392.

ग्रस्त adj. slurred, uttered with

- the omission of letters or syllables. 1, 142.
- ग्रह m. 1) a planet. 2) an imp, an evil spirit. 3) perseverance. 5, 55.
- ग्रहक m. a captive, a prisoner. 4, 74.
- ग्राम m. 1) a village, a hamlet. 2, 103. 106. 129. 2) at the end of compounds: a group of organically connected things. 5, 25. Comp. indriya°, karana° etc.
- ग्रामणी adj. chief, principal. 4, 5.
- ग्रामाधान n. a village. 2, 103.
- ग्रामीतिक n. the neighbourhood of a village. 2, 104.
- ग्रामीण and ग्रामेयक adj. born or living in a village. 2, 103.
- ग्राम्य adj. 1) rustic. 2, 103. 2) (of speech) coarse, vulgar. 1, 142.
- ग्राम्यधर्म m. copulation. 5, 52.
- ग्रावन् m. 1) a stone. 2, 13. 2) a mountain. 5, 20.
- ग्राह m. a shark. 3, 34.
- ग्रीवा f. the neck. 2, 361. 362. 398. 403.
- ग्रीष्म m. the hot season, about June-July. 1, 113. 116.
- ग्रैवेयक n. an ornament for the neck. 2, 403.
- ग्लह m. a stake at play. 4, 74.
- ग्लानि f. fatigue, languor. 2, 446.

घ.

- घट 1) m. a jar. 2, 161. 5, 18. 2) घटा f. an assembly. 5, 12. 3) a troop of elephants arrayed for battle. 2, 66.
- घटना f. assembling, arranging. 2, 66.
- घटयोनि m. a name of Agastya. 2, 258. Brahmap. Utt. 17.
- घटोर्यत्र n. the rope and bucket of a well. 3, 63.
- घटिका f. a small bell. 2, 405.

घन 1) adj. solid, compact. 4, 32. 2) m. the body. 2, 355. 3) a cloud. 1, 58.

घनरस m. water. 3, 26.

घनसार m. camphor. 2, 390. Cat. 158.^a

घनाघन m. 1) Indra. 2) a rainy cloud. 5, 40. ताडिदुष्सासैर्वर्षति स्म घनाघनः Pk. 6, 51.

घनोपल m. hail. 1, 59.

घर्म m. heat. 1, 40.

घस्मर adj. gluttonous. 2, 195. Bhk. 2, 38. दावानलो घस्मरः Bhv. 1, 32.

घस्र m. a day. 1, 106. Pk. 4, 12.

घाटा f. the nape of the neck. 2, 370.

घातक adj. murdering, destroying. 2, 217.

घातन n. killing, slaying. 2, 322.

घातनस्थान n. a slaughtering-place. 2, 440.

घास m. grass for fodder. 2, 36.

घुंठ or घुंठक m. the ankle. 2, 360.

घुसृण n. saffron. 2, 388.

घृणा f. 1) tenderness, compassion. 4, 39. 2) disgust, contempt. 5, 14.

घृणि m. a ray of light. 1, 38. f. Anand. 96.

घृत n. clarified butter. 2, 120. 5, 75.

घृताची f. the name of an Ap-saras. 1, 88.

घृष्टि m. a hog. 2, 71.

घोरक m. a horse. 2, 281.

घोणा f. 1) the nose. 2, 366. 2) the nostrils of a horse. 2, 286.

घोर adj. terrible, frightful. 4, 20.

घोष m. 1) sound, noise, roar. 1, 138. 2) a station or ward inhabited by herdsmen. 2, 106.

घोषवती f. the Vinā. 1, 96.

घ्राण n. the nose. 2, 366.

च.

चकित adj. afraid, timid. 2, 199.

चकोर m. the francolin partridge
(perdix rufa. Lath.). 2, 99.

चक्र n. 1) a wheel. 2, 292. 2) a
discus used as a missile wea-
pon. 2, 321. 1, 26. 3) a circle,
a multitude. 4, 2. 4) a host,
an army. 2, 302. 5) the bend
of a river. 3, 49. 6) m. the
ruddy goose. 2, 89.

चक्रधारा f. the periphery of
a wheel. 2, 292.

चक्रमर्दक m. ringworm shrub
(cassia alata Lin.). 2, 464.

चक्रवर्तिन् m. a universal mon-
arch, an emperor. 2, 267.

चक्रवाक m. the ruddy goose
(anas casarca). 2, 89.

चक्रवाल n. a circle, a multi-
tude. 4, 2.

चक्रांग m. a gander. 2, 96.

चक्रिन् m. a snake. 3, 18.

चक्रीवत् m. an ass. 2, 125.
Māgha 5, 8.

चक्षणा n. a stimulant to drink.
2, 173.

चक्षुष्य adj. pleasing, handsome.
2, 212. Māgha 8, 57.

चक्षुस् n. the eye. 2, 364. 5, 24.

चंचरीक m. a bee. 2, 100. Bhv.
1, 46.

चंचल adj. trembling, shaking,
unsteady. 4, 10.

चंचु or चंचू f. the beak or bill
of a bird. 2, 85. Bhv. 1, 56.

चटक 1) m. a sparrow. 2, 88.
2) चटिका f. a hen-sparrow.
2, 98.

चटु n. pleasing discourse. 1,
146. Māgha 4, 6. Comp. चाटु

चटुल adj. trembling, shaking.
4, 10.

चंड 1) adj. hot. 1, 40. 2) चंडी
Durgā. 1, 16.

चंडातक n. a short petticoat. 2, 392.

चंडाल m. an outcaste, a man of a low tribe, born from a Çûdra father and Brahman mother. 2, 443. 5, 28.

चंडिल m. a barber. 2, 434.

चतुःशाल n. a square formed by four houses. 2, 137. Mat-syap. 241, 1. Also चतुःशाली f.

चतुर adj. dexterous, clever. 2, 180.

चतुर्भुज m. Vishnu or Krishna. 1, 22.

चतुर्वक्त्र m. Brahman. 1, 7.

चतुर्विध fourfold. 2, 307. 394. 5, 73.

चतुष्पथ n. a place where four roads meet. 2, 134.

चत्वर n. a court or yard. 5, 31.

चंदन n. sandal wood. 2, 389. Comp. लोहित.

चंद्र 1) m. the moon. 1, 42. 120. 2) n. gold. 2, 18.

चंद्रक m. the eye in the feathers of a peacock's tail. 2, 87. Comp.

चंद्रकिन् m. a peacock. Mâgha 3, 49.

चंद्रद्वार m. pl. the 27 lunar stations. 1, 51.

चंद्रमस m. the moon. 1, 42.

चंद्रशाला f. a room on the top of a house, an upper story. 2, 149.

चंद्रहास m. a sword. 2, 317.

चंद्रातप m. चंद्रिका f. moon light. 1, 44.

चंद्रोदय m. an awning, a cloth spread over an open hall. 2, 155. Hind. *chandwâ*.

चपल 1) adj. wavering, unsteady, fickle. 4, 10. 2) swift, speedy. 4, 12. 3) चपला f. lightning. 1, 60.

चमू f. an army. 2, 302.

चय m. a collection, a mass, a multitude. 4, 1.

चर m. a spy, a secret emissary. 2, 270. Comp. चार.

चरण m. the foot. 2, 356. 97.

चरणाभरण n. an ornament for the foot. 2, 406.

चरणायुध m. a cock. 2, 92.

चरम adj. last, final. 4, 22.

चरित n. conduct, behaviour. 2, 241.

चरित्र n. conduct, behaviour. 2, 241. Comp. चारित्र.

चरु m. 1) a pot. 2, 159. 2) an oblation consecrated by prayers, or the vessel in which such an oblation is offered. 2, 261.

चर्चा f. 1) smearing the body with sandal and other unguents. 2, 385. 2) reflexion, consideration. 5, 8. e. g. तत्त्व-चर्चा, अष्टांगयोगचर्चा Sin-hâsana. 3) the name of a goddess, one of the incarnations of Durgâ. 1, 17.

चर्मकृत् m. a currier, a shoemaker. 2, 441. Comp. चर्मकर्तृ
Taïtt. Br. I, 2, 6, 7.

चर्मदंड m. a whip. 2, 287..

चर्मन् n. 1) skin, hide, leather. 3, 8. 2) a shield. 2, 305.

चर्मप्रसेवक m. a bellows. 4, 79.

चल्लाचल adj. movable, unsteady. 4, 10.

चषक m. a drinking vessel, a goblet. 2, 172. Bhk. 8, 39. Mâgha 10, 4. 11. 24.

चारु n. pleasing discourse. 1, 146.

चांडाल v. r. for चंडाल. 2, 443.

चातक m. a bird (cuculus melanoleucus). 2, 93.

चांद्रमसायन m. the planet Mercury. 1, 46.

चाप n. a bow. 2, 309. 1, 26.

चामर n. a chowrie, the tail of the bos grunniens used as a whisk. 2, 268.

चामीकर n. gold. 2, 19.

चामुंडा f. a goddess, an incarnation of Durgâ. 1, 17.

चार m. a spy, a secret emissary. 2, 270. Comp. चर.

चारण m. a strolling actor, a bard. 2, 437.

चारुमह m. a valorous warrior. 2, 199.

चारित्र n. conduct, behaviour. 2, 241. Comp. चरित्र.

चारु adj. beautiful. 4, 4.

चाप m. the blue jay. 2, 92.

चिकित्सक m. a physician. 2, 457.

चिकित्सा f. the practice of medicine. 2, 457.

चिकुर m. the hair of the head. 2, 375.

चिता f. a funeral pile. 3, 16.

चित्त n. the mind. 2, 379.

चित्या f. a funeral pile. 3, 16.

चित्र adj. 1) variegated. 4, 56. 2) n. a wonder, a marvel. 4, 60.

चित्रक n. the sectarian mark on the forehead. 2, 386.

चित्रकाय m. a tiger. 2, 71.

चित्रकृत् m. a painter. 2, 436.

चित्रपुंख m. an arrow. 2, 311.

चित्रभानु m. 1) the sun. 1, 37. 2) fire. 1, 62.

चित्रशिखंडिन m. pl. the constellation of Ursa Major. 1, 50.

चित्रशिखंडिप्रसूत m. a name of Vrihaspati. 1, 47.

चिद्रूप adj. intelligent, thoughtful. 2, 218. (Schol. वस्तुतत्त्वज्ञानयुक्त).

चिंता f. thought, reflexion. 5, 8.

चिपिठ m. grain flattened after boiling. 2, 430.

चिबुक n. the chin. 2, 370.

चिरं, चिरात्, चिराय, चिरेण adv. a long time. 5, 87.

चिरंजीविन् m. a crow. 2, 90.

चिरंटी f. a young woman, whether married or not. 2, 329. Kshīrasvāmin quotes another form: चरंटी.

चिररात्र 1) m. a great many nights, a very long period. 1, 108. 2) dat. **चिररात्राय** adv. a long time. 5, 87.

चिर्मट m. a sort of cucumber (cucumis utilisissimus). 2, 54.

चिल्लिचिम m. = नल्लमीन, a sort of fish. 3, 36. Explained by वल्लीगत, चलद्ग, वृद्धं चल. चिल्लिचिमस्त्रिदोषकृदिति वैयाः। Sv.

चिह्न 1) adj. bleary-eyed. 2, 452. 2) m. the Bengal kite (falco cheela Lath.). 2, 95.

चिह्न n. a mark, a sign. 1, 45.

चीर n. tattered clothes. 2, 393.

चीरिछि m. a sort of large fish. 3, 38.

चीरी f. a cricket. 2, 101.

चुंढी f. a small well. 3, 62.

चुंढी f. a procuress. 2, 337.

चुंबक m. a loadstone. 2, 14.

चुरी f. a small well. 3, 62.

चुह adj. bleary-eyed. 2, 452.

चुहो f. an oven, a fire-place. 2, 158.

चूचुक m. n. a nipple. 2, 371.

चूडा f. 1) a peacock's crest. 2, 87. 2) the head. 5, 13.

चूडामणि m. a jewel worn in a crest or diadem. 2, 409.

चूत m. the mango tree. 2, 37.

चूतक m. a small well. 3, 62.

चूर्ण n. powder, dust. 2, 288.

चूलिका f. the base of an elephant's ear. 2, 62.

चूषा f. an elephant's girth. 2, 66.

चेर 1) m. a servant. 2, 210. 2)

चेरो f. a female servant. 2, 337.

चेतन m. a sentient being. 1, 134

चेतस् n. intellect, mind. 2, 379.

चेल् 1) n. clothes. 2, 393. 2) at the end of compounds (f. i): bad, contemptible. 2, 182.

चेष्टा f. motion, action. 5, 64.

चैतन्य n. consciousness. 5, 36.

चैत्य n. 1) a temple. 2) a building containing an image of a Buddha (or Jina). 5, 45. e. g.

श्रीमत्तीर्थकराणां प्रतिदि-
वसमहं तत्र चैत्यानि वंदे.

चैत्र m. the first month of the year (March-April). 1, 114.

चैत्ररथ n. the garden of Kuvera. 1, 83.

चोद्य n. surprise, wonder. 4, 60.

चौर m. a thief. 2, 183. 184.

चौर्य n. stealing, theft. 2, 184. 5, 24.

क.

कग m. a goat. 2, 122. Comp.
काग.

कगलक m. a goat. 2, 122.

कल n. a parasol, an umbrella. 2, 268.

कलक n. a mushroom. 5, 45.

कद् m. 1) a wing. 2, 84. Comp.
क्षेतकद्. 2) a leaf. 2, 30.

कदन n. 1) a wing. 2, 84. 2) a leaf. 2, 30.

कद्वन् n. disguise, fraud, deceit. 4, 24.

कंदस् n. the Vedas. 1, 9.

कन् adj..covered, full. 4, 17.

कल्ल n. disguise, sham, deceit. 4, 24.

काग m. a goat. 2, 122.

काल m. a pupil, a disciple. 2' 245.

कांस m. a brahman conversant with the Vedas. 2, 240.

कायातनय m. the planet Saturn. 1, 48.

किद्र n. 1) a hole, a rent. 3, 2.
2) a foible, a weak side. 5, 85.

कुकुंदरी f. the musk-rat. 2, 80.

केक adj. shrewd, clever. 2, 230

केदन n. cutting, breaking, tearing. 4, 44.

ज.

जगच्चक्षुस m. the eye of the world, the sun. 1, 37. जगच्च-
क्षुस्तमोनुदः Kāçikh. 46, 44.

जगत् 1) n. the world, the universe. 1, 133. 2) जगती f. the earth. 2, 1. 3) the king and his subjects. 5, 8.

जगत्कर्तृ m. the creator of the world, Brahman. 1, 7.

जगत्प्राण m. wind. 1, 75.

जगद्दिनाश m. the destruction of the universe. 1, 117.

जगन्नाथ m. Vishnu or Krishna. 1, 24.

जगर m. armour, mail. 2, 304.

जग्धि f. eating. 2, 170.

जघन n. the loins. 2, 357.

जघनकूपक m. the cavities of the loins. 2, 358.

जघन्य adj. low, base, wicked. 4, 85.

जंघा f. the leg. 2, 360.

जंघाल् adj. light-footed, fleet, swift. 2, 203. Also जंघिल.

जटा f. 1) matted hair as worn by ascetics. 2, 377. 2) a fibrous root. 2, 28.

जटाबंध m. a knot or tuft of matted hair. 1, 14.

जठर 1) adj. hard, firm, solid. 2) old. 5, 39. 3) m.n. the belly. 2, 360.

जड adj. 1) dull, slow, stupid, hebes. 2, 232. 181. 2) dumb. 2, 454.

जडक्रिय adj. slow at work, sluggish, dilatory. 2, 228.

जतु n. lac. 2, 400.

जन्तु n.. the collar bone, the clavicle. 2, 368.

जन m. man, mankind, people. 2, 129.

जनक m. a father. 2, 349.

जनंगम m. a man of a low caste, a Cāndāla. 2, 443.

जननी f. a mother. 2, 349.

जनपद m. an inhabited country. 2, 129.

जनवाद m. जनश्रुति f. popular talk, rumour, tidings. 1, 147.

जनार्दन m. Vishnu or Krishna. 1, 23.

जनाश्रय m. a temporary shed or hall. 2, 143.

जनी f. a daughter-in-law. 2, 349.

जंतु m. a creature, a living being. 3, 3.

जन्मन् n. birth, origin. 5, 64.

जन्य n. war, combat. 2, 299.

जपा f. the China-rose (hibis-

cus rosa Sinensis Lin.). 2, 52. 4, 53.

जंपति m. du. husband and wife. 1, 120. Comp. दंपति.

जंबाल् m. mud, mire. 3, 56. Pk. 1, 45.

जंबीर् m. common lime. 2, 39.

जंबुक m. a jackal. 2, 74.

जयंत m. the son of Indra. 1, 55.

जरत् adj. (f. ति) old. 4, 26.

जरद्रव m. an old ox. 2, 110.

जरा f. old age. 2, 348.

जरायु m. the womb, the uterus. 2, 345.

जर्तिल m. sesame growing wild. 2, 428.

जल n. 1) water. 3, 26. 5, 41. 44. 72. 81. Prefixed to the name of animals living on the continent, it signifies a corresponding aquatic animal, e. c. जलमाज्जर, an otter. 3, 41. 2) = ह्रिवेर. 2, 467.

जलचर m. a fish. 3, 35.

जलद m. a sort of grass (cyperus rotundus). 2, 467. Any term for cloud signifies the same.

जलद्रोणी f. = avagâha. 4, 69.

जलपङ्क्ति f. a water-course, a gutter, a drain. 3, 63.

जलरङ्कु m. a species of water-bird = *dâtyûha*. 2, 94.

जलराशि m. the ocean. 3, 30.

जलवायस m. the diver. 2, 95.

जलव्याल m. a water-snake. 3, 21.

जलशयन m. a name of Vishnu. 1, 22.

जलशूक n. the green moss-like substance growing on the surface of stagnant water, duckweed. 3, 61.

जलाधिदेवत n. the supreme deity of the waters, Varuna. 1, 74.

जलावतार m. a landing-place at a river's side. 5, 76.

जलोच्छ्रास m. a drain, a sluice. 3, 55. Comp. *parivâha*.

जलौका f. sg. and जलौकस् pl. f. a leech. 3, 39. जलौकयोपमीयन्ते प्रमदा मन्दबुद्धिभिः मृगीदृशा जलौकानां विचारान्मदुदतरं ॥ जलौका केवलं रक्तमाददाना तपस्विना । प्रमदा सर्वमादत्ते चित्तं वित्तं बलं सुखं ॥ Kâçikh. 36, 85. 86.

जव m. speed, velocity. 2, 288.

जवन adj. fleet, swift. 2, 203.

जवनिका (corrupted from *yavanikâ*) f. a curtain, a screen, a veil. 2, 154. Mâgha 4, 54.

जागरण n. जागरा and जागर्या f. waking, being awake. 2, 448. Often used of religious vigils.

जागुड n. saffron. 2, 388.

जांगल n. flesh. 3, 9.

जांगुलिक m. a dealer in antidotes, a poison-doctor. 2,

458. त्रांगुलिको विषवि-
 द्याविशारदः Kāṣik. 46, 17.
- ज्ञात n. a mass, a multitude.
 4, 2. पदज्ञात n. a mass of
 words, a period. 1, 143. अघ-
 र्पात्रज्ञातं Bhk. 3, 33. अस्त्र-
 ज्ञातं Bhk. 2, 22. Rgh. 5, 1.
- ज्ञातरत्नस् adj. f. having the ca-
 tamenia. 2, 333.
- ज्ञातहृष n. gold. 2, 18.
- ज्ञातवेदस् m. Agni. 1, 63.
- ज्ञाति f. 1) birth, descent, caste.
 ज्ञातिमात्रोपजीविन् adj.
 one who gets a living only
 by the merit of his caste. 2,
 251. 2) species. 2, 99. 321. 3)
 great-flowered jasmīn. 2, 50.
- ज्ञात्य adj. 1) of noble descent.
 2) excellent. 5, 50.
- ज्ञानु m. the knee. 2, 360.
- ज्ञाबाल m. a goatherd. 2, 226.
- ज्ञामातृ m. a daughter's hus-
 band, a son-in-law. 2, 350.
- ज्ञामि f. 1) a sister. 2, 352. 2)
- a virtuous or respectable wo-
 man. 5, 6.
- ज्ञामेय m. a sister's son. 2, 352.
- ज्ञांबूनद् n. gold. 2, 19.
- ज्ञाया f. a wife. 2, 339. 353.
- ज्ञायाज्ञीवि m. an actor. 2, 437.
- ज्ञायापति m. du. husband and
 wife. 1, 120.
- ज्ञायु m. a medicament, medi-
 cine. 2, 458.
- ज्ञार m. a paramour, an adul-
 terer. 2, 229.
- ज्ञाल n. 1) a net. 2, 439. 2) a
 window. 2, 149. 3) entangle-
 ment, deception. 5, 18. 4) a
 heap, a multitude. 4, 2.
- ज्ञालक n. 1) a window. 2, 149.
 2) a bud. 2, 31.
- ज्ञालिक m. 1) a fisherman. 2, 439.
 2) a spider. 2, 101. 3) a knave,
 a rogue. 2, 194. 4) ज्ञालिका
 f. a net. Comp. मृग.° 5) an
 iron corselet. 2, 304.
- ज्ञाल्म adj. acting inconside-
 rately or foolishly. 2, 181.

ताकृक् m. a pole-cat. 2, 81.

ताङ्गवी f. the Ganges. 3, 51.

तिघत्सा f. appetite, hunger.
2, 206.

तिघत्सु adj. hungry. 2, 205.

तिघांसु m. an enemy. 2, 300.

जितकाशिन् । जिताकृक् adj.
victorious, triumphant. 2, 324.

जिन m. 1) a Buddha. 1, 85.
2) Vishnu or Krishna. 1, 25.

जिनेन्द्र m. a Jaina saint. 1, 86.
Pk. 2, 33.

जिष्णु m. 1) Indra. 1, 52. 2)
Vishnu or Krishna. 1, 25.

जेकृक् adj. 1) wry, crooked. 4,
11. 2) slow, tardy. 2, 232.

जेकृग m. a snake. 3, 19.

जेह्वा f. 1) the tongue. 2, 366.
2) a tongue or flame of fire.
1, 67. 68.

जेमूत m. 1) a cloud. 1, 58. 2)
a mountain. 5, 9.

जिरक m. cummin-seed. 2, 461.

जीर्ण adj. old. 2, 395. 4, 26.

जीव m. 1) a living being, a
creature. 3, 41. 5, 73. 2) life.
1, 134. 3) a name of Vrihas-
pati. 1, 47. Kâçikh. 17, 44. 4)

जीवा f. life. 1, 134. 5) a
bowstring. 2, 309.

जीवक m. a Jain mendicant.
2, 190.

जीवञ्जीव m. a species of phea-
sant or partridge. 2, 99.

जीवतोका f. a woman whose
children are living. 2, 331.

जीवत्यति f. a woman whose
husband is living. 2, 331.

जीवधन n. live-stock, property
consisting of cattle. 1, 81.

जीवन n. living, means of sub-
sistence, livelihood. 2, 415.

जीवनीय n. water. 3, 26.

जीवसू f. a woman whose chil-
dren are living. 2, 331.

जीवस्थान n. a vital member
or organ. 2, 374.

जीवित n. life. 1, 134.

तुमुप्ता f. disgust. 1, 91. 148.
5, 14.

जेतृ adj. victorious, triumphant.
2, 291.

जेमन n. eating. 2, 170.

जेत्रय m. a triumphal car. 2,
291. Comp. Rgh. 12, 85. Rv.
I, 102, 3. 5.

जैन m. (f. i), a follower of the
Jaina doctrine. 2, 190. Comp.
स्वयं गत्वा जिनांतिकं
प्रव्रज्यां जगृहे जैनीं. Pk. 2,
36.

जैनाश्रम m. a Jain monastery.
5, 21.

जैवातृक 1) adj. long-lived. 2,
226. 2) the moon. 1, 43.

जोषं adj. 1) joyfully, happily.
1, 123. तदा जोषमासुः सामा-
जिकामराः Pk. 3, 168. 2)
silently. 5, 97. जोषं स्थिते
मुनौ तत्र महाकालसाध-
सात् Kāçikh. 89, 19.

ज्ञ adj. knowing, possessed of
knowledge. 2, 177.

ज्ञाति m. a kinsman, a relation.
2, 354.

ज्ञान n. knowledge. 5, 62.

ज्ञानिन् m. an astronomer or
astrologer. 2, 248.

ज्या f. 1) a bowstring. 2, 309.
2) the earth. 2. 1.

ज्येष्ठ 1) m. the first-born son,
an elder brother. 2. 351. 2)
ज्येष्ठा f. a house-lizard. 2, 102.

ज्यातिरिंगण v. r. for द्योति-
रिंगण.

ज्योतिषिक m. an astronomer.
2, 248.

ज्योतिस् n. 1) light. 1, 65. 2)
a star. 1, 51. 3) the eye. 5, 24.

ज्योत्स्ना f. moonlight. 1, 44.

ज्वलन m. fire. 1, 62.

ज्वाला f. a flame. 1, 65. 67.

क.

कंकावात m. a violent storm
with rain. 1, 77. आसारैर्क-
कामारुतभीषणैः Pk. 6, 52.
Jhanjhānila Kâçikh. 88, 98.

कटिति adv. quickly, at once,
on the spot. 4, 12.

कष m. a fish. 3, 35.

कषकेतन m. a name of Kâma.
1, 32. Comp. कषधज Bhk.
8, 48.

काबुक m. a tree (tamarix in-
dica?). 2, 40.

किंटी f. a plant (*bar'eria cri-
stata*). 2, 50.

किष्ठीका f. a cricket. 2, 101.

छ.

छेक m. 1) a stonemason's hammer. 2) pride, conceit. 5, 35.

उ.

उमर m. a scuffle, a turmoil.
1, 127. जिनेश्वरे संनिहिते क
वैरिउमरः Pk. 4, 186.

उयन n. 1) flying in the air.
2, 85. 2) a litter carried upon
men's shoulders. 2, 290.

डिंडिम m. a kind of small drum
or tambour. 1, 97. Gg. 11, 7.

डिंडीर m. cuttle-fish bone, con-
sidered as being the foam of
the sea. 3, 46.

डिंब m. = उमर. 1, 127.

डिंभ m. any young animal. 2,
347.

त.

तक्र n. buttermilk with a fourth part of water. 2, 120. द्विगुणांबुश्चेत्समर्धोदकमुदश्चितं । तक्रं भवेत्पादजलं केवलं मथितं स्मृतं ॥ Dhānv. Nigh. यत्पादांबु धोलं तत्तक्रं । भागत्रयं यत्र दध्नश्चतुर्थो भागो जलस्य तत्तक्रं । RM *

तक्षन् m. a carpenter. 2, 432.

तट n. 1) the declivity or side of a hill. 2, 11. 56. 2) a bank or shore. 3, 45.

तरिनी f. a river. 3, 43.

तडाग n. a pond, a pool, a reservoir. 3, 54.

तडित् f. lightning. 1, 60.

तंडक n. a period containing many compound words. 1, 143.

तंडु m. one of the chief atten-

dants of Īiva, and original teacher of the ballet. 1, 14. 5, 51.

तत्काल 1) m. time being, present time. 5, 98. 2) तत्कालं adv. at the time being. 1, 118.

तत्कालोत्पन्धी adj. possessed of presence of mind. 2, 221.

तत्क्षणं adv. at the time being, at the same time, forthwith. 4, 67. 3, 27.

तत्पर adj. intent on. 2, 197.

स्त्रीभोगादौ भेषजे तत्परः प्राणी Pk. 5, 75.

तत्रभवत् adj. (f. *ti*), venerable, respectable. Used in speaking of a person not present. 1, 155.

तथा adv. yes, it is so. 4, 95.

तथागत m. a Buddha. 1, 85.

तथ्य adj. true. 1, 144.

तदात्व n. time being, present time. 1, 118.

* Correct accordingly my translation of *takra* in the glossary to Ujiv.

तद्गत adj. bent or intent on.
2, 379.

तद्धत m. a sort of arrow. 2,
312.

तनय 1) m. a son. 2, 342. 2) f.
(ā) a daughter. 2, 350.

तनु 1) adj. (f. *u*, *ū*, or *vi*), thin,
slender. 4, 32. 2) small, little.
4, 3. 3) f. (*u* or *ū*), the body.
2, 355.

तनुज m. a son. 2, 342.

तनुत्राण n. armour, mail. 2, 304.

तनूनपात् m. a name of Agni.
1, 63.

तनूरुह n. 1) the hair of the
body. 2, 369. 2) the wing of
a bird. 2, 84.

तंतु m. a thread, a string. 5, 79.
84.

तंतुवाय m. a weaver. 2, 435.

तंत्र n. 1) a thread, a string. 2)
established doctrine, a scien-
tific treatise. 3) mystic pray-
ers. 5, 84. 4) a medicament.
2, 458. 5) retinue. 6) the qua-
lity of being chief or principal.

5, 84. 7) तंत्री f. (nom. *īs*), the
string or wire of a lute, etc.,
or a string in general. 1, 96.
2, 442.

तपन m. the sun. 1, 35.

तपनीय n. gold. 2, 19.

तपस् 1) n. penance, austerity.
2, 244. 2) m. the month Māgha.
1, 114.

तपस्य 1) m. the month Phāl-
guna. 1, 114. 2) f. (*ā*), reli-
gious penance, mental devo-
tion. 4, 91.

तपस्विन 1) adj. engaged in
religious austerities, subst.
an ascetic, a religious men-
dicant. 2, 189. 254. 2) exci-
ting pity, pitiable. 5, 7. •

तपात्यय m. the rainy season.
1, 116.

तमंग m. a platform. 2, 139.

तमस n. 1) darkness. 1, 110. 5,
60. 2) Rāhu. 1, 49. 3) sin. 3, 5.

तमस्विनी f. night. 1, 107.

तमालपत्र n. the sectarial mark
on the forehead. 2, 386.

- तमिस्र n. 1) darkness. 1, 110.
2) तमिस्रा f. darkness. 1, 110.
Rgh. 5, 13. Māgha 6, 70. 3)
night. 1, 107.
- तमी f. night. 1, 107. Māgha
9, 23.
- तमोघ्न m. fire. 1, 64.
- तरक्षु m. a tiger, or rather a
hyena. 2, 71.
- तरंग m. a wave. 3, 31.
- तरंगिणी f. a river. 3, 43.
- तरणि m. the sun. 1, 35.
- तरपण्य n. money paid for being
ferried over a river. 3, 49.
- तरल 1) adj. tremulous, unstea-
dy. 4, 10. 2) m. the central
gem of a necklace. 2, 409. 3)
तरला f. rice-gruel. 2, 165.
- तरलित adj. undulating, dang-
ling, tremulous, unsteady. 4,
61. कुचकलशोपरितरलित-
द्वारा Gg. 7, 14.
- तरवारि m. a sword. 2, 317.
- तरस् n. 1) speed, velocity. 2,
288. 2) power, strength. 4, 38.
- तरस n. flesh. 3, 9.
- तरी f. (nom. *is*), a boat, a ship.
3, 50.
- तरु m. a tree. 2, 22.
- तरुण adj. (f. *i*), young. 2, 348.
123.
- तरुण्ड m. a group of trees. 2, 57.
- तर्क m. doubt. 5, 93. 2) the sci-
ence of logic. 1, 10. (Lit. *turn-
ing and twisting*, Lat. *tricae*.)
- तर्णक m. a calf. 2, 109.
- तर्ह f. a wooden ladle. 2, 157.
- तर्पण n. fuel for lighting a sa-
crificial fire. 1, 69.
- तर्ष m. thirst. 2, 208.
- तर्षित adj. thirsty. 2, 207. Comp.
तृषित.
- तल्ल m. 1) the palm with extended
fingers. 2, 382. 2) the pal-
myra tree (*borassus flabelli-
formis*). 2, 37. Comp. ताल.
- तल्लिन 1) adj. thin. 4, 32. 2)
n. a bed or couch. 2, 152.
- तल्ल्य n. 1) a bed or couch. 2
152. 2) a wife. 5, 24. 3) a raft
or float. 3, 49.

तझ n. a small pond. 3, 53.

तस्कर m. a robber. 2, 183.

ताडक m. ताडपत्र n. an earring.
2, 401.

ताडव n. dance accompanied
with violent gesticulations.
1, 93.

तात m. a father. 2, 349.

तापस m. an ascetic. 2, 254.

तापिच्छ m. a tree (xanthocy-
mus pictorius). 2, 48.

तामरस n. a lotus. 3, 57.

तांबूली 1) f. the betel-plant
(piper betel). 2, 45. 2) तांबूल
n. the betel-nut. 2, 390.

ताम्र 1) adj. (f. i) of a dark red
or coppery colour. 2, 97. 4,
48. 2) n. copper. 2, 15.

ताम्रचूड m. a cock. 2, 92.

तार adj. high-sounding, so-
prano, shrill. 1, 140. ताम्रचू-
डधनिस्तारः Pk. 3, 41. डुडुभय-
स्तारं दधनुः Pk. 3, 133.

तार (corrupted from स्तार)

1) m. a principal pearl in a
necklace, or a large pearl. 5,
12. 2) n. silver. 2, 17. 3) तारा
f. a star. 1, 51. 2, 365 (the
pupil of the eye).

तारक n. तारका f. a star.
1, 51.

तारकारि m. a name of Skanda.
1, 19.

तारापथ m. the starry path,
the sky. 1, 137.

तार्क्ष्य m. 1) a name of Garuda.
1, 30. 2) a horse. 2, 281.

ताल m. 1) musical time or mea-
sure. 1, 94. 2) a span mea-
sured by the distance be-
tween the extended thumb and
middle finger. 2, 383. 3) the
palmyra tree. 2, 37.

तालधन m. a name of Bala-
deva. 1, 28.

तालवृंत n. a fan. 2, 155.

तालु n. the palate. 2, 366.

तिक्त adj. fragrant. 5, 27. Māgha
5, 33.

तिग्म adj. fiery, hot. 1, 40.

तिग्मांशु m. the sun. 1, 35.

तितिक्षा f. forbearance, patience, resignation. 4, 40.

तिमि m. 1) a fish in general. 3, 35. 2) a fabulous fish of an enormous size. 3, 38.

तिमिगिलगिल m. a fabulous fish of an enormous size. 3, 38.

तिमिर n. darkness. 1, 110.

तिमिररिपु m. the sun. 1, 36.

तिस्करिणी f. a curtain, a veil. 2, 154. Ks. 1, 14. U. p. 27.

तिस्कार n. disregard, disdain. 4, 19.

तिरोधान n. concealment. 4, 34.

तिर्यक् adv. obliquely, transversely, awry. 2, 65. 145. 398.

तिल m. sesame. 2, 428.

तिलक 1) n. the sectarial mark on the forehead. 2, 386. 2) the lungs. 3, 14. 3) m. a kind of tree. 5, 26.

तिलपिञ्ज and तिलपेज m. barren sesame. 2, 428.

तिलित्स m. a kind of snake — *gonḍa*. 3, 20.

तिलोत्तमा f. the name of an Apsaras. 1, 88.

तिल्य n. a sesame-field. 2, 8. Comp. तैलीन.

तिष्य m. the eighth lunar asterism. 1, 51.

तीक्ष्ण 1) adj. hot, fiery. 1, 40. 2) n. iron. 2, 16. 3) m. (?) poison. 3, 24.

तीक्ष्णोपाय m. a forcible means, a strong measure. 2, 216.

तीर् 1) n. a bank, a shore. 3, 45. 2) तीरी f. an arrow, the shaft of which consists of reed and a fourth part of iron. 2, 312.

तीर्थ n. 1) a landing place at a river's side. 5, 76. 2) a holy place in the vicinity of sacred streams or springs. 5, 72. 76. 3) a vessel (तीर्थ द्रव्यकव्ययोः Ksh.). 4) pu-

- dendum muliebre. 5) a minister and 17 other officers of state in whom a king ought not to place implicit confidence. Comp. Mhb. 2, 172. Pancat. p. 156. Rgh. 17, 68. Māgha 2, 111. 6) a school of philosophy. 5, 76.
- तीव्र adj. fierce, hot. 1, 40.
तीव्रता f. exceedingness. 2, 315.
- तु part. 1) but. 2) indeed. 5, 95.
- तुक m. (तुकौ, तुकः), offspring, children. 2, 342. 5, 50.
- तुंग adj. high. 4, 66.
- तुच्छ adj. empty. 4, 92.
- तुंड n. the beak of birds, the mouth. 2, 363.
- तुंडि f. a prominent navel. 2, 455.
- तुंडिका f. a plant = ओष्ठी, चिम्बी. 2, 48.
- तुद n. the belly. 2, 360.
- तुदिल adj. gorbellied, corpulent. 2, 453.
- तुन्न adj. hurt, injured. 4, 82.
- तुन्नवाय m. a tailor. 2, 435.
- तुमल m. tumult. 1, 139.
- तुंबी f. a long white gourd (cucurbita lagenaris). 2, 54.
- तुरग m. a horse. 2, 281. 3, 41.
- तुरंग m. a horse. 2, 281. 5, 25. 69. 70.
- तुरंगम m. a horse. 2, 281.
- तुरंगस्कंध m. a troop of horses. 5, 25.
- तुरासाह् (nom. तुराषाह्) m. a name of Indra. 1, 53.
- तुरीयवर्ण adj. belonging to the fourth caste. 2, 237.
- तुलाकोटि m. an ornament for the feet of women. 2, 406.
- तुल्य adj. similar. 4, 9.
- तुवर 1) adj. astringent. 4, 86.
2) f. *tuvari* a kind of pulse (cytiscus cajan). 2, 429.
- तुषाग्नि m. a fire of the husks of corn. 5, 44.
- तुषार n. frost, cold. 3, 28.

तुषोदक n. sour gruel. 2, 163.

तुहिन n. frost. 3, 28.

तूण n. तूणी f. a quiver. 2, 310.

तूणीर n. (?) a quiver. 2, 310.

तूर्ण adj. quick, fleet. 2, 198.
4, 12.

तूर्णोद्दित adj. spoken rapidly.
1, 142.

तूलक n. cotton. 2, 47.

तूवर m. 1) a bull without horns.
2) a man without beard. 2, 123.

तूणीं adv. silently. 5, 97.

तूण n. grass. 2, 35.

तूणधान्य n. corn growing wild.
2, 429.

तूणराज m. the palmyra tree
(borassus flabelliformis). 2, 37.

तृतीया प्रकृति f. a hermaphro-
dite. 2, 275.

तृप्ति f. satisfaction. 2, 171. 195.

तृष् f. thirst. 2, 208.

तृषित adj. thirsty. 2, 207. Comp.

तर्षित.

तृष्णक adj. craving, longing for.
2, 208.

तृष्णा f. 1) thirst. 2, 208. 2) de-
sire, wish. 2, 209.

तेजस् n. 1) radiance, splendor,
light. 1, 65. 5, 12. 2) might,
power. 4, 38.

तेजित adj. sharpened, whetted.
2, 319.

तैजस n. any metal. 2, 21.

तैलीन n. a sesame-field. 2, 8.

तोक n. offspring, children. 2,
342.

तोच्च n. a goad for driving cattle.
2, 422.

तोय n. water. 3, 26. 27.

तोयनिधि m. the sea. 3, 30.

तोयाशय m. a lake. 3, 48.

तोरण n. a festoon suspended
across gateways on festive
occasions. 2, 146.

त्यक्त adj. left, forsaken. 4, 29.

त्यक्ताग्नि m. a brahman who
has neglected his household
fire. 2, 249.

त्रपा f. shame, bashfulness. 2, 412.

त्रपु n. tin. 2, 17.

त्रयी f. the Ric, Yajus and Sâmaveda collectively. 1, 8.

त्रयीतनु m. the sun. 1, 37.

त्रस्त adj. frightened. 2, 199.

त्रास m. 1) fright. 4, 40. 2) a defect in a jewel. 5, 22.

त्रिकुटु n. the aggregate of three spices, viz. black and long pepper, and dry ginger. 2, 462. Comp. त्र्यूषणा.

त्रिकंठक m. = gokshura. 2, 46.

त्रिकस्थान n. the part below the spine. 2, 357.

त्रिकालदर्शिन् adj. acquainted with the past, present, and future. 2, 257.

त्रिकालविद् m. a Jaina saint. 1, 86.

त्रितय n. a triad. 1, 93. 2, 463.

त्रिदश m. a god. 1, 4. 5, 64.

त्रिदशदीर्घिका f. a name of the Ganges. 3, 51.

त्रिदशाचार्य m. a name of Vrihaspati. 1, 47.

त्रिदशालय m. the mountain Meru. 1, 136.

त्रिदशावास m. heaven. 1, 3.

त्रिदशाहार m. the food of the gods, ambrosia. 1, 133.

त्रिदिव n. heaven. 1, 3.

त्रिनयन m. a name of Çiva. 1, 11.

त्रिपल्लव m. a tree (butea frondosa). 2, 42.

त्रिपथगा f. the Ganges. 3, 51.

त्रिप्रांतक m. a name of Çiva. 1, 11.

त्रिफला f. the three species of myrobalan. 2, 463.

त्रियामा f. night. 1, 107.

त्रिविष्टप n. heaven. 1, 3.

त्रिविष्टपसद् m. a deity. 1, 4.

त्रुटि f. a small part. 4, 3.

त्रेता f. the aggregate of the three sacred fires, or the southern, household and sacrificial fires. 5, 3.

त्रोष्ठि f. the beak or bill of a bird. 2, 85.

त्र्यूषण n. = त्रिकुट. 2, 462.

त्वक्सार m. a bamboo. 2, 49.

त्वच् f. 1) bark. 2, 28. 394. 2) hide, skin. 3, 8. 22.

त्वचिसार m. a bamboo. 2, 49.

त्वरित 1) adj. quick, speedy, expeditious. 2, 198. 215. 2)

त्वरितं adv. quickly. 4, 12.

त्वष्ट्र m. 1) a carpenter. 2, 432. 2) n. pr. the architect of the gods. 1, 84.

वाङ्म Vritra, the son of Tvashtri. 5, 60.

विष् f. light. 1, 65.

त्सरु m. the hilt or handle of a sword and similar weapons. 2, 318.

द.

दंशन n. armour, mail. 2, 304.

दंशित adj. armed, mailed. 2, 305.

दंष्ट्रा f. a large tooth, a tusk, a fang. 3, 20.

दंष्ट्रिन् m. a hog. 2, 71.

दंक् n. water. 3, 26. नाभिमात्रदंके स्थित्वा. Phetk. 17.

दक्ष 1) adj. dexterous, skilful. 2, 180. 2) m. the name of a saint. 3) a cock. 5, 49.

दक्षार्धसकृत् m. a name of Çiva. 1, 11.

दक्षिण 1) adj. right, not left. 4, 71. 2, 252. 2) straightforward, candid. 2, 230. 3) दक्षिणा f. the south. 1, 101. 4) presents given to Brahmans upon festal occasions; दत्तसर्वस्व-दक्षिण, one who has given all his property to the priests. 2, 263.

दक्षिणस्थ m. a charioteer, who stands on the right of his master. 2, 293.

दक्षिणाशायि m. Yama, the regent of the south. 1, 72.

दंड m. 1) a stick, a staff, a rod.

- 2, 256. 4, 41. 2) a kind of weapon. 2, 321. 3) punishment. 4) an army. 5, 36.
- दंडधर m. a name of Yama. 1, 72.
- दंडासन, a kind of arrow. 2, 312.
- दंडादृत n. buttermilk. 2, 120.
- दंडिन् m. a staff-bearer, a door-keeper. 2, 269.
- दंडोत्पल m. a plant=*sahadevā*. 2, 44.
- दंडुघ्न m. ringworm-shrub (*casia alata* Lin.). 2, 464.
- दंडुण or दंडुरोगिन् adj. afflicted with ringworms. 2, 452.
- दधि n. coagulated or curdled milk. 2, 120. 167.
- दधिमंड m. the liquid part of curdled milk. 2, 166.
- दधिसक्तु m. pl. barley-meal mixed with curds. 2, 166.
- दधिसार n. fresh butter. 2, 119.
- दनु f. the mother of the Dānavas. 1, 119.
- दंत m. 1) a tooth. 2, 372. 2) an elephant's tooth, ivory. 2, 63. 338.
- दंतच्छद m. a lip. 2, 369.
- दंतमल्ल n. the root of a tooth. 2, 68.
- दंतवासस् n. a lip. 2, 369.
- दंशूक m. a snake. 3, 18.
- दध्र adj. small, little. 4, 3.
- दमन n. subduing, restraining. 5, 36.
- दमुनस् m. a name of Agni. 1, 63.
- दंपती m. du. man and wife. 1, 120.
- दंभ m. hypocrisy. 4, 55. 5, 5.
- दंभोलि m. a thunderbolt. 1, 56.
- दम्य m. a young bullock. 2, 109.
- दया f. tenderness, compassion. 4, 39.
- दयित 1) adj. cherished, beloved. 2, 212. 2) दयिता f. a beloved woman. 2, 327.
- दर 1) m. fear. 4, 40. 2) दर m. n. दरा, दरी f. a cave, a cavern. 2, 12. 3, 2. 3) दरं adv. a little. 2, 430.

दरित adj. frightened, timid.
2, 199.

दरिद्र adj. poor. 2, 193.

दरोदर n. a die, dice. 2, 233.
v. r. for डरोदर.

दर्डर m. a frog. 3, 40.

दर्प m. pride. 4, 37.

दर्पक m. a name of Kâma. 1, 33.

दर्पण m. a looking-glass. 2, 400.

दर्भ m. Kuça grass (poa cyno-
suroides). 2, 36. 5, 16. 36.

दर्वी f. a spoon or ladle. 2, 157.

दर्वीकर m. a snake. 3, 18.

दर्शन n. 1) seeing, sight. 2, 411.
2) a system or school of phi-
losophy. 5, 76.

दल्ल n. a leaf. 2, 30.

दव m. 1) a wood on fire. 1, 70.
2) a forest. 5, 13. Comp. दाव.

दवथु m. burning, fever. 2, 446.

दशन m. a tooth. 2, 62. 372.

दशबल्ल m. a Buddha. 1, 85.

दशा 1) f. pl. the unwoven
threads of a web of cloth.
2, 396. 2) f. the result of ac-
tions. 5, 13.

दस्यु m. a thief. 2, 183.

दस्र m. du. the Açvins. 1, 84.

दहन m. fire. 1, 62.

दहनोपल्ल m. crystal. 2, 21.

दाक्षायणी f. 1) a name of
Durgâ. 1, 16. 2) f. pl. the 27
lunar mansions. 1, 51.

दाक्षायणीरमण m. the moon.
1, 43.

दांडाजिनिक m. one who
wears a staff and deerskin—the
insignia of sanctity—for frau-
dulent purposes, a hypocrite,
a rogue. 2, 194.

दात adj. cut, reaped. 2, 422.

दात्यूह m. a species of water-
bird, belonging to the order
of Grallae (gallinula Madras-
patana). 2, 94.

दात्र n. a sickle. 2, 422.

दाधिक adj. (f. *i*), dressed with curdled milk. 2, 167.

दान n. a gift, a donation. 2, 264. 5, 58.

दान n. the juice that flows from the temples of an elephant when in rut. 2, 62.

दानव m. a kind of Titans, the offspring of Daṇu. 1, 5. 119.

दानशील adj. liberal, generous. 2, 211.

दांत adj. subdued, enduring with resignation the privations imposed by austerities. 2, 244.

दामन् n. **दामनी** f. a rope for tying cattle. 2, 122.

दामोदर m. Vishnu or Krishna. 1, 23.

दाय m. 1) a special present, e. g. that which bride and bridegroom receive on their marriage. 2) patrimony. 3) taking, receiving (?). 5, 58.

दायाद m. 1) male offspring, a son. 2) a kinsman entitled to

participate in the offering of funeral oblations to deceased relatives. 5, 50.

दार m. pl. a wife. 2, 339. 5, 24

दारक m. a child. 2, 348.

दारद m. a sort of poison produced in the Darād (Sindhu) country. 3, 24.

दारु n. wood, timber. 2, 145. 148.

दारुण adj. heart-rending, horrible, terrific. 4, 20.

दारुहस्तक m. a wooden spoon or ladle. 2, 157.

दार्वाघाट m. the woodpecker. 2, 89. 5, 9.

दाव m. = दव. 1, 70. 5, 13.

दाशार्ह m. Vishnu or Krishna. 1, 22.

दास 1) m. a servant. 2, 210

2) a fisherman. 2, 439. 3)

दासी f. a female servant. 2, 337.

दासीसुत m. the son of a female slave. 2, 346.

दासेरक m. 1) the son of a female slave, a servant. 2, 210.
2) a camel. 2, 125. Māgha 5, 66.

दिक्पाल m. the regent of a quarter of the universe. 1, 100.

दिग्गज m. an elephant supposed to be placed at one of the quarters of the compass. 1, 104.

दिग्वासस् m. a naked Bauddha mendicant. 2, 190.

दिति f. the mother of the Dai-tyas. 1, 119.

दिदीवि m. boiled rice. 2, 164.

दिधिषू f. a woman in her second marriage 2, 330.

दिन n. a day. 1, 106.

दिनकर m. the sun. 1, 35.

दिनकरात्मजा f. a name of the Yamunā. 3, 52.

दिनमणि m. the sun. 1, 35.

दिव् f. See द्यो.

दिवस m. a day. 1, 106.

दिवसमुख n. the begin of day, break of day. 1, 111.

दिवस्यति m. Indra. 1, 54.

दिवा adv. by day. 1, 106.

दिवाकीर्ति m. 1) a barber. 2, 434. 2) a man of an impure cast. 5, 28. दीक्षितो ऽपि दिवाकीर्तिः पंडितो वाप्य-पंडितः। तुल्यो मे मोक्षदी-क्षायां संप्राप्य मणिकर्षि-कां ॥ Kāçikh. 79, 87.

दिवावसान n. the end of day. 1, 109.

दिव्य n. an ordeal. 5, 54.

दिश् f. a region, a point of the compass. 1, 100—102. 5, 68.

दिष्ट m. time. 1, 105.

दिष्टांत m. death. 3, 6.

दिष्ट्या adv. auspiciously. 5, 86.

दीक्षित adj. having commenced the preparatory rites for sacrifice. 2, 265.

दीधिति f. a ray of light. 1, 38.
5, 68.

दीप्ति f. 1) brilliancy, light. 1,
38. 65. 2) the rapid flight
of an arrow. 2, 315.

दीर्घ adj. long. 4, 66.

दीर्घकाल m. a long time. 5, 87.

दीर्घदृष्टि adj. far-sighted. 2, 221.

दीर्घनिद्रा f. the long-lasting
sleep, death. 3, 6. Mār. 7,
13. महाश्मशाने ये प्राप्ता
दीर्घनिद्रा Kāçikh. 32, 14.

दीर्घपृष्ठ m. a snake. 3, 19.

दीर्घसूत्र adj. spinning a long
yarn, dilatory. 2, 228. अदीर्घ-
सूत्रश्च भवेत्सर्वकर्मसु पा-
थिवः दीर्घसूत्रस्य नृपतेः कर्म-
हानिर्भवेद्ध्रुवं ॥ Matsyap.
206.

दीर्घिका f. a long pond. 3, 54.

दुःख n. unhappiness, pain, af-
fliction. 3, 4. 5, 48. 89.

दुःस्थ adj. hard up, poor. 2, 193.

दुःस्फोट m. a sort of weapon.
2, 321.

डुकूल n. woven silk. 2, 394.

डुग्ध n. milk. 2, 116. 119. 124.

डुग्धिका f. the name of a plant.
2, 54.

डुंदुभ m. a sort of snake = रा-
जिल. 3, 21.

डुंडुभि m. a large kettle-drum.
1, 98.

डुराचार adj. ill-conducted,
wicked. 2, 249.

डुरित n. evil ways, sin. 3, 5.

डुरोदर n. playing at dice, gam-
bling. 2, 233.

डुर्गत adj. poor, indigent. 2, 193.

डुर्गति f. hell. 3, 3.

डुर्गमार्ग m. a difficult pass or
road. 5, 30.

डुर्गा f. the wife of Çiva. 1, 16.

डुर्जन m. a bad man, a scound-
rel. 2, 191.

डुर्दिन n. a dark, cloudy day.
1, 59.

- डुर्मुख** adj. foul-mouthed. 2, 222.
डुर्विध adj. embarrassed, poor. 2, 193.
डुर्विनीत adj. ill-trained. 2, 285.
डुल्ली f. the female tortoise. 3, 34.
डुश्चर्मन् adj. leprous. 5, 31. Yājñav. 3, 209.
डुश्चयवन m. a name of Indra. 1, 52.
डुष्कृत n. a misdeed, sin. 3, 5.
डुष्टगज m. a vicious elephant. 2, 70.
डुहितुःपति m. a son-in-law. 2, 350.
डुहितृ f. a daughter. 2, 350.
हृती f. a female messenger, a go-between. 2, 336.
दूर adj. far, remote. 2, 57. 4, 8.
दूरार्थ m. a remote or recon-dite object. 2, 221.
हर्वा f. a sort of grass (*agrostis linearis* Lin.). 2, 36.
- हृष्य** n. a tent. 2, 296. Māgha 5, 21.
हृक्श्रुति m. a snake. 3, 18. Comp. चक्षुःश्रवस् Kāçikh. 58, 161. Kir. 16, 42.
दृढ adj. firm, solid, compact. 2, 187. 4, 33.
दृति m. a pair of bellows. 4, 79.
दृश् f. the eye. 2, 364.
दृषद् f. a stone. 2, 13.
दृष्टि f. 1) seeing, sight. 2, 411. 2) the eye. 2, 364. 5, 68.
दृष्टिविक्षेप m. casting one's looks obliquely, a sideglance. 2, 412.
देव m. 1) a god. 1, 4. 2) a title added to names by way of respect. 1, 155, e. g. कुमारपा-
लदेव. 3) देवी f. (in theatri-cal language) the queen. 1, 98.
देवखात m. a natural pond. 3, 53.
देवचिकित्सक m. du. a name of the Açvins. 1, 84.

देवच्छंद् m. a necklace of pearls consisting of a hundred strings. 2, 407.

देवता f. a deity, a god. 1, 4. 2, 138. 291. 5, 28.

देवतायतन n. a temple. 5, 45.

देवमातृक adj. (a country) fertilized by rain. 2, 6.

देवयुग n. an age or period of the gods, comprising the four ages (yuga) of mankind. Two of these form a day and night of Brahman. 1, 115. Comp. Manu I, 71. 72.

देवयोनि m. a being of divine origin. 1, 87. 5, 73.

देवरथ m. a car for carrying the images of the gods in a procession. 2, 291.

देववर्धकि m. Tvashtṛi, the carpenter of the gods. 1, 84.

देवाश्व m. a horse of the gods. 1, 61.

देवृ m. a husband's brother. 5, 54.

देश m. a country. 2, 129. 6, 5, 52.

देह m. n. the body. 2, 355. 5, 63.

देहली f. the threshold of a door. 2, 147.

दैतेय m. the offspring of Diti, a giant or Titan. 1, 5.

दैत्य = दैतेय. 1, 5. 119.

दैत्यगुरु m. Çukra, the preceptor of the Daityas. 1, 48.

दैत्यारि m. Vishṇu or Kṛishṇa. 1, 22.

दैन्य n. depression, low-spiritedness, grief. 5, 60.

दैव n. fate, accident. 1, 126.

दैवज्ञ m. an astrologer. 2, 248.

दैवत n. a deity, a god. 1, 4.

दैवपर adj. trusting to fate, believing in predestination 2, 222.

दोला f. a swing. 4, 78.

दोष m. a blemish, a fault. 4, 86. 5, 34.

दोषग्राहिन् adj. fault-finding, censorious, vituperative. 2, 191.

दोषज्ञ 1) adj. knowing (and avoiding) faults, wise. 2, 177.
2) m. a physician. 2, 457.

दोषा adv. at night. 1, 107.

दोस् m. the arm. 2, 367.

दोहृद् n. the longing of pregnant women. 2, 343.

दौर्मद्य n. a fight, a battle. 4, 76.

दौर्हृद् n. = दोहृद्. 2, 343. This word was invented by some crazy etymologer.

दौवारिक m. a doorkeeper, a porter. 2, 269.

दौहित्र m. a daughter's son. 2, 350.

द्यावाभूमी f. du. heaven and earth. 1, 121.

द्यु m. 1) a day. 1, 106. 2) the heaven, the sky. 1, 137.

द्युति f. 1) brilliancy, light. 1, 38. 2) a ray of light. 1, 65.

द्युमणि m. the sun. 1, 36.

द्युम्न n. 1) wealth. 1, 80. 2) strength, power. 4, 38.

द्युत n. play, gambling. 2, 233. 5, 59. 66.

द्युतकार m. a gambler. 2, 233.

द्युतकारक m. the keeper of a gambling-house. 2, 233.

द्यौ f. 1) heaven. 1, 3. 2) sky, atmosphere. 1, 137.

द्योतन n. sight, seeing. 2, 411.

द्योतिरिंगण m. a fire-fly. 2, 102.

द्रंग m. a town. 2, 130.

द्रप्स n. diluted curds. 2, 120.

द्रव m. play, sport. 2, 277.

द्रविण n. property, wealth. 1, 80. 5, 80.

द्रव्य n. substance, property. 1, 80. 2, 184. 5, 58. 81.

द्राक् adv. quickly, instantly, soon. 4, 12. Pk. 2, 47. 5, 78. (Perhaps from दृश्.)

द्राक्षा f. the vine. 2, 38.

द्राग्भूतक n. water just drawn out of the well. 3, 27.

द्रु m. a tree. 2, 22.

द्रुघण m. a mallet, a hammer. 2, 320.

द्रुणा f. a bow-string. 2, 309.

द्रुत 1) adj. liquid, melted. 2, 121.

2) m. a scorpion. 3, 23. 3)

द्रुतं adv. quickly. 4, 12.

द्रुम m. a tree. 2, 22.

द्रुहिण m. a name of Brahman. 1, 7.

द्रोण m. a raven. 2, 91.

द्रोणदुघा f. a cow that yields much milk. 2, 116.

द्रोह m. offence, injury. 4, 86.

द्वंद्व n. 1) a pair. 4, 15. 2) quarrel, strife. 2, 298.

द्वारस्थ m. a doorkeeper, a porter. 2, 269.

द्वादशात्मन् m. the sun. 1, 37.

द्वारपर m. doubt. 5, 3.

द्वार f. द्वार n. a door, a gate. 2, 145. 5, 2.

द्वारपाल m. a doorkeeper, a porter. 2, 269.

द्विज m. 1) a brahman. 2, 236. 2) a bird. 2, 83. 3) a tooth. 2, 372.

द्विजन्मन् m. a brahman. 2, 236.

द्विजराज m. the moon. 1, 43.

द्विजाति m. a man belonging to one of the three first classes. 2, 237.

द्विजिह्व adj. double-tongued, insincere. 2, 191. Māgha 1, 63.

द्विजोत्तम m. a brahman. 2, 236.

द्वितय n. a pair, two. 4, 15.

द्वितीयवयस् adj. having arrived at the second period of age. 2, 329.

द्वितीया f. a wife. 5, 16.

द्विव n. a pair, a couple. 2, 128.

द्विप m. an elephant. 2, 59.

द्विमुख m. a sort of snake. 3, 21.

द्विरद m. an elephant. 2, 59.

द्विरदकराय n. the tip of an elephant's trunk. 5, 72.

द्विरसन m. a snake. 3, 18.

द्विरेफ m. a bee. 2, 100.

द्विषत् m. an enemy. 2, 301.

द्विसीत्य adj. double-furrowed, plowed first lengthways and then across. 2, 421.

द्वीप n. an island. 3, 48.

द्वीपवती f. a river. 3, 44.

द्वीपिन् m. a tiger. 2, 71.

द्वेष m. hate, enmity. 5, 29.

द्वेषिन् m. an enemy. 2, 301.

द्वेष्य adj. odious, hateful. 2, 211.

द्वैगुणिक m. a usurer. 2, 416.

द्वैपायन m. a name of Vyāsa. 2, 258.

ध.

धन n. property, wealth. 1, 80. 81. 2, 107. 5, 64. 67.

धनंजय m. a name of Agni. 1, 64.

धनद m. a name of Kuvera. 1, 78. 100.

धनवत् adj. wealthy, rich. 2, 201. 214. 138.

धनाध्यक्ष m. the god of riches, Kuvera. 1, 78.

धनाया f. the desire of obtaining riches, covetousness. 2, 209.

धनिन् 1) adj. wealthy, opulent. 2, 201. 2) m. a name of Kuvera. 1, 79.

धनिष्ठा f. the twenty third lunar mansion. 1, 51.

धनुस् m. n. a bow. 1, 151. 2, 309.

धन्वन् 1) m. a desert. 2, 3. 2) n. a bow. 2, 309.

धमनि f. the throat. 2, 361.

धम्मिल्ल m. the braided hair of women. 2, 375.

धर 1) m. a mountain. 2, 10. 2)
धरा f. the earth. 2, 1.

धरणिधर m. a name of Vishnu.
1, 22.

धरणी f. the earth. 2, 1.

धरात्मज m. the planet Mars.
1, 46.

धराधारा f. the earth. 2, 2.

धरित्री f. the earth. 2, 1.

धर्म m. 1) virtue. 1, 125. 2) na-
tural condition. 4, 97.

धर्मचिन्ता f. consideration of
moral duties. 4, 85.

धर्मधज्ज m. one who hangs out
the flag of righteousness for
selfish purposes, a religious
hypocrite. 2, 250.

धर्मराज m. a name of Yama.
1, 72.

धर्षिणी or धर्षणी f. a harlot.
2, 341. The Brahmaparivarta
II, 28, 4. gives the following
gradation of women: 1) पति-
व्रता = एकपत्नी. 2) कुलटा.

3) धर्षिणी. 4) पुञ्चली. 5. 6)
वेष्ट्या. 7. 8) पुंगी. 9) महा-
वेष्ट्या.

धव m. 1) a husband. 2, 342.
2) a sort of tree (मधुरवच).
5, 26.

धवल adj. white. 4, 47.

धवलित adj. whitened. 2, 139.

धातु m. 1) natural condition.
5, 71. 2) a mineral. 2, 15. 5,
71. 3) metal, ore. 5, 71. 4) an
element, of which five are enu-
merated. 5, 71. 5) a consti-
tuent part of the body: blood,
marrow, fat, flesh, bones, the
medullary substance, and the
seminal fluid. 5, 71. 75. 6) a
bone. 3, 10.

धातृ 1) m. Brahman. 1, 6. 2)
f. धात्री, the earth. 2, 1. 3)
Emblic myrobalan (phyllan-
thus emblica Lin.). 2, 463.

धात्री f. a foster-mother, a nurse.
2, 352.

धाना f. pl. fried barley. 2, 430.

धान्य n. corn, grain. 2, 430.

धान्यक n. coriander seed. 2, 462.

धान्यकोष्ठक m. a granary. 2, 157.

धान्यशीर्षक n. the ear of corn. 2, 424.

धान्यशूक n. the beard of corn. 2, 424.

धान्यान्न n. sour gruel. 2, 163.

धामन् n. 1) a house. 2, 136.
2) radiance, brilliancy. 5, 12.
3) a ray of light. 1, 39.

धारा f. a stream, a current of water. 3, 47.

धाराय n. the broad-edged head of some arrows. 2, 314.

धाराधर m. a cloud. 1, 58.

धारासंपात m. a heavy fall of rain. 1, 59.

धार्तराष्ट्र m. a sort of goose with black legs and bill. 2, 97.

धिषण 1) m. a name of Vrihaspati. 1, 47. 2) धिषणा f. the intellect. 2, 179.

धिषण्य 1) m. a name of Çukra. 1, 48. 2) n. a house. 2, 136. 3) a star. 1, 51.

धी f. the intellect. 2, 179.

धीमत् and धीर् adj. intelligent, wise. 2, 177.

धीवर m. a fisherman. 2, 439.

धुनी f. a river. 3, 43.

धुर f. the shaft of a carriage. 2, 110.

धुर्य m. the bullock carrying, or attached to, the shaft. 2, 110. Comp. *dhaureya*.

धूमकेतु m. 1) a meteor. 2) a name of Agni. 5, 54.

धूमधज m. a name of Agni. 1, 62.

धूमयोनि m. a cloud. 1, 58.

धूमल adj. of a dark red colour. 4, 52. Comp. *dhūmra*.

धूमसंहति and धूम्या f. a mass of smoke. 1, 66.

धूम्याठ m. the fork-tailed shrike. 2, 93.

धूम्र adj. of a dark red colour.

4, 52. भूरेणवश्चक्रीवदंगरु-	धौरिय m. = <i>dhurya</i> . 2, 110.
रुधूम्ररुचः Māgha 5, 8.	धुरं वहति धौरियो न ज्ञातु
धूर्जटि m. a name of Īiva. 1, 12.	चन गौर्गलिः Pk. 2, 12.
धूर्त adj. subtle, crafty. 2, 194.	ध्माकार m. a smith. 2, 433.
धूली f. dust. 2, 288.	ध्रुव adj. constant, continual. 1, 125.
धूसर adj. of a greyish or dusky white colour. 4, 52. 2, 98.	ध्रुवक m. a post, a pale, a stake. 2, 296.
धृष्ट adj. bold, saucy. 2, 216.	ध्वज m. a flag, a banner. 2, 303. 5, 69.
धेनु f. a cow that has lately calved. 2, 114.	ध्वजिनी f. an army. 2, 302.
धेनुका f. the female elephant. 5, 13.	ध्वनि m. sound, or noise in general. 1, 140. 143. 151. Comp. धान.
धोरण n. a vehicle, any means of conveyance. 2, 294.	ध्वान्त m. 1) a crow. 2, 90. 2) a crane. 5, 21.
धौत adj. 1) washed. 2, 253. 396. 2) polished, whetted. 2, 319.	ध्वान्ताराति m. an owl. 2, 91.
धौतकौशेय n. bleached silk-cloth. 2, 394.	ध्वान m. sound, or noise in general. 1, 138.
	ध्वान्त n. darkness. 1, 110.

न.

नःक्षुद्र adj. small-nosed. 2, 452.	नक्तंचर m. a nocturnal fiend, a Rākshasa. 1, 73.
नकुल m. an ichneumon. 5, 30.	

नक्तमाल m. a tree (dalbergia arborea Willd.). 2, 43.

नक्तमुखा f. the night. 1, 107.

नक्र m. a crocodile. 3, 34.

नक्षत्र n. a star. 1, 51.

नक्षत्रमाला f. a necklace of 27 pearls. 2, 408.

नाख or नाखर m. a nail of a finger or toe. 2, 356.

नाखरायुध m. a lion. 2, 59.

नग m. 1) a mountain. 2, 10. 2) a tree. 2, 22. Comp. अग.

नगर n. नगरी f. a town. 2, 130. 1, 55. 83. 2, 57.

नगौकस् m. a bird. 2, 83.

नग्रा f. a naked woman. 2, 328.

नग्राट m. a Bauddha mendicant. 2, 190.

नयिका f. a girl before the time of menstruation. 2, 329.

नट 1) m. an actor. 2) नटी f. an actress. 2, 437.

नट्टीसुत f. the son of a dancing girl. 2, 346.

नड्डल adj. abounding in reeds. 2, 4.

नत adj. bent, crooked. 4, 11. 75.

नद m. नदी f. a river. 3, 44. 43. 5, 52.

नदीमातृक adj. (a country) watered by rivers. 2, 6.

नड्ड adj. bound, tied. 2, 185.

नड्डी f. a leather thong. 2, 441.

नद्यंबुजिवन adj. deriving its sustenance from river-water. 2, 6.

ननु a particle introducing 1) a question (nonne); 2) an affirmation (surely). 5, 98.

नंदक m. the sword of Vishnu. 1, 26.

नंदन 1) m. a son. 2, 342. 2) n. Indra's pleasure-ground. 1, 55.

नंदिकेश्वर m. Çiva's chief attendant. 1, 14.

नंद्यावर्त m. 1) a palace built in the shape of the anagram

- of the same name; according to the Matsyap. a *catuḥçāla* without a western gate. 2, 150. 2) a tree (*tabernaemontana coronaria*). 5, 26. 3) a sort of large fish. 3, 37.
- नयुंसक** m. a eunuch. 2, 275.
- नघ** m. a grandson. 2, 350.
- नभस्** 1) n. the sky, the atmosphere. 1, 137. 2) m. the month Çrâvana (July-August). 1, 114.
- नभस्य** m. the month Bhâdra (August-September). 1, 114.
- नभस्वत्** m. wind. 1, 76.
- नमस्या** f. reverence, adoration. 4, 91.
- नम्र** adj. bent. 4, 75.
- नयन** n. the eye. 2, 364. 365. 369. 5, 66.
- नयनच्छद्** m. an eyelid. 5, 6.
- नयनजल** n. a tear. 2, 364.
- नयनोपांत** n. the corner of the eye. 2, 365.
- नर** m. a man 2, 176. 3, 41.
- नरक** m. hell. 3, 3.
- नरदेव** m. a king. 2, 266.
- नरवाहन** m. a name of Kuvera. 1, 79.
- नरस्कंध** m. a multitude of men. 5, 25.
- नरेंद्र** m. 1) a king. 5, 54. 2, 138. 2) a conveyor of news or intelligence. (?) 5, 54.
- नर्तनस्थान** n. a dancing-place. 1, 97.
- नर्मदा** f. a river rising on the Amarakanthaka in the Vindhya mountains, and falling into the gulf of Cambay. 3, 52.
- नर्मन्** n. play, jest, joke. 2, 277.
- नल** m. n. a reed. 2, 4.
- नलक** n. the radius of the arm. 3, 12.
- नलकूवर** m. the son of Kuvera. 1, 83.
- नलमीन** m. a sort of fish. 3, 36. Some read तलमीन.

नलिन n. a lotus. 3, 57.

नलिनी f. a place abounding in lotuses. 3, 60.

नव adj. new. 4, 26. 2, 395.

नवत n. a cover, a blanket, a wrapper. 2, 153.

नवनीत n. fresh butter. 2, 119.

नवप्रसूता adj. f. who has lately brought forth. 2, 114.

नवमालिका f. many-flowered nyktanthes. 2, 52.

नवीन and नव्य adj. new, recent, modern. 4, 26.

नश्यत्प्रसूति adj. whose offspring perishes. 2, 333.

नष्ट adj. run away, fled. 2, 324.

नस्तित and नस्योत adj. (a beast of burden) that has a rein strung through its nose. 2, 112.

नाक m. heaven, sky, atmosphere. 1, 3. 5, 15.

नाकु m. an ant-hill. 3, 22.

नाग m. 1) a snake. 3, 18. 2) an elephant. 5, 11.

नागकेसर m. a tree (mesua ferrea Lin.). 2, 51.

नागर n. dry ginger. 2, 460.

नागलोक m. the abode of serpents, hell. 3, 1.

नागवल्ली f. the betel-plant. 2, 45.

नाटि m. the son of a dancing girl. 2, 346.

नाट्य n. the combination of singing, instrumental music and pantomimic dancing; a dramatic representation, a play. 1, 93. 92. 95. 98.

नाडी and नाडि f. 1) an artery. 5, 60. 2) a period of twenty-four minutes. 1, 105.

नाडिधम m. a goldsmith. 2, 433.

नाद m. sound or noise in general. 1, 138.

नाना adv. variously. 5, 98.

नायित m. a barber. 2, 434.

नाभि f. 1) the navel. 2, 455.
2) the nave of a wheel. 2, 292.

नाम adv. agreed. अस्तु नाम
स धनी मे किञ्चिद्दाति
'granting that this rich man
will make me a present' (but
I know that he is too cove-
tous to do any such thing).
5, 100.

नामधेय n. a name, an appel-
lation. 1, 152.

नामन् n. a name. 1, 152. 5, 43.

नायक m. 1) a leader, a chief.
2, 188. 2) the central gem of
a necklace. 2, 409. Māgha 2, 92.

नारक (f. ?) adj. abiding in hell.
3, 3.

नाराच m. an iron arrow. 2,
312.

नारायण m. a name of Vishnu.
1, 24.

नारी f. a woman. 2, 326. 329.
333. 334.

नाल n. a stalk. 2, 424.

नावारोह and नाविक m. a
passenger on board ship, a
sailor, etc. 2, 235.

नाव्य adj. navigable. 3, 27.

नाश m. destruction, death. 3, 6.

नासत्य m. du. the two Aṅgins.
1, 84.

नासा and नासिका f. the nose.
2, 366.

नाह्ल m. pl. the name of a
barbarous tribe. 2, 444.

निःशलाक adj. private, soli-
tary. 4, 23.

निःशेष adj. without remainder,
entire, whole. 4, 85.

निःशोध्य adj. what does not
require cleansing, clean, pure.
4, 85.

निःश्रेणि f. a ladder, a flight of
stairs. 2, 146.

निःश्रेयस n. supreme felicity in
the life to come. 1, 124.

निःसरण n. the egress or out-
let from a building, market-
place, etc. 2, 134.

निकर m. a multitude. 4, 1.

निकषा f. the mother of the
Piçitâçana fiends. 1, 119.

निकषा adv. (joined with the
acc.) near. 5, 93. प्रयागतीर्थं
निकषा प्राज्ञादो विहुमप्रभः
Kâçikh. 69, 127. तंकां निकषा
Mâgha 1, 68.

निकाय m. a gathering, an as-
sembly of coordinate persons,
a set. 4, 1. e. c. अमणनिकाय
Ksh. शत्रुनिकाय Bhk. 7, 44.

निकाय्य n. (?) a dwelling, a
house. 2, 136. Bhk. 6, 66.

निकार m. putting down, hu-
miliation, injury, insult. 4, 19.

निकुञ्ज n. a place overgrown
with shrubs and creepers, a
thicket, an arbour, etc. 2, 12.

निकुरंब n. a mass, a multitude.
4, 1. सयोगिनीनां निकुरंबः
Kâçikh. 44, 68. आकीर्ण-
पुष्पनिकुरंब Matsyap. 167,
32. विकुरनिकुरंब, किरण-

निकुरंब Ananda. 43. 20. तता-
निकुरंब Gg. 11, 5. नीलो-
त्पलनिकुरंबकैः Kâçikh. 20,
94.

निकृत adj. humbled, injured,
insulted. 2, 228. Comp. नि-
कार.

निकृति f. deception, fraud. 4,
55.

निकृष्ट adj. base, vulgar. 2, 182.

निकेतन n. a habitation, a
house. 2, 136. Comp. वैरो-
चननिकेतन.

निक्षेप m. a deposit, a trust.
1, 82. स्वं द्रव्यं यत्र विश्रंभा-
न्निक्षिपत्यविशंकितः। नि-
क्षेपो नाम तत्प्रोक्तं Nârada.

निखिल adj. all, whole. 4, 28.

निगड m. the chain used to se-
cure the hindfeet of an ele-
phant, a shackle in general.
2, 68. Mâgha 5, 48.

निगम m. 1) a road. 2, 105.
2) a town. 2, 130. 3) the Veda.
5, 10.

निगूहन् n. concealing. 4, 87.

नियंथन n. killing, destroying.
2, 323. Probably, a corruption
of **निक्रंथन**.

निघ्न adj. subject, dependent.
2, 186. **शर्म यच्च परनिघ्नम-**
त्यजस्तत्स्वनिघ्नमभिकांक्षसे
भृशं । Pk. 5, 104.

निचित adj. overspread, covered, full of. 4, 17.

निचुल्ल m. a plant (barringtonia acutangula). 2, 40.

निचोल्क m. a bodice, a jacket, a mantle. 2, 397. Gg. 5, 11.
8, 11. 11, 11,

नितम्ब m. 1) the ridge of a mountain. 2, 11. Bhk. 2, 8. 7, 58. 2) the buttocks. 2, 357.

नितम्बिनी f. *γυνή καλλιπυγος*.
2, 327.

निताति adv. exceedingly. 4, 33.

नित्य adj. perpetual, continual, eternal. 1, 125. 4, 13. (adv.).

नित्यत्व n. perpetuity. 5, 101.

निदाघ m. 1) heat. 1, 40. 2) the hot season. 1, 116.

निदान n. 1) the primary cause (of disease). 2, 457. 2) end, termination. 5, 39.

निदिग्धिका f. = **कंटकारिका**.
2, 464.

निधन n. death. 3, 6.

निधि m. a hoard, a treasure.
1, 82.

निधुवन n. sexual intercourse.
2, 414.

निध्यान n. looking at, beholding. 2, 411.

निंदा f. reproach, censure. 1
148. 5, 92.

निप m. & water-jar. 2, 161.

निपात m. a particle, the grammatical term for adverbs, conjunctions and interjections.
5, 86.

निपान a place near a well
for watering cattle. 3, 62.

निभ n. a sham, a trick. 4, 24.

निभात्न n. seeing. 2, 411.

निमित्त n. an archer's butt.
2, 313.

निमीलन n. closing the eyes
in death, dying. 3, 6.

निमेष m. the twinkling of an
eye, taken as a measure of
time. 5, 83.

निम्न n. a gap or chasm in the
ground. 3, 2. Yv. 2, 151.

निम्नगा f. a river. 3, 43.

नियतं adv. decidedly, positive-
ly. 4, 25.

नियति f. destiny, fate. 1, 86.
Māgha 4, 34.

नियंतृ m. a charioteer. 2, 293.

नियमस्थिति f. steady obser-
vance of religious obligations.
4, 91.

निरंतर adj. without interven-
ing space, compact, dense. 4,
32. Comp. Māgha 9, 66.

निरय m. hell. 3, 3.

निरर्थक adj. purposeless. 4, 89.

निर्वयह् adj. unchecked, un-
controlled. 2, 224.

निरसन n. extermination, de-
struction. 2, 322.

निरस्त adj. 1) hurriedly ut-
tered. 1, 142. 2) rejected. 4,
18.

निराकृत adj. removed, set
aside, rejected. 4, 18.

निराकृति m. a Brahman who
neglects the duties of his
caste (आकृति) by not going
through a regular course of
studies. 2, 250.

निरामय adj. free from illness,
hale. 2, 225.

निर्ऋति f. misfortune personi-
fied as a goddess. 1, 86,

निर्गुंडी f. a shrub (vitex ne-
gundo or trifolia). 2, 45.

निर्यथ m. a Jain beggar. 2,
190.

निर्जर m. a god, a deity. 1, 4.

निकर m. a waterfall, a cataract. 2, 11.

निकरिणी f. a river. 3, 43.

निर्णित्त adj. washed, cleansed. 2, 253.

निर्णोजक m. a washerman. 2, 438.

निर्निमित्त adj. without reason or motive. 4, 89.

निर्मथकाष्ठ n. the wood used for kindling by friction the sacrificial fire. 2, 260.

निमोक् m. the cast off skin or slough of a snake. 3, 22. M. XIII, 5539. Urv. p. 25.

निर्याण n. the outer corner of an elephant's eye. 2, 62. Māgha 5, 41.

निर्याम m. a sailor, a pilot. 3, 33.

निर्यास m. any exudation, like gum, resin, juice, etc. 5, 75.

निर्त्यनी f. the slough of a snake. 3, 22. Bṛihadār. p. 871.

निर्वपण n. spending freely,

bestowing presents. 2, 264. Comp. निर्विपसु, Bhk. 3, 42.

निर्वाण n. extinction of individual existence, and consequent union with the deity. 1, 124.

निर्वाद m. obloquy, censure. 1, 148.

निर्वापण n. extinction, annihilation. 2, 323.

निर्वासन n. expulsion, annihilation. 2, 323.

निर्वीरा f. a woman who has lost her husband and children. 2, 331.

निर्वेद m. self-disparagement, despondency. 4, 69.

निर्वेश m. enjoyment. 4, 70. e. c. *stry annam pānam nirveṣah*. Ksh.

निर्व्यथन n. a chasm, a hole. 3, 2.

नित्य m. a place of abode, a dwelling. 2, 136.

निवर्हण n. eradication, annihilation. 2, 322.

निवसन n. 1) a dwelling, a habitation. 2, 137. 2) clothes in general. 2, 393. 3) a lower garment. 2, 391.

निवह m. a multitude. 4, 1.

निवाप m. oblations and presents given in memory of deceased relations. 3, 17.

निविड and **निविरीश** adj. tight, close, compact. 4, 33. Māgha 7, 20.

निवीत n. the sacrificial cord or cloth hanging down from the neck. 2, 252. Comp. **उपवीत**, **प्राचीनावीत**.

निवृत adj. surrounded. 4, 27.

निवृत्त adj. ceased. 2, 244.

निवेश m. a halting-place, a camp. 2, 297.

निवेशन n. a habitation, a dwelling. 2, 136.

निशरण n. destruction, annihilation. 2, 322.

निशा f. night. 1, 107. 108.

निशाग्न m. an owl. 2, 91.

निशात adj. sharpened, whetted. 2, 319. Comp. **निशित**.

निशांत n. a habitation, a dwelling. 2, 136.

निशामन n. becoming aware of, looking at, seeing. 2, 411.

निशित adj. sharpened, whetted, pointed. 2, 319.

निशीथ m. midnight. 1, 109.

निशीथिनी f. night. 1, 107.

निशीथिनीनाथ m. the moon. 1, 43.

निशुंभन n. killing, slaying. 2, 322.

निश्चय m. certainty, positiveness. 5, 62.

निश्चित 1) adj. decided, established. 5, 93. 2) **निश्चितं** adv. decidedly, positively. 4, 25.

निषंग m. a quiver. 2, 310.

निषद्वर m. mud, mire. 3, 56.

निषाद् m. the name of a barbarous tribe, said to be the offspring of a Brāhmaṇa and Ādri. 2, 443. Manu 10, 8.

निषादिन् m. an elephant-driver. 2, 70. 235. Māgha 5, 41.

निषेध m. prohibition, hindrance. 5, 48.

निक n. gold. 2, 18.

निकृता f. a woman who has past the time of menstruation. 2, 332.

निकारा m. waning, disappearance. 1, 106.

निकुट m. 1) the hollow of a tree. 2, 27. (निकुट्यते निष्कुहते वा निकुटः। निकुट इत्येके Sv.). 2) a garden attached to a house. 5, 30.

निच्य m. an outcast, a barbarian. 2, 444.

निष्ठा f. 1) conclusion, end. 2) trouble, affliction. 3) a religious obligation. 4) = *vya-vasthā*. 5) eminence. 5, 67.

निष्ठीव m. spitting. 1, 142.

निष्ठुर adj. (of sound or lan-

guage) gruff, rough. 1, 140.

वचस्तस्य वयनिर्घातनिष्ठुरं
Çivapur. Sk. 16, 90. संरब्ध-
हस्तिपकनिष्ठुरचोदनाभिः
Māgha 5, 49.

निष्णात adj. *imbutus*, conversant with, skilful. 2, 180.

निष्पावक m. a sort of pulse (*phaseolus radiatus*). 2, 429.

निस्तल adj. globular, round. 4, 68. Ks. 1, 43.

निस्त्रिंश m. a sword. 2, 317.

निहित adj. placed with, deposited. 4, 62.

नीच adj. low, base, mean. 2, 191.

नीचकी f. the head of cattle. 2, 112.

नीड m. a nest. 2, 85.

नीडज m. a bird. 2, 83.

नीर n. water. 3, 26.

नील adj. dark blue, black. 4, 49. 2, 50.

नीलकंठ m. a sparrow. 2, 88.

नीलधौव m. a name of Īiva.
1, 12.

नीलतंग m. a worm growing in
the inside of animals. 3, 14.

नीललोहित m. a name of
Īiva. 1, 13.

नीलांबर m. a name of Bala-
deva. 1, 28.

नीलिका f. = *jalaçûka* 3, 61.

नीलीराम adj. one whose
affection is as lasting as the
colour of indigo. 2, 219. Comp.
Sâhityad. 80, 8.

नीलोत्पल n. a blue lotus.
3, 59.

नीवार m. rice growing wild.
2, 429.

नीवी f. 1) the knot which
fastens the lower garments
round the loins. 2, 392. 2)
capital, stock. 5, 38.

निवृत्त f. (m.) an inhabited
country. 2, 129.

नीत्र n. the edge or side of a
sloping roof, eaves. 2, 148.

नीहार m. frost. 3, 28.

नु adv. 1) now (interrogatively),
e.g. को नु धावति, who is it
pray that runs? 2) or, भीमो
नु फाल्गुनो नु स्यात्, is it
Bhîma or Arjuna? 5, 94.

नुति f. laudation, praise. 1, 145.

नुन्न adj. propelled, thrown. 4,
82.

नूतन and नूत (f. i) adj. recent,
modern, new. 4, 26.

नूनं adv. 1) perhaps. 2) surely.
5, 93.

नूपुर n. an anklet. 2, 406.

नृ m. a man. 2, 176.

नृत्य n. pantomimic dancing.
1, 93.

नृप m. a king. 2, 266. 5, 54.

नृपति m. a prince, a king. 4,
93.

नृशंस adj. hurtful, mischievous.
2, 217.

नेतृ m. a leader, a chief. 2, 188.

नेत्र n. 1) the eye. 2, 283. 364.
2) the root of a tree. 5, 23.

नेपथ्य n. decoration, ornament.
2, 384.

नेम pr. half. 4, 28.

नेमि f. 1) the periphery of a
wheel. 2, 292. 2) the wind-
lass of a well. 3, 62.

नैकश्रेय m. a race of Rākshasas,
the offspring of Nikashā. 1, 73.

नैगम m. 1) a trader, a mer-
chant. 2, 416. 2) a road (?).
5, 29.

नैचिकी f. a cow showing on
her head excellent marks. 2,
116.

नैर्ऋत m. 1) the ruler of the
southwest quarter. 1, 100. 2)

a race of Rākshasas, the off-
spring of Nirriti. 1, 73.

नौ f. a ship. 3, 50. 27.

नौदंड m. an oar. 3, 50.

न्यक्ष adj. whole, entire. 4, 85.

न्यग्रोध m. the Indian fig tree.
2, 41.

न्यंक m. a kind of deer. 2, 75.

न्यंचित adj. bent or cast down.
4, 83.

न्यस्त adj. 1) put, placed. 2,
398. 2) placed with, deposited.
4, 62.

न्याय adj. fitness, justice, equi-
ty. 2, 274.

न्याय्य adj. adapted, fit, pro-
per. 4, 61.

न्युब्ज adj. bent downwards. 2,
230.

प.

पक्कण m. the abode of savage
tribes. 2, 106. मध्येविंध्याखवि
पुरा पक्कणस्थतनायणीः ।

पक्षीपतिरभूदयः विंगच्छ
इति विश्रुतः Kāçikh. 12, 16.

पक्व adj. cooked. 2, 121. 430.

पक्षश m. the name of a barbarous tribe. 2, 443.

पक्ष m. 1) a side. 5, 63. 2) a partisan, a follower. 2, 234. 5, 63. 3) neighbourhood. 5, 63. 4) a wall. 5, 63. 5) the half of the lunar month, a fortnight. 1, 50. 5, 63. 6) a wing. 2, 84. 98. 5, 63. 7) (in composition with words signifying hair) a quantity. 2, 376. Comp. पक्षः पार्श्वगुरुत्माध्य-सहायबलमितिषु. Vaijayanti.

पक्षति f. पक्षमूल n. the tip of a bird's wing. 2, 84.

पक्षिन् m. a bird. 2, 83. 99.

पक्षिराज m. Garuda, the king of birds. 1, 119.

पक्ष्मन् n. an eyelash. 2, 369.

पंक m. mud, mire. 3, 56.

पंकज n. a lotus. 3, 58.

पंक्ति f. a line, a row, a range. 4, 36.

पगु 1) adj. lame. 2, 455. 2) m. the planet Saturn. 1, 48.

पद्म m. a Cūdra. 2, 431.

पंचजन m. man. 2, 176.

पंचजनीन. 2, 213.

पंचत्व n. dissolution into the five elements, death. 3, 6.

पंचशाख m. the hand. 2, 356.

पंचानन m. a lion. 2, 59.

पंचेषु m. the five-armed god of love. 1, 32.

पट m. cloth. 2, 393.

पटकुटी f. a tent. 2, 296.

पटचौर m. a clothes-stealer, a shoplifter. 2, 185. HC. on 3, 45.

पटचर n. old or ragged clothes. 2, 395.

पटत n. 1) a roof. 2, 148. 2) a multitude. 4, 2.

पटह m. a sort of drum. 1, 97. 5, 55.

पु adj. fierce, hot. 1, 40.

पटोली f. = koçātakī. 2, 47.

पटिस m. a sort of weapon. 2, 321.

पण m. a wager, a stake at play. 4, 74.

पणव m. a small drum or cymbal, one used for the accompaniment of singing. 1, 97.

पंडक m. a eunuch. 2, 275. Yājñ. 3, 273.

पंडित adj. learned. m. a learned man, a scholar. 2, 177.

पण्यविक्रयशाला f. a hall for buying and selling. 2, 141.

पण्यगना f. a prostitute. 2, 335.

पण्याजीव m. a tradesman. 2, 416.

पतग m. a bird. 2, 82.

पतंग m. 1) a bird. 2, 82. 2) a moth. 2, 102. Comp. Kum. 3, 64. 4, 20. 40. and Hind. پتنگ. 3) the sun. 1, 35.

पतत् m. a bird. 2, 82.

पतत्र n. a wing. 2, 84. 5, 63.

पतत्रिन् m. a bird. 2, 82.

पताका f. a flag, a banner. 2, 303.

पताकिनी f. an army. 2, 302.

पति m. a husband. 2, 342.

पतिवरा f. a young woman who has the privilege of choosing her husband. 2, 328.

पतित adj. 1) fallen. 4, 82. 2) defeated in battle. 2, 324.

पतिवती f. a woman whose husband is living. 2, 331.

पतिव्रता f. a faithful wife. 2, 340.

पत्तन n. a town. 2, 130.

पत्ति m. a pedestrian, a foot-soldier. 2, 295.

पत्र n. 1) a wing. 2, 84. 2) a leaf. 2, 30. 3) a blade, a sort of long knife. 2, 318. 4) a vehicle, a carriage. 2, 294.

पत्रपाली f. the feather of an arrow. 2, 313.

पत्रस्थ m. a bird. 2, 82. Kāçikh. 59, 11.

पत्रवल्ली f. a patch of musk and other ointments with

- which women adorn their persons. 2, 387. *Māgha* 8, 59.
- पत्रशिखा** f. the vein of a leaf. 4, 98.
- पत्रिन्** m. 1) a bird. 2, 82. 2) an arrow. 2, 311.
- पत्रोर्ण** n. bleached silk. 2, 394.
- पत्नी** f. a wife. 2, 339. 5, 16.
- पथकल्पना** f. jugglery, delusion. 4, 55.
- पथिक** m. a traveller, a wanderer. 2, 202.
- पथिदेय** n. (toll) levied on public roads. 5, 42.
- पथिन्** m. a road, a way. 2, 105.
- पथ्या** f. yellow myrobalan (*terminalia citrina*). 2, 463.
- पद्ग** m. a pedestrian, a foot-soldier. 2, 295.
- पद्वी** f. a path, a road. 2, 105.
- पदात्, पदाति, पदातिक, पद्ग** m. = *padaga*. 2, 295.
- पद्गति** f. 1) a path. 2, 105. 2) a row, a line. 2, 374.
- पद्म** 1) n. a lotus. 3, 58. 5, 72. 2) red spots on the body of elephants. 2, 64. (**पद्मप्रतिकृतिरुक्त्वात्पद्मकं। तारुण्ये हि रुक्त्तिनो देहे रक्तविंदवः स्युः** Kshirasv.). 3) m. a sort of tree. 5, 26. 4) **पद्मा** f. Lakshmi. 1, 31.
- पद्मनाभ** m. a name of Vishnu. 1, 21.
- पद्मभू** m. a name of Brahman. 1, 6.
- पद्मराग** m. a ruby. 2, 20.
- पद्मवासा** f. a name of Lakshmi. 1, 31.
- पद्म** 1) m. a *Çūdra*. 2, 431. 2) **पद्मा** f. a road, a path. 2, 105.
- पन्न** adj. fallen. 4, 82.
- पन्नग** m. a snake. 3, 18.
- पयस** n. 1) water. 3, 26. 46. 2) milk. 2, 119.
- पयोधर** m. 1) a cloud. 1, 58. 2) a breast. 2, 371.

पर 1) adj. opposite. 3, 45. 2) other. 2, 213. 3) distant, far. 4, 8. 4) surpassing, excellent. 4, 4. 5) m. an adversary, an enemy. 2, 300.

परच्छेद adj. subject to the will of others, dependent. 2, 186.

परजात adj. maintained by strangers, one who depends on others for his sustenance. 2, 196.

परतंत्र adj. dependent, subject. 2, 186.

परषिंटाह adj. eating the food of strangers, a parasite, a hanger-on. 2, 196.

परपुष्ट m. a cuckoo. 2, 88.

परभाग m. the upperhand, superiority, excellence. 4, 101.

परमात्मन् m. the supreme spirit. 5, 56.

परमात्र n. — *kshaireyî*. 2, 165.

परमेश्वर m. Īiva. 1, 11.

परमेष्ठिन् m. Brahman. 1, 6.

परवत् adj. standing under the

command of another, dependent. 2, 186.

परवश adj. dependent, subject. 2, 186.

परशु m. an axe, a hatchet. 2, 319.

परशुधर m. a name of Gaṇeṣa. 1, 18.

परश्वध m. an axe, a hatchet. 2, 319.

परस्परं adv. mutually. 4, 35. 2, 353.

परस्वहृण n. depriving others of their property. 5, 57.

पराक्रम m. prowess, valour. 4, 38.

पराग m. 1) dust, powder. 5, 23. 2) the pollen of flowers. 2, 33.

पराङ्मुख (f. *ā* and *i*), and

पराचीन adj. turned away, averted. 4, 72.

पराधीन adj. subject to another, dependent. 2, 186.

परात्र adj. eating the food of others, sponging. 2, 196.

पराभव m. defeat, overthrow. 4, 19.

परायत्त adj. dependent, submissive. 2, 186.

परायण adj. devoted to, bent on. 2, 197.

परार्थ्य adj. best, excellent. 4, 5. Māgha 4, 11. 3, 58. 8, 45. Rgh. 3, 27.

परासु adj. dead. 3, 7.

परास्कंदिन् m. a robber, a thief. 2, 183.

परिकर m. 1) retinue, followers. 2, 151. 2) a cloth worn round the loins. 2, 255.

परिकूट n. = *hastinakha*. 2, 133.

परिक्रम m. walking about. 4, 41.

परिक्षिप्त adj. surrounded. 4, 27.

परिक्षा f. a moat. 3, 54.

परिग्रह m. retinue, attendants. 2, 151. 5, 63.

परिघ m. 1) a bolt. 2, 145. 2) an iron club. 2, 320.

परिघातन m. an iron club. 2, 320.

परिचय m. acquaintance, intimacy. 4, 88. Māgha 7, 61, काव्यपरिचयो लक्ष्यज्ञत्वं Vāmana.

परिचर्या f. waiting upon, attendance, service. 1, 129.

परिच्छेद m. 1) retinue, attendants. 2, 151. 5, 84. 2) goods, property. 5, 10.

परिणत 1) adj. mature, advanced in age. 5, 39. 2) m. an elephant who gives a side-blow with his tusks. 2, 65. Māgha 4, 29.

परिणयन n. marrying, marriage. 2, 340.

परिणाह m. breadth, width. 4, 101.

परितस् adv. all round, from all sides. 5, 88. 3, 54 (with acc.).

परिताप m. burning, fever, pain. 2, 446.

- परिदेवन n. lamentation. 3, 17.
- परिधान n. a lower garment. 2, 391. 392.
- परिधि m. 1) the halo round the sun or moon. 1, 41. 2) a branch. 5, 21.
- परिपण n. capital, stock. 5, 38.
- परिपंथिन् m. an enemy. 2, 300.
- परिपाटी f. regular course or succession. 4, 54.
- परिपूर्णता f. completeness. 4, 70.
- परिप्लव adj. wavering, shaking, unsteady. 4, 10. Māgha 14, 68. Comp. पारिप्लव.
- परिभव m. slight, contempt. 4, 19.
- परिमल m. 1) the pounding of fragrant substances. 4, 84. 2) fragrance, scent. 1, 77.
- परिमाण n. measure. 5, 15.
- परिमोषिन् m. a thief. 2, 183.
- परिरंभण n. embracing, an embrace. 2, 413.
- परिवर्त m. 1) the completion of the cycle of four ages. 1, 117. 2) a year. 5, 15.
- परिवर्ह m. retinue. 2, 151.
- परिवाद m. obloquy, taunt. 1, 148.
- परिवादिनी f. a vinā with seven strings. 1, 96. Māgha 6, 9.
- परिवार m. retinue. 2, 151.
- परिवृढ m. a superior, a master. 2, 188.
- परिवृत्त adj. encircled, surrounded. 4, 27.
- परिवृत्ति m. exchange, barter. 2, 418.
- परिवेष m. the halo round the sun or moon. 1, 41.
- परिव्रज्या f. exercising the duties of a religious mendicant. 4, 91.
- परिव्राजक m. a religious mendicant. 2, 254.
- परिषद् f. an assembly. 4, 60.

परिष्कार m. embellishment, ornament. 2, 385.

परिष्कृत adj. arranged, purified. 2, 260.

परिष्वंग m. embracing, an embrace. 2, 413.

परिसर m. surrounding country, bounds. 2, 104.

परिसर्प m. walking about. 4, 41.

परिस्कन्द m. a messenger, a servant. 2, 214.

परिस्तोम m. a coloured cloth thrown over the back of an elephant, put on a carriage, etc. 2, 153.

परिस्पन्द m. retinue. 2, 151.

परिस्रुत् and परिस्रुता f. spirituous liquor. 2, 174. 175.

परिहार्य m. a bracelet. 2, 402.

परिहास m. merriment, jest, sport. 2, 277.

परिहृत adj. set aside, removed, rejected. 4, 18.

परीक्षक adj. investigating, examining. 2, 234.

परीक्षा n. putting to the test, trying. 4, 72.

परीवाह m. a drain, a sluice. 3, 55.

परीष्टि f. reverence, respect. 1, 129.

परुष adj. harsh, rough, rude. 4, 98.

परुस् n. the knot or joint of a reed. 2, 34. Comp. पर्वन्.

परेत adj. dead. 3, 7.

परेष्टुका f. a cow that has many calves. 2, 117.

परैधित adj. maintained by others. 2, 196.

पर्जन्य m. 1) a thunder-cloud. 5, 32. 2) Indra. 1, 52.

पर्ण n. a leaf. 2, 30.

पर्यंक m. 1) a bedstead, a couch. 2, 152. 2) a cloth worn round the loins. 2, 255.

पर्यनुयोग m. a reproof, a reprimand. 1, 154. e. g. Mit. on Yv. 3, 254. उक्त्वहेतोरधीयानस्य

- किं पठसि नाशितं त्वयैत्येव
पर्यनुयोगप्रदानं.
- पर्यंत m. *confinium*, bounds,
border. 2, 104. 365.
- पर्यवस्थातृ m. an antagonist,
an adversary. 2, 301.
- पर्यस्तिका f. = *paryanka*. 2,
255.
- पर्याण n. a saddle. 2, 287.
- पर्याप्त adj. sufficient, abundant,
enough. 2, 171. 4, 33. 5, 3.
- पर्याय m. progression, succes-
sion. 4, 54.
- पर्याहार m. a lath provided
with slings at each end, used
for carrying various articles
across the shoulders. 4, 73.
- पर्युद्धं च न. debt. 2, 417.
- पर्वत m. a mountain. 2, 10. 5,
9. 52. 53.
- पर्वन् n. the knot or joint of a
reed. 2, 34. Comp. परुत्.
- पल्ल n. flesh. 3, 9. Yv. 3, 215.
- पल्लगंड m. a plasterer. 2, 436.
- पल्लकष m. bdellium. 2, 465.
- पल्लत्त n. flesh. 3, 9. Comp. पल्ल.
- पल्लाश 1) m. a tree (*butea fron-*
dosa). 2, 42. 2) n. a leaf. 2,
30.
- पल्लिक्री f. a cow with calf. 2,
118.
- पल्लित n. grey hair. 2, 377.
- पल्लयन n. a saddle. 2, 287.
- पल्लव n. a sprout, a shoot. 2, 30.
- पल्लवक m. 1) a libertine, a gal-
lant. 2, 227. 2) a sort of fish.
3, 37.
- पल्लवांकुर m. the germ of a
bursting leaf. 2, 29.
- पल्लवत्त n. a small pond. 3, 53.
- पवन m. wind. 1, 75.
- पवनाशन m. a snake. 3 18.
- पवनाशनाश m. a name of
Garuda. 1, 30.
- पवमान m. wind. 1, 75.
- पवि m. a thunderbolt. 1, 56.

पवित्र 1) adj. pure. 1, 132. 2) n.
kuṣa grass. 5, 16.

पशु m. a beast (especially domesticated). 2, 122. 123. 128.
262. 78. 5, 68.

पशुपति m. a name of Śiva.
1, 11.

पश्चात् adv. behind. 4, 22.

पश्चात्ताप m. remorse, repentance. 4, 31.

पश्चिम adj. hindmost. 2, 373. 5, 41.

पश्यतोद्हर m. a thief who steals
in the very sight of the possessor. 2, 184. e. g. पश्यतो-
द्हरः शत्रुयशसां.

पस्त्य n. a house. 2, 136.

पांशु m. dust, powder. 2, 288.

पांशुला f. an unchaste woman.
2, 341.

पाक m. 1) the young of any
animal. 2, 347. 2) maturity,
ripeness. 2, 25.

पाकशासन m. a name of In-
dra. 1, 54.

पाकस्थान n. a cooking-place.
2, 140.

पांचजन्य m. the conch of Viṣṇu
or Krishna. 1, 26. Māgha 3, 21.

पांचालिका f. a doll. 2, 338.

पाठ्यर m. a shoplifter. 2, 185.

पाठल adj. pale red, pink-
coloured. 4, 48.

पाठीन m. a sort of fish (si-
lurus boalis). 3, 36. Manu
5, 16.

पाणि m. the hand 2, 356
382.

पाणियरुण n. marrying, mar-
riage. 2, 340.

पाणिज्ज m. a finger-nail. 2, 356.

पाणिमुक्त m. = *karamukta*.
2, 308.

पाणिमूल n. the extremity of
the arm. 2, 378.

पांडर and पांडु adj. pale, yel-
lowish white. 4, 47.

पांडुभूम m. a country with a
yellowish soil. 2, 5.

पांडुर 1) adj. pale, white. 4, 47.
52, 2, 377. 2) n. leprosy. 2, 449.

पातक n. sin. 3, 5.

पाताल n. hell. 3, 1.

पातालनिलय m. an Asura.
1, 5.

पात्र n. 1) a vessel in general.
2, 172. 2) a sacrificial vessel.
2, 260. 3) a fit person. 5, 76. 4)
the channel of a river. 3, 46.

पाथस् n. water. 3, 26

पाथेय n. provisions for a jour-
ney, viaticum. 2, 203.

पाद m. 1) a foot. 2, 356. 67.
2) It is added to proper names
as a title of respect, e. g.
कुमारिलपादाः the vene-
rable Kumārila. 1, 155. 3)
the hills around a moun-
tain. 2, 12. 4) the root of a
tree. 2, 28. 5) a ray of light.
1, 39.

पादकटक m. an ornament for
the ankle. 2, 406.

पादचारिण adj. walking on
foot. 2, 295.

पादप m. a tree. 2, 22. 5, 25.

पादबंध m. any tie for the foot.
2, 68.

पादरक्षण n. a shoe. 2, 156.

पादवल्मीक m. elephantiasis.
2, 449.

पादाग्र n. the extremity of the
foot, the metatarsus. 2, 374.

पादात m. = पदात. 2, 295.

पादावर्त m. an engine for draw-
ing water out of wells. 3, 63.

पाङ्का f. a wooden shoe. 2,
156.

पाङ्काकार m. a shoemaker.
2, 441.

पान n. a water-conduit. 3, 63.

पानगोष्ठी f. a carousal, or a
place where one is held. 2,
173.

पानीय n. water. 3, 26.

पानीयशाला f. a shed on the
roadside for the accommoda-
tion of passengers with water.
2, 142.

पाथ m. a traveller, a wanderer. 2, 202.

पाप 1) adj. bad, wicked. 2, 182. 2) n. sin, crime. 3, 5. 5, 18.

पापर्दि f. getting a living by hunting. 2, 280.

पाप्मन् m. sin. 3, 5.

पामन् f. scab. 2, 447.

पामर adj. shabby, low, vulgar. 2, 193.

पायस n. = *kshaireyi*. 2, 165.

पायु m. the anus. 2, 358.

पार n. the opposite shore. 3, 45.

पारतन्त्र्य n. dependence. 5, 65.

पारद् m. quicksilver. 5, 75.

पारंपर्य n. oral tradition. 2, 247.

पारशव m. n. iron. 2, 16.

पारसीक m. a horse of Persian breed. 2, 284. Pk 4, 137.

पारायण n. reading a book from one end to the other. 2, 246.

पारावार m. the ocean. 3, 30.

पाराशरिन् m. a religious mendicant of the Brahminical caste. 2, 254.

पाराशर्य m. a name of Vyâsa. 2, 258.

पारिजातक m. the coral-tree, supposed to be one of the five trees in heaven. 1, 135.

पारिपथिक m. a thief, a robber. 2, 183.

पारिप्लव adj. (f. *i*), movable, tremulous, unsteady. 4, 10. Rgh. 3, 11.

पारिमद्रक m. the coral-tree (*erythrina fulgens*). 2, 45.

पारियानिक m. a carriage for travelling. 2, 290.

पारिरक्षिक m. a religious mendicant. 2, 254.

पार्थिव m. a king. 2, 266.

पार्वती f. the mountain-born wife of Çiva. 1, 15.

पार्श्व n. a side, vicinity. 4, 8.

पार्श्व m. f. 1) the rear of an army. 2) the rear of a battle. 5, 41.

पालाश (f. i) adj. green. 4, 49.

पाली f. a causeway, a bridge. 3, 54.

पावक m. fire. 1, 62.

पावन adj. purifying, pure. 1, 132.

पाश m. 1) a rope. 2, 442. 2) in composition with synonyms of 'hair', it signifies abundance. 2, 376, e. g. शिरसिज-पाश Mâgha 7, 62.

पाशवाणि m. a name of Varuna. 1, 74.

पाषाण m. a stone. 2, 13.

पाषाणसंधि m. a chasm in a rock. 2, 12.

पिक m. the Indian cuckoo. 2, 88.

पिंग adj. tawny. 4, 51.

पिंगल adj. brown, tawny. 4, 50. 51.

पिचंड n. the belly. 2, 360.

पिचंडिल adj. gorbellied. 2, 453. स्वाहाकारैर्वषट्कारैः सुरा जाताः पिचंडिलाः Kâçîkh. 87, 122.

पिचव्य and पिचु m. the cotton-plant. 2, 47.

पिचुमंद m. the *Neem* tree. 2, 41. Mâgha 5, 66. पिचुमंदः फलाद्यो ऽपि काकैरेव हि भुज्यते Vṛihann. 34, 12.

पिचुल m. = *jhâbuka*. 2, 40.

पिच्छ n. a wing. 2, 84.

पिच्छिल = विजपिल. 3, 56. Comp. पिच्छिलानि दधीनि, schol. *sasnigdhâni*. Kedâra 1, 7.

पिंजर adj. of a reddish yellow colour. 4, 52.

पिठक m. a boil, a blister. 2, 449.

पिठर n. a pot. 2, 159.

पिंड n. the body. 2, 355.

पिंडिका f. the nave of a wheel.
2, 292.

पिंडीशूर m. a poltroon. 2, 212.

पितामह m. Brahman. 1, 7.

पितृ m. a father. 2, 349. 1, 99.

पितृतर्पण n. oblations giving
satisfaction to deceased re-
lations. 3, 17.

पितृपति m. a name of Yama.
1, 71.

पितृवन n. a cemetery. 3, 16.

पित्त n. bile. 2, 450.

पित्र्य adj. 1) paternal. 5, 58.
2) of the manes. 1, 115.

पिधान n. a cover, a lid. 2,
161.

पिनड adj. put on, dressed. 4,
62.

पिनाक n. Çiva's bow. 1, 14.

पिनाकिन् m. a name of Çiva.
1, 12.

पिपासा f. thirst. 2, 208.

पिपासिन, पिपासु adj. wish-
ing to drink, thirsty. 2, 207.

पिप्पल 1) m. the holy fig tree.
2, 41. 2) पिप्पली f. long pep-
per. 2, 459.

पिष्ट adj. bleareyed. 2, 452.

पिशंग adj. (f. i), tawny. 4, 51.

पिशाच m. a fiend, a demon.
1, 87.

पिशित n. flesh. 3, 9.

पिशिताशन m. a sort of can-
nibal demons, the offspring
of Nikashâ. 1, 119.

पिशुन adj. *πυρός*, harsh, cruel,
wicked. 2, 191.

पिहित adj. covered. 4, 58.

पीठ n. a seat, a chair. 2, 155.

पीडा f. pain. 3, 4. 2, 380.

पीडित adj. hurt, injured. 4, 82.

पीत adj. yellow. 4, 50. 2, 50.

पीतरक्त adj. of a reddish yel-
low colour. 4, 52.

पीतवासस् m. Vishnu or Krishna.
1, 21.

पीतसाल्म m. a tree (penta-
ptera tomentosa). 2, 44.

पीन adj. fat, robust. 2, 187.

पीनस m. catarrh affecting the
nose. 2, 450.

पीनोद्गी f. a cow with a large
udder. 2, 116.

पीयूष n. 1) milk. 2, 119. 2) nec-
tar. 1, 133.

पीयूषरुचि m. the moon. 1, 43.

पीलु m. 1) an elephant. 2) a
tree (careya arborea, or sal-
vadora persica, Roxb.). 5, 47.

पीवन् (f. *pivari*), and पीवर
(f. *i*) adj. fat, stout. 2, 187.

पीवरस्तनी f. a cow with a
large udder. 2, 116.

पुञ्चली f. an unchaste woman.
2, 341.

पुंस् m. a male or man. 2, 176.
123. 215. 218. 219.

पुंख m. the feathered part of an
arrow. 2, 313.

पुच्छ n. a tail. 2, 286.

पुच्छमूल n. the tip of the tail. 2, 64.

पुञ्ज m. a heap, a mass, a mul-
titude. 4, 1. तिमिर° Gg. 5,

11. तमः° Gg. 11, 10. पक्षि°

Mārka. 8, 82. पुण्य° Pk. 3, 11.

पुठभेद m. the bend of a river.
3, 49.

पुठभेदन n. a town, a city. 2, 130.

पुंडरीक 1) n. the white lotus.
3, 58. 2) m. a tiger. 2, 71. 3)
the elephant of the south-
east quarter. 1, 104.

पुंडरीकाक्ष m. Vishnu or Krish-
na. 1, 24.

पुंड्र n. a mark made on the fore-
head with sandal, etc. 2, 386.
5, 69.

पुण्य 1) adj. pure. 1, 132. 1) n.
righteousness, virtue. 1, 125.

पुण्यक्षेत्र n. a holy place. 5, 76.

पुण्यजन m. a Rākshasa. 5, 4.

पुण्यजनेश्वर m. a name of Ku-
vera. 1, 79.

पुत m. du. the buttocks. 2, 358.

पुत्र 1) m. a son. 2, 342. 2)

पुत्री f. a daughter. 2, 350.

पुत्रवधू f. a son's wife. 2, 349.

पुत्रिका f. a doll. 2, 338.

पुनर्नव m. a finger-nail. 2, 356.

पुनर्भू f. a woman who has married a second time. 2, 330.

पुन्नाग m. a tree (rotleria tinctoria Roxb.). 2, 53.

पुर f. a town. 2, 130.

पुर 1) n. a town. 2, 130. 2) the body. 2, 355. 3) m. bdellium. 2, 465. 4) पुरी f. a town. 2, 130.

पुरद्वार n. the gate of a city. 2, 133.

पुरंदर m. a name of Indra. 1, 53.

पुरंधी f. a woman. 2, 326.

पुरस् adv. in front, before, at first. 4, 22. 2, 398.

पुरा adv. formerly. 4, 22.

पुराण (f. i). and पुरातन (f. i) adj. old, ancient. 4, 26.

पुरीतत् n. an entrail. 3, 13.

पुरीष n. excrements. 3, 15.

पुरु adj. much. 4, 14.

पुरुज (?) adj. much. 4, 16.

पुरुष m. 1) a man, mankind. 2, 176. 2) the soul. 1, 134. Comp.

पूरुष.

पुरुषोत्तम m. Vishnu or Krishna. 1, 25.

पुरुदूत m. a name of Indra. 1, 53.

पुरोग adj. preceding, chief, principal. 4, 5.

पुरोधस् m. the family or domestic priest. 2, 271.

पुरोभागिन् adj. censorious. 2, 191.

पुरोहित m. the domestic or family priest. 2, 271.

पुलक m. 1) erection of the hair of the body. 3, 29. 2) any insect bred upon or in the body of animals. 3, 14.

पुलाक n. 1) shrivelled grain.

- 2) a lump. of boiled rice. 5, 43.
- पुत्तिन** n. a mound in the middle of a river, an islet. 3, 48.
- पुत्तिंद्** m. 1) m. = *manga*. 3, 50. 2) the name of a barbarous tribe: 2, 444.
- पुष्कर** n. 1) the sky, the atmosphere. 1, 137, 5, 72. 2) water. 3, 26. 5, 72. 3) a place of pilgrimage in the province of Ajmere. Lat. 26° 30', long. 74° 40'. 4) a lotus. 3, 57. 5, 72. 5) the tip of an elephant's trunk. 2, 64. 5, 72. Mâgha 5, 30. 6) the blade of a sword. 7) the head of a drum. 8) a species of costus. 5, 72. 9) m. the Indian crane. 2, 89.
- पुष्करिणी** f. an artificial pond. 3, 53.
- पुष्कन्त** and **पुष्ट** adj. much, abundant. 4, 16.
- पुष्प** n. a blossom, a flower. 2, 31. 32. 24.
- पुष्पक** n. the chariot of Kuvera. 1, 83.
- पुष्पदंत** 1) m. the elephant of the north-west quarter. 1, 104. 2) m. du. sun and moon. 1, 120.
- पुष्पधन्वन्** m. Kâma. 1, 33.
- पुष्पपत्र** m. a kind of arrow. 2, 314.
- पुष्परथ** m. a pleasure-van. 2, 291. Comp. Mâgha 3, 22.
- पुष्परस** m. honey. 2, 466.
- पुष्पत्तक** m. a pin, a stake, a peg. 2, 296.
- पुष्पतिह** m. a bee. 2, 100.
- पुष्पवती** adj. f. (a woman) during menstruation. 2, 333.
- पुष्पवाठी** f. a flower-garden. 2, 58.
- पुष्पहीना** adj. f. (a woman with whom menstruation has ceased. 2, 332.
- पुष्य** m. the eighth lunar asterism. 1, 51.
- पुस्तकर्मन्** n. using a mixture of earth, lime, cowdung, and water, as a mortar or plaster. 2, 436.

पूग m. 1) the betelnut tree. 2, 45. 2) a multitude. 4, 1. गुणपूग Māgha 9, 64. पापपूग Kâçikh. 26, 108.

पूजा f. worship. 1, 128.

पूजित adj. respected, worshipped. 2, 229.

पूज्य adj. respectable, venerable. 2, 229. 1, 155.

पूप m. पूपत्तिका f. a rich cake of wheaten flour. 2, 164.

पूर m. the rising of waters, the swelling of rivers. 3, 46.

पूरुष m. a man, mankind. 2, 176.

पूर्ण adj. full. 4, 17.

पूर्णमासी f. the day of the full moon. 1, 112.

पूर्व adv. at first, formerly. 4, 22.

पूर्वा f. the east quarter. 1, 101.

पूर्वज m. the first born, an elder brother. 2, 351.

पूर्वदिक्पति m. Indra, the regent of the east quarter. 1, 53.

पूर्वरेव m. an Asura. 1, 5.

पूर्वरंग m. the prelude to a drama. 1, 95.

पूषन् m. the sun. 1, 35.

पृक्थ n. wealth. 1, 80.

पृतना f. a host, an army. 2, 302.

पृतनाषाद् m. a name of Indra. 1, 53.

पृथक् prep. with instr. acc. or abl. without. 5, 90. Bhk. 8, 109.

पृथग्जन m. a man of low profession or character. 2, 193.

पृथिवी f. the earth. 2, 1. Earth considered as one of the five elements. 5, 71. 73.

पृथु 1) adj. (f. पृथु or पृथ्वी), broad, large, great. 4, 14. 2) पृथ्वी f. the earth. 2, 1.

पृथुक m. 1) rice which has first been scalded with hot water, then dried over the fire, and lastly ground in a mortar. 2, 430. 2) the young of any animal. 2, 347. Māgha 3, 30.

पृथुरोमन् m. a fish. 3, 35.

पृथुल adj. broad, large, great.
4, 14. Māgha 10, 65.

पृदाकु m. a snake. 3, 18.

पृश्नि m. f. a dwarf. 2, 456.

पृषत् (only n. according to the
best authorities), a drop of
water. 3, 55.

पृषत m. 1) a drop of water. 3,
55. 2) the hog-deer. 2, 75.

पृषत्क m. an arrow. 2, 311.

पृषदश्च m. a name of Vāyu. 1,
75.

पृष्ठ n. the back. 2, 373. 3, 12.
5, 6.

पृष्ठयंथि m. a hump on the back.
2, 449.

पृष्ठवाह्य m. an ox that carries
burdens on his back. 2, 111.

पृष्ठास्थि n. the backbone. 5,
17.

पुंचक m. the tip of an elephant's
tail. 2, 64.

पुण्ड्रक n. a multitude, a company.
4, 2. नर्तकपुण्ड्रकं Bharatāka 9.

पेठा f. a basket, a chest. 2, 157.

पेलव adj. thin, slender. 4, 32.

पेशल adj. beautiful. 4, 4.

पेशीकोश m. an egg. 2, 85.

पोगंड m. a man deformed in
body, by having more or fewer
limbs than usual. 2, 232.

पोरा f. 1) a hermaphrodite.
2, 275. 2) a female servant.
2, 337. Comp. वारा.

पोत m. 1) the young of any
animal. 2, 347. 2) a colt. 2,
285. 3) a boat. 3, 33. 4) cloth.
2, 393.

पोतवणिज् m. a sea-trader. 3,
33.

पोताधान n. small fry. 3, 39.

पोत्र n. 1) the snout of a hog.
2) a ploughshare. 5, 46.

पोत्रिन् m. a hog. 2, 71.

पौत्र m. a grandson. 2, 350.

पौर m. a citizen. 5, 78.

पौरुष 1) adj. (f. i), equal in

height or length to a man when he has extended his hands. 5, 19. 2) n. manliness. 4, 38.

पौरोगव m. the superintendent of the kitchen. 2, 276.

पौलस्त्य m. a name of Kuvera. 1, 78.

पौलोमी f. Indra's wife. 1, 55.

पौष्प adj. (f. *i*), belonging or relating to flowers. 2, 33.

प्रकट adj. open, clear, manifest. 4, 67.

प्रकर m. a heap, a multitude. 4, 1.

प्रकर्ष m. a high degree, eminence, excellence. 5, 51.

प्रकांड m. the lower stem of a tree, the part between the root and the first branches. 2, 27. 2) the part between the elbow and the shoulder, the upper arm. 2, 378. 3) n. (at the end of compounds) excellent. 2, 223.

रत्नप्रकांडकौ Bhk. 5, 6.

प्रकामं adv. to one's heart's content, exceedingly. 4, 33.

प्रकार m. similarity. 4, 9. 5, 101.

प्रकाश 1) adj. clear, manifest. 4, 67. Rgh. 1, 68. Yv. 2, 176. 2) m. manifestation. 5, 95. 3) light, lustre, splendor. 1, 66. 4) (at the end of a compound) similar. 4, 9.

प्रकाशन n. making manifest. 5, 84.

प्रकीर्णक n. a whisk, a fan. 2, 268.

प्रकृति f. 1) the natural form or constitution of a thing. 5, 78. 2) nature. 5, 16. 3) the equipoise of the three qualities of nature: 'goodness, foulness, and darkness.' 4) the five elements. 5) the seven elements of regal administration (enumerated in Manu 9, 294). 5, 78. 6) an artisan, a mechanic. 2, 438. 5, 78.

प्रकृतिगुण m. one of the three constituent qualities of nature. 5, 82.

प्रकोष्ठ 1) m. the fore-arm, the part of the arm between the wrist and the elbow. 2, 378. 2)

- n. an inner court in a building. 2, 149. 5, 56.
- प्रक्रय** m. 2, 418.
- प्रक्षालित** adj. washed. 2, 253.
- प्रक्ष्वेडन** m. an iron arrow. 2, 312.
- प्रक्ष्य** (at the end of compounds), similar, like. 4, 9.
- प्रख्यात** adj. famed, renowned. 2, 240.
- प्रगल्भ** adj. bold, confident. 2, 231.
- प्रगल्भता** f. resoluteness, decision. 4, 94.
- प्रगे** adv. in the morning. 1, 111. Māgha 12, 1.
- प्रग्रह** m. 1) any kind of tie, a rein, a rope, etc. 5, 19. 2) a ray of light. 1, 39. 3) a captive, a prisoner. 4, 74.
- प्रवण** m. a terrace before a house. 2, 144.
- प्रघाण** m. 1) = प्रघण. 2, 144. 2) the upper part of the stem of a tree. 2, 27.
- प्रघात** m. a battle, a fight. 2, 299.
- प्रचल** adj. movable, unsteady. 4, 10. Kum. 5, 35.
- प्रचलाक** m. a peacock's tail. 2, 87.
- प्रचलाकिन्** m. a peacock. 2, 86.
- प्रचुर** adj. abundant, much. 4, 16. 2, 116. 117.
- प्रचेतस्** m. a name of Varuna. 1, 74.
- प्रच्छद** m. a cover, a wrapper. 2, 153.
- प्रच्छन्न** adj. covered, hidden, secret. 4, 23.
- प्रच्छादन** n. an upper garment. 2, 391.
- प्रच्छादित** adj. covered. 4, 96.
- प्रजन** m. पशूनां गर्भग्रहणकाल. 2, 117.
- प्रजा** f. pl. people, the inhabitants of a country, subjects. 2, 129.
- प्रजाग्र** m. watching, being awake. 2, 448.

प्रज्ञाता adj. f. one who has brought forth a child. 2, 345.

प्रज्ञापति m. 1) Brahman. 1, 7. 2) a king. 2, 266.

प्रज्ञावती f. a brother's wife. 2, 349.

प्रज्ञा f. understanding, knowledge. 2, 179.

प्रणति f. salutation, obeisance. 4, 64.

प्रणय m. 1) affection, favour. 4, 88. 2) affectionate solicitation. 5, 24.

प्रणव m. the mystic syllable *Om*. 1, 8.

प्रणाध्य adj. contemptible. 2, 211. Bhk. 6, 66.

प्रणात्ती f. a gutter, a drain. 3, 63.

प्रणिधान n. profound meditation. 1, 128. Rgh. 1, 74.

प्रणिधि m. a spy. 2, 270.

प्रणिपात m. submission, obeisance. 4, 64.

प्रणीत m. fire consecrated by prayers and other rites. 2, 260.

प्रतति f. a climbing plant. 2, 25.

प्रतन (f. i) adj. ancient. 4, 26.

प्रतल m. the palm of the hand with extended fingers. 2, 382.

प्रतानिनी f. a climbing plant. 2, 25.

प्रताप m. power, energy. 4, 38.

प्रतारण n. overreaching, cheating. 4, 63.

प्रति prep. 1) as, like. रामः संग्रामे नारायणतः प्रति. Bhk. 8, 88. 2) *pradhâne*. 5, 95.

प्रतिकर्मन् n. embellishment, toilet. 2, 384. Kum. 7, 6. Mâgha 5, 27. 9, 43.

प्रतिकाय m. a likeness, an image. 1, 130.

प्रतिकूल adj. contrary, opposed. 4, 58. 71. 5, 22.

प्रतिकृत adj. retaliated. 4, 80.

- प्रतिकृति** f. a likeness, an image. 1, 130.
- प्रतिक्षणं** adv. repeatedly. 4, 39.
- प्रतिक्षिप्त** adj. rejected. 4, 18.
- प्रतिग्रह** m. the rear of an army. 5, 6.
- प्रतिघ** m. anger, passion, rage. 2, 207. **प्रतिधारण** Pk. 4, 154. Magha 15, 53.
- प्रतिच्छन्द** m. **प्रतिच्छाया** f. a reflection, a likeness, an image. 1, 130.
- प्रतिज्ञाग्र** m. watchfulness, attention. 4, 97.
- प्रतिज्ञा** f. assent, promise, agreement. 4, 30.
- प्रतिनिधि** m. a substitute, a likeness. 1, 130. Rgh. 5, 63.
- प्रतिनिर्यातन** n. retaliation. 4, 80.
- प्रतिपक्ष** m. an opponent, an adversary. 2, 300.
- प्रतिपत्ति** f. 1) resolution, decision. 4, 94. 2) intelligence, understanding. 5, 14.
- प्रतिपद्** f. intelligence, understanding. 5, 14.
- प्रतिपादन** n. producing, exciting. 5, 7.
- प्रतिबन्ध** m. an impediment, an obstacle. 4, 84.
- प्रतिभय** adj. exciting fear, formidable. 4, 20.
- प्रतिभा** f. intelligence, genius. 2, 179.
- प्रतिभान्वित** adj. intelligent. 2, 219.
- प्रतिभू** m. a surety, a sponsor. 2, 225.
- प्रतिमा** f. 1) a likeness, an image. 1, 131. 2) (at the end of a compound) like, similar. 4, 9.
- प्रतिमान** n. 1) resemblance, likeness. 1, 130. 2) the space between an elephant's tusks. 2, 63.

प्रतिग्रह m. 1) elaboration.

सुगंधितामप्रातेयलपूर्वा

Māgha 3, 54. 2) desire, wish.

3) the taking prisoner. 5, 57.

प्रतियातना f. a likeness, an image. 1, 130. Māgha 3, 34.

प्रतिवृत्त n. a counterfeit, a likeness. 1, 130.

प्रतिरोधक m. a robber. 2, 183.

प्रतिलोम adj. against the grain, contrary. 4, 58.

प्रतिवत्सरं adv. every year. 2, 117.

प्रतिविम्ब n. a reflected image, a likeness. 1, 130.

प्रतिश्याय m. = *pinasa*. 2, 450.

प्रतिश्रय m. an alms-house. 2, 142.

प्रतिश्रव m. a promise, an agreement. 4, 30.

प्रतिसर m. n. a string tied, as a charm, by women round the wrist, at weddings, etc. 2, 403.

प्रतिसीरा f. a curtain, a veil. 2, 154.

प्रतिसूर्यशयानक m. the gecko. 2, 79.

प्रतिद्वार m. a door, a gate. 5, 2.

प्रतीक m. a part, a limb. 4, 59.

प्रतीक्ष्य adj. deserving of consideration, respectable. 2, 229. Māgha 2, 108.

प्रतीचीन adj. western. 1, 103.

प्रतीप adj. contrary, reversed. 4, 58.

प्रतीपदर्शिनी f. a woman. 2, 327.

प्रतीष्ट adj. 4, 96.

प्रतीद्वार m. a doorkeeper. 2, 269.

प्रतूर्ण adj. quick, fleet. 2, 198.

प्रतोद m. a goad for driving cattle. 2, 422.

प्रतोली f. the carriage-road, the high-road. 2, 134. Māgha 3, 64.

प्रत्न adj. former, ancient. 4, 26.

प्रत्यक्ष adj. visible, perceptible, evident. 5, 88, 89.

प्रत्यगाशापति m. Varuna, the regent of the west quarter. 1, 74.

प्रत्यग्र adj. recent, new. 4, 78.

प्रत्यंच (प्रत्यङ्, प्रतीची, प्रत्यक्)
1) adj. western. 1, 103. 2)
प्रतीचा f. the west. 1, 101.

प्रत्यनीक m. an enemy. 2, 301.

प्रत्यंतपर्वत m. a mountain contiguous to another. 2, 12.

प्रत्यय m. 1) apprehension, understanding. 2) cause, motive (स्त्रीप्रत्ययः कलहः, वीज-
प्रत्ययो ऽङ्कः). 3) certainty, positiveness. 5, 62. 4) trust, confidence. 4, 95. 5, 62. 5) an oath. 5, 62.

प्रत्यर्थिन् m. an opponent, an adversary. 2, 301.

प्रत्यवसान n. eating. 2, 170.

प्रत्यवाय m. privation. 5, 38.

प्रत्याकार m. a sheath, a scabbard. 2, 318.

प्रत्याख्यात, प्रत्यादिष्ट adj. rejected, set aside. 4, 18.

प्रत्यारंभ m. entering on (an action) repeatedly. 5, 90.

प्रत्यासार m. the rear of an army. 5, 41.

प्रत्युत्पन्नमति adj. endowed with presence of mind. 2, 221.

प्रत्युष n. daybreak, morning. 1, 111.

प्रत्युह m. an impediment, an obstacle. 2, 246.

प्रथम num. first. 4, 22.

प्रदर m. an arrow. 2, 311.

प्रदिश f. an intermediate point of the compass. 1, 102.

प्रदीपन m. a sort of poison. 3, 24. प्रदीपनस्तु दहनो रक्तवर्णो ऽजनाद्रिजः ॥ RM.

प्रदेश m. a spot, a place. 2, 5.

द्वेशन n. a gift, a donation. 2, 264.

दृशिनी f. the forefinger. 2, 383.

दोष m. the first part of the
the first hour after sun-
set. 1, 109.

दुन्न m. a name of Kâma. 1, 32.

द्योत m. a ray of light. 1, 38.

द्योतन m. the sun. 1, 35.

धन n. war, a battle. 2, 298.

धान n. 1) first rate, main,
chief, principal 4, 5, 5, 8, 35, 69,
84, 95. Late writers employ the
word as an adjective. Comp.
यथा च भूतेषु महा प्रधाना
Vâmanap. 12. तेषु प्रधाना
शक्तिः स्यात् Pk. 4, 124, 2) a
principal officer of state. 2,
272. 3) nature. 5, 16.

धि m. 1) the periphery of a
wheel. 2, 292. 2) (incorrectly
for प्राहि) a well. 3, 62.

पंच m. 1) copiousness, detail.
4, 81. 2) = आडंबर. 5, 55.

पद् n. the extremity of the
foot, the metatarsus. 2, 374.

पट f. a shed on the roadside

for accommodating passen-
gers with water. 2, 142.

प्रपात m. 1) an assault, a sor-
tie. 2, 297. 2) a bank, a shore.
3, 45.

प्रपुनाट m. ringworm shrub
(cassia alata Lin.). 2, 464.

प्रबुद्ध adj. informed, enlight-
ened. 2, 177.

प्रबोधक m. a bard whose office
consisted in awakening his
chief by music. 2, 280. Comp.
Oxf. Catal. p. 56. n. 1.

प्रभंजन m. storm, wind. 1, 75.

प्रभविष्णुता f. supremacy, pow-
er, dominion. 4, 100.

प्रभा f. 1) light, radiance. 1
65. 2) a ray of light. 1, 38.

प्रभाकर m. the sun. 1, 36.

प्रभात n. dawn, morning. 1, 111.

प्रभाव m. power, dignity. 5, 69.

प्रभावता f. power, supremacy,
dominion. 4, 100.

प्रभिन्न m. an elephant in rut. 2, 65.

प्रभु m. a lord, a master. 2, 188.

प्रभुता f. lordship, power, dominion. 4, 100.

प्रभूत adj. much, great, large. 4, 16.

प्रभ्रष्टक n. a wreath of flowers fastened to the lock on the crown of the head. 2, 398.

प्रमथ m. pl. the host of Īiva. 1, 14.

प्रमद 1) m. joy, delight. 1, 123.
2) **प्रमदा** f. a woman. 2, 327.

प्रमदवन n. a royal garden attached to the haram. 2, 58.

प्रमया f. destroying, killing. 2, 323. Also m. and n.

प्रमाद m. inadvertence, neglect. 4, 69.

प्रमापण n. killing, slaying. 2, 322. Yv. 2, 277.

प्रमीत adj. dead. 3, 7.

प्रमुख adj. chief, principal. 4, 5.

प्रमोद m. joy, delight. 1, 123.

प्रयत adj. pious, virtuous. 2, 247.

प्रयाण n. a march, an expedition. 2, 297.

प्रयोग m. application, employment. 4, 9, 5, 79, 80.

प्रयोजन n. a motive. 5, 81.

प्रत्नबध्न m. a name of Baladeva. 1, 28.

प्रलाप m. senseless talk. 1, 150.

प्रवण adj. prone or inclined to, engrossed by. 2, 197.

प्रवयस् adj. of an advanced age, old. 2, 348.

प्रवर, प्रवर्ह adj. chief, principal, best. 4, 5.

प्रवह्णा n. 1) a litter, borne on men's shoulders. 2, 290, 2) a boat, a ship. 3, 33. **प्रचलतुं-
गतरंगशिखाग्रप्रवह्णा
जलधावपि सार्धपाः** Pk. 4, 193.

प्रवार्ण n. a grant of all things desired. 4, 88.

प्रवाल m. a germ, a sprout, a shoot. 2, 29.

प्रवासन m. killing, slaying. 2, 322.

प्रवाह m. a stream, a current. 3, 47.

प्रविदारण n. war, battle. 2, 298.

प्रवीण adj. accomplished, skilful, clever. 2, 180. Kum. 7, 48.

प्रवृत्ति f. intelligence, news. 1, 146.

प्रवेक adj. select, superior. 4, 4.

प्रवेणी f. a coloured cloth or blanket thrown over the back of an elephant, etc. 2, 153.

प्रवेश m. entrance, commencement. 1, 106.

प्रवेष्ट m. the arm. 2, 367.

प्रशंसा f. praise. 1, 145. 2, 223.

प्रशमन n. extinction, destruction. 2, 322.

प्रशस्त adj. praiseworthy, excellent. 2, 4, 4, 96.

प्रश्न m. a question, an enquiry. 1, 154. 5, 93. 94. 96 98.

प्रशौही f. a cow pregnant with her first calf. 2, 114.

प्रसक्त adj. attached or addicted to. 2, 209.

प्रसन्ना f. spirituous liquor. 2, 174.

प्रसभं adv. by force, violently. 4, 74.

प्रसर m. 1) speed, velocity. 2, 288. 2) affectionate solicitation. 5, 24.

प्रसव m. a flower. 2, 31.

प्रसवबंधन n. the stalk of flowers or fruit. 2, 30.

प्रसव्य adj. contrary, opposed. 4, 58.

प्रसाद m. affection, favour. 4, 88.

प्रसादना f. propitiation, devotion. 1, 129.

प्रसाधन n. embellishment, decoration. 2, 384.

प्रसूता adj. f. one who has brought forth offspring. 2, 345. 285. 118.

- प्रसूति** f. offspring, children. 2, 342. 117.
- प्रसूनक** n. a flower, a blossom. 2, 31.
- प्रसृत** (v. r. प्रसित) 1) adj. attached to, longing for. 2, 198. 209. 2) **प्रसृता** f. the leg 2, 360.
- प्रसृति** f. the palm of the hand hollowed. 2, 382.
- प्रस्कन्न** adj. defeated in battle. 2, 324.
- प्रस्तर** m. 1) a couch. 5, 32. 2) a stone. 2, 13.
- प्रस्तरघटनोपकरण** n. an instrument for cleaving stones. 5, 35.
- प्रस्ताव** m. 1) commencement. 4, 65. 2) occasion, opportunity. 5, 81. 3) —हेल्ल. 5, 19.
- प्रस्थ** 1) n. tableland on the top of a mountain. 2, 11. 2) m. a measure of quantity, containing four *kudava*. 5, 15.
- प्रस्थान** n. a march, an expedition. 2, 297.
- प्रस्रव** m. a fall of water. 2, 11.
- प्रस्रवण** n. a spring, a fountain. 3, 55.
- प्रहृत** adj. conversant with the principles of science. 2, 197.
- प्रहर** m. the eighth part of a day and night. 1, 106.
- प्रहरण** n. 1) a weapon. 2, 307. 2) war, battle. 2, 298.
- प्रहार** m. a blow. 2, 65.
- प्रहेल्लिका** f. an enigma, a riddle. 1, 152.
- प्रह्व** adj. 1) bent, stooping, 5, 53. 2) bent on, intent upon. 2, 197.
- प्रह्वलीका** f. an enigma, a riddle. 1, 152. The correct reading is **प्रबल्लिका**.
- प्रांशु** adj. high, tall. 4, 66.
- प्राकार** m. a rampart. 2, 133.
- प्राकाराय** n. the coping of a wall. 5, 2.
- प्राकृत** adj. vulgar, low, base. 2, 193.

प्राग्भाग m. the front-part.
2, 373.

प्राग्र n. the top, the summit. 2,
26.

प्राग्रह, प्राग्र्य adj. chief, prin-
cipal. 4, 4.

प्राधुणक m. a guest. 2, 203.

प्रांगण n. a court, a yard. 2,
144. 5, 31.

प्राचिका f. a sort of falcon (?).
2, 98.

प्राचीन adj. eastern. 1, 103.

प्राचीनबर्हिस् m. a name of
Indra. 1, 52.

प्राचीनावीत n. the sacrificial
cord or cloth, when worn over
the right shoulder and under
the left. 2, 252. Comp. उप-
वीत, निवीत.

प्राचेतस m. a name of Vālmiki.
2, 257.

प्राजन n. a goad for driving
cattle. 2, 422.

प्राजितृ m. a charioteer 2, 293,

प्राज्ञ adj. intelligent, wise. 2,
177.

प्राप्त्य adj. much, abundant. 4,
16.

प्राञ्च 1) adj. eastern. 1, 103.

2) प्राची f. the east. 1, 101. 3)

प्राक् adv. at first. 4, 22.

प्राङ्गिवाक m. a judge. 2, 274.
Mitāksh. on Yv. 2, 3.

प्राण m. 1) pl. life. 1, 134. 2)
power, strength. 4, 38.

प्राणाधिनाथ m. a lover, a
husband. 2, 342.

प्राणियूत n. a fight of beasts,
exhibited for sport. 5, 4.

प्राणिन् m. a living being. 5,
77.

प्रातर adv. in the morning, at
break of day. 1, 111.

प्रातिहारिक m. 2, 434.

प्राथमकल्पिक m. a pupil who
has begun to receive instruc-
tion in science. 2, 245.

प्राडुस adv. 1) arising, appearing. 2) manifestly. 5, 95.

प्रादेश m. a span measured by the distance between the extended thumb and forefinger. 2, 383.

प्राध्वं adv. 1) crookedly. 2) बंधने. 5, 53. P. I, 4, 78.

प्रांतर n. an intervening long tract of country between two villages. 2, 106.

प्रापणिक m. a trader, a merchant. 2, 416. Māgha 4, 11.

प्राप्त adj. fit, proper. 4, 61.

प्राप्तव्य adj. learned, wise. 2, 177.

प्राभृत n. an offering, a present. 2, 279.

प्रामाणिक adj. (f. i) serving as a measure. 2, 381.

प्राय m. abstinence from all food. 4, 75.

प्रार्थना f. request, solicitation. 2, 205.

प्रालंबक n. a garland worn round the neck. 2, 398.

प्रालेय n. frost, cold. 3, 28.

प्रालेयांशु m. the moon. 1, 42. Māgha 9, 87.

प्रावरण n. an upper garment. 2, 391.

प्रावृष् f. the rainy season. 1, 113. 116.

प्रास m. a lance. 2, 320.

प्रासाद m. a palace, a temple. 2, 138.

प्रिय adj. beloved, pleasing. 2, 212. 4, 4. 1, 141. 146.

प्रियंगु f. 1) the name of a medicinal plant. 2, 38. 2) Italian millet. 2, 427.

प्रियवाच adj. affable in address. 2, 211.

प्रीति f. 1) affection, friendship. 4, 21. 2) joy. 1, 123.

प्रेक्षा f. 1) viewing. 1, 95. 2) intellect 2, 179.

प्रेक्षा f. प्रेक्षोत्तन n. a swing. 4, 78.

प्रेषित, प्रेषोलित adj. swung, shaken. 4, 61.

प्रेत 1) adj. deceased, dead. 3, 7. 2) m. a spirit abiding in hell. 3, 3.

प्रेतपति m. a name of Yama. 1, 71.

प्रेत्य adv. in the life to come. 5, 91.

प्रेष्ठ adj. dearest, best. 4, 4.

प्रेष्य 1) m. a messenger, a servant. 2, 214. 2) प्रेष्या f. a female messenger. 2, 336.

प्रोक्षित adj. immolated, slaughtered. 2, 262.

प्रोथ m. the nostrils of a horse. 2, 286.

प्रोष्ठी f. a sort of carp. 3, 36.

प्रौढ adj. 1) grown up. 2, 114. 328. 2) bold. 2, 231.

प्लव m. a float, a raft. 3, 49.

प्लवक m. 1) a frog. 3, 40. 2) an outcast. 2, 443.

प्लवग m. 1) a frog. 3, 40. 2) a monkey. 2, 76.

प्लवंग m. a monkey. 2, 76.

प्लवंगम m. 1) a frog. 3, 40. 2) a monkey. 2, 76.

प्सा f. hunger. 2, 206.

प्सात adj. hungry. 2, 205.

फ.

फटा f. फण m. फणा f. the hood of a snake. 3, 19.

फणभृत् m. a snake. 3, 18.

फलत् n. fruit. 2, 23. 25. 1, 118. 4, 92.

फलक n. a shield. 2, 305.

फलवत्, फलिन्, फलिन adj. bearing fruit. 2, 23.

फलिनी f. = प्रियंगु. 2, 38.

फल्लु adj. pithless, worthless.

4, 92. अफल्लु भांडं Māgha
3, 76.

फाणित n. raw sugar. 2, 169.

फांठ adj. readily prepared, e.g.

a medicine. 4, 89. यद्दशपित-
मपिष्टमुदकसंपर्कमात्राद्विभ-
क्तसमौषधं कषायादि अ-
ग्निना तप्तं यदीष्टदुष्णांतत्फां-
ठमित्येके। यथा। फांठाभि-
रङ्गिरावपेदिति। कडुणा-
भिरित्यनायासो गम्यते।

अनायासः पुरुषो ऽन्यो वा
फांठशब्देनाभिधीयत इत्य-
न्ये। यथा। फांठाश्चित्रास्त्र-
पाणयः (Bhk. 9, 17.) इति ॥
HC. स चौषधीभिः फांठाभिः
स्नात्वाङ्गिः पावनैरपि। Rig-
vidh. 2, 17.

फाल्त्त m. a ploughshare. 2, 420.

फेन m. froth, foam. 3, 46.

फेरुंड, फेरव, फेरु m. a jackal.
2, 74.

फेल्लिका f. the leavings of food.
2, 171.

ब.

बदरी f. the jujube. 2, 39.

बद्ध adj. 1) bound, tied. 2, 185.
2) put on, dressed. 4, 62.

बद्धभूमिक adj. having an in-
laid floor. 2, 139.

बद्धमुष्टिक m. the fore-arm
with closed fist. 2, 381.

बधिर adj. deaf. 2, 454.

बंध m. a tie, a fastening. 2, 375.

बंधन n. 1) binding. 5, 53. 2)
any kind of tie or fetter. 2,
122. 3) confinement, captivity.
3, 4.

बंधनग्रंथि m. a noose. 2, 442.

बंधु m. a relation, a kinsman.
2, 354.

बन्धुक ॥ m. a bastard. 2, 346.

2) बन्धुकी f. an unchaste woman. 2, 341. 346.

बन्धुजीव n. the name of a plant, or rather of its blossom, (pentapetes phoenicia). 2, 53.

बन्धुर adj. bent, crooked. 4, 75.

बन्धूक n. — *bandhujiva*. 2, 53.

बन्ध्य 1) adj. barren, fruitless. 4, 75. 2, 23. 2) बन्ध्या f. a barren cow. 2, 114.

बभ्रु 1) adj. brown. 4, 51. 2) m. an ichneumon. 5, 30. 3) Vishnu or Krishna. 1, 23.

बर्हिर्ज्योतिस् m. a name of Agni. 1, 62.

बर्हिस् n. 1) Kuṣa grass. 2, 36. 2) a sacrifice. 2, 259.

बल 1) n. strength, power. 4, 38. 2) semen virile. 3, 16. 3) forces, a host, an army. 2, 302. 4) m. Baladeva. 1, 29.

बल m. a crow. 5, 23.

बलन n. the gate of a city. 2, 145.

बलदेव, बलभद्र m. the elder brother of Krishna. 1, 28.

बलवत् adj. strong. 2, 226.

बलसूदन m. a name of Indra. 1, 52.

बलाका f. a sort of crane. 2, 95.

बलाहक m. a cloud. 1, 58. Kum. 1, 4. Māgha 4, 54.

बलि m. 1) a present, an oblation. 1, 128. 2) tax, impost, revenue. 2, 278.

बलिपुष्ट, बलिभुज् m. a crow. 2, 90.

बलीमुख m. an ape. 2, 76.

बलीवर्द m. an ox or bull. 2, 108.

बहिर्योग m. connexion with the exterior. 5, 85.

बहु (f. *bahu* or *bahvi*) adj. much, many. 4, 16. 1, 108.

बहुव n. multitude. 2, 376.

बहुवृपा f. one of the seven tongues of Agni. 1, 68.

बहुल 1) adj. *παχυλός*, fat, corpulent, stout. 2, 187. 2) dense, compact. 4, 32. 3) much, abundant. 4, 16. 4) m. the dark half of a lunar month. 1, 50. Kum. 4, 13. 7, 8. 5) a name of Agni. 1, 62. 6) **बहुला** f. a cow. 2, 113. 7) f. pl. the Pleiades. 1, 50.

बहुव्ययिन् adj. spending much. 2, 210.

बाण m. an arrow. 2, 311. 5, 68.

बाणमुक्ति f. shooting an arrow. 2, 315.

बाणाश्रय m. a quiver. 2, 310.

बाणासन n. a bow string. 2, 309.

बादर 1) m. the cotton plant. 2, 47. 2) n. cotton-cloth. 2, 395.

बाधा f. 1) opposition, hindrance. 2) pain, trouble. 5, 48.

बांधव m. a relation, a kinsman. 2, 354.

बाल 1) adj. young. 5, 20. 2) ignorant, foolish. 2, 181. 3) m.

the young of any animal. 2, 347. 4) a boy. 2, 377.

बालगर्भिणी adj. f. (a cow) with calf. 2, 118.

बालतृण n. young grass. 2, 35.

बालवायज n. the lapis lazuli. 2, 20.

बालिश adj. 1) young. 5, 20. 2) ignorant, foolish. 2, 181.

बालेय m. an ass. 2, 125.

बाहु m. f. the arm. 2, 367.

बाहुमूल n. the extremity of the upper arm. 2, 370. 402.

बाहुलेय m. a name of Skanda. 1, 19.

बिम्बोक m. (in erotic poetry) affectation of indifference towards a beloved person, through pride and conceit. 1, 89. * **गर्वाभिमानसंभूतो**

विकारो **ऽनादरात्मको**

बिम्बोकः † Rasatar. 6, 13.

बिल n. a hole. 3, 2.

बीज n. seed, sperma. 3, 16.

बीजकोश 1) m. the pericarpium of a flower. 3, 60. 2)

बीजकोशी f. a pod. 2, 34.

बीभत्स m. the disgusting, one of the nine *rasas*. 1, 92.

बुक्क n. the heart. 3, 14.

बुद्ध m. a Buddha. 1, 85.

बुडांडक. 5, 45.

बुद्धि f. intellect, understanding. 2, 179.

बुद्धिसहाय m. a councillor, a minister. 2, 271.

बुध m. 1) a wise man. 2, 178. 2) the planet Mercury. 1, 46.

बुध्न m. the root of a tree. 2, 26.

बुभुक्षा f. appetite, hunger. 2, 206.

बुभुक्षित adj. hungry. 2, 205.

बुश m. chaff, husks. 2, 423.

बेडा f. a boat. 3, 50.

बोधि m. the holy fig tree. 2, 41.

ब्रध्न m. 1) the sun. 1, 37. 2) Īiva. 5, 51. 3) one of Īiva's attendants. 5, 51.

ब्रह्मचर्य n. the controlling of all senses, sanctity. 2, 242.

ब्रह्मचारिन m. 1) a Brahman from his investiture with the sacrificial thread until his marriage. 2, 239. 238. 2) a name of Skanda. 1, 20.

ब्रह्मण्य adj. fit for a Brahman. 2, 251.

ब्रह्मन् 1) n. the supreme spirit, the deity. 5, 82. 2) final union with the deity. 1, 124. 3) holy scripture, the Veda. 5, 82. 4) m. Brahman, the principal god of the Hindu triad. 1, 6. 5, 61. 82. 5) a Brahman. 5, 82. 2, 251.

ब्रह्मपुत्र m. a sort of poison. 3, 24. Comp. Yv. 2, 110.

ब्रह्मबंधु m. a contemptible Brahman. 2, 250. Chând. U. p. 282.

ब्रह्मवर्चस n. divine splendor, the glory obtained by the prac-

tice of religious ordinances
and the study of the Vedas.
2, 242.

ब्रह्मवृक्ष m. the butea frondosa.
2, 42.

ब्रह्मसूत्र n. the sacrificial thread,
worn by the three first clas-
ses. 2, 252.

ब्रह्माणी f. one of the seven
divine mothers. 1, 17. See
मातृ.

ब्राह्म 1) adj. (f. i) belonging
to the god Brahman. 1, 115.
2) ब्राह्मी f. a name of the
goddess Sarasvati. 1, 8.

ब्राह्मण m. a Brahman. 2, 236.
237. 5, 74. 82.]

ब्राह्मणब्रुव m. one who calls
himself a Brahman, a Brah-
man by cast without atten-
ding to its observances. 2,
251.

भ.

भ n. a star. 1, 51.

भक्त n. boiled rice. 2, 164.

भक्तसिक्थ m. a lump of boiled
rice. 5, 43.

भक्ति f. devotion. 1, 129.

भक्षक adj. gluttonous. 2, 195.

भक्षणा n. eating. 2, 170.

भग m. 1) the sun. 1, 35. 2) the
vulva. 2, 359. 5, 41.

भगवत् 1) adj. venerable. 1, 155.

2) भगवती f. a name of Durgā.
1, 16.

भगिनी f. a sister. 2, 352.

भगिनीपति m. a sister's hus-
band. 1, 99.

भग्यभृंग (f. i and d) adj. having
broken horns. 2, 112.

भंग m. a wave. 3, 31.

भंगि f. = व्याकृति. 4, 77.

भंगुर adj. bent, crooked. 4, 11.

भंग्य n. a field of hemp. 2, 8.

भट m. 1) a warrior. 2, 199. 2) a man of a barbarous tribe. 2, 444.

भट्टि adj. (meat) roasted on a spit. 2, 168.

भट्टारक adj. venerable. 1, 155. Added to names by way of respect, e. g. **अर्हद्भट्टारकः**

भट्टिनी f. any one of a king's wives besides the anointed one. 2, 325.

भद्र 1) adj. auspicious, prosperous. 1, 122. 2) good, excellent. 2, 115. 3) m. a bull. 5, 21. 4) one of the three species of elephants. 2, 60.

भद्राकरा n. shaving. 4, 36.

भद्रासन n. a golden throne. 2, 268.

भय n. fear, terror. 1, 91. 4, 40.

भयदुत adj. running away, put to flight. 2, 324.

भयानक 1) adj. frightful, terrible. 4, 20. 2) m. the fearful, one of the nine sentiments in poetry. 1, 92.

भयावह adj. fearful, frightful. 4, 20.

भरत m. an actor, a mime. 2, 437.

भरद्वाज m. a skylark. 2, 93.

भरित adj. full. 4, 17. **दिगंता-
नातेने मधुपकुलकंकारभरि-
तान्** । Bhv. 1, 31. **वकुलो
जगज्जालं कर्ता कुसुमभर-
सौरभ्यभरितं** । Bhv. 1, 52.

भट्टक n. roasted meat. 2, 168.

भर्ग m. a name of Çiva. 1, 12.

भर्तृ m. a husband. 2, 342.

भर्तृदारक m. (in theatrical language) the crownprince. 1, 98.

भर्म n. gold. 2, 18.

भल्लूक m. a bear. 2, 73. Comp. **भाल्लूक**.

भव m. 1) mundane existence. 5, 20. 2) a name of Çiva. 1, 11.

भवन n. a house, a dwelling. 2, 136.

- भवानी f. the wife of Çiva. 1, 15.
- भवांतर n. another world. 5, 91.
- भविक adj. auspicious, prosperous. 1, 122.
- भवितव्यता f. destiny, fate. 1, 126.
- भव्य adj. = भविक. 1, 122. Kum. 1, 22.
- भषण m. a dog. 2, 126.
- भसित, भस्मन् n. ashes. 1, 69.
- भा f. a ray of light. 1, 38.
- भाग m. a part. 2, 373. 5, 6. 41.
- भागधेय 1) m. impost, revenue. 2, 278. 2) n. fate, destiny. 1, 126.
- भागार्ह adj. to be divided according to shares. 5, 58.
- भागिनेय m. a sister's son. 2, 352.
- भागीरथी f. a name of the Ganges. 3, 51.
- भाग्य n. fate, destiny. 1, 126.
- भांगीन n. a field of hemp. 2, 8.
- भाजन n. a vessel. 2, 172.
- भाटक m. price, pay, wages. 2, 418. e. g. शकटे भाटकेन धान्यादिवहनद्वारेण जीवनहेतुः । Mitāksh. on Yv. 3, 42.
- भांडागार n. a magazine, a store-room, a treasury. 5, 11. Yv. 1, 327.
- भांडादिरत. 2, 213.
- भानु m. 1) a ray of light. 1, 39. 2) the sun. 1, 36.
- भानुमत् m. the sun. 1, 36.
- भामिनी f. a woman (inclined to be passionate). 2, 326.
- भार m. = *paryâhâra*. 4, 73.
- भारती f. the goddess of speech. 1, 8.
- भार्यष्टि m. f. a pole for carrying burdens. 4, 73.
- भार्गव m. a name of Çukra. 1, 48.
- भार्या f. a wife. 2, 339. 3, 34.

भालूक m. a bear. 2, 73. Comp.
भलूक.

भाव m. 1) origin. 2) existence, state. 3) disposition, character. 4) meaning, purport. 5) action. 5, 64. 6) emotion, defined as a change of the mind depending upon (called forth by) extraneous things. 1, 90. 7) (in dramatic poetry) a learned man. 1, 99.

भावन n. apprehension, perception. 5, 89.

भावुक 1) adj. auspicious, prosperous. 1, 122. 2) m. (in theatrical language) a sister's husband. 1, 99.

भाषण n. talking. 1, 150.

भाषा f. speech. 1, 8.

भास् f. a ray of light. 1, 38.

भास m. a vulture. 2, 92.

भास्कर, भास्वत् m. the sun. 1, 35.

भिक्षु m. a religious mendicant. 2, 254.

भिक्षुकी f. a female beggar. 332.

भित्त n. a fragment, a bit. 28.

भिडुर n. a thunderbolt. 1, 5

भिद्य m. a kind of river. 3, 4
Bhk. 6, 59.

भिद्मात्त (?) m. an iron-bour club. used as a weapon. 2, 32

भिडु f. a woman who loses children by death. 2, 333.

भिह्न m. pl. the name of a barbarous tribe. 2, 444.

भिषत् m. a physician. 2, 457.

भिस्ता f. boiled rice. 2, 164.

भीत adj. timid. 2, 199.

भीम 1) adj. terrible. 4, 20.
a name of Īiva. 1, 12.

भीरु 1) adj. timid. 2, 199. 2)
a timid woman. 2, 326.

भीषण, भीष्म adj. terrible, terrific. 4, 20.

भुक्तशेष n. remains of food. 2, 171

भुक्ति f. enjoyment. 5, 42.

भुक्तोच्छिष्ट n. the rejected leavings of food. 2, 171.

भुग्न adj. bent, crooked. 4, 11.

भुज m. भुजा f. the arm. 2, 367.

भुजग m. a snake. 3, 18.

भुजंग m. 1) a snake. 3, 18. 22.
2) a libertine, a gallant. 2, 227.

भुजंगम m. a snake. 3, 18.

भुजमध्य n. the chest, the breast.
2, 372.

भुजशिखर n. m. the shoulder.
2, 387.

भुजाय n. the shoulder. 2, 370.

भुजिष्य m. a servant. 2, 210.

भुवन n. 1) the world. 1, 133.
2) water. 3, 26.

भू f. earth. 2, 1. 3. 5, 83.

भूकाया f. darkness 1, 110.

भूत 1) adj. passed, gone by. 5, 73. 2) n. a living being. 5, 73.
82. 3) an element. 5, 73. 71.

4) m. an evil spirit in attendance on Rudra. 5, 73. 55.
1, 87.

भूत्याम m. the complex of beings or things. 5, 25. भूत्या-
मस्य सर्वस्य स्थावरस्य
चरस्य च. Matsyap. 1, 14.

भूतधात्री f. the earth. 2, 2.

भूति f. 1) might, grandeur. 5, 23. Kum. 5, 76. 2) ashes. 1, 69. 3) roasted meat. 2, 168.

भूतेश m. a name of Īiva. 1, 11.

भूपति m. a king. 2, 266. 150.

भूमि f. 1) the earth. 2, 1. 5, 68. 2) ground in general. 2, 260. 4, 77.

भूमिदेव m. a brahman. 2, 236.

भूमिस्पृश m. a Vaiçya. 2, 415.

भूयस् adv. repeatedly, again.
4, 39.

भूरि 1) adj. much. 4, 16. 2) n. gold. 2, 18.

भूरिमाय m. a jackal. 2, 74.

भूषण n. embellishment, ornament. 2, 384. 385.

भूषा f. = भूषण. 5, 69.

भृकुटि f. = भृकुटि. 4, 94.

भृगु m. a cliff, a precipice. 2, 11.

भृंग m. 1) the humble bee. 2, 100. 2) the fork-tailed shrike. 2, 93.

भृंगार m. a golden vase. 2, 160. Pk. 3, 125. 169. Mār. 8, 203.

भृति, भृत्या f. wages. 4, 43.

भृशं adv. much, exceedingly. 4, 33. 5, 50.

भृष्ट n. roasted meat. 2, 168.

भेक m. a frog. 3, 40.

भेद m. 1) rupture, disunion, embroiling. 4, 95. 2) difference. 5, 95. 3) division, kind, species. 1, 105. 2, 67. 237. 3, 25.

भेरी f. a large kettle-drum. 1, 98.

भेषज n. a remedy, a drug, a medicament. 2, 458.

भैरव 1) adj. (f. ī) formidable,

terrific. 4, 20. 2) भैरवी f. one of the manifestations of Durgā. 1, 17.

भैषज्य n. = *bheshaja*. 2, 458.

भोक्तृ m. a lover, a husband. 2, 342.

भोग m. the coil of a snake. 3, 20. भुजंगभोगसंसक्ता कलत्रं तव मेदिनी । Dandin 2, 345.

भोगिन् m. a snake. 3, 18.

भोजन n. 1) eating. 2, 170. 2) food. 1, 121.

भोजनत्याग m. abstinence from food. 4, 75.

भो भोस् a particle used in addressing a person. 5, 97. Mār. P. 3, 52. 8, 50.

भौम m. the planet Mars. 1, 46.

भ्रम m. rotation. 3, 46.

भ्रनर् m. a large black bee. 2, 100.

भ्रमर्क n. curls hanging down on the forehead. 2, 376.

भ्रातृ m. a brother. 2, 353.

भ्रातृज, भ्रातृपुत्र m. a brother's son. 2, 351.

भ्रातृवधू f. a brother's wife. 2, 349.

भ्रातृव्य m. 1) a brother's son. 2, 351. 2) an enemy. 2, 301.

भ्रात्रीय m. a brother's son. 2, 351.

भ्रांति f. perplexity, doubt. 4, 6.

भ्रामक m. a sort of loadstone. 2, 14.

भ्राष्ट्र m. a frying-pan. 2, 158.

भ्रुकुटि f. knitting of the brows, a frown. 4, 94.

भ्रू f. an eyebrow. 2, 365.

भ्रूण m. 1) a foetus or embryo. 2, 344. 2) = गर्भिणी. 5, 23.

म.

मकर m. a fabulous marine monster. 3, 38.

मकरध्वज m. a name of Kâma. 1, 32.

मकरंद m. the nectar of flowers. 2, 33.

माख m. a sacrifice. 2, 259.

मधवन् m. a name of Indra. 1, 52.

मंक्षु adv. quickly. 4, 12. Mâgha 5, 37.

मंग m. the head of a boat (?) 3, 50.

मंगल adj. auspicious, prosperous. 1, 122. 5, 86. 101.

मंगलपाठक m. a bard. 2, 280.

कल्याणि ते ऽस्तु सुप्रातम-
नघे वीरसूर्ध्व । इति प्रबो-
धयामासुः पाठैर्मंगलपाठ-
काः ॥ Pk. 3, 43.

मंगल्यक m. a sort of pulse or lentils. 2, 426.

- मंगिनी f. a boat. 3, 50.
- मज्जन् m. marrow, pith. 2, 28. 5, 67.
- मंत्री f. a branching flower-stalk. 2, 30.
- मंतीर n. an anklet. 2, 406.
- मनु adj. pleasing, lovely, charming. 4, 4.
- मंजुकेशिन् m. Vishnu or Krishna. 1, 21.
- मंजुघोषा f. the name of an Apsaras. 1, 88.
- मंजुल adj. = *manju*. 4, 4. कृ-
जितं कलहंसानां वर्धते मद्-
मंजुलं । Dandin 2, 332. Gg. 11, 2.
- मंजूषा f. a chest, a basket. 2, 157.
- मठ m. a building inhabited by a devotee and his disciples, a monastery. 2, 143.
- मणि m. f. a precious stone, a jewel. 2, 21. 1, 27.
- मणिक m. a small water-jar. 2, 162. Mhbh. 16, 37.
- मणिकार m. a jeweller. 2, 433.
- मणित n. murmur libidinosum. 2, 414. Mâgha 10, 75. 76.
- मणिदोष m. a defect in a jewel. 5, 22.
- मणिबंध m. the wrist. 2, 378. 5, 7.
- मंडन n. embellishment, ornament. 2, 384.
- मंडप m. a temporary shed or hall erected on festive occasions. 2, 143.
- मंडल 1) n. a circle, a globe, a ball. 2, 387. 2) the disk of the sun or moon. 1, 44. 3) the halo round the sun. 1, 41. 4) an assembly, a multitude. 4, 2. 5) मंडली f. whirling, circular motion. 1, 77.
- मंडलाय n. a sword. 2, 317.
- मंडलायोद्यधारेव Pk. 3, 171.
- मंडलिन् m. a polecat. 2, 81.
- मंडलेश्वर m. the governor of a province or district. 2, 267.

मंडूक m. a frog. 3, 40. 5, 70.

मति f. intellect, understanding. 2, 179.

मतिमत् adj. intelligent, sensible. 2, 178.

मत्त adj. 1) drunk; inebriated. 2, 231. 2) furious, insane. 2, 65. 334.

मत्तकाशिनी f. a woman of excellent qualities. 2, 334.

मत्तवार्ण m. = *apāçraya*. 2, 152.

मत्सरिन् adj. insincere, hostile. 2, 191. *Māgha* 2, 115.

मत्स्य m. a fish. 3, 35. 38.

मत्स्यंडी (corrupted from मधु-
स्यंदी ?) f. granulated sugar. 2, 169.

मत्स्यबंधन 1) n. a fish-hook. 4, 79. 2) मत्स्यबंधनी f. a fish-basket. 2, 439.

मत्स्यबंधिन् m. an angler. 2, 439.

मत्स्यसंघात m. a multitude of fish. 3, 39.

मथित n. buttermilk without admixture of water. 2, 120.

मथिन् (nom. मंथाः) m. a churning stick. 2, 121.

मद् m. 1) the juice that flows from the temples of an elephant when in rut. 2, 62. 65. 2) pride, arrogance. 4, 37.

मदन m. love. 1, 32.

मदिरा, मद्विष्टा f. spirituous liquor. 2, 174.

मद्गु m. the diver bird. 2, 95.

मदुर m. a sort of fish. 3, 37.

मद्य n. spirituous liquor. 2, 175.

मधु n. 1) honey. 2, 466. 2) the nectar of flowers. 2, 33. 3) mead, spirituous liquor. 2, 175. 4) m. the month Caitra (March-April). 1, 114.

मधुक n. 1) liquorice root (*glycyrrhiza glabra* Lin.). 2, 460. 2) tin. 2, 17.

मधुकर, मधुप m. मधुमक्षिका f. a bee. 2, 100. 101.

मधुमथन m. Vishnu or Krishna. 1, 22.

मधुर adj. sweet, pleasing, lovely. 4, 4. 1, 140. 141.

मधुरवाच adj. of gentle or pleasing discourse. 2, 210.

मधुव्रत m. a bee. 2, 100.

मधुसाव m. a name of Kâma 1, 32.

मधूच्छिष्ट n. bee's wax. 2, 400.

मध्य n. 1) the middle, the centre. 2, 63. 286. 365. 378. 397. 3, 46. 48. 5, 65. 85. 2) the waist. 2, 362.

मध्यंदिन adj. middle, central. 4, 90.

मध्यम 1) adj. middle, central. 4, 90. 1, 109. 2) n. the waist. 2, 362. 3) m. the ruler of a district or province. 2, 267. 4) मध्यमा f. the middle finger. 2, 383.

मध्यमीय adj. middle. 4, 90.

मध्यंगुली f. the middle finger. 2, 381.

मधासव m. spirituous liquor. 2, 174.

मनस् n. the mind. 2, 379.

मनसिज, मनसिशय m. love. 1, 32. 33.

मनाक् adv. somewhat, a little. 5, 96.

मनीषा f. intellect, wisdom. 2, 179.

मनीषिन् adj. intelligent, wise. 2, 177.

मनुज, मनुष्य m. man. 2, 176. 1, 115.

मनुष्यधर्मन् m. a name of Kùvera. 1, 78.

मनोभव m. love, affection. 1, 33.

मनोरथ m. a desired object, a wish. 2, 380

मनोहर adj. captivating charming. 4, 4.

मंतु m. offence, transgression. 4, 64.

मंत्र m. prayer. 2, 262. 5, 84.

- मंत्रज्ञ** m. a secret agent, a spy. 2, 270.
मन्त्रिन् m. a councillor, a minister. 2, 271. 5, 76.
मंथ m. a churning stick. 2, 121.
**मथित्वा ज्ञानमंथेन वेदाग-
ममहार्णवं** | Kulārṇava 2, 10.
मंथनी f. a churn. 2, 162.
मंथर् adj. slow, languid. 2, 232. Māgha 5, 62. 6, 40. 7, 18. 9; 78.
मंथान m. a churning stick. 2, 121.
मंद 1) adj. slow, lazy, indolent. 2, 232. 227. 5, 47. 2) dull, stupid. 2, 181. 3) m. one of the three species of elephants. 2, 60.
मंदाकिनी f. the Ganges. 3, 51.
मंदाक्ष n. bashfulness. 2, 412.
मंदार m. the coral-tree (erythrina fulgens). 2, 45. Considered also as one of the five trees in paradise. 1, 135.
मंदिर n. a house. 2, 136.
मंडुरा f. a stable. 2, 141.
मंद्र adj. (of sound) deep, base, low, hollow. 1, 140.
मन्मथ m. love. 1, 32.
मन्या f. the tendon of the trapezium muscle forming the nape of the neck. 2, 361. Comp. Vs. 25, 2. Bhk. 3, 28. 6, 30.
मन्यु m. 1) depression, sorrow. 2) anger. 3) a sacrifice. 5, 60. For the last meaning Kshirasv. gives the hardly apposite example: शतमन्युरिन्द्रः | Comp. Rv. X, 103, 7.
मय m. a camel. 2, 125.
मयु m. = *kinnara*. 1, 82.
मयूख m. a ray of light. 1, 39.
मयूर m. a peacock. 2, 86.
मरकत n. an emerald. 2, 20.
मरण n. dying, death. 3, 6.
मरिच n. black pepper. 2, 461.
मरीचि m. f. a ray of light. 1, 39.

मरु m. 1) a region destitute of water, a desert. 2, 3, 5, 52.
2) a mountain. 5, 52.

मरुत् m. 1) wind. 1, 75, 100. 2) a god, a deity. 1, 4

मरुवत् m. a name of Indra. 1, 54.

मरुद्वर्त्मन् n. the atmosphere. 1, 137.

मर्कट m. 1) an ape. 2, 76, 77, 5, 70. 2) a spider. 2, 101.

मर्त्य m. a mortal, a man. 2, 176.

मर्मन् n. a vital member or organ. 2, 374.

मर्मर m. the rustling of dry leaves. 1, 151. Kum. 3, 31.

मर्यादा f. 1) a limit, a boundary. 2, 104. 2) a shore. 3, 32.

मर्ष m. forbearance, patience. 4, 40.

मल n. any sort of impure matter. 3, 15.

मलधारिन् m. a Jain mendicant. 2, 190.

मलयज n. sandal wood. 2, 389.

मलिन adj. 1) stained, foul, dirty. 4, 42. 2) brown (*kincid dhūmra*) 2, 97.

मलिन्युच m. a thief, a robber. 2, 183.

मलीमस adj. stained, foul, dirty. 4, 42. Māgha 1, 38.

मल्लिक 1) m. a species of geese with black bills and legs. 2, 97. 2) **मल्लिका** f. Arabian jasmine. 2, 51. **मल्लिकामालाभारिण्योऽभिसारिकाः** Dandin 2, 214. 3) a sort of drinking vessel. 2, 161.

मल्लिकान्न m. a horse marked with white about the eyes. 2, 283.

मसूर m. = *mangalyaka*. 2, 426.

मस्कर m. a bamboo. 2, 49.

मस्करिन् m. a Brahman who, having entered on the fourth order, lives as a mendicant. 2, 254. Bhk. 5, 63.

मस्तक m. n. the skull, the head. 2, 363. 5, 61.

मस्तकस्नेह m. मस्तिष्क n. the brain. 3, 13.

मस्तु n. the liquid part of curdled milk, whey. 2, 166.

महत् adj. (f. *ti*) great. 4, 14.

महत्त्व n. greatness. 3, 31.

महस् n. a festival. 4, 78.

महाकाल m. 2, 48. 'the name of a plant of the cucurbitaceous order the fruit of which is as beautiful as an orange outwardly, but the pulp resembles cowdung (*trichosanthes palmata*, also *cucumis colocynthus*).' Carey.

महातेजस् m. a name of Skanda. 1, 20.

महात्मन् adj. magnanimous. 2, 204.

महादान n. a great donation, giving different kinds of presents to the priests. 4, 88.

महादेव 1) m. a name of Çiva. 1, 13. 2) महादेवी f. his wife. 1, 16.

महानन्द m. the great joy ob-

tained by deliverance from further transmigration. 1, 124.

महानस n. a kitchen. 2, 140.

महानिशा f. midnight. 1, 109.

महाप्रलय m. the destruction of the universe at the end of a *kalpa*. 1, 117.

महाबल m. wind, storm. 1, 76.

महामत्स्य m. a large fish, a sea-monster. 3, 37. 38.

महामनस् adj. high-minded. 2, 200.

महामात्र m. an elephant keeper. 2, 70. Hind. *मेहानत*. 2) a principal officer of state. 2, 272.

महारजत n. gold. 2, 19.

महारजन n. safflower. 2, 465.

महावृक्ष m. a plant (*euphorbia tortilis*). 2, 42.

महाशालि m. a species of rice. 2, 425.

महाशूद्र m. the cow-herd. 2, 432.

महासेन m. a name of Skanda.
1, 20.

महान्नायु m. a principal artery of the body. 3, 12.

महिला f. a woman. 2, 327.

महिष 1) m. a buffalo. 2, 72.
2) महिषी f. the anointed wife of a king. 2, 325.

महिषाक्ष m. a kind of bdellium. 2, 465.

मही f. the earth. 2, 1.

महीभृत् m. a mountain. 2, 56.

महेच्छ adj. of lofty aspirations, high-minded. 2, 200

महोक्ष m. a large bull. 2, 110.
Rgh. 4, 22. Mā ha 5, 63.

महोत्पल n. a lotus. 3, 57.

महोत्साह, महोद्योग adj. possessing great perseverance. 2, 200.

महोदया f. a name of Kanyakubjā. 2, 132.

महौषध n. dry ginger. 2, 460.

मा f. a name of Lakshmi. 31.

मांस n. flesh, meat. 2, 168. 3, 9.

मांसविक्रयिन् adj. selling meat. 2, 440.

मांसादिन् adj. eating meat. 2, 196.

माक्षिक n. honey. 2, 466.

मागध 1) m. the bard or panyrist, by cast the offspring of a Vaiçya and Kshatriyā. 2, 280. Manu 10, 11. Yv. 1, 94. 2) मागधी f. jasmine (jasminum auriculatum). 2, 50.
3) long pepper. 2, 459.

मांजिष्ठ adj. (f. i) red as the dye made from *manjishthā* 4, 48. कुतस्त्वच्चाटकः पानि
मांजिष्ठः । Kāçikh. 13, 84.

माही f. armour, mail. 2, 304.

माढि f. the vein of a leaf. 4, 98.

माणवकं m. 1) a lad. 2, 347.
2) a necklace of twenty or sixteen strings. 2, 407.

माणिमंथ n. salt brought from the mountain Manimantha. 2, 459.

मातंग m. 1) an elephant. 2, 59. 2) a man of a barbarian tribe. 2, 443.

मातरिश्मन् m. wind. 1, 76.

मातलि m. the charioteer of Indra. 1, 64.

मातृ f. 1) a mother. 2, 349. 1, 119. 2) a mystic deity, representing the energy of the principal gods. 1, 17. Seven or eight are enumerated. Oxf. Catal. p. 191. 184. ब्रह्माणी वैष्णवी रौद्री वाराही नारसिंहिका । कौमारी चापि माहेंद्री चामुंडा चैव चंडिका ॥ Kāçikh. 83, 33. ब्राह्मी माहेश्वरी चैव कौमारी वैष्णवी तथा । वाराही च तथेन्द्राणी चामुंडा सप्त मातरः ॥ Comm. on Bhuvanēçvarīstotra.

मातृमुख, मातृशासित m. a blockhead, a fool. 2, 222. 181.

मात्र 1) n. a small quantity, a particle. 4, 3. Rather **मात्रा** f. Comp. Manu 1, 16. 19. 27. Rgh. 3, 11, etc. 2) **मात्रा** f. substance, property. 5, 10. Bhk. 5, 62.

माधव 1) m. the month Vaiçākha (April-May). 1, 114, 2) a plant (gaertnera racemosa). 2, 53. Also **माधवीलता**. विवाहं केचिद्विच्छन्ति माधवीलतया तरोः । Bhavishyottara ch. 113.

माधवक m. **माधीक** n. spirituous liquor. 2, 174. 175.

मान m. pride. 4, 37.

मान n. measure. 5, 19.

मानव m. man in general. 2, 176.

मानस 1) adj. (f. i) mental. 1, 90. 2, 380. 4, 88. 2) n. the mind. 2, 379.

मानसौकस् m. a goose or swan. 2, 96.

मानुष m. man. 2, 176.

माँद्य n. invalidity, sickness.
2, 445.

मापत्य n. a name of Kâma.
1, 34.

माया f. illusion, jugglery, sorcery. 4, 55.

मायाविन, मायिक, मायिन्
adj. illusive, deceitful. 2, 194.

मायु m. bile. 2, 450.

मार m. a name of Kâma. 1, 32.

मारजित् m. a Buddha. 1, 85.

मारण n. killing, slaughter. 2,
322.

मारिष m. (in dramatic poetry)
a venerable person. 1, 99.

मारुत m. wind. 1, 75.

मार्ग m. 1) searching. 5, 21. 2)
a road, a way, a path. 2, 105.

मार्गण m. an arrow. 2, 311.

मार्गणक m. a suppliant, a
beggar. 2, 204.

मार्जार m. a cat. 2, 81.

मार्तंड m. the sun. 1, 35.

माष्टि f. smearing the person
with oily or fragrant substan-
ces. 2, 385.

माल 1) m. pl. the name of a
barbarous tribe. 2, 444. 2)
माला f. a row, a series. 1,
59. 3) a wreath, a garland.
2, 397.

मालती f. great-flowered jas-
mine. 2, 50.

मालाकार, मालिक m. a
flower-seller. 2, 434.

मालूर m. a tree (crataeva re-
ligiosa). 2, 39.

माल्य n. a wreath, a garland.
2, 397.

माषीण, माष्य n. a field of
kidney-beans. 2, 8.

मास m. a month of thirty days.
1, 113.

मासार्ध n. (against P. II, 2, 2.
Comp. Kum. 1, 51.) a half-
month. 5, 63.

माहिष adj. (f. i) of a buffalo.
4, 79. माहिषं वपुरादे Ka-

çikh. 72, 22. त्यक्ता माहिषं
वैषं 72, 27.

माहिषी f. a cow. 2, 113.

मेतपच adj. niggardly, avari-
cious. 2, 192. Bhk. 6, 97. Comp.
kimpacāna.

मेत्र 1) n. a friend. 2, 273. 2)
m. the sun. 1, 37.

मेथसु adv. mutually, recipro-
cally. 4, 35. 1, 150.

मेथिला f. the residence of
king Janaka, an ancient city
in the province of Tirhut. 2,
132.

मेथुन n. a couple, male and
female. 4, 15.

मेथ्या adv. falsely. 1, 144.

मेथ्याचर्या f. hypocrisy. 4, 55.

मेष n. a sham, a disguise, a
trick. 4, 24. शंभारक्षणेऽशु-

भिषेण गच्छति वह्निर्गंगा-
तरंगावलिः । Rasatar. 5, 13.

मेष्टान्न n. savoury food, a dain-
ty dish. 4, 166.

मिहिका f. frost. 3, 28.

मिहिर m. the sun 1, 36.

मीन m. a fish. 3, 35.

मीमांसा f. investigation, dis-
cussion, especially the inve-
stigation of the Veda (*veda-
vâkyavicâra*) in so far as it en-
joins religious duties (*pârva*),
or leads to a knowledge of
the one deity (*uttara*). 1, 10.
Bṛihadâr. I, 5, 21: अथातो
व्रतमीमांसा, 'now, therefore,
the investigation of religious
obligations'. Çankara: उपास-
नकर्मविचारणा.

मुकुट n. a crest, a diadem. 2,
410.

मुकुट m. Vishṇu or Kṛiṣṇa.
1, 21.

मुकुर m. a looking-glass. 2, 400.

मुकुल m. n. an opening bud.
2, 31.

मुक्ता f. a pearl. 3, 42. मुक्तागुण
m. an excellent pearl. 5, 12.

मुक्तामुक्त adj. (a weapon) which
may be either hurled or kept

in hand, as a club. 2, 307. 308.

यंत्रमुक्ते पाणिमुक्ते विमुक्ते
मुक्तधारिते । अस्त्राचार्यो
निरुद्देगः कुशलश्च विशि-
ष्यते ॥ Matsyap. 202, 40.

मुक्तास्फोट m. a pearl-oyster.
3, 42.

मुक्ति f. 1) giving up, abandon-
ing. 5, 49. 2) release from
further transmigration. 1, 124.

मुख n. 1) the fore-part or front
in general. 5, 46. Of arrows,
the head. 2, 314. Comp. यस्या
इष्वा अयो मुखं । Rv. VI, 75,
15. 2) the face, the mouth.
2, 363. 369. 3) the entrance
into a building, a market-
place, etc. 2, 134.

मुखंडी f. a sort of weapon. 2,
321.

मुखपूरण n. a mouthful. 4, 100.

मुखर adj. foulmouthed. 2, 222.

मुख्य adj. chief, principal. 4,
5. 2, 334.

मुंज m. a sort of grass (*saccha-
rum munja* Rox.). 2, 36

मुंड 1) n. m. the (bald) head.
2, 363. 2) मुंडा f. a female
beggar. 2, 332.

मुंडन n. shaving. 4, 36.

मुद्ग f. joy, delight. 1, 123.

मुद्ग m. a sort of kidney-bean
(*phaseolus mungo*). 2, 7.

मुद्गर m. a hammer. 2, 320.

मुधा adv. in vain, to no pur-
pose. 4, 75.

मुनि m. 1) a holy man who has
made the vow of silence, an
inspired saint. 2, 257. 5, 49.
2) an ascetic. 2, 189. 143.
This word is more likely to
be connected with *mūka*, than
with *man*.

मुरज m. a small drum. 1, 97.

मुरारि m. Vishnu or Krishna.
1, 21.

मुशल्लिका f. the house-lizard.
2, 79.

मुशल्लिन् m. a name of Bala-
deva. 1, 28.

मुष्क m. a testicle. 2, 368.

मुष्टि f. m. 1) the fist, the closed hand. 2, 368. 382. 2) the hilt of a sword. 2, 318.

मुष्टिक m. a goldsmith. 2, 433.

मुस्तक m. a plant (cyperus rotundus Lin.). 2, 467.

मुहुर्भाषा f. saying over again, tautology. 1, 150.

मुहुस् adv. several times, repeatedly. 4, 39. 5, 90.

मूक adj. dumb. 2, 454.

मूढ adj. confused, foolish, stupid. 2, 181.

मूर्ख m. a fool, a blockhead. 2, 181. 5, 56.

मूर्हा f. stupor, loss of consciousness. 5, 53.

मूर्ति f. shape, figure, body. 2, 355.

मूर्धज m. the hair of the head. 2, 375.

मूर्धन् m. the head. 2, 363.

मूर्धपिंड m. either of the

globes on the forehead of an elephant. 2, 61.

मूर्धवेष्टन n. a turban. 5, 10.

मूर्धाभिषिक्त m. a king. 2, 266.

मूल n. a root. 2, 28. 5, 23.

मूलीकर्मन् n. sorcery practised with charmed herbs or roots. 4, 31.

मूल्य n. price, wages. 4, 43. 5, 49.

मूषक m. a mouse. 2, 80.

मृग m. 1) any quadruped. 5, 30. 2) the spots on the moon, represented as a hare. 1, 44. Hence the moon is called मृगधर, Māgha 9, 34. 3) one of the three divisions of elephants. 2, 60. For a long, but not precise description of all three species, see the 78. chapter of the Ārṇagadh. Paddhati, 4) a deer, an antelope. 2, 75.

मृगजालिका f. a snare for catching beasts. 2, 442.

मृगदंश m. a dog. 2, 126.

मृगधूर्तक m. a jackal. 2, 74.

मृगनाभि m. musk. 2, 389.

मृगपति m. a lion. 2, 59.

मृगमद् m. musk. 2, 389.

मृगया f. hunting, chase. 2, 280.

मृगयु m. a huntsman. 2, 441.

मृगरिपु m. a lion. 2, 59.

मृगव्य n. hunting, the chase. 2, 280. 127.

मृगाङ्क m. the moon. 1, 43.

मृगारि m. a tiger. 2, 71.

मृड m. a name of Īiva. 1, 13.

मृडानी f. the wife of Mṛida. 1, 15.

मृणाल n. the creeping root of a lotus. 3, 60.

मृत adj. dead. 3, 7.

मृतस्नान n. = *apasnāna*. 3, 17.

मृत्तिका f. clay, earth. 2, 4.

मृत्यु m. death. 3, 6. 5, 83.

मृत्सा, मृत्सा f. excellent soil.

2, 4. गङ्गातटोद्भवां मृत्सां
Kāçikh. 28, 98.

मृद् f. clay, earth, soil. 2, 4.

मृद्ग m. a small drum. 1, 97.

मृद्गांड n. an earthen vessel.
5, 4.

मृद्घीका f. the vine. 2, 38.

मृध n. war, battle. 2, 298.

मृषा adv. falsely. 1, 144. Yv. 1,
66. 2, 75. 3, 285—287.

मेकलकन्या f. a name of the
Narmadā river. 3, 52.

मेखला f. 1) a girdle, a zone.
2, 405. 2) the loins (?). 5, 38.

मेघ m. a cloud. 1, 58.

मेघतिमिर n. darkness pro-
duced by clouds in the sky.
1, 59.

मेघपुष्प n. water. 3, 26.

मेघवक्त्रि m. a flash of light
proceeding from a cloud.
1, 70.

मेघवाहन m. a name of Indra
1, 54. Māgha 13, 18.

मेचक 1) adj. black. 4, 49. Māgha
6, 26. 2) m. the eye in the fea-

- thers of a peacock's tail. 2, 87.
- मेढि m. = *khalevâli*. 2, 423.
- मेढीभूतस्तु (viz. *Dhruvo*) वै
सर्वान्वायुपाशैर्नियंत्रितान्।
अकल्पं तत्पदं तिष्ठन्म्रा-
मयन् ज्योतिषां गणान्॥
Kâçikh. 21, 80.
- मेढ्र m. the penis. 2, 359.
- मेढ m. a ram. 2, 124.
- मेदस् n. the serum or lymph
of the flesh. 3, 13. Schol.
mânsarasa.
- मेदिनी f. the earth. 2, 1.
- मेधा f. understanding, wisdom.
2, 179.
- मेधाविन् adj. intelligent, wise.
2, 178.
- मेध्य adj. ritually pure. 1, 132.
- मेनका f. the name of an Ap-
saras. 1, 88.
- मेनकात्मजा f. a name of Pâr-
vatî. 1, 16.
- मेरु m. the name of a fabulous
mountain in the centre of the
seven continents, the Indian
Olympos. 1, 135. 136. The
name, as far as I know, oc-
curs first in the Unâdisûtras.
- मेष m. a ram. 2, 124.
- मेहन n. the penis. 2, 359.
- मैत्रावरुण m. a name of Vâl-
mîki. 2, 257.
- मैत्री f. friendship. 4, 21.
- मैथुन n. 1) pairing. 2) sexual
intercourse. 5, 52.
- मैरेय n. a sort of spirituous
liquor. 2, 175. मैरेयं धातकी-
पुष्पगुडधान्यान्नसंस्कृतं । Mâ-
dhava cited by RM.
- मोक्ष m. 1) liberation from in-
dividual existence. 1, 124.
2) a plant (*bignonia suaveo-
lens*). 5, 26.
- मोघ adj. useless, purposeless,
vain. 4, 75.
- मोचा f. the plantain or banana
tree (*musa sapientum*). 2, 37.
- मोह m. 1) stupor, loss of con-

sciousness. 2) bewilderment, folly. 5, 53.

मोहून n. sexual intercourse. 2, 414. Māgha 6, 76. 10, 85.

मौकलि m. a raven. 2, 91.

मौक्तिक n. a pearl. 3, 42. 2, 408.

मौघ n. folly. 5, 53.

मौद्गलिन n. a field of *mudgas*. 2, 7.

मौन n. taciturnity, silence. 5, 97.

मौर्वी f. a bow-string. 2, 309.

मौलि m. the head. 2, 363.

मौहूर्तिक m. an astrologer. 2, 248.

म्लान adj. foul, dirty. 4, 42.

म्लिष्ट adj. (of speech) indistinct. 1, 141. अम्लिष्टनाद् Bk. 9, 17. Comp. Lat. *blaesus*.

म्लेच्छ n. a barbarian, a man who talks any language but Sanskrit. 2, 444. Comp. Çat. Br. III, 2, 1, 24.

य.

यकृत् n. the liver. 3, 13.

यक्ष m. 1) a name of Kuvera. 1, 79. 2) a sort of friendly demon in attendance on Kuvera. 1, 87.

यज्ञमान m. one who institutes a sacrifice. 2, 265.

यज्ञ m. a sacrifice. 2, 239.

यज्ञांत m. the conclusion of a sacrifice. 2, 262.

यज्वन् m. one who performs

the sacrifices prescribed by the Veda. 2, 265.

यत n. spurring or guiding an elephant with the feet. 2, 67.

यति m. 1) an ascetic, a devotee. 2, 189. 2) the Brahman who has entered on the fourth order, when, casting off all worldly shackles, he lives as a religious mendicant. 2, 238. 239.

यथाकामिन् adj. acting according to one's own will, independent. 2, 224.

यथातथ्यं adv. agreeably to truth. 1, 144.

यथार्थवर्ण m. a spy, a secret agent. 2, 270.

यथाविधि adv. duly. 2, 243.

यथोद्भूत adj. silly as a child, stupid. 2, 181.

यदृच्छा f. following one's own impulse, self-will, spontaneity. 4, 89.

यद्गविष्य adj. believing in the power of fate. 2, 222.

यद्दद् adj. talking no matter what. 2, 222.

यंत्रमुक्त adj. (a weapon) thrown by any kind of machine. 2, 308.

यम 1) m. the ruler of the subterranean world, and regent of the south quarter. 1, 72. 100: 5, 70. 83. 2) n. a pair, a couple. 4, 15.

यमल n. a pair. 4, 15.

यमुना f. the Jumna river. 3, 52.

यव m. barley. 2, 430.

यवस m. grass for fodder. 2, 36.

यवागू f. rice-gruel. 2, 165.

यव्य n. a field of barley. 2, 8.

यशस् n. splendour, glory, renown. 1, 153.

यष्टि m. f. 1) a pole, a staff. 4, 41. 2) a club, a mace. 2, 308. 321. 3) a string (of pearls). 2, 407.

यष्टिमधु n. = *madhuka*. 2, 460.

यष्टृ m. one who performs a sacrifice. 2, 265.

याग m. a sacrifice. 2, 259.

याचक m. a petitioner, a beggar. 2, 204.

याचना, यात्रा f. a petition, a request. 2, 205.

यात n. guiding an elephant with a hook. 2, 67.

यातना f. torment. 3, 4. 5, 80.

यातयाम adj. one who has run the race of life, aged, old. 2, 348. Bhk. 5, 39.

यातु n. यातुधान m. an evil spirit, a Rākshasa. 1, 73.

यातृ f. a husband's brother's wife. 2, 353.

यात्य m. a spirit subject to the torments of hell. 3, 3.

यात्रा f. 1) a march, an expedition. 2, 297. 2) = अनुवृत्ति. 5, 33.

यादस् n. a sea-monster, *χιτος*. 3, 34.

यादसां नाथ m. a name of Varuna. 1, 74.

यान n. a vehicle, any means of conveyance. 2, 294.

याप्ययान n. a litter, a palanquin. 2, 295.

याम m. a watch of three hours, the eighth part of a day and night. 1, 106.

यामिनी f. the night. 1, 107.

याम्य adj. belonging to Yama. 1, 101.

यायजूक m. a performer of frequent sacrifices. 2, 265. Bhk. 2, 20. यायजूका वसंत्यत्र यज्ञ

विद्याविशारदाः । Kāṭikh. 10, 27. 3, 95. 52, 33. 80, 17.

यावक m. lac. 2, 400.

युक्त adj. adapted, suitable, fit, proper. 4, 61. 5, 94.

युग n. a pair, a couple. 4, 15.

युगकीलक m. the pin of a yoke. 2, 420.

युगंधर n. the pole of a carriage. 2, 292.

युगल n. a pair, a couple. 4, 15.

युगांत m. the end of the four ages, at which the world is destroyed. 1, 117.

युग्म n. a pair, a couple. 4, 15.

युग्य n. a vehicle. 2, 294.

युद्ध n. a fight, a battle, war. 2, 298. 291. 4, 76. 5, 4.

युध् f. war, battle. 2, 298.

युयु m. a horse. 2, 281. Probably, a misspelling of ययु.

युवन् 1) adj. (f. युवति or युवती) young. 2, 348. 2) युवति f. a young woman. 2, 327.

यूथ n. a flock, a herd. 4, 1.

यूथिका f. jasmine (*jasminum auriculatum*). 2, 50.

योक्त्र n. the thongs by which a beast of burden is attached to the pole of a vehicle. 2, 420. Rv. III, 33, 13. V, 33, 2. Ua-tap. Br. I, 3, 1, 13, etc.

योग्यता f. fitness. 2, 109.

योग्या f. military exercise, drill. 2, 315.

योग्यार्थ m. a carriage employed at military exercise. 2, 290.

योनि m. f. pudendum muliebre. 2, 359. 5, 76.

योषा, योषित् f. a woman. 2, 326.

र.

रहस् n. speed, velocity. 2, 288.

रक्त 1) adj. red. 4, 48. 2, 282. 3, 58. 2) n. blood. 3, 10. 3)

रक्ता f. one of the seven tongues of fire. 1, 68.

रक्तशालि m. a red species of rice. 2, 425.

रक्तम्याम adj. dark red. 4, 52.

रक्ताक्ष m. a buffalo. 2, 72.

रक्षस् n. a malignant demon, in continual war with gods and men. 1, 73. 5, 4.

रक्षा f. ashes. 1, 69.

रक्षिर्वर्ग m. a bodyguard. 2, 278.

रंकु m. a species of deer. 2, 75.

रंग m. a dancing place, a stage. 1, 97.

रंगार्जीव m. a painter. 2, 436.

रचना f. disposing, arranging in general, as that of flowers in a garland, of the parts of a literary composition, of troops in a particular order, etc. 4, 45. 5, 9.

रजक m. a washerman. 2, 438.

रजत n. 1) silver. 2, 17. 5, 5. 2) a necklace. 5, 5. Kshirasv. on Am. III, 4, 82. reads *rajatam hemni*.

रत्ननिकर m. the moon. 1, 43.

रत्ननी f. the night. 1, 107. 106.

रत्ननीमुख n. the beginning of the night. 1, 109.

रत्नस् n. 1) dust. 2, 288. 33. 5, 23. 2) the menses. 2, 329.

रत्नस्वल्ता f. = *udakyā*.

रत्नोद्हरणधारिन्. 2, 189.

रत्नु f. a cord, a rope. 2, 442.

रण n. war, battle. 2, 298. 5, 32. 41.

रणरणक n. longing, regretting. 4, 57. उत्कंठा संतापो

रणरणको जागरस्तनोस्तनु

ता । फलमिदमहो मयाप्तं

मुखाय मृगलोचनां दृष्ट्वा ॥

Sarasvatik. 3, 7.

रतकूजित n. = मणित. 2, 414.

रतार्थिन् adj. concubitus appetens. 2, 330.

रति f. 1) love. 1, 91. 2) sexual intercourse. 2, 414. 5, 42. 3) the wife of Kāma. 1, 34.

रतिपति m. a name of Kāma. 1, 32.

रत्न n. a gem, a jewel. 2, 21. 409. 5, 64.

रत्नगर्भा f. the earth. 2, 2.

रत्नसानु m. the mountain Meru. 1, 136.

रत्नाकर m. the ocean. 3, 30.

रत्नि m. f. the distance from the elbow to the end of the closed fist taken as a measure. 2, 381. This word has been forged by a false etymology of *aratni*, just so as *sura* from *asura*.

रथ m. a carriage. 2, 289.

रथकार m. a coachmaker, a carpenter. 2, 432.

रथगोपन n. = *varūtha*. 2, 294.

रथांग 1) n. (mss. m.) any part of a carriage. 2, 293. 2) a wheel. 2, 292. 3) m. the ruddy goose. 2, 89.

रथांगपाणि m. Vishnu or Krishna. 1, 22.

रथावयव m. a part of a carriage. 5, 66.

रथिन् m. one who rides in a carriage. 2, 235.

रथ्या f. a carriage-road. 2, 134.

रद, रदन m. a tooth. 2, 372.

रदिन् m. an elephant. 2, 59.

रंध्र n. a rent, a flaw, a hole. 3, 2, 5, 49.

रमण 1) m. a lover, a husband. 2, 342. 2) रमणी f. a woman. 2, 327.

रंभ 1) m. a staff, a stick. 4, 41. Rv. VIII, 45, 20. 2) रंभा f. the plantain or banana tree (musa sapientum). 2, 37. 3) the name of an Apsaras. 1, 88.

रय m. 1) a stream, a current. 3, 47. 2) speed, velocity. 2, 288.

रञ्जक m. a woollen blanket. 2, 396.

रव m. sound or noise in general. 1, 138. 139. 5, 55.

रवण m. a camel. 2, 125. Māgha 12, 9.

रवि m. 1) the sun. 1, 35. 5, 34. 53. 2) a mountain. 5, 53.

रश्मि m. 1) a bridle, a rein. 2, 287. 420. 2) a ray of light, or light in general. 1, 38. 65.

रस m. 1) any kind of fluid or liquid. 2) melted butter. 3) quicksilver. 4) semen virile. 5, 75. 5) poison. 3, 24. 5, 75. 6) a constituent part of the body. s. 5. dhātu. 5, 71. 75. 7) taste, flavour. 8) affection. 5, 75. 9) a sentiment in poetry, of which nine are enumerated. 1, 90. 92. 5, 75.

रसज्ञा f. the tongue. 2, 366.

रसना f. 1) the tongue. 2, 366. 2) a girdle. 2, 405.

रसवती f. a kitchen. 2, 140.

रसा f. the earth. 2, 1.

रसातल n. hell. 3, 1.

रहस् n. 1) secrecy. 5, 51. 2) sexual intercourse. 2, 414. 3) adv. secretly. 4, 23.

रहस्य 1) adj. secret. 4, 23. 2) n. the recondite part of the Veda, the doctrine of the Upanishads. 1, 9. Manu 2, 140. 165

रहित adj. deprived.-2, 331.

राका f. 1) full moon. 1, 112. 2) a girl who has arrived at the age of puberty 2, 333.

राक्षस m. = *rakshas*. 1, 73. 87.

राग m. affection. 5, 75.

राज् m. a king. 2, 266.

राजधानी f. a royal residence, a capital. 2, 131.

राजन् m. 1) a king. 2, 266. 135. 325. 2) the moon. 1, 42. 3) राज्ञी f. a queen. 1, 98.

राजन्य m. a man of the regal and military cast. 2, 266.

राजयक्ष्मन् m. pulmonary consumption. 2, 447. Māgha 2, 96.

राजराज m. a name of Kuvera. 1, 79.

राजवाह्य m. a royal elephant. 2, 69.

राजसर्प m. a large species of serpent. 3, 21. .

राजसर्षप m. black mustard. 2, 426.

राजसूय m. a sacrifice performed by a king who has obtained universal empire. 2, 267.

राजहंस m. a flamingo. 2, 97.

राजिका f. black mustard. 2, 426.

राजिल m. a sort of snake. 3, 21.

राजी f. a row, a range. 4, 36.

राजीव 1) m. a sort of fish. 3, 37. Manu 5, 16. 2) n. a lotus. 3, 58

राठा f. splendour, beauty. 2, 410.

रात्रि f. the night. 1, 108. 109.

राज्ञांत m. a demonstrated conclusion, an established doctrine, a dogma. 1, 10.

राम 1) adj. black. 4, 49. 2) white. 5, 22. 3) m. a name of Baladeva. 1, 29. 4) रामा f. a woman. 2, 326. .

रामठ m. asafoetida. 2, 462.

राशि m. a heap, a mass. 4, 1.

रासम m. an ass. 2, 125.

राहु m. the ascending node. 1, 49.

राहुसंस्पर्श m. an eclipse. 1, 41.

रिक्त adj. empty. 4, 92.

रिक्थ n. = ऋक्थ. 5, 58.

रिपु m. an enemy. 2, 300.

रिष्ट n. 1) misfortune. 2) sin. 5, 18.

रिष्टताति adj. causing happiness, auspicious. 2, 185. There is reason to doubt that *rishta* ever meant *kshema*.

रिष्टि f. m. a sword. 2, 317.

रीढा f. slight, contempt. 4, 30. तपस्विरीढाकारी Pk. 5, 67. सरीढ पुनरथाह Kā-ṣikh. 76, 49.

रीति f. brass. 2, 15.

रुक्म n. gold. 2, 18.

रुच् f. 1) light. 1, 65. 2) a ray of light. 1, 38.

रुचक m. = *sauvarcala*. 2, 462.

रुचि f. 1) a ray of light. 1, 38. 2) wish, desire. 4, 25.

रुचिर adj. pleasing, handsome. 4, 4.

रुच्य m. a lover. 2, 342.

रुज्, रुजा f. sickness, disease. 2, 445.

रुंड m. a headless trunk. 3, 8.

रुदित n. crying, lamenting. 3, 17.

रुद्र m. 1) a name of Īiva. 1, 11. 5, 2. He is the regent of the north-east quarter. 1, 100. 2) adj. (?) great, large. 4, 14.

रुद्राणी f. the wife of Rudra. 1, 15.

रुधिर n. blood. 3, 10. 5, 44.

रुमा f. a salt-pit. 2, 14.

रुरु m. a species of deer. 2, 75.

रूप n. 1) shape, form, figure. 5, 79. 2) a beast. 5, 30.

रूपाजीवा f. a harlot. 2, 335.

रूप्य n. silver. 2, 17. 1, 81.

द्वषित adj. crushed, pounded
(?). 4, 83.

रेखा f. a line. 2, 386. 362.

रेणु m. f. dust. 2, 288.

रेतस् n. semen virile. 3, 16.

रेफस् adj. base, vile, contemptible. 2, 182.

रेवतीरमणा m. a name of Baladeva. 1, 29.

रेवा f. the Narmadâ river. 3, 52.

रै f. 1) property, wealth. 1, 80.
2) gold. 2, 18.

रोक n. an aperture, a hole.
3, 2.

रोग m. disease, sickness. 2,
445. 225.

रोगित adj. diseased. 2, 127.

रोचिस् n. a ray of light. 1, 38.

रोदन n. tears. 2, 364.

रोदस् f. du. (nom. रोदसी or
रोदस्यौ), रोदसी f. sg. heaven and earth. 1, 121.

रोधस् n. a bank, a shore. 3, 45.

रोधोवप्र m. 3, 44.

रोष m. an arrow. 2, 311.

रोमन् n. the hair of the body.
2, 369. 394.

रोमविकार, रोमदुर्ष, रोमांच,
रोमोद्गम m. erection of the
hair of the body. 3, 29.

रोष m. wrath, anger, passion.
2, 207.

रोषण adj. passionate, angry.
2, 206.

रोहणद्रुम m. the sandal tree.
2, 389.

रोहिणी f. a cow. 2, 113.

रोहिणीविद्यम m. the moon. 1, 42.

रोहित 1) n. the rainbow appearing in a straight form
1, 57. 2) a fish (cyprinus rohita Ham.). 3, 37.

रोहिताश्व m. a name of Agni.
1, 64.

रौद्र 1) m. the terrible sentiment in poetry. 1, 92. 2) n. hot weather, heat. 1, 40.

रौहिणेय m. 1) a name of Baladeva. 1, 29. 2) the planet Mercury. 1, 46.

ल.

लक्षणा n. a sign, a mark, a characteristic. 1, 45.

लक्ष्मणा f. the female of the Indian crane. 2, 89.

लक्ष्मन् n. = लक्षणा. 1, 45. 5, 69.

लक्ष्मी f. (nom. *is*) 1) the goddess of prosperity and wife of Vishnu. 1, 31. This word occurs first Rv. X, 71, 2. 2) beauty. 5, 27.

लक्ष्य n. an archer's mark, a butt. 2, 313. 316.

लगुड m. a stick, a staff. 4, 41.

लग्न m. an elephant in rut. 2, 65.

लग्नक m. a surety, a bondsman. 2, 225.

लघु adj. quick, swift. 4, 12.

लघुहस्त adj. a dead shot. 2, 316.

लज्जा f. shame, bashfulness. 2, 412.

लंचा f. a bribe. 2, 279. According to HC. also m.

लता f. 1) a climbing plant. 2, 25. 2) = *vāsanti*. 2, 53.

लतोद्गम m. the upward climbing of a creeper. 2, 29.

लपन n. the mouth. 2, 363.

लब्धवर्ण adj. lettered, skilful. 2, 177. सुभाषितलब्धवर्ण. Pk. 5, 47.

लब्धि f. receiving, obtaining. 5, 58.

लंपट adj. hankering after, addicted to. 2, 198. परस्त्रीलंपट Brahmapariv. II, 55, 30. कर्णिकोऽपि विपादनलंपटो हरिः Pk. 4, 189.

लंबोदर m. a name of Ganeṣa. 1, 18.

लय m. equal time in music and dancing. 1, 94.

ललना f. a woman. 2, 327.

ललाट n. the forehead. 2, 370. 63. 376.

ललाटपट्ट n. the plate of the

forehead, a poetical expression (like *kapolaphalaka*) for the forehead itself. 2, 386.

ललाटपट्टमस्याभादर्धचन्द्रनिमं विभोः। Pk. 4, 50. Also ललाटपट्टिका, *ibid.* 5, 32.

ललाटिका f. a coloured mark on the forehead. 2, 386. Kum. 5, 55.

ललाम (or ललामन्) 1) n. a mark or sign. 2) a mark on the forehead. 3) an ornament, beauty. Rgh. 5, 64. Māgha 4, 28. 4) a flag, a banner. कपिललामो ऽर्जुनः Kshir. 5) a tail. 6) a horn (?). 7) power, dignity. 8) eminence. वृषललामः Kshir. 9) m. a horse. 5, 69.

ललामक n. a wreath of flowers worn on the forehead. 2, 398.

ललित n. gracefulness of gait. 1, 89. सकलांगसंमीचीनभूषणविन्यासो ललितं Rasatar. 6, 14.

लव m. a bit, a small part, a little. 4, 3. अश्रुलव Rgh. 15,

97. लवमपि लवंगे न रमते Sarasvatik. 1.

लवण adj. salt. 5, 75.

लवणाकर m. a salt-pit. 2, 14.

लवणोत्तम n. river-salt. 2, 459.

लवणोदक n. salt-water. 2, 167.

लवित्र n. a sickle. 2, 422.

लहरी f. a surge, a billow. 3, 31.

लाला f. lac, a red dye. 2, 400. 5, 37.

लांगल n. a plough. 2, 420. Rv. IV, 57, 4.

लांगलपद्धति f. the track made by the ploughshare. 2, 421.

लांगूल n. a tail. 2, 286. 3, 23. 5, 69.

लाज m. pl. parched grain. 2, 430. Rgh. 2, 10. 4; 27. Kum. 7, 69. 80.

लाङ्कन (corrupted from लङ्का) n. a mark, a stain, a spot. 1, 27. 44. 45. 2, 283. 5, 34.

लात्स 1) adj. longing or craving for. 2, 198. Kum. 7, 56.

- Māgha 4, 6. 2) लालसा** f. the longing of a pregnant woman. 2, 343.
- लास्य** n. a dance, in which the emotions of love are mimically represented. 1, 93.
- लिंग** n. the phallus. 5, 80.
- लिंगवृत्ति** m. one who wears the symbols of sanctity for selfish purposes, a religious hypocrite. 2, 250.
- लिंगिन्** m. an ascetic. 2, 189.
- लिपि** f. 1) the line of a letter. 2) a line of writing. 4, 43.
- लिपिकर** m. a writer a copyist. 2, 431.
- लिपिसंख्या** f. the number of written characters. 5, 58.
- लिप्सा** f. wishing to obtain, desire. 2, 209. 5, 57.
- लिप्सु** adj. desiring to obtain, covetous. 2, 208.
- लीला** (corrupted from क्रीडा) f. playful imitation of a lover's manners in his absence. 1, 89.
- लुप्तपद** adj. wanting whole words. 1, 142.
- लुब्ध** adj. greedy, covetous. 2, 208.
- लुब्धक** m. a huntsman. 2, 441.
- लुलाय** m. a buffalo. 2, 72.
- लुर्विधुतधरित्रीचित्रकायो लुलायः** RM.
- लुलित** adj. shaking, trembling. 4, 61.
- लूता** f. a spider. 2, 101.
- लून** 1) adj. cut, reaped. 2, 422. 2) n. (erroneously for *lūma*) a tail. 2, 286.
- लेख** 1) m. a deity. 1, 4. 2) लेखा f. a line. 2, 387. 4, 43.
- लेखक** m. a writer, a copyist, a secretary. 2, 431.
- लेपक** m. a plasterer. 2, 436.
- लेप्य** n. plastering, smearing over. 2, 436.
- लेप्यमय** adj. (f. *i*), made of mortar or clay. 2, 338.

लेश m. a small part, a little.
4, 3. 5, 7.

लोक m. 1) the world. 1, 133.
2) people. 2, 58. 129. 5, 8.

लोकपाल m. a king. 2, 266.

लोचन n. the eye. 2, 364.

लोषामुद्रापति m. a name of
Agastya. 2, 258.

लोष्ठ्र n. stolen property. 2,
184. Yv. 2, 266.

लोल adj. 1) shaking, movable,
fickle. 4, 10. 2) eager, desi-
rous. 2, 198.

लोलुप, लोलुभ adj. hankering
after, cupidinous. 2, 198.
Māgha 1, 40. 2, 17. 7, 49.

लोष्ठ, लोष्ठक m. a clod of
earth. 2, 421.

लोष्ठभेदन n. a harrow. 2, 421.

लोह n. 1) any metal. 2, 21. 5,
71. 1, 131. 2) iron. 2, 16.

लोहकार m. a smith. 2, 433.

लोहल adj. speaking indis-
tinctly. 2, 232.

लोहित 1) adj. (f. *nī*, or *tā*)
red. 4, 48. 2) n. blood. 3, 10.
3) लोहिनी f. (in erotic poe-
try) the rose-red lady. 4, 53.

लोहितचंदन n. saffron. 2, 388.

लोहितांग m. the planet Mars.
1, 46.

लौल्य n. fickleness, unstead-
iness. 2, 244.

व.

वंश m. 1) a bamboo. 2, 49. 2)
the spine. 5, 17. 3) race, fa-
mily. 2, 241.

वंशांकुर m. the shoot of a bam-
boo. 5, 42.

वक्र m. a crane. 2, 95. 5, 21.

वकुल m. a tree (*mimusops*
elengi Lin.). 2, 51.

वकोर m. a crane. 2, 95.

वक्त्र n. the mouth, the face. 2,
363.

- वक्र** 1) adj. crooked. 4, 11. 2) m. the planet Mars. 1, 46.
वक्रसंस्थ adj. placed trans-
 versely. 2, 148.
वक्षस् n. the chest, the breast.
 2, 372. 368. 398. 1, 27.
वक्षोरुह m. the female breast.
 2, 371.
वंक्षणा m. the iliac region. 2,
 368. Yv. 3, 97.
वंग n. tin. 2, 17.
वचनीयता f. ill report. 1, 147.
 Comp. Kum. 4, 21. 5, 82.
वचस् n. speech. 1, 139. 150.
वज्र n. a thunderbolt. 1, 56. 5,
 68.
वज्रज्वाला f. the flash accom-
 panying thunder. 1, 57.
वज्रधर m. a name of Indra. 1,
 52.
वज्रनिर्घोष m. a thunderclap.
 1, 57.
वंचन n. cheating, deceit. 4, 63.
वंजुल m. 1) the ratan. 2, 46.
 2) a kind of bird. 2, 99.
- वृ** m. 1) the Indian fig-tree.
 2, 41. 2) a rope. 2, 442.
वृ m. a lad. 2, 347.
वडवा f. a mare. 2, 285.
वडवामुख 1) m. submarine
 fire. 1, 70. 2) n. hell. 3, 1.
वडिश n. a fish-hook. 4, 79.
वाणिज् m. a trader, a merchant.
 2, 416.
वाणिज्य n. **वाणिज्या** f. trade,
 traffick. 4, 76.
वत्, a particle expressing 1)
 surprise, 2) disapproval. 5, 92.
वत्स 1) n. the breast, the chest.
 2, 372. 2) m. a calf. 2, 109.
 114.
वत्स m. a year. 5, 22.
वत्सकामा f. a cow fond of
 her calf. 2, 115.
वत्सतर m. a steer. 2, 109.
वत्सनाभ m. a sort of poison.
 3, 25.
वत्सला f. a cow fond of her
 calf. 2, 115.

वत्सादनी f. = गुडूची. 2, 460.

वदन n. the mouth, the face. 2, 363.

वदान्य adj. 1) affable. 2) munificent, liberal. 2, 211.

वङ्गी f. a leather thong. 2, 441.
The correct spelling is *var-dhri*.

वधू f. 1) a woman, a wife. 2, 327. 339. 3, 40. 2) a daughter-in-law. 2, 349.

वधूटी f. = चिरंटी. 2, 329.

वन n. 1) a wood, a forest. 2, 55. 3, 32. 2) water. 3, 26.

वनचर (f. *i*) adj. living in the forest. 2, 78.

वनमालिन् m. a name of Krishna. 1, 24.

वनराज्ञी f. a tract of forest. 2, 56. Rgh. 1, 38. 3, 3. Māgha 12, 29.

वनवह्नि m. a wood on fire. 1, 70.

वनस्पति m. a tree that bears fruit without any apparent

blossom (Manu 1, 47), and a tree in general. 2, 22. 24.

वनायुज m. a horse of the breed of the Vanāyu country. 2, 284.

वनाश्रय m. a raven. 2, 91.

वनिता f. a beloved woman. 2, 327.

वनीपक m. a beggar. 2, 204.

वनौकस् m. an ape. 2, 76.

वन्दनमाला f. a festoon suspended across gateways on festive occasions. 2, 146. बद्धाः प्रतिगृह्णन्त यत्र वन्दनमालिकाः । Pk. 4, 7.

वन्दना f. worship, adoration. 4, 91.

वन्दिन् m. a bard, a panegyrist. 2, 280.

वन्दी f. a captive, a prisoner. 4, 74. Kum. 2, 52. 42. 61.
This word is borrowed from the Persian *بند*.

वपन n. shaving. 4, 36.

वपा f. 1) a gap, a hole. 3, 2. 2) = *medas*. 3, 13.

वपुस् n. the body. 2, 355. 373.

वसृ m. a father. 2, 349.

वप्र 1) n. a field. 2, 419. 2) table-land on a mountain. 5, 24.
3) m. n. a rampart. 2, 133.

वमथु m. = *karasikara*. 2, 61.

वम्री f. an ant. 3, 23.

वम्रीकूट n. an ant-hill. 3, 22.

वयस् n. a bird. 2, 82.

वयस्य 1) m. a companion of equal age, a friend. 2, 273.
2) वयस्या f. a female friend. 2, 332.

वर 1) adj. choice, excellent. 4, 4. 2) m. a lover, a bridegroom, a husband. 2, 342.

वरठा f. a goose. 2, 96.

वरणा m. a causeway, a bridge. 3, 49.

वरत्रा f. an elephant's girth. 2, 65.

वरयितृ m. a lover, a husband. 2, 342.

वरला f. a goose. 2, 96.

वरस्त्री f. a noble or excellent woman. 2, 334. 392.

वरांग n. cunnus. 2, 359.

वराह m. 1) a cord, a rope. 2, 442. 2) a small shell used as a coin. 3, 42.

वरारोहा f. a high lady. 2, 334.

वराह m. a boar, a hog. 2, 71.

वरिवस्या f. adoration, worship. 1, 129.

वरिष्ठ adj. very large. 4, 14.

वरुण m. the deity of the waters and regent of the west. 1, 74. 100.

वद्वथ n. a sort of ledge round a carriage serving as a protection against collision. 2, 294.

वद्वथिनी f. an army. 2, 302. Mâgha 12, 77.

वरेण्य adj. superior, excellent. 4, 4.

वर्कर m. any young domestic animal, a kid, a lamb. 2, 123.

वर्ग m. a class, a set. 2, 353.

वर्चस् n. light, lustre. 1, 65.

वर्चस् n. वर्चस्क m. excrements.
3, 15. 5, 49.

वर्जन n. killing. 2, 322.

वर्ण m. 1) colour. 5, 74. 83. 4, 51.
2) splendour, beauty. 3) dress,
decoration 5, 74 4) a letter
of the alphabet 5, 74 77 5)
a class, a caste 5, 74 2, 237
6) religious observance 7)
praise 8) = *gitakrama* 5,
74. 9) a coloured blanket for
an elephant, etc 2, 153 10)
n saffron 2, 388

वर्णन 1) n. description, expo-
sition. 1, 150. 2) वर्णना f.
praise. 1, 145.

वर्णपुष्प n. the blossom of globe
amaranth. 2, 52.

वर्णिन् 1) m. the religious stu-
dent. 2, 239. 2) वर्णिनी f. a
woman. 2, 326.

वर्तमान adj. at the time being,
present. 5, 94.

वर्तनी f. a road, a path. 2, 105.

वर्ति f. the unwoven threads
of a web of cloth. 2, 396.

वर्तुल adj. round. 4, 68.

वर्त्मन् n. 1) a road, a path. 2,
105. 2) an eyelid. 5, 6.

वर्धकि m. a carpenter. 2, 432.

वर्धन 1) n. cutting. 4, 44. 2) वर्धनी
f a brush, a broom. 2, 147
3) a water-jar 2, 162

वर्धमान m. 1) a platter, a dish.
2, 160 2) a palace or temple
built in the shape of the dia-
gram of like name 2, 150

चतुःशालं दक्षिणद्वारहीनं
तु वर्धमानमुदाहृतं । Ma-
tsyap. 241.

वर्मन् n. armour, mail. 2, 304.

वर्मित adj. clad in armour. 2,
305.

वर्य 1) adj. excellent. 4, 4. 2) वर्या
f a girl who has the privi-
lege of choosing her husband
2. 328

वर्वर् m. a barbarian. 2, 193.

वर्ष 1) n. m. a year. 2) वर्षा f.
pl. the rainy season. 1, 116.

वर्षधर m. a eunuch. 2, 275.

वर्षाभू f. the female frog. 3.
40. *varshâhû* Vâj. 24, 38.

वर्षुकांबुद m. a rain-cloud. 5,
40.

वर्ष्मन् n. the body. 2, 355.

वर्ह m. 1) a peacock's tail. 2,
87. 2) n. a leaf. 2, 30.

वर्हिण m. a peacock. 2, 86.

वर्हिणवाहन m. a name of
Skanda 1, 20. = *varhiyâna*
Kâçikh. 32, 1.

वल्लज्ज adj. white. 4, 47. Mâgha
6, 34.

वल्लभी f. the wooden frame
of a roof. 2, 148.

वल्लय n. a bracelet. 2, 402.

वल्लयित, adj. surrounded. 4,
27. Gg. 2, 3. 5. 11, 26.

वल्लीक n. m. the eaves of a
roof. 2, 148. Mâgha 3, 53.

वल्क; वल्कल n. the bark of
a tree. 2, 28.

वल्गा f. a bridle, a rein. 2, 287.

वल्गु adj. handsome. 4, 4. Rgh.
5, 68.

वल्भन n. eating. 2, 170.

वल्मीक m. an anthill. 3, 22.
Yv. 1, 278. 2, 151.

वल्म m. = *nishpâvaka*. 2, 429.

वल्मीकी f. the Indian lute. 1,
96. Mâgha 4, 57.

वल्मभ adj. dear, beloved. 2, 212.

वल्मीरी f. a branching footstalk.
2, 30.

वल्मव m. 1) a cowherd. 2, 432.
2) a cook. 2, 276.

वल्मी f. a climbing plant. 2, 25.

वल्मवज्ज m. a sort of grass (*sac-*
charum cylindricum). 2, 36.
Manu 2, 43.

वल्मी f. 1) a female. 2, 327. 2)
a barren cow. 2, 114. 3) the
female elephant. 2, 70.

वल्मीकरण n. subjecting others
to one's will by magic rites.
4, 31.

वल्मीकृत adj. (an oblation)

burnt in fire with the exclamation *vashat* ('may he carry it to the gods'). 2, 262.

वष्कयणी f. a cow that has already grown up calves. 2, 114. *Vashkaya* (Rv. I, 164, 5) is, according to Çakatâyana, a calf one year old; *μόςχος, μοσχας*?

वसति f. 1) a Jain monastery. 5, 21. 2) night. 1, 108.

वसंत m. springtime. 1, 113.

वसा f. the lymph or serum of the flesh (*mānsasneha*). 3, 13.

वसु 1) n. wealth. 1, 80. 5, 64. 2) a gem, a jewel. 2, 21. 5, 64. 3) m. a ray of light. 1, 39. 5, 64. 4) a name of Agni. 1, 62. 5, 64. 5) m. pl. a class of gods eight in number, who seem to represent the eight *yāmas* of the day. 5, 64.

वसुदेव m. the father of Krishna. 1, 27.

वसुधा, वसुंधरा, वसुमती f. the earth. 2, 1. 2.

वस्त m. a goat. 2, 122.

वस्ति f. = *varti*. 2, 396.

वस्त्र n. dress, clothes. 2, 393. 395. 5, 85.

वह् m. the shoulder of an ox. 2, 112.

वह्नि m. fire. 1, 62.

वह्निरेतस् m. a name of Çiva. 1, 12.

वा part. 1) or. 2) as if. 5, 87. Māgha 7, 64. **मुखेंदोश्चंद्रिका**

वास्य शिशोर्मुग्धस्मितं बभौ | Pk. 4, 18.

वाक्य n. a sentence, speech. 1, 141. 146.

वागुरा f. a snare, a net. 2, 442.

वागुरिक m. one who uses nets for catching deer, etc. 2, 441.

वागुस m. a sort of large fish. 3, 37.

वाच् f. speech, or the goddess of speech. 1, 8. 5, 48. 68. 83.

वाचंयम m. a holy man observing rigid taciturnity. 2, 257.

वाचस्पति m. a name of Vrihaspati. 1, 47.

वाज्र m. 1) speed, velocity. 2, 288. 2) a wing. 2, 84. 3) the feather of an arrow. 2, 313.

वाजिन् m. 1) a horse. 2, 281. 1, 151. 2) a bird. 2, 83. 3)

वाजिनी f. a mare. 2, 285.

वाजिशाला f. a horse-stable. 2, 141.

वांछा f. wish, desire. 4, 25.

वांछित adj. wished for. 2, 380.

वाट m. an enclosure. 2, 135.

वाडव m. 1) submarine fire. 1, 70. 2) a brahman. 2, 236.

वाडवेय m. a bull. 2, 108.

वाढ्वा adv. 1) much, exceedingly. 2) surely, positively. 5, 50.

वाण m., a species of Barleria with blue blossoms. 2, 50. Māgha 6, 46. 12, 37.

वाणिज्य n. = वणिज्य. 4, 76.

वाणिनी f. 1) a shrewd woman. 2) a passionate one. 2, 334.

वाणी f. speech, voice. 1, 8. 2, 87.

वात m. wind. 1, 75. 77. 59.

वातकिन, वातरोगिन् adj. afflicted with rheumatism. 2, 451.

वातप्रमी m. f. (nom. *is*) a sort of antelope. 2, 75.

वातायन m. an air-hole, a window. 2, 149. Kum. 7, 59. *jālavātāyana* Māgha 11, 50.

वात्या f. a whirlwind. 1, 77.

वादनदंड m. a stick for striking a musical instrument. 1, 98.

वाद्य n. a musical instrument. 1, 93. 95.

वाद्यभांडमुख n. the upper part of a musical instrument. 5, 72.

वाघ्रीणस m. a rhinoceros. 2, 72.

वान adj. dry (fruit). 2, 34.

वानप्रस्थ m. a Brahman of the third order who, after having fulfilled the duties of a householder, lives as a hermit. 2, 239. Manu VI, 1—32.

वानर m. a monkey. 2, 76.

वानस्पत्य m. a tree bearing fruit from blossoms. 2, 24.

वानरि m. the ratan. 2, 46. Gg. 4, 1.

वापी f. a pond. 3, 62.

वाम 1) adj. pleasing, handsome. 4, 4. 2) वामा f. a handsome woman. 2, 326. 3) वामी f. a mare. 2, 285.

वाम adj. 1) adverse, opposed. 5, 22. Bhk. 6, 17 2) left, *laevus*. 4, 71.

वामदेव m. a name of Īiva. 1, 12.

वामन m. 1) a dwarf. 2, 456. 2) the elephant of the western region. 1, 104.

वामनेत्रा f. a woman with beautiful eyes. 2, 326.

वामलूर m. an ant-hill. 3, 22.

मुनयः प्रह्वामलूरांगाः
Kâçikh. 22, 19.

वायस m. a crow. 2, 90.

वायु m. wind, air. 1, 75. 5, 61.

70 As a god, Vāyu is considered the regent of the north-west quarter. 1, 100.

वायुसख m. fire. 1, 62.

वार n. water. 3, 26.

वार m. 1) a turn, an opportunity. 4, 65. 2) a multitude. 4, 2. चापान्निर्यातो बाणवारः Pk. 4, 151.

वारण m. an elephant. 2, 59. 1, 151.

वारमुव्या f. a royal courtesan. 2, 335.

वारला f. a goose. 2, 96.

वारवाण m. 1) a bodice, a jacket 2, 397 Māgha 15, 84. 2) a cuirass, mail. 5, 9. Rgh. 4, 55.

वारस्त्री f. = *vāraṃukhyā*. 2, 335. Rgh. 3, 19. Māgha 11, 20.

वाराणसी f. Benares. 2, 132.

वारि n. water. 3, 26. 32. 5, 68. 1, 59.

वारी f. the place where ele-

- phants are tied up. 2, 68.
Rgh. 5, 45.
- वारुणी f. 1) the west. 1, 101.
2) spirituous liquor. 2, 175.
Both meanings appear in the
following stanza: रागमाद-
र्शयन्नेष वारुणीयोगवर्धितं।
तिरोभवति धर्माशुरनंगश्च
विजृम्भते ॥ Dandin 2, 316.
- वार्त्त 1) adj. hale, healthy. 2,
225. 2) वार्त्ता f. news, tidings,
report. 1, 146. 5, 88. 3) live-
lihood, profession. 2, 415.
- वार्त्तिक m. = *narendra*. 5, 54.
- वार्धुषिक m. a usurer. 2, 416.
- वाल m. hair. 2, 375. -
- वालक n. = *hrivera*. 2, 467.
- वालाधि. वालहस्त m. a hairy
tail. 2, 286.
- वालुका f. sand, gravel. 3, 48.
- वाँलुकी f. a species of cucum-
ber. 2, 54.
- वाल्मीकि m. the reputed au-
thor of the Rāmāyana. 2, 257.
- वाष्प 1) m. steam. 1, 67. 2) m.
n. a tear. 2, 364.
- वासतेयी f. the night. 1, 108.
- वासना f. the realizing of past
perceptions. 4, 95. प्राग्जन्म-
वासनायोगात्सापि राज्ञी
कलावती । Kāçikh. 34, 103.
शिवलिंगस्य संस्थाने कस्या-
सम्भववासना । Sarasvatik.
I. Kulārṇ. 1, 115. Gg. 3, 1.
- वासंतिक m. a jester, a buffoon.
2, 277.
- वासंती f. a plant (*gaertnera
racemosa*). 2, 53.
- वासर m. a day. 1, 106.
- वासव m. a name of Indra. 1,
52. 5, 70.
- वासस् n. dress, clothes. 2, 392.
393. 395.
- वासा f. a tree (*justicia adha-
toda* Lin.). 2, 43.
- वासागार n. sleeping apart-
ments. 2, 140. पिहिते वा-
सागारे तमसि च सूचीमुखाय-

- संभेद्ये । मयि च निमीलि-
तनयने तथापि कांतामुखं
व्यक्तं ॥ *Sarasvatik.* II, 19.
- वासिता *f.* a woman. 2, 326.
- वासुदेव *m.* a name of Vishnu.
1, 23.
- वास्तु 1) *n.* a habitation, a house.
2, 136. 2) *m.* a building-place.
2, 135.
- वास्तोष्पति *m.* a name of In-
dra. 1, 52.
- वाह *m.* a horse. 2, 281.
- वाहन *n.* a vehicle, a carriage.
2, 294.
- वाहस *m.* the boa constrictor.
3, 20.
- वाहिनी *f.* a host, an army.
2, 302.
- वाहिनीपति *m.* a general, a
commander. 2, 278.
- वाहिक *m.* a horse from *Balkh*.
2, 284. *atha vānāyujāḥ pāra-
sīkakāmbajavāhlikā hayāḥ
pracetuh* *Pk.* 4, 137.
- वि *m.* a bird. 2, 83.
- विक्र adj. 1) large, broad. 4,
68. *Māgha* 10, 42. 2) excellent.
5, 8.
- विकृत्य *n.* boasting, praise.
1, 145.
- विकर्तन *m.* the sun. 1, 35.
- विकल्पाणिक *adj.* one whose
arm is injured, maimed, etc. 2,
455.
- विकल्पांग *adj.* (*f. i*) deformed
in body. 2, 232.
- विकल्प *m.* an alternative. 4,
6. 5, 87.
- विकार *m.* alteration, modifi-
cation. 1, 90.
- विकाश *m.* opening, bursting
(of flowers). 2, 32. *Kum.* 3, 29.
- विकिर *m.* a bird. 2, 83.
- विकृति *f.* change of form. 2,
169.
- विक्रम *m.* valour, courage. 4, 38.
- विक्रमहीन *adj.* wanting in
courage, craven. 3, 34.

विक्रांत adj. brave, valiant. 2, 199.

विकृष्ट adj. (of sound or speech) harsh, gruff, rough. 1, 140.

विक्ष्व adj. agitated, excited, alarmed. 2, 231. Kum. 4, 11. 6, 92. Māgha 12, 63. यावत्स्वस्थो ऽस्ति मे देहो यावन्नोद्विग्विक्ष्वः । Kāṣṭkh. 7, 38.

विगान n. evil report, defamation. 1, 147.

विग्र adj. noseless. 2, 455.

विग्रह m. 1) expansion, extension. 5, 19. 2) the body. 2, 355. 3) quarrel, war. 2, 299.

विघस m. the remnants of food which have been offered to the gods, deceased ancestors, a guest, a spiritual guide, etc. 2, 171. Manu 3, 285.

विघ्न m. an obstruction, an impediment. 2, 246.

विघ्नराज m. a name of Gaṇeṣa. 1, 18.

विचकित्त m. Arabian jasmine. 2, 51.

विचक्षण adj. far-sighted, wise. 2, 178.

विचारणा f. investigation. 1, 10.

विचिकित्सा f. option, doubt. 4, 6. Çat. Br. II, 2, 4, 9.

विच्छंदक m. a structure, an edifice. 2, 150. *vichandaka-prabhedā racanâviçeshās*, Kshir.

विज्ञन adj. lonely, solitary. 4, 23.

विज्ञपित = *pichila*. 3, 56.

विज्ञाता adj. f. (a woman) who has born. 2, 345.

विजृम्भित adj. burst, budded, blown. 2, 32.

विर m. a libertine, a gallant. 2, 227. कामतंत्रकलापकोविदो विरः । Rasamanj.

विरंक m. n. a dove-cot. 2, 148. Māgha 3, 55.

विरप m. 1) the spreading branches and foliage of a tree.

- 2, 26. *Māgha* 4, 48. 2) a far spreading creeper. 2, 35.
- विष्टपिन्** m. a tree. 2, 22.
- विडाल** m. a cat. 2, 81. Etym. perhaps 'that has his habitation with man.'
- विडौजस्** m. a name of Indra. 1, 54.
- वितथ** adj. untrue, false. 1, 144.
- वितरण** n. a gift, a donation. 2, 264.
- वितर्क** m. considering all possible contingencies, deliberation, doubt. 4, 6. 5, 90.
- वितर्दिका** f. a raised square piece of ground in the centre of a house or temple, a kind of terrace. 2, 144. Comp. *Māgha* 3, 55.
- वितस्ति** f. m. a span measured by the distance between the extended thumb and little finger. 2, 383.
- वितान** n. 1) spreading, expanse. 5, 62. *Māgha* 11, 28. Gg. 2, 16. 2) a multitude. 4, 1.
- Māgha* 4, 2. 11, 43. 3) an awning, a canopy. 2, 155. 5, 62. Urv. 76. *Māgha* 3, 50. Kum. 7, 12. Bhk. 5, 101. 4) the spreading of the sacred fires, a sacrifice. 2, 259. 5, 62. *Māgha* 14, 10. 5) season, opportunity. 6) adj. empty, vacant. 5, 62. *Māgha* 3, 50.
- वित्त** n. property, wealth. 1, 80.
- विदग्ध** m. shrewd, clever, knowing (somewhat like a cat after having burnt its paws). 2, 230. 334.
- विदिश्** f. an intermediate point of the compass. 1, 102.
- विडुल** m. the ratan. 2, 46.
- विदेहा** f. = *Mithilā*. 2, 132.
- विद्याधर** m. a kind of spirit residing in the air and assuming any shape. 1, 87.
- विद्युत्** f. lightning. 1, 60.
- विद्वस्** (nom. *vidvān*, *viduṣi*, *vidvat*) adj. learned, wise. 2, 177. 1, 99.
- विधवा** f. a widow. 2, 332.

विधि m. 1) an ordinance. 5, 40. 2) fate, destiny. 1, 86. 3) time. 5, 40. 4) a name of Brahman. 1, 6. 5) a name of Vishnu. 1, 25.

विधु m. the moon. 1, 43.

विधुतुद् m. Rāhu. 1, 49.

विधुर adj. 1) separated. 2) deprived. 5, 38.

विनता f. the mother of Garuda and Aruna. 1, 119. Mhbh. 1, 1091.

विना prep. (with instr. acc. or abl.) without. 5, 90.

विनायक m. Gaṇeṣa, the remover of all obstacles. 1, 18.

विनिमय m. exchange, barter. 2, 418. Rgh. 1, 26. Māgha 7, 65.

विनोद m. (killing time), pastime, amusement. 4, 35.

त्रिंडु (corrupted from *vandu*) m. a drop of water or any other fluid. 3, 55.

विंडुतालक n. a mass of dots or spots. 2, 64.

विपक्व adj. cooked, dressed. 2, 168.

विपक्ष m. an adversary, an opponent, an enemy. 2, 300.

विपंची f. the Indian lute. 1, 96.

विपणि f. a shop, a stall. 2, 141. Māgha 5, 24. तपपणेन स (वरः) क्रय्यः सुतीर्थविपणौ क्वचित् । Kāçikh. 59, 60.

विपरीत adj. reversed, contrary. 4, 72.

विपर्यय, विपर्यास m. inversion, reverse. 4, 44.

विपश्चित् adj. intelligent, wise. 2, 177.

विपाक m. destiny, fate. 1, 126.

विपिन n. a grove, a wood. 2, 55.

विपुल 1) adj. broad, large. 4, 14. 2) **विपुला** f. the earth. 2, 1.

विप्र m. a Brahman. 2, 236.

विप्रकार m. hurt, injury. 4, 84.

विप्रकृष्ट adj. remote, distant.
4, 8.

विप्रतिसार m. repentance. 4,
31. Mâgha 10, 20.

विप्रलब्ध adj. hurt, injured.
2, 228.

विप्रलंभ, विप्रलाप m. infrac-
tion of engagements or pro-
mises, deception. 4, 63.

विप्रिय n. offence, injury. 4, 64.

विपुष् f. a drop of any fluid.
3, 55. Mâgha 2, 18. 8, 40.

विप्लव m. scuffle, turmoil. 1,
127.

विबुध m. a god. 1, 4.

विभव m. 1) power, might. 5,
23. 2) wealth. 1, 80.

विभववत् adj. possessed of
power, wealthy. 2, 58.

विभा f. a ray of light. 1, 38.

विभाग m. a part. 5, 7.

विभात n. dawn, morning. 1, 111.

विभावरी f. the night. 1, 107.

विभावसु m. a name of Agni.
1, 63.

विभीत, विभीतक m. termi-
nalia belerica. 2, 463. 5, 66.

विभूषण n. an ornament. 2, 402.

विभूषा f. splendour, beauty.
2, 410.

विभ्रम m. 1) flurry, described
as that state of an enamoured
woman, when, through hurry,
she puts her ornaments in
the wrong places. 1, 89. Comp.
Mâgha 13, 32. 2) doubt. 4, 6.
3) charm, beauty. 5, 27. Mâgha
6, 46. 7, 47.

विमल adj. spotless, pure. 1,
132.

विमान n. a chariot of the
gods. 1, 83.

विंब 1) n. the disk of the sun
or moon. 1, 44. 2) विंबी
f. = ओष्ठी. 2, 48.

वियत् n. the sky, the atmo-
sphere. 1, 137.

- विघात** adj. 'bold, impudent. 2, 216.
वियुतार्थक adj. void of meaning. 1, 141.
वियोग m. separation. 4, 57.
विरंचि m. a name of Brahman. 1, 7.
विरलेतर adj. dense, compact. 4, 32.
विरह m. separation. 4, 57.
विरागार्ह adj. qualified for (the state of) freedom from passion. 2, 214.
विरिंच m. a name of Brahman. 1, 6.
विद्वन् n. = चारणा. 1, 149.
विद्वपाक्ष m. a name of Īiva. 1, 13.
विरोक m. a ray of light. 1, 39.
विरोचन m. the sun. 1, 36.
विरोधिन् m. an opponent, an adversary, an enemy. 2, 300.
विलग्न n. the waist. 2, 362.
विलाप m. lamentation. 3, 17.
विलास m. coquettishness, defined as the sudden alteration of bodily actions (of a loving dame), *tātkālikavikāro 'ngakriyādishu*. 1, 89.
विलीन adj. melted, liquid. 2, 121.
विलेपन n. unguent for perfuming the person. 2, 390.
विलेपिका f. rice-gruel. 2, 165.
विल्व m. a tree (*crataeva religiosa*). 2, 39.
विवक्षित adj. handsome. 5, 16.
विवध m. = *vivadha*. 4, 73.
विवर n. any sort of opening or gap. 3, 2.
विवरण n. explanation, comment. 2, 245.
विवर्ण adj. unlettered, ignorant, stupid. 2, 181.
विवस्वत् m. 1) the sun. 1, 35. 2) a deity. 5, 28.
विवाह m. marriage, wedding. 2, 340.

- विश्** m. 1) man in general, people. 2, 176. 2) a Vaiçya. 2, 415.
- विशंक** adj. broad, large. 4, 68. Bhk. 2, 50. Mâgha 13, 34.
- विशद्** adj. 1) bright, clear, pure. 1, 132. 2) clear, manifest. 4, 67.
- विशसन** n. butchering, slaughter. 2, 322.
- विशाख** m. a name of Skanda. 1, 19.
- विशाय** m. = *upaçâya*. 4, 54.
- विशारद्** adj. accomplished, learned. 2, 178.
- विशाल** adj. broad, great, large. 4, 14. 68.
- विशालता** f. width, breadth. 4, 101.
- विशिख** 1) m. an arrow. 2, 311. 2) विशिखा f. a carriage-road. 2, 134. Mâgha 15, 70.
- विशेष** m. 1) difference. 5, 85. 2) species, kind. 2, 14. 150, etc.
- विशेषक** m. a characteristic or-
- namental or sectarian mark on the forehead. 2, 386. Mâgha 3, 63. 10, 84. Rgh. 3, 55.
- विशेषण** n. distinction. 5, 95.
- विश्वब्ध** adj. reliable, trustworthy. 2, 215.
- विश्वंभ** m. reliance, trust, confidence. 4, 84.
- विश्राणन** n. gift, donation. 2, 264. Rgh. 2, 54. निर्वाणविश्राणन Kâçikh. 7, 84.
- विश्लेष** m. disunion, separation. 5, 38.
- विश्व** 1) pr. every one, all. 4, 28. 2) विश्वा f. dry ginger. 2, 460.
- विश्वकहु** m. a hunting dog. 2, 127.
- विश्वकर्मन्, विश्वकृत्** m. a name of Tvashtri. 1, 84.
- विश्वभेषज** n. dry ginger. 2, 460.
- विश्वंभरा** f. the earth. 2, 1.
- विश्वरूप** m. Vishnu or Kṛishna. 1, 21.
- विश्वस्ता** f. a widow. 2, 332.

विश्वास m. trust, confidence.
4, 84. 5, 62.

विष f. excrements. 3, 15.

विष n. poison. 3, 19. 24. 5, 75.

विषधर m. a snake. 3, 18.

विषभिषज् m. a poison-doctor.
2, 458.

विषमायुध m. a name of Kâma.
1, 33.

विषमोन्नत adj. unevenly
raised. 4, 68.

विषय m. a district, a province.
2, 129.

विषयग्राम m. the complex of
visible objects. 5, 25.

विश्राण 1) n. the horn of an
animal. 2, 112. 2) m. the tusks
of an elephant. 2, 62. Mâgha
1, 60.

विष्कम्भ m. an impediment, an
obstacle. 4, 84.

विष्किर् m. a bird (of prey).
2, 83.

विष्टप n. the world. 1, 133.

विष्टर m. 1) a couch, a seat.
2, 155. 2) a tree. 2, 22.

विष्टरश्चवस् m. Vishnu or Kṛish-
na. 1, 24. Mâgha 14; 12.

विष्टा f. excrements. 3, 15.

विष्णु m. the second god of
the Hindu triad. In modern
mythology he is identified
with Kṛishna. 1, 21. 5, 70.

विष्णुपद् 1) n. the sky, the at-
mosphere. 1, 137. 2) विष्णु-
पदी f. the Ganges. 3, 51.

विष्वक् adv. everywhere. 5, 88.

विष्वक्सेन m. Vishnu or Kṛish-
na. 1, 21. Mâgha 10, 55.

विस n. the fibrous root of a
lotus. 3, 60.

विसंवाद m. the infraction of
an engagement, deception.
4, 63.

विसकंठिका f. a sort of crane.
2, 95.

विसप्रसून n. a lotus. 3, 57.
Mâgha 5, 28.

विसर् m. a multitude. 4, 1.

विसर्ग m. 1) dismissing, giving up. 2) excrements. 5, 49.

विसार m. a fish. 3, 35.

विसिनी f. a place abounding in lotuses. 3, 60.

विस्तर m. copiousness, prolixity. 4, 81.

विस्तार m. 1) expanse, diffusion. 4, 81. 5, 62. 99. 2) the spreading branches and foliage of a tree. 2, 26.

विस्तीर्ण adj. outspreading, large. 4, 14.

विस्फार m. the twang of a bow-string. 1, 151.

विस्फुल्लिङ्ग m. a sort of poison. 3, 25.

विस्मय m. surprise, amazement. 1, 91. 4, 60. 5, 92.

विस्त्र n. the smell of raw meat. 3, 9.

विस्त्रसा f. the decrepitude of old age. 2, 348.

विहंग, विहंग, विहंगेम m. a bird. 2, 82.

विहंगराज m. a name of Garuda. 1, 30.

विहंगिका f. a porter's yoke. 4, 73.

विहस्त adj. confused, bewildered. 2, 227. Rgh. 5, 49.

विहापित n. a gift, a donation. 2, 264. Pk. 4, 1.

विहायस् n. 1) the sky, the atmosphere. 1, 137. 2) (n.?) a bird. 2, 82.

विहायसा adv. in the air. 1, 137.

विहार m. walking, walk. 4, 41.

विह्वल adj. agitated, excited, alarmed. 2, 231.

वीकाश m. 1) manifestation, display. 2) disappearance, privacy. 5, 51.

वीखा f. walking. 4, 41.

वीची f. a wave. 3, 31.

वीणा f. the Indian lute. 1, 96.

वीत n. driving an elephant as well with a goad as by spurring him with the feet. 2, 67. *Māgha* 5, 47.

वीतराग m. a Jain saint. 1, *86. *tvam arhan vitarāgas tvam*, Pk. 2, 27.

वीतिहोत्र m. a name of Agni. 1, 64.

वीथी f. a row, a range, a line. 4, 36.

वीध्र adj. bright, pure. 1, 132.

वीर m. 1) a hero. 2, 199. 2) the heroic sentiment in poetry. 1, 92.

वीरणीमूल n. = *uṣīra*. 2, 467.

वीरहन् m. a Brahman who has suffered the sacred fire to become extinct. 2, 249.

वीरुध् f. a far spreading creeper. 2, 35. 5, 47.

वीर्य n. semen virile. 3, 16. 5, 75.

वीवध्र m. = *paryāhāra*. 4, 73.

वृंहित n. the roaring of elephants. 1, 151.

वृक m. a wolf. 2, 73.

वृक्ष m. a tree. 2, 22. 24. 5, 26. 42. 45. 47.

वृक्षोत्पल m. a tree (*pterosperrum acerifolium*). 2, 44.

वृजिन 1) adj. curved, crooked. 4, *11. 2) n. wrong, sin. 3, 5. 3) m. curled hair. 5, 11.

वृति f. an enclosure. 2, 135.

वृत्त 1) adj. round. 4, 68. 2) n. (good) conduct. 2, 242.

वृत्तांत m. tidings, intelligence. 1, 146.

वृत्ति f. livelihood, profession. 2, 415.

वृत्र m. 1) shrouding darkness. 2) a son of *Tvashtri*, the perpetual enemy of *Indra*. 3) an enemy in general. 5, 60.

वृत्रारि m. a name of *Indra*. 1, 52.

वृथा adv. vainly, uselessly. 4, 99.

वृद्ध adj. 1) old. 2, 348. 2) wise, learned. 2, 177. 1, 155.

वृद्धश्रवस् m. a name of Indra.
1, 52.

वृद्धि f. 1) growth, increase. 3,
32. 46. 2) interest upon lent
goods. 2, 417.

वृद्धिजीवन n. usury. 2, 417.

वृद्धोक्त m. an old bull. 2, 110.
Kum. 5, 70.

वृद्धाजीव m. a usurer. 2, 417.

वंत n. 1) the stalk of flowers
or fruit. 2, 30. Rgh. 5, 69. 2)
a nipple. 2, 371.

वंद् n. a flock, a multitude. 4,
1. Kum. 7, 52. Bhk. 8, 10. 31.

वंदार्क m. a god, a deity. 1, 4.
Pk. 3, 228.

वृश्चिक m. a scorpion. 3, 23.

वृष m. 1) a bull. 2, 108. 2) jus-
tice, virtue. 1, 125. इदमेव

व्रतं स्त्रीणामयमेव परो वृषः

Kâçikh. 4, 30. न च श्रिया

वियुज्येत संयुज्येत वृषेण च

ibid. 60, 2. Mârk. 5, 21. 3) a

mouse or rat. 2, 80. 4) वृषा
f. a tree (justicia adhatoda
Lin.). 2, 43.

वृषण m. a testicle. 2, 368.

वृषदंश m. a cat. 2, 81.

वृषन् m. a name of Indra. 1, 52.

वृषभ m. a bull. 2, 108. 114.
5, 21.

वृषत्त m. a Çûdra. 2, 431.

वृषस्यंती f. mulier concubitus
appetens. 2, 330.

वृषाकपि m. a name of Vishnu.
1, 22.

वृषांक m. a name of Çiva. 1, 12.

वृषी f. the seat of an ascetic.
2, 256. Mhbh. 14, 2726. Mârk.
6, 26.

वृष्टि f. rain. 2, 6. 1, 77.

वृष्णि m. 1) a ram. 2, 124.
Vâj. 14, 9. 2) a ray of light.
1, 39.

वृहत् adj. (f. *ti*) great. 4, 14.

वृहतिका f. an upper garment.
2, 255.

वृहत्कुक्षि adj. gorbellied. 2, 453.

वृहद्भानु m. a name of Agni.
1, 64.

वृहत्स्पति m. the preceptor of
the gods. 1, 47.

वृहत्स्पतिसव m. the name of
a sacrifice. 2, 263.

वेग m. speed, velocity. 2, 288.
315.

वेगिन् adj. swift, speedy. 2, 203.

वेणी f. 1) a plain braid of hair,
worn by widows or women
in absence of their husbands.
2, 375. Kum. 2, 61. Mâgha 14,
30. 2) a stream, a current.
3, 47.

वेणु m. a bamboo. 2, 49.

वेतन n. wages, hire. 4, 43.

वेतस m. the ratan. 2, 46.

वेता f. = *vetana*, 4, 43.

वेप्रधर m. a doorkeeper. 2, 269.

वेत्रासन n. a chair of wicker-
work. 2, 156.

वेद m. the sacred writings of

the Hindus. 1, 9. 8. 2, 238
5, 82.

वेदना f. 1) perception. 5, 33.
2) pain, agony. 3, 4.

वेदांत m. the scope of the Ve-
das, that science which treats
of God as the only really
existent. 1, 9.

वेदिका f. 1) a signet ring. 5,
37. 2) a raised square piece
of ground in the centre of a
house or temple. 2, 144.

वेदी f. a raised piece of ground
purified for ritual purposes.
2, 260.

वेधस् m. 1) Brahman. 1, 6. 2)
Vishnu. 1, 25.

वेध्य n. a mark, a butt. 2, 313.

वेपथु m. trembling, tremour.
2, 446.

वेला f. tide, alternate course
of ebb and flow of the sea.
3, 32. 5, 53.

वेलावन n. a wood (?) at the
sea-coast. 3, 32.

वेष्टन n. black pepper. 2, 461.

वेष्टित adj. bent, crooked. 4, 11.

वेशंत m. a small pond. 3, 53.

वेष्मन् n. a house. 2, 136. 144.
150.

वेष्ट्या f. a courtesan. 2, 335.

वेष्ट्यापति m. the husband of
a courtesan. 2, 227.

वेष m. decoration, ornament.
2, 384. 5, 74.

वेषवार m. a particular condi-
ment, consisting of mustard-
seeds, tamarind, peppers, etc.
2, 166.

वेष्टित adj. surrounded. 4, 27.

वेसर m. a mule. 2, 295. Mâgha
12, 19.

वेष्टृत् f. a cow that has taken
the bull. 2, 114.

वैकन्न n. an upper garment.
2, 255.

वैकन्नक n. a garland worn
scarf-like (in the same way

as the *upavita*) across the
chest. 2, 398.

वैकटिक m. a jeweller. 2, 433.

वैकुण्ठ m. Vishnu or Krishna.
1, 22.

वैखानस m. = *vânaprastha*.
2, 239.

वैज्ञनन m. the last month of
pregnancy. 2, 344.

वैज्ञयंती f. a flag, a banner.
2, 303.

वैणव m. a bamboo-stick. 4, 41.

वैतंसिक m. a butcher. 2, 440.

वैतालिक m. a bard. 2, 280.
Mâgha 5, 67.

वैहूर्य n. the lapis lazuli. 2, 20.

वैदेह 1) m. a merchant. 2, 416.

2) वैदेही f. long pepper.
2, 459.

वैद्य m. a physician. 2, 457.

वैधेय (f. *i*) adj. foolish, igno-
rant. 2, 181. Urv. p. 30.

वैनतेय m. a name of Garuda.
1, 30.

वैनयिक m. - <i>yogyâratha</i> . 2, 290.	वोटा f. a female servant. 2, 337.
वैपरीत्य n. contrariety, reverse. 4, 44.	व्यंसक adj. deceitful, crafty. 2, 194.
वैमेय m. exchange, barter. 2, 418.	व्यक्त adj. wise, learned. 2, 178.
वैरंगिक m. a passionless saint. 2, 214. Pk. 5, 92.	व्यंजन n. a fan. 2, 155.
वैरिन् m. an enemy. 2, 301.	व्यंजन n. condiment, sauce. 2, 166.
वैरोचननिकेतन n. hell. 3, 1.	व्यतिरेक m. exclusion, excep- tion. 5, 90.
वैवस्वत m. a name of Yama. 1, 71.	व्यत्यय m. contrariety, reverse. 4, 44.
वैशाख m. a churning stick. 2, 121.	व्यथक adj. inflicting pain. 2, 216.
वैश्य m. a man of the agricul- tural and mercantile cast. 2, 237. 415.	व्यथा f. pain, affliction. 3, 4.
वैश्रवण m. a name of Kuvera. 1, 78. 5, 2.	व्यपदेश m. pretence, sham, de- ceit. 4, 24.
वैश्वानर m. a name of Agni. 1, 62.	व्यत्तीक n. 1) fault, offence. 4, 64. Mâgha 9, 85. 2) deception. 4, 63. Mâgha 7, 54.
वैसारिण m. a fish. 3, 35.	व्यवच्छेद m. shooting an arrow. 2, 315.
वैहासिक m. a jester, a buffoon. 2, 277.	व्यवधान n. 1) intervention, in- tervening space. 5, 85. Mâgha 9, 51. 2) covering, conceal- ment. 4, 34.

व्यवस्था f. 1) continuance of good conduct. 5, 33. 67. 2) a judicial decision, a rule. 5, 51.

व्यवस्थानं n. distribution. 5, 53.

व्यवहित adj. separated, distant. 4, 8.

व्यवाय m. 1) an obstacle, an impediment. 2, 246. 2) sexual intercourse. 5, 29.

व्याकुंचित adj. curved, crooked. 4, 11.

व्याकुल adj. 1) confused, tumultuous. 1, 139. 2) confused, perplexed, bewildered. 2, 227.

व्याकृति = *bhangi*. 4, 77.

व्याकोश adj. budded, blown. 2, 32. Mhbh. 12, 899. Māgha 4, 46.

व्याख्या f. a commentary. 2, 245.

व्याघ्र 1) m. a tiger. 2, 71. 78. 2) व्याघ्री f. a plant (*solanum jacquini* Lin.). 2, 464.

व्याघ्राट् m. a skylark. 2, 93.

व्याज m. pretence, sham, fraud. 4, 24.

व्याध m. a huntsman. 2, 441.

व्याधाम m. a thunderbolt. 1, 56.

व्याधि m. disease, sickness. 2, 445.

व्यापादन n. killing, slaughter. 2, 323.

व्याप्त adj. pervading, full. 4, 17.

व्याम m. a fathom measured by both hands being extended to their full length, *òpyviá*. 5, 19. Çatap. Br. I, 2, 5, 14.

व्याल m. 1) a beast of prey. 5, 46. Manu 1, 39. 2) a vicious elephant 2, 70. Māgha 12, 28. 3) a snake 3, 18. 4) a prodigal. 5, 46.

व्यालयाहिन् m. a snake-catcher. 2, 458. व्यालयाही

यथा व्यालं विलाडुङ्गति

बलात् Brahmanaiv. 3, 28,

5 = Kāçikh. 57. व्यालया-

हिण्यभूत्काचित् Kāçikh. 45, 7.

व्यास m. 1) expanse, diffusion

detail. 4, 81. 5, 19. 2) the supposed diaskeuastes of the Vedas and Purānas. 2, 258.

व्याहृण n. व्याहार m. uttering, pronouncing. 1, 153. 138.

व्युत्थान n. independance of action. 4, 93.

व्युत्पन्न adj. conversant with the principles of science. 2, 197.

व्युष्ट n. dawn, morning. 1, 111.

व्युष्टि f. product, result. 4, 92.

व्युष्टिं ब्राह्मणपूजायां Mhbh. 13, 7355.

व्यूढ adj. extended, broad, large. 4, 14.

व्यूह m. 1) the array or arrangement of troops in particular positions, τάξις. 5, 9. 2) a mass, a multitude. 4, 2.

विघ्नव्यूह Pk. 4, 168.

व्योमकेश m. a name of Īiva. 1, 12.

व्योमन् n. the ether, the atmosphere. 1, 137. 5, 72.

व्योष n. = *trikatu*. 2, 462.

व्रज m. 1) a cowpen, a station of cowherds. 2, 107. Māgha 2, 64. 2) a multitude. 4, 1. Rgh. 6, 7. Māgha 12, 31. 4, 32. 6, 6. 12, 43. 14, 33.

व्रज्या f. walking, going. 4, 91. Comp. Bhk. 7, 70.

व्रण m. a bruise, a wound. 3, 8.

व्रत n. a *voluntary* (*vrata* = *vr̥ita*) act of religious merit, a pledge, a vow. 5, 67. 74.

व्रतति f. a climbing plant. 2, 25.

व्रतादान n. taking upon oneself the obligations of a devotee. 4, 91.

व्रतिन् m. 1) a man engaged in the observance of any particular religious pledge, an ascetic, a devotee. 2, 143. 189. 254. 256. 377. 2) one engaged in the performance of a sacrifice. 2, 265.

व्रात m. a multitude. 4, 1.

व्रात्य m. a man who has lost

his title to cast in consequence of the neglect of sacramental rites in his youth. 2, 249. Manu 2, 39.

ब्रीडा f. shame, bashfulness. 2, 412.

ब्रीहि m. 1) corn or grain in general. 2, 424. 5, 28. 2) rice. 2, 7.

ब्रैह्मेय n. a field of rice. 2, 7.

श.

शं ind. joy, pleasure. 1, 123.

शकट m. a cart. 2, 289.

शकल n. 1) any fragment, a potsherd, an egg-shell, etc. 4, 28. 5, 18. 2) the scull. 3, 11.

शकलिन m. a fish. 3, 35. Comp. *çalkin*.

शकुन m. a bird. 2, 83.

शकुनि m. 1) a bird. 2, 82. 2) a kite. 2, 95.

शकुंत m. 1) a bird. 2, 82. 2) a vulture. 2, 92.

शकुंति m. a bird. 2, 82.

शकुल m. a sort of fish. 3, 37.

शकुत् n. excrements. 3, 15.

शक्त adj. able, competent. 2, 231.

शक्ति f. a dart, a spear. 2, 321. 308.

शक्तिपाणि m. a name of Skanda. 1, 19.

शक्र m. a name of Indra. 1, 54. 5, 40.

शक्रक्रीडाचल m. the mountain Meru. 1, 136.

शक्रशरासन n. a rainbow. 1, 57.

शक्रसारथि m. Mātali, the charioteer of Indra. 1, 61.

शंकर m. a name of Çiva. 1, 11.

शंका f. hesitation, doubt. 4, 6.

शंकित adj. afraid. 2, 200.

- शंकु m. 1) a post, a pale, a stake. 2, 296. 2) a javelin. 2, 321.
- शंकुमत् adj. filled with spikes. 5, 44.
- शंख m. a conch, a shell. 3, 42. 1, 26.
- शची f. the wife of Indra. 1, 55.
- शतधार n. a thunderbolt. 1, 56.
- शतपत्र 1) n. a lotus. 3, 57. 2) m. the woodpecker. 5, 9.
- शतमात्र m. a name of Indra. 1, 52.
- शतमूलिका f. = *abhīru*. 2, 464.
- शतक्रुदा f. lightning. 1, 60. Kum. 7, 39.
- शतांग m. a carriage. 2, 289.
- शतानन्द m. a name of Brahman. 1, 6.
- शत्रु m. an enemy. 2, 301. 5, 60.
- शनैश्चर m. the planet Saturn 1, 48.
- शपथ m. an oath. 5, 62.
- शफ m. a hoof. 2, 286.
- शफरी f. = प्रोष्ठी. 3, 36. Māgha 8, 24.
- शबर m. the name of a barbarous tribe (the black). 2, 444.
- शबरालय m. the abode of savage tribes. 2, 106.
- शबल adj. (f. *i*) variegated, speckled. 4, 51. 56. Some poets, in defiance of grammar, use in the fem. *ṣabalā*, and say e. g. तटभुवः शबलाः ।
- शब्द m. 1) sound in general. 1, 138. 2) speech. 4, 81.
- शब्दग्राम m. the compass of the audible. 5, 25.
- शम m. quietism. 1, 91.
- शमन m. a name of Yama. 1, 71.
- शमल n. excrements. 3, 15.
- शमी f. a pod. 2, 34.
- शंषा f. lightning. 1, 60.
- शंब m. a thunderbolt. 1, 56.
- शंबर 1) m. a sort of deer. 2, 75. दृष्टाप्युदंडकोदंडं शबरं

शंभरो मृगः। धृष्टो न वर्त्म त्यजति Kâçikh. 3, 46. 2) n. water. 3, 26.	शयनस्थान n. a sleeping apart- ment. 2, 140.
शंभरसूदन m. a name of Kâma. 1, 32.	शयु m. the boa constrictor. 3, 20.
शंभल n. provender for a jour- ney. 2, 203.	शय्या f. a couch. 2, 152.
शंबाकृत adj. double-furrowed = <i>dvivîtya</i> . 2, 421. P. v, 4, 58.	शर m. 1) an arrow. 2, 311. 308. 5, 5. 2) a sort of grass (<i>sac- charum sara</i> Rox.). 2, 36.
व्योमनि शंबाकुरुते चित्रं निर्माति यत्नतः सलिले। क्षपयति पवनं सलिलैर्यस्तु खले चरति सत्कारं ॥ Bhâm. 1, 93.	शरत्तन्मन् m. a name of Skanda. 1, 20.
शंभूक m. a cockle. 3, 42.	शरण n. a house. 2, 137.
शंभली f. a procuress, 2, 337.	शरद् f. a year. 1, 116.
शंभु m. 1) Brahman. 1, 7. 2) Vishnu. 1, 25. 3) Çiva. 1, 11.	शरदा f. the autumnal season, comprising the months <i>Açvina</i> and <i>Kârttika</i> . 1, 113.
शम्या f. the pin of a yoke. 2, 420.	शरव्य n. an aim, a butt. 2, 313. <i>Mâgha</i> 7, 24.
शय m. the hand. 2, 356.	शरारि m. a bird (<i>turdus gin- ginianus</i>). 2, 94.
शयन n. a couch. 2, 152. 1, 121.	शरारु adj. hurtful, mischievous. 2, 217.
	शराव m. a platter, a dish. 2, 160. Çat. Br. v, 1, 4, 13.
	शरीर n. the body. 2, 355. 3, 11. 20. 5, 71.

शर्मन् n. joy, happiness. 1, 123.

शर्व m. a name of Çiva. 1, 11.
Kum. 6, 14.

शर्वरी f. the night. 1, 107. Rgh.
3, 2. Mâgha 11, 5.

शर्वाणी f. the wife of Çarva.
1, 15.

शल्त n. the quill of a porcupine.
2, 78.

शल्तभ m. a moth. 2, 102.

शल्तल 1) m. a porcupine. 2) n.
the quill of a porcupine. 2, 78.

शल्ताका f. a spike, a pin, a
quill, any piercing object. 5, 48.

शल्तारु adj. (of fruit) - fresh,
moist, raw. 2, 34. *çalâtuh kar-*
katî, çalâtavo mâshâh, çalâ-
tûni phalâni. RM.

शल्त्किन् m. a fish. 3, 35.

शल्त्य n. 1) = *çalâkâ*. 2) a ja-
velin. 5, 48. The Çatap. Br.
writes *çalpa*.

शल्हक m. a porcupine. 2, 78.
Manu 5, 18. *çalpaka* Vs. 24,
35.

शव n. a corpse. 3, 7. Etym.
either 'the burnt', or 'the
stinking'.

शशांक, शशिन् m. the moon.
1, 42. 112.

शशिशेखर m. a name of Çiva.
1, 11.

शश्चत् adv. perpetually, always.
4, 13. Etym. an irregular (for
çuçvat) participle of *çu*, to
swell.

शष्य n. young grass. 2, 35. 5, 14.

शस्त्र n. 1) iron. 2, 16. 2) a wea-
pon. 2, 307. 321.

शस्त्राजीव adj. living by the
profession of arms. 2, 250.

शस्त्रिका f. a knife, a blade.
2, 318.

शाक n. m. any pot-herb or ve-
getable. 2, 9. Yv. 1, 214.

शाकशाकट, शाकशाकिन n.
a field of vegetables. 2, 9.

शाक्य m. a Buddha. 1, 85.

शाकर m. a bull. 2, 108.

शाखा f. a branch. 5, 21.

शाखानगर n. a suburb. 2, 131.

शाखामृग m. an ape. 2, 76.

शाखास्थि n. the bone of the arm. 3, 12.

शाखिन् m. a tree. 2, 22.

शाङ्गल adj. green with young grass. 2, 4. Rgh. 2, 17.

शात adj. thin, spare. 4, 32.

शातकुम्भ n. gold. 2, 18. 5, 20. Mâgha 9, 9.

शात्रव m. an enemy. 2, 301. Bhk. 5, 81. Mâgha 14, 44.

शाद् m. 1) young grass. 5, 14. 2) mud, mire. 3, 56.

शांत 1) adj. becalmed, arrested. 4, 82. 2) keeping one's senses in complete control, and m. a saint of that description. 2, 244. 189. 3) m. the quietistic sentiment in poetry. 1, 92.

शप m. reviling, curse, imprecation. 1, 149.

शांबरी f. illusion, jugglery, sorcery. 4, 55. शांबरीमिद्व-
जाला वा मायामेतेन
वारयेत् Rîgvidh. 4, 23. मायां
स्वीकृत्य शांबरी Kâçikh.
65, 30.

शार adj. mixed, blended. 4, 56.

शार्द adj. diffident, modest. 2, 220.

शार्ङ्ग n. the bow of Vishnu. 1, 26.

शार्ङ्गिन् m. Vishnu or Krishna. 1, 21.

शार्ङ्गल m. a tiger. 2, 71.

शाल m. 1) a tree (shorea robusta) = *sâla*. 5, 26. Rgh. 1, 13. 38. 2) a tree in general. 2, 22. 3) a sort of fish. 3, 37. 4) a rampart. 2, 133.

शाला f. 1) an upper or main-branch of a tree. 2, 27. 2) a house. 2, 136.

शालानिर् m. a platter, a dish. 2, 160.

शालावृक m. a dog. 2, 126.

शालि m. rice of several species. 2, 425. 7.

शालिन् adj. excellent. 2, 220.

शालीन adj. diffident, modest. 2, 220. Bhk. 4, 23.

शालूर m. a frog. 3, 40. तपांते
वृष्टिसंयोगाच्छालूर इव
कोटरे। उल्लास सयोगीन्द्रः
Kâçikh. 63, 28.

शालेय n. a field of *çâli*. 2, 7.

शाव m. any young animal. 2, 347. From the same root as *çiçu*.

शाश्वत adj. (f. *î*) perpetual, eternal. 1, 125.

शास्त्र n. an institute of science, a scientific book. 5, 58.

शास्त्रविद् adj. versed in science. 2, 244.

शिक्य n. = *kâca*. 4, 73.

शिक्षित adj. 1) learned, accomplished, skilful. 2, 180. 2) skilled in archery. 2, 316.

शिक्षितायुध adj. skilled in (handling) weapons. 2, 218.

शिखंड m. a peacock's tail. 2, 87.

शिखंडिका f. = *kâkapaksha*. 2, 377.

शिखंडिन् m. a peacock. 2, 86.

शिखर n. 1) the peak of a mountain. 2, 11. 2) the top of a tree. 2, 26.

शिखरिन् m. 1) a mountain. 2, 10. 2) a tree. 2, 22. 3) = कोयटि. 2, 94.

शिखा f. 1) a lock of hair on the crown of the head. 2, 377. 398. 2) a peacock's crest. 2, 87. 3) the head. 5, 13. 4) a flame. 1, 65. Kum. 1, 28. Mâgha 15, 7. 5) a nipple. 2, 371.

शिखावल m. a peacock. 2, 86

शिखिन् m. 1) a peacock. 2, 86. 2) a comet. 1, 49. 3) fire. 1, 62.

शिति adj. black. 4, 49. Mâgha 15, 48.

शिथिल adj. loose, lax. 4, 92.
A corruption of *slathila*.

शिपिविष्ट 1) leprous. 5, 31.
2) baldheaded. 2, 453. 3) m.
a name of Çiva. 1, 13.

शिफा f. the root of a tree or
plant. 2, 28. 23.

शिंबा f. a pod. 2, 34.

शिरस् n. 1) the head. 2, 363.
112. 399. 409. 3, 11. 5, 13. 2)
the top of a tree. 2, 26.

शिरसिज्ज m. the hair of the
head. 2, 375. Mâgha 7, 62.

शिरा f. a vein. 3, 12. Yv. 3,
81. 100. 101.

शिरोगृह् n. a room on the top
of a house. 2, 149.

शिरोधरा f. the neck. 2, 361.
Mâgha 7, 20.

शिरोरुह् m. the hair of the head.
2, 375.

शिला f. a stone, a rock. 2, 13.

शिल्लींघ्र 1) n. a mushroom.
2) a sort of tree. 5, 45. Comp.
Mâgha 6, 32. 72.

शिल्लीमुख m. 1) an arrow. 2,
311. Kum. 5, 54. 2) a bee. 2,
100. Rgh. 4, 57.

शिल्लोच्चय m. a mountain. 2, 10.

शिल्पिन् m. an artist, an ar-
tisan. 2, 438. Yv. 2, 249.

शिल्पिशाला f. a workshop.
2, 141.

शिव 1) adj. prosperous, aus-
picious. 1, 122. 2) m. Çiva, the
third god of the Hindu triad,
the modern representative
of the Vaidic Rudra. 1, 11. 3)
शिवा f. the wife of Çiva. 1,
16. 4) a jackal. 2, 74. 3) em-
blemic myrobalan. 2, 463.

शिवक m. a post, a pale, a stake.
2, 296.

शिवंकर, शिवताति adj. pro-
pitious, auspicious. 2, 185.

शिविका f. a litter, a palan-
quin. 2, 295. Mhbh. 3, 458.

शिविर n. a camp. 2, 297.
Mâgha 5, 68. 15, 71.

शिशिर 1) n. cold, frost. 3, 28.

- 2) the cold season, comprising the months Mâgha and Phâlguna. 1, 113.
- शिशु m. the young of any animal. 2, 347. Derived, like *çava*, from the root *çu*, *खु*.
- शिश्र m. the penis. 2, 359.
- शिशिदान adj. sinful, wicked. 2, 249.
- शिष्य m. a disciple, a pupil. 2, 245.
- शीघ्र 1) adj. quick, speedy. 5, 96. 2) शीघ्रं adv. quickly, rapidly. 4, 12.
- शीघ्रवेधिन् adj. promptly hitting the mark, a dead shot. 2, 316.
- शीत m. the ratan. 2, 46.
- शीतक adj. cold, dull, slow, apathetic. 2, 232.
- शरितांशु m. the moon. 5, 70.
- शोधु n. spirituous liquor. 2, 174.
- शीन adj. thickened, coagulated, congealed. 2, 121.
- शीर्ष n. the head. 2, 363.
- शील n. disposition, character conduct. 2, 241. 5, 43.
- शुक m. a parrot. 2, 93. 4, 53.
- शुक्त n. sour gruel. 2, 163. This word, as well as *çukra*, *çuci*, *çukla*, is wrongly spelled with ç.
- शुक्ति f. a pearl-oyster. 3, 42. Mâgha 8, 9.
- शुक्र 1) m. the month Jyaishṭha. 1, 114. Vs. 7, 30. 2) the planet Venus, considered as the spiritual guide of the Daityas. 1, 48. 3) n. semen virile. 3, 16 5, 67.
- शुक्रशिष्य m. an Asura. 1, 5.
- शुक्ल adj. bright, white. 5, 22. 74.
- शुचि 1) adj. bright, white. 5, 22. 2) pure. 1, 132. 3) m. a name of Agni. 1, 62. 4) the month Âṣṭhādha. 1, 114.
- शुंठी f. dry ginger. 2, 460.
- शुंडा f. 1) spirituous liquor. 2, 174. 2) an elephant's trunk. 5, 20.

शुद्धांत n. 1) a royal harem. 2, 325. 2) a king's mistress. 2, 58.

शुनक 1) m. a dog. 2, 126. 2)

शुनकी f. a bitch. 2, 127.

शुभ adj. 1) handsome. 4, 4. 2) auspicious. 1, 122.

शुभंयु, शुभसंयुत adj. blissful, happy. 2, 224. Bhk. 1, 20. सह देवकुमारैस्तैरासांचक्रे शुभं-युभिः । Pk. 4, 41.

शुभ्र adj. bright, white. 4, 47.

शुल्क n. 1) toll, duty, customs. Yv. 2, 47. 261. 263. 2) the property settled on a woman by her bridegroom before marriage. 5, 42. Yv. 2, 144. Comp. Bhk. 5, 36.

शुल्क 1) n. copper. 2, 15. 2) शुल्का f. a rope. 2, 442.

शुश्रूषा f. obedience, attention, diligent service. 1, 129.

शुषिर n. a hole, a chasm. 3, 2.

शुष्कपर्ण n. a dry leaf. 1, 151.

शुष्कफल n. dry fruit. 2, 34.

शुष्मन् n. strength, power. 4,

38. जंतूनां ढरदृष्ट्याशुष्मणां Kāçikh. 81, 12.

शूक n. pity, compassion. 4, 39.

शूकर m. a hog. 2, 71. 5, 46.

शूद्र m. a man of the fourth or servile cast, in reality an individual of the aborigines of India. 2, 237. 238. 431. In the Rv. this word occurs only in that Brahminical interpolation, called the *purusha-sūkta*, in the Av. and Vs. we find the distinction between *āryas* and *çūdra*, *rājan* and *brahmān* (Av. X, 1, 3. Vs. 26, 2.).

शून्य adj. empty. 5, 62.

शूर m. a hero. 2, 199.

शूर्पकाराति m. a name of Kāma. 1, 33.

शूल n. m. a spit. 2, 168.

शूलक m. an ill-trained, unbroken horse. 2, 285.

शूलिन् m. a name of Çiva. 1, 11.

शूल्य n. meat roasted on a spit.
2, 168.

शृगाल m. a jackal. 2, 74. Etym.
κρυάτης.

शृङ्खल m. a chain for securing
an elephant, etc. 2, 68. Rgh.
5, 72. Gg. 3, 1.

शृङ्खलक m. a camel. 2, 125.
Māgha 12, 7.

शृङ्ग n. 1) a horn. 2, 112. 123.
4, 79. 5, 69. 2) the top of a
mountain. 2, 11. 5, 35. 3)

शृङ्गी f. a sort of fish. 3, 37.

शृङ्गेर n. ginger. 2, 461.

शृङ्गाटक m. a place where se-
veral roads meet. 2, 134.

शृङ्गार m. the erotic sentiment.
1, 92. 5, 75.

शृङ्गारचेष्टा f. an outward or
bodily action by which love
is manifested. 1, 89. Comp.
Rgh. 6, 12—19.

शृङ्गारयोनि m. a name of
Kāma. 1, 32.

शृङ्गिक m. a sort of poison.
3, 25.

शृत adj. boiled. 2, 121. 261.

शेखर m. a chaplet, a wreath
worn on the head. 2, 399. Kum.
7, 32. Māgha 11, 46.

शेफ, m. शेफस् n. the penis. 2, 359.

शेमुषी f. intellect, understand-
ing, judgment. 2, 179. वाच-

माचारसदृशी गिरा च सदृशं

मनः। शेमुषी (resolve) मनसा

तुल्यां Brahmap. Utt. 22. न

वै कार्या भवता शेमुषीदृशी

Kāçikh. 95, 51.

शेलु m. a tree (cordia latifolia
or myxa Rox.). 2, 42.

शेवधि m. a hoard, a treasure.

1, 82. Rv. 2, 13, 2. निरपत्या

च दुःशीलासा भवेदुःखशेवधिः

Kāçikh. 37, 49.

शेवात्त n. a waterplant (vallis-
neria octandra). 3, 61.

शैक्ष m. a pupil who has begun
to read the Veda. 2, 245.

शैल m. a mountain. 2, 10. 5, 20.

शैलालिन, शैलूष m. an actor.
2, 437 Vs. 30, 6. Yv 2, 48.
Mâgha 1, 69

शैवल्ल n. = *çevala* 3, 61 Kum.
5, 9 Rgh 5, 46.

शैवलिनी f. a river. 3, 43.

शोक m. sorrow, grief. 1, 91.

शोचन n. mourning, grief. 5, 89.

शोचिस् n. a ray of light. 1, 38.

शोण 1) adj. red 4, 48 Kum.
1, 9 2) m. a horse of a chest-
nut colour. 2, 282 Rv 1, 126,
4 5, 33, 9. 3) the river Çon,
rising in Gondwana, and fall-
ing into the Ganges ten miles
above Dinapore in the pro-
vince of Patna 3, 52

शोणाश्मन् m. a ruby. 2, 20.

शोणित n. blood. 3, 10.

शोफ m. swelling, tumefaction
from disease 2, 447 Pro-
bably, a mere corruption of
çotha

शोभन adj. handsome. 5, 16.

शोभा f. splendor, elegance,
beauty. 2, 410. 5, 27. 74.

शोष m. consumption. 2, 447.

शौक्तिकेय n. a pearl. 3, 42.

शौडिक m. a distiller of spiri-
tuous liquors. 2, 438. Yv.
2, 48.

शौडोदनि m. a Buddha. 1, 85.

शौरि m. 1) Vishnu or Krishna.
1, 21. 2) the planet Saturn.
1, 48.

शौर्य n. heroism. 5, 79.

शौल्तिकेय m. a sort of poi-
son. 3, 24.

शौक्ल m. an habitual eater
of meat 2, 196 Vs 30, 16

श्मशान n. a cemetery. 3, 16.

श्मश्रु n. the beard. 2, 369.

श्याम 1) adj. dark, black. 4,
49. 2) श्यामा f. the night.
1, 108 3) = *pryāngu* 2, 38

श्यामक m. a grain (*panicum*
frumentaceum) 2, 429

श्यामकंठ m. a peacock. 2, 86.

श्यामल adj. dark, black. 4, 49.

श्यामाक m. = *çyāṃaka*. 2, 429

श्याल m. a wife's brother. 5, 54.

श्याव adj. brown. 4, 50.

श्येन 1) m. a falcon. 2, 98. 2) श्येनी f. the lily-leaf-like lady. 4, 53.

श्रद्धा f. 1) faith, belief. 4, 95. 2) the longing (?) of a pregnant woman. 2, 343.

श्रंथन n. stringing a garland, etc. 4, 45.

श्रमण 1) m. a Bauddha mendicant. 2, 190. 2) श्रमणा f. a female beggar. 2, 332.

श्रमस्थान n. a drilling-place. 2, 315.

श्रवण, श्रवस् n. the ear. 2, 361.

श्रविष्ठा f. the twentythird lunar mansion. 1, 51.

श्राणा f. rice-gruel. 2, 165.

श्राद्धदेव m. a name of Yama. 1, 72.

श्रान्त = śānta. 2, 244.

श्री f. (nom. *śrīḥ*) 1) happiness, fortune. 1, 31. 2) beauty. 5, 27.

श्रीकंठ m. a name of Īiva. 1, 11.

श्रीकंठसाव m. a name of Kuvera. 1, 78.

श्रीखंड n. sandal wood. 2, 389. Gg. 9, 10.

श्रीद् m. a name of Kuvera. 1, 78.

श्रीधर m. Vishṇu or Kṛishṇa. 1, 23.

श्रीनन्दन m. a name of Kāma. 1, 32.

श्रीपति m. Vishṇu or Kṛishṇa. 1, 21. Māgha 13, 69.

श्रीफल m. the Vilva-tree. 2, 39.

श्रीवत्स m. 1) a peculiar star-like mark on Vishṇu's breast. 1, 27. Kum. 7 43. 2) Vishṇu. 1, 24.

श्रीवत्साङ्क m. a name of Vishṇu. 1, 21.

श्रीवृक्ष m. 1) the holy fig tree. 2, 41. 2) a ring of hair on the chest and forehead of a horse. 2, 283.

श्रीवृक्षकिन् m. a horse with
a *grivriksha*. 2, 283. Mâgha
5, 56.

श्रुति f. 1) the ear. 2, 361. 2)
sacred tradition, the Veda.
1, 9. 5, 10.

श्रेणी f. a line, a row, a range.
4, 36.

श्रेयस् 1) adj. excellent, eminent.
2, 220. 2) n. bliss. 1, 122. 3)
righteousness, virtue. 1, 125.

श्रेष्ठ adj. best, excellent. 4, 4.
2, 116. 5, 8. 14. 50. 67.

श्रोण adj. lame. 2, 455. Rv. 2, 15, 7.

श्रोणी f. the hip. 2, 357.

श्रोत्र n. the ear. 2, 361.

श्रोत्रिय m. a Brahman well
read in the Vedas. 2, 240.

श्लक्ष्ण adj. 1) slender, thin, small.
4, 3. 2) soft, gentle, of pleas-
ing address. 2, 210. वाङ्
मधुरा श्लक्ष्णा Manu 2, 159.

श्लथ adj. loose, slack. 4, 92.
Urv. 146. Kum. 5, 47. Mâgha
7, 62.

श्लाघा f. praise. 1, 145. Rgh,
1, 22.

श्लीपद् n. elephantiasis. 2, 449.

श्लेष्म m. junction. 2, 134.

श्लेष्मन् m. phlegm. 2, 450. 451.
5, 6. Comp. Teut. *slim*.

श्लेष्मत्त adj. phlegmatic. 2, 451.

श्लेष्मातक m. = *çelu*. 2, 42.

श्लोक m. renown, glory. 1, 153.

श्वःश्रेयस् n. prosperity, bliss.
1, 122. Çat. Br. 2, 1, 1, 13.
Bhk. 4, 38.

श्वदंष्ट्रा f. = *gokshura*. 2, 46.

श्वन् m. a dog. 2, 126. 127.

श्वपच m. a man of a degraded
cast, the offspring of an *Ugrâ*
mother and *Kshatttriya* father.
2, 443. Manu 10, 19.

श्वथ्र n. a hole, a chasm. 3, 2.
Rv. 2, 27, 5. Urv. 18.

श्वयथु m. morbid intumescence.
2, 447. Comp. *çvayâtha* Çat.
Br. 4, 2, 1, 11.

सशुर्य m. a husband's or wife's brother. 5, 54.

ससन m. air, wind. 1, 75. Comp. Rv. 1, 54, 5.

सापद् m. any beast of prey. 2, 78. Rv. 10, 16, 6.

साविध् m. f. a porcupine. 2, 78. Vs. 23, 56. 24, 33.

सिन्न n. white leprosy. 2, 449.

श्वेत 1) adj. white. 4, 47. 2, 282.
2) n. silver. 5, 5.

श्वेतच्छद् m. a goose. 2, 96.

श्वेतरोचिस् m. the moon. 1, 42

श्वेतवासस् m. a Bauddha mendicant. 2, 189.

श्वोवसीय n. (*cras melius tibi*), prosperity, bliss. 1, 122.

ष.

षट् n. an aggregate of six. 2, 128.

षट्कर्मन् m. a Brahman. 2, 236. Comp. Manu 1, 88.

षट्चरणा m. a bee. 2, 100.

षड्व n. This word attached to the names of beasts of burden, signifies an aggregate of six, e. g. अश्वषड्वं, वृत्तिषड्वं. 2, 128.

षड्ज m. the first or, according to others, the fourth note of the Hindu gamut. 5, 77.

षट्दशन adj. having six teeth. 2, 112.

षण्ड m. Combined with names of trees (and plants), it signifies a multitude. 5, 25. Comp तरुषण्ड, and Am. I, 2, 3, 41, where Kshīrasv. derives the word from the root *san*, just as Ujjv. *Ambhoja*° Māgha 11, 64. *kumudakamala*° 11, 15.

षण्ड m. a eunuch. 2, 275. षण्डव n. being castrated. 2, 109. The correct spelling is शण्ड.

षण्डतिल m. barren sesame. 2, 428.

षण्मुख m. a name of Skanda.
1, 19.

षष्टिकथ n. a field of *shashtika*

(a sort of rice ripening in the
course of sixty days). 2, 8.

षोडत् m. a young ox that has
got the first six teeth. 2, 112.

स.

संयत् f. war, battle. 2, 298.

संयत adj. 1) constrained, bound.
2, 185. 2) one who controls
his passions. 2, 189.

संयम m. coercion. 2, 242.

संयुग n. war, battle. 2, 298.

संयोग m. connexion, junction.
2, 451.

संरंभ m. conceit, pride. 4, 37.

संलाप m. conversation. 1, 150.

संवत्सर m. a year. 1, 116. 5, 22.

संवनन n. subduing by magic

rites. 4, 31. विद्वेषणं संवननं

विषघ्नं Rigvidh. 1, 2. स्त्रियं

चेदभिमन्येत तस्याः संवननं

महत् 3, 19. Comp. *venenum*.

संवर्त m. 1) a year. 5, 15. 2)

the periodical destruction of
the universe. 1, 117.

संवसथ m. a village. 2, 103.

संवाहक m. a shampooer.
2, 435.

संवित्ति f. 1) perception. 5,
33. 2) understanding. 2, 179.

संवीत, संवृत adj. wrapped up,
covered. 4, 58. 96.

संवेग m. pride, conceit. 4, 37.

संवेद्य m. the junction of two
rivers. 3, 47.

संवेशन n. sexual intercourse.
2, 414.

संवृकान n. an upper garment.
2, 391.

संशय m. doubt. 4, 6.

संशित adj. decided, determined.
2, 247.

संश्रव m. an agreement, a promise. 4, 30.

संश्लेष m. connexion, union. 5, 49.

संसर्ग m. connexion, association.
5, 59.

संसार m. the vicissitude of terrestrial existence, the present world. 5, 20.

संसारिन् m. a sentient being.
1, 134.

संसिद्ध adj. prepared, made. 2, 167. 168.

संसिद्धि f. accomplishment, completion. 5, 80.

संस्कार m. 1) preparation. 5, 57. 2) the realising of past perceptions. 4, 95.

संस्कारहीन adj. one who has not received those sacraments by which he is entitled to be received into one of the three first classes. 2, 249.

संस्कृत adj. 1) prepared. 2, 167.
2) purified. 2, 260. 4, 77. 3) finished, educated. 2, 197. 4) excellent. 4, 96.

संस्तर m. 1) a couch. 5, 32. 2) a sacrifice, or rather the ritual arrangements for a sacrifice. 2, 259. Mhbh. 1, 2885.

संस्तव m. intimate acquaintance, familiarity. 4, 88.

संस्त्याय m. a habitation, a house.
2, 136.

संस्था f. 1) proper conduct, settled occupation. 5, 33. Manu 1, 21. 2) death. 3, 6.

संस्थान n. 1) a place where four roads meet. 2, 134. 2) disposition, distribution, 'avayavavibhāga RM.).
4, 93.

संस्थित adj. dead. 3, 7.

संस्फोट m. conflict, war. 2, 298

संस्मरण n, remembering. 5, 97.

संहति f. a combination, a mass, a multitude. 2, 9. 4, 1.

संहनन n. the body. 2, 355.

संहर्ष m. rivalry, emulation, contention. 4, 101. देवासुरा-

णां समजायत । ऐश्वर्यं प्रति
संहर्षः Matsyapur. 25, 10.

संहार m. the periodical destruction of the universe. 1, 117.

सकल adj. entire, whole. 4, 28.

सकृत्प्रज m. a crow. 2, 90.

सक्थि n. the thigh. 2, 360.

सखि 1) m. a friend. 2, 273. 2)
सखी f. a female friend. 2, 332.

साव्य n. friendship. 4, 21.

सगर्भ m. ἀδελφός, a brother by the same mother. 2, 353.

सगोत्र m. a kinsman. 2, 354.

संकट adj. strait, narrow; and n. a strait. 5, 41. Mār. Pur. 10, 26. Urv. 49. बंधनागारसं-

स्थो ऽपि प्राप्तो ऽपि विपदं परां । प्राडुर्भावं भैरवस्य श्रुत्वा मुच्येत संकटात् ॥ Kā-
çikh. 31, 156.

संकथा f. colloquy, conversation. 4, 94.

संकर m. sweepings, off-scurings. 2, 147.

संकर्षण m. a name of Baladeva. 1, 29.

संकल्प m. a mental determination, a resolve. 4, 88.

संकल्पजन्मन् m. the will-born god of love. 1, 32. Comp. Kum. 3, 24.

संकाश m. appearance; at the end of compounds: like, similar. 4, 53.

संकुल adj. crowded, full of. 4, 17.

संकेत m. a sign, a signal, a token. 5, 36.

संकेतक m. an agreement, a convention. 5, 83.

संक्रंदन m. a name of Indra. 1, 52.

संक्षेप m. conciseness. 4, 81.

संख्य n. 1) a battle, war. 2, 298. 2) संख्या f. number. 2, 128. 129. 5, 50. 3) the reasoning faculty, understanding. 2, 179.

संख्यावत् adj. intelligent. 2,

178. रणांगणे कृतांतामः

संख्यावांश्च सदोजिरे, Kâ-
çikh. 82, 8.

संगत n. friendship. 4, 21. Kum.
5, 39.

संगति f. coming together,
meeting. 5, 35.

संगम m. junction. 3, 47. Comp.
Yv. 1, 278.

संग्र m. 1) war. 2, 298. 2) an
agreement, a promise. 4, 30.
Rgh. 5, 26.

संगीत n. the exhibition of sing-
ing and music. 1, 95. गीतं
वाद्यं च नृत्यं च त्रयं संगी-
तमुच्यते Çiromani cited by
Nârây.

संगीति f. conversation. 4, 94.

संग्रह m. 1) a gathering, a col-
lection. 5, 54. 61. 2) conden-
sation, conciseness. 4, 81.

संग्राम m. a battle, war. 2, 298.

संग्राह m. the closed hand, the
fist. 2, 368.

संघ, संघात m. a mass, a mul-
titude. 4, 1. 3, 28. 5, 25. 81.

सचिव m. a minister, a sena-
tor. 2, 271.

सज्जन m. an honest man. 2,
217. Mâgha 16, 22.

सज्जित adj. 1) (an elephant)
accoutred for war. 2, 66. 2)
(probably an error of themss.
for çikyita) suspended 4, 83.

संचय m. a collection, a multi-
tude. 4, 1.

संचारिका f. a female messen-
ger, a go-between. 2, 336.

संज्ञवन n. = catuḥçâla. 2, 137.

संज्ञपन n. killing, slaughter.
2, 323.

संज्ञा f. 1) a sign, a signal. 5,
36. 2) an appellation, a name.
1, 152. 2, 282. 5, 33. 3) con-
sciousness. 5, 36.

सटा f. — जटा. 2, 377.

सत् 1) adj. intelligent, wise. 2,

177. 2) सती f. a faithful wife. 2, 340.
- सततं adv. always. 4, 13.
- सत्तम adj. best, excellent. 4, 5.
- सत्ता f. being, existence. 5, 64. 82.
- सत्त्व n. 1) a forest. 2, 55. 2) a sacrifice. 2, 259.
- सत्त्वशाला f. an alms-house. 2, 142.
- सत्त्व n. 1) being, existence. 5, 82. 2) reality or goodness, the first of the three qualities of nature; see *rajas*, *tamas*. 5, 82. 78. 79. 3) strength, vigour. 5, 82. 4) a living being. 5, 82. 3, 34.
- सत्य 1) adj. true. 1, 141. 144. 2) n. truth. 5, 96.
- सत्रं adv. together. 5, 91.
- सत्वर adj. quick, speedy. 4, 12.
- सदन n. a habitation, a house. 2, 136.
- सदस् n. an assembly. 4, 60.
- सदा adv. always. 5, 101.
- सदागति m. wind, air. 1, 76.
- सदृक्ष adj. similar, like. 4, 9. Vs. 17, 84.
- सदृश् adj. similar, like. 4, 9. 5, 88. 95.
- सदृश adj. (f. *i*) similar, like. 4, 9.
- सदेश adj. near, neighbouring. 4, 7.
- सद्वान् n. a seat, a house, a habitation. 2, 136.
- सद्यस् adv. at once, on the spot. 4, 67. 1, 118.
- सद्यस्क adj. new, recent. 4, 78.
- सधर्मचारिणी f. a wife. 2, 339.
- सना adv. always. 5, 101.
- सनातन 1) adj. (f. *i*) perpetual, eternal. 1, 125. 2) m. Vishnu or Krishna. 1, 25.
- सनाभि m. a kinsman. 2, 354.
- सनीड adj. near, neighbouring. 4, 7.

संततं adv. always. 4, 13.

संतति f. offspring, a child. 2, 342.

संतमस n. overspreading darkness. 1, 110. Māgha 9, 22. Bhk. 5, 2.

संतान m. one of the five trees of heaven. 1, 135. Kum. 6, 46. 7, 3. Māgha 6, 67.

संदर्भ stringing together (as a garland by means of a thread), composing artificially, a poetical composition. 4, 45.

संदान n. a rope for tying cattle. 2, 122.

संदेह m. doubt. 4, 6. 5, 3. 94.

संदोह m. (lit. *the whole of the drawn milk*. Comp. Nārada cited in the Mit. on Yv. 2, 164) a mass, a multitude. 4, 1.

संधा f. 1) an agreement, a promise, a convention. 4, 30. Taitt. Br. I, 7, 1, 6. 2) a boundary, a limit. 5, 32. *)

*) Correct accordingly the meaning given under *avadhā*.

संधान n. sour gruel. 2, 163.

संधि m. 1) union. 5, 49. 2) a joint or articulation of the body. 2, 368. Yv. 3, 102. 3) a chink, a crack, a mine. 4, 86. 5, 49.

संध्या f. twilight. 1, 106.

सन्न adj. sunk, becalmed, ceased. 4, 82.

संनद्ध adj. armed, accoutred. 2, 305.

संनाय्य n. the substance given as an oblation at a burnt offering. 2, 261. The correct spelling is *sānnāyya*. P. III, 1, 129. Ait. Br. 7, 2. 4. Çat. Br. I, 6, 2, 6. II, 4, 4, 8. 12, etc.

संनाह m. 1) arming for a battle. 5, 57. 2) armour, mail. 2, 304.

संनाह्य m. an elephant fit for war. 2, 69.

संनिकृष्ट adj., near. 4, 7.

संनिधान n. संन्निधि m. vicinity. 4, 7. 5, 5. 89.

संनिभ (at the end of compounds) similar, like. 4, 9.

संनिवेश - संस्थान. 4, 93.

संन्यास m. abstaining from food. 4, 75. Comp. Bhk. 7, 76. This explanation has the fault called *avyâpti*.

सपत्नाकर्ण n. worrying somebody to death. 4, 80. Comp. P. 5, 4, 61.

सपत्न m. an enemy. 2, 301.

सपदि adv. on the spot. 4, 67.

सपर्या f. worship, adoration. 1, 128.

सपिंड m. a kinsman entitled to participate in the offering of funeral cakes to deceased relations as far as the sixth degree, both in an ascending and descending line. 2, 354. 5, 50. Manu 5, 60.

सपीति f. drinking in company, a comotation. 2, 173. Rv. 8, 1, 23. Vs. 18, 9. 28, 16.

सप्तकी f. a girdle, a zone. 2, 405.

सप्ततंतु m. a sacrifice. 2, 259. Mâgha 14, 6.

सप्तर्षि m. pl. the constellation Ursa Major. 1, 50.

सप्तलता f. many-flowered nyk-tanthes. 2, 52.

सप्तार्चिस् m. a name of Agni. 1, 62. 68.

सप्ताश्व m. the sun. 1, 36.

सप्ति m. a horse. 2, 281.

सभा f. 1) a hall. 4, 93. 2) an assembly. 4, 60. 5, 35.

सभाजन n. affection, friendship. 4, 21.

सभिक m. the keeper of a gambling-house. 2, 233. Yv. 2, 199. 201.

सम 1) adj. similar, like. 4, 9. 2) समं adv. together. 5, 91. 2.58. 4) समा f. a year. 1, 116.

समग्र adj. entire, whole. 4, 28.

समंततस्, समंतात् adv. from all quarters, everywhere. 5, 88.

समंतभद्र m. a Buddha. 1, 85.

समय m. 1) an agreement, a covenant. 2) custom, practice.

- 5, 83. 3) established truth, a dogma. 1, 10. 5, 83. 4) time. 5, 83. 34 (= कट?).
- समथा** adv. near. 5, 93. Māgha 6, 73. 12, 52. 15, 9.
- समर** n. a battle, war. 2, 298.
- समरोचित** adj. fit for war. 2, 69.
- समर्याद्** adj. bordering upon, near. 4, 7.
- समवर्तिन्** m. a name of Yama. 1, 71.
- समवाय** m. an association, a joint company. 4, 1. Yv. 2, 259.
- समसुप्ति** f. the universal sleep, the periodical destruction of the universe. 1, 117.
- समस्त** adj. all, whole. 4, 28. 2, 242.
- समांसमीना** f. a cow bearing a calf every year. 2, 117.
- समाख्या** f. fame, renown. 1, 153.
- समाघात** m. conflict, war, a battle. 2, 299.
- समाज** m. 1) an assembly. 4, 60. Rgh. 5, 76. 2) a multitude of men. 4, 1.
- समाधान** n. समाधि m. fixing the thoughts intently on an object under consideration, deep meditation. 1, 128.
- समान** adj. similar, like. 4, 9.
- समानोदर्य** m. a brother by the same mother. 2, 353. Bhk. 7, 86.
- समाप्ति** f. end, conclusion. 5, 101.
- समालम्बन** n. smearing the body with fragrant unguents. 2, 385.
- समास** m. condensation, conciseness, brevity. 4, 81.
- समासप्राय** adj. consisting for the most part of compound words. 1, 143.
- समाहार** m. contraction, conciseness, brevity. 4, 81.
- समाह्वय** m. 1) a single combat, or combat in general. 2, 299. 2) a name. 5, 33.
- समित्** f. war, a battle. 2, 298.

समिति f. 1) meeting. 2) an assembly. 5, 35. 3) war, combat. 2, 298.

समिध् f. fuel. 1, 69.

समीक n. conflict, war, a battle. 2, 298.

समीचीन adj. (tending towards one direction), concordant, consistent, true. 1, 144.

समीप n. neighbourhood, vicinity. 4, 7. 5, 63.

समीर, समीरण m. wind, air. 1, 76.

समुख adj. eloquent. 2, 219.

समुच्छ्रय m. height (of a tree, etc.). 2, 26.

समुदय m. 1) a mass, a multitude. 4, 1. 2) combat, war. 2, 298.

समुद्र m. a casket, a box. 4, 79. Yv. 2, 247.

समुद्र m. the sea. 3, 30. 5, 52.

समुद्रकांता f. a river. 3, 43.

समुद्रवसना f. the earth. 2, 1.

समुद्रवह्नि m. submarine fire. 1, 70.

समुन्नद m. overbearing, conceited. 2, 228.

समूह m. an assemblage, a multitude. 4, 1. 2, 336.

समृद्ध adj. wealthy. 2, 201.

संपत्ति f. welfare, prosperity. 2, 242.

संपराय m. war, combat. 2, 299.

संपिंडितांगुलि adj. having the fingers joined or closed. 2, 382.

संपुट m. a casket, a box. 4, 79.

संपृक्त adj. mixed, combined. 4, 56.

संप्रदाय m. oral tradition, traditional doctrine. 2, 247. 5, 91. Mâgha 14, 79.

संप्रयोग m. copulation. 2, 414.

संप्रश्न m. a question, an enquiry. 5, 90. 100.

संप्रहर्ष m. great joy. 5; 89.

संप्रहार m. combat, war. 2, 298.

संबंध m. connexion. 5, 52.

संवाध 1) adj. strait, narrow, crowded. Māgha 8, 2. Mhbh. 1, 2875. 2) m. the vulva. 5, 41.

संभव m. origin. 5, 95.

संभाव्य adj. possible. 5, 88.

संभेद m. a confluence of waters. 3, 47.

संभोग m. 1) enjoyment. 2) sexual intercourse. 5, 42.

संभ्रम m. conceit, pride. 4, 37.

संमद m. joy, pleasure. 1, 123.

संमर्द m. 1) the pounding or grinding of fragrant substances. 4, 84. 2) a conflict, a battle, war. 2, 299.

संमार्जनी f. a brush, a broom. 2, 147.

सम्यच् adj. (nom. सम्यङ् समीची सम्यक्) concordant, correct, true. 1, 144.

सम्राज् m. a universal monarch, one who has performed the *râjasûya* sacrifice. 2, 267.

सरक m. a goblet. 2, 172.

सर्घा f. a bee. 2, 101. Rgh. 4, 63.

सरट् m. the gecko (*lacerta* gecko). 2, 79.

सरणि f. a road, a path. 2, 105. Anandalah. 18. 37.

सरमा f. a bitch. 2, 127.

सरत् 1) adj. upright, straightforward, candid. 2, 230. 2) a sort of pine (*pinus longifolia* Roxb.). 5, 26. Rgh. 4, 75. Kum. 1, 9.

सरस् n. सरसी f. a pond. 3, 53.

सरस्वत् 1) m. the sea, the ocean. 3, 30. 2) सरस्वती, f. a river in general. 3, 43. 3) the goddess of speech. 1, 8.

सरित् f. a river. 3, 44.

सरित्पति m. the sea. 3, 30.

सरिद्वरा f. the Ganges. 3, 51.

सरीसृप m. a snake. 3, 18.

सरोज, सरोरुह n. a lotus. 3, 57.

सर्ज m. a tree (*shorea robusta*). 2, 40.

सर्प m. a snake. 3, 18.

सर्पभुज् m. = *râjasarpa*. 3, 21.

सर्पाशन m. a peacock. 2, 86.

सर्पिस् n. clarified butter. 2, 120. 167.

सर्व pr. all, whole. 4, 28. 2, 21.

सर्वसृहा f. the earth. 2, 1.

सर्वज्ञ m. a name of Çiva. 1, 11.

सर्वतस् adv. from all parts, everywhere. 5, 88.

सर्वभक्ष adj. eating all manner of food. 2, 196.

सर्ववेद् m. a Brahman who has read the four Vedas. 2, 240.

सर्ववेद्स् m. a man who, at the conclusion of the *viçvaji* sacrifice, divides all his property among the priests. 2, 263.

सर्वसंनहन n. a complete armament. 2, 306.

सर्वसंनाह m. the universal spirit (?). 5, 15.

सर्वसस्य adj. bearing all manner of corn. 2, 3.

सर्वस्व n. the whole property. 2, 263.

सर्वात्मन् m. = *sarvasannâha*. 5, 15.

सर्वात्रीन adj. eating all manner of food, whether clean or otherwise. 2, 196.

सर्वाभिसार m. an attack with complete forces. 2, 306.

यमनस्य भटाः सर्वाभिसारेणाभ्यवेक्षयन् Pk. 4, 161.

सर्वायस adj. (f. i) made all of iron. 2, 312.

सर्षप m. mustard. 2, 426.

सत्तिल n. water. 3, 26. 41.

सङ्गकी f. = *gajapriyâ*. 2, 44.

सव m. a sacrifice. 2, 259.

सवन n. bathing, an ablution. 2, 253.

- सबितृ 1) m. the sun. 1, 35. 2) सवित्री f. a mother. 2, 349.
- सविध, सवेश adj. near. 4, 7. 8.
- सव्य adj. left, *laevus*. 4, 71.
- सव्येष्ठ m. the charioteer who stands on the left of a champion. 2, 294.
- ससीमन् adj. conterminous, near. 4, 7.
- सस्य n. corn, grain. 2, 419. 6.
- सह adv. together. 5, 91. 99.
- सहकार m. the Mango tree. 2, 37.
- सहचरी f. 1) a wife. 2, 339. 2) a species of *Barleria* with yellow blossoms. 2, 50.
- सहदेवा f. a plant = *हंडोत्पल*. 2, 44.
- सहपानक 1. drinking together. 2, 173.
- सहस्र 1) n. strength, power. 4, 38. 2) m. the month *Mārgaśīrsha*. 1, 114.
- सहसा adv. 1) suddenly. 2) instantly. 5, 98.
- सहस्त adj. skilled in handling weapons. 2, 218.
- सहस्य m. the month *Pausha*. 1, 114.
- सहस्रकिरण m. the sun. 1, 35.
- सहस्रदंष्ट्र m. — पाठीन. 3, 36.
- सहस्रनयन m. a name of Indra. 1, 52.
- सहस्रपत्र n. a lotus. 3, 57.
- सहाय m. a companion. 2, 273.
- सहिष्णुता f. forbearance, patience. 4, 40.
- सहृदय adj. intelligent. 2, 218. *Māgha* 8, 51.
- सांयात्रिक m. a sea-trader. 3, 33. *Māgha* 3, 76. सांयात्रिक इवागाधे भिन्नपोतो महार्णवे *Kāçikh*. 7, 120.
- सांवत्सर m. an almanac-maker, an astronomer. 2, 248.
- साकं adv. together. 5, 91.
- साकल्यवचन n. a complete perusal. 2, 246.

साक्षात् adv. 1) evidently, manifestly. 2) like. 5, 88. The separation of the meanings is quite unwarranted.

सागर m. the ocean. 3, 30.

सातिसार adj. afflicted with diarrhoea. 2, 451.

सातीन m. pease (pisum sativum). 2, 427.

सात्यवतेय m. a name of Vyâsa. 2, 258.

सावत m. a name of Baladeva. 1, 28.

सादिन् m. a horseman. 2, 235. Mâgha 12, 22. 31.

साधन n. 1) accomplishing, achieving. 2) an instrument, an implement. 3) an agent, a means, an expedient. 4) a component part of an army. 5) property, wealth. 6) torture. 7) the penis. 5, 80.

साधु 1) adj. righteous, honest. 2, 217. 2) pleasing, handsome. 4, 4. 3) **साधी** f. a virtuous, faithful wife. 2, 340.

साधस n. fear, terror. 4, 40.

सानु n. tableland on a mountain. 2, 11.

सानुनय adj. kind, polite. 5, 96. R. I, 60, 23.

सानुमत् m. a mountain. 2, 10.

सांव n. 1) pleasing, conciliatory language. 1, 141. 2) conciliation. 4, 95.

सांवन n. courtesy, complaisance. 4, 64.

सांद्रष्टिक n. the immediate result of actions. 1, 118.

सांद्र adj. thick, dense, compact. 4, 32. **सांद्रैश्चर्म** Mâgha 4, 64. **सांद्रसुधा** 4, 28.

साप्तप्रदीन n. friendship. 4, 21. Comp. Kum. 5, 39.

सामन् n. conciliation. 4, 95.

सामि adv. half. 4, 28.

सामीप्य n. nearness. 5, 93.

सामोद्भव m. an elephant. 2, 59.

सांपरायिक m. a war-chariot. 2, 291.

सांप्रत 1) adj. (f. *i*), fit, proper.

2) सांप्रतं adv. at present, now. 5, 94.

साम्य n. equality. 1, 94.

साम्यावस्था f. equal state, equipoise. 5, 78.

सायं adv. in the evening. 1, 109. This word seems to be the gerund of *so*, and to have signified originally 'having finished'. A masc. *sāya* does not exist, nor is the comparison with the Latin *serus* more than an idle conjecture.

सायक m. an arrow. 2, 311.

सार 1) m. pith, marrow, sap. 2, 28. 5, 67. 2) strength, power. 3) semen virile. 5, 67. 4) n. substance, property, wealth. 1, 80. 5, 67. 5) adj. excellent, best. 5, 67. संसारे मानुष्यं सारं मानुष्यके च कौत्सीन्यं Vāgbh. Al. 4, 127.

सारघ n. honey. 2, 466. Comp. Rv. 8, 4, 8. Vs. 19, 91. 95.

सारंग 1) adj. (f. *i*?) variegated.

4, 51. 2) m. a deer. 2, 75. 3) the Cātaka (cuculus melano-leucus). 2, 93.

सारणि f. a water-conduit. 3, 63.

सारथि m. a charioteer. 2, 293.

सारमेय m. a dog. 2, 126.

सारस m. the Indian crane, and सारसी f. its female. 2, 89.

सारसन n. a girdle, a zone. 2, 405.

सारिफलक m. a draught-board. 5, 59.

सार्थ m. a multitude of living beings, a caravan, etc. 4, 1.

कदाचित्तात्पितृव्येण श्रुतः कार्पटिकानां हि सार्थः सार्थो महास्वनः Kāçikh. 12, 26.

सार्थं adv. together. 5, 91.

सार्षिष adj. (f. *i*) dressed or cooked with clarified butter. 2, 167.

सार्वभौम m. 1) a universal

monarch. 2, 267. Comp. Mhbh. 1, 3120. 2) the elephant of the northern region. 1, 104.

साल m. — çâla. 2, 40.

साम्रा f. a dewlap. 2, 111.

सिंह m. a lion. 2, 59. 5, 70.

सिंहनाद m. a war-cry. 4, 100.

सिंहासन n. a throne. 2, 268.

सिकता f. sand, gravel. 3, 48.

सिक्थक n. beeswax. 2, 400.

सिंघिनी f. the nose. 2, 366.

सिच् f. the skirt of a web or dress. 2, 396. Rv. 3, 53, 2. 10. 18, 11. Av. 14, 12, 1.

सिचय m. cloth. 2, 393.

सिंजिनी f. 1) a bowstring. 2, 309. 5, 79. 2) a tinkling ornament for the ancle. 2, 406.

सित adj. white. 4, 47. 2, 283.

सितांबर m. a Bauddha mendicant. 2, 189.

सितांबुज n. a white lotus. 3, 58.

सितेतर adj. black. 2, 97. Kum. 1, 38.

सितेतरगति m. fire. 1, 62.

सिद्ध m. a kind of genius dwelling between heaven and earth. 1, 87. Yogasûtra 3, 33. This is a post-vedic mythological fiction formed on the analogy of *sâdhya*.

सिद्धांत m. an established conclusion (प्रमाणेन प्राप्तो ऽर्थः), a dogma. 1, 10. 5, 83. 84.

सिद्धार्थ m. 1) a Buddha. 1, 85. 2) mustard. 2, 426.

सिध्मन् n. a sort of cutaneous eruption. 2, 447. 451.

सिध्मल adj. afflicted with *sidhman*. 2, 451. Vs. 30, 17.

सिनीवाली f. the phase of the moon preceding the first night of the first quarter, in which the moon rises partly visible. 1, 112. दृष्ट्वंद्रा सिनीवाली नष्ट्वंद्रा कुहूरित्येतावमावास्याभेदौ Gri-dhara. The first part of *sini-*

- vall* is *sinî*, the obsolete fem. of *sita*, white; the second signified perhaps 'ring'. *Sinî* sitâ *vâlâ* kalâsyâm. Kshîrasv.
- चंद्रं सिनी (sintvâli) च कुटू-
श्चैव क्षुतिः पुष्टिः प्रभावसुः।
कीर्तिर्धृतिश्च लक्ष्मीश्च नव
देव्यः सिषेविरे Kâçikh. 14, 33.
- सिंदुवार m. = निर्गुंडी. 2, 45.
Kum. 3, 53.
- सिंधु 1) f. a river in general.
3, 43. 5, 52. 2) m. the ocean.
5, 52.
- सिंधुपारज adj. born in the coun-
try traversed by the Sindh
river. 2, 284.
- सिंधुर m. (the Sindhu-born), an
elephant. 2, 59.
- सिंधूत्थ n. river-salt. 2, 459.
- सीक्त् m. rain driven down by
wind, thin drizzling rain. 1,
59. Rgh. 5, 42.
- सीता f. a furrow. 2, 421.
- सीत्य n. *σιτόν*, corn, grain.
2, 419.
- सीमन् n. (?) a boundary, a li-
mit. 2, 104. Yv. 2, 151.
- सीमंत m. the parting of the hair
of women. 2, 374. Mâgha 8,
69.
- सीमंतिनी f. a woman. 2, 326.
Bhk. 5, 22.
- सीमा f. a boundary, a limit.
2, 104. Yv. 2, 152. 228.
- सीर m. a plough. 2, 420.
- सीरिन् m. a name of Baladeva.
1, 28.
- सीसक, सीसपत्त n. lead. 2, 17.
Yv. 1, 190.
- सुकृत n. righteousness, virtue.
1, 125.
- सुकेशी f. the name of an Ap-
saras. 1, 88.
- सुख n. joy, pleasure. 1, 123. 5, 61.
- सुगत m. a Buddha. 1, 85.
- सुगंधिता f. fragrance. 1, 77.

सुचरिता f. a well-conducted, faithful wife. 2, 340.

सुत m. a son. 2, 342.

सुत्रामन् m. a name of Indra. 1, 53.

सुदर्शन n. the disc of Vishnu. 1, 26.

सुधा f. 1) the food of the god's, ambrosia. 1, 133. 2) lime, mortar, plaster. 2, 139. Mâgha 12, 62.

सुधी adj. sensible, intelligent, wise. 2, 178.

सुनासीर m. a name of Indra. 1, 53. Comp. *Roth* on Nirukta 9, 41.

सुनिश्चित adj. firmly decided. 2, 247.

सुन्दर 1) adj. (f. *â* and *i*) beautiful. 4, 4. 2) सुन्दरी f. a beautiful woman. 2, 326.

सुपर्ण m. a name of Garuda. 1, 30.

सुपर्णकेतु m. a name of Vishnu. 1, 22.

सुपर्णितनय m. a name of Garuda. 1, 30.

सुपर्वन् m. a god, a deity. 1, 4.

सुप्रतीक m. the elephant of the north-east quarter. 1, 104. Rgh. 5, 75.

सुप्रभा f. one of the seven tongues of Agni. 1, 68.

सुभग adj. pleasing, beautiful. 2, 212.

सुमनस् 1) m. a god, a deity. 1, 4. 2) f. a flower. 2, 31. Mâgha 7, 2. 8, 10.

सुमेरु m. the mountain Meru. 1, 136. Rgh. 5, 30.

सुर m. a god. 1, 4. 119.

सुरज्येष्ठ m. Brahman. 1, 6.

सुरत n. sexual intercourse. 2, 414. 5, 29.

सुरतरु m. a tree of heaven. 1, 135.

सुरपति m. a name of Indra. 1, 52.

सुरपर्णिका f. a tree (*rottleria tinctoria* Rox.), 2, 53.

सुरपर्वत m. the mountain Meru.
1, 135.

सुरभि 1) adj. excellent. 5, 14.
Comp. Rgh. 2, 3. 2) f. a cow.
2, 113.

सुरशत्रु m. an Asura. 1, 5.

सुरसन्नन् n. heaven. 1, 3.

सुरसस्ति f. the Gangâ. 3, 51.

सुरा f. spirituous liquor. 2, 174.
Rv. 1, 116, 7. 7, 86, 6. 8, 2,
12. 10, 107, 9.

सुरंगा f. a mine, a subterranean passage. 4, 86. Hind.
سرنك. *Bensley* very properly considers this word as a corruption of σὺργε.

सुरेंद्रजित् m. a name of Garuda. 1, 30.

सुवर्ण n. gold. 2, 18.

सुवर्णकार m. a goldsmith. 2, 433.

सुवर्णसिनी f. a half grown-up girl. 2, 328.

सुषम 1) adj. beautiful. 4, 4. 2)
सुषमा f. brilliancy, beauty.

2, 410. भ्रुवौ विनीले रेजाते
सुषमासुंदरे विभोः Pk. 4, 51.
5, 19.

सुहृद् m. a friend. 2, 273.

सूक्ष्म adj. small, minute. 4, 3.

सूक्ष्मदर्शिन् adj. keen-sighted.
2, 218. Kathop. 3, 12.

सूचन n. informing against.
5, 84.

सूची f. a bristle, a quill. 2, 78

सूच्य adj. (something) which is to be suggested. 1, 94.

सूत m. 1) a charioteer. 2, 294.
Vs. 30, 6. Manu 10, 11. 47.
2) a bard. 2, 280.

सूतिकाभवन n. a lying-in chamber. 2, 344.

सूतिमास m. the last month of pregnancy. 2, 344

सूत्र n. thread. 2, 394.

सूद् m. a cook. 2, 276.

सूदन n. killing, slaughter. 2, 322.

सूदाध्यक्ष m. a kitchen-master.

2, 276. सूयशास्त्रविशेषज्ञः

सूदाध्यक्षः प्रशस्यते Matsyap.

202, 22.

सूना f. a shambles, a slaughter-house. 2, 440.

सूनु m. a son. 2, 342.

सूनुत adj. (of speech) true and (at the same time) pleasant. 1, 141. Yv. 1, 109.

सूपकार m. a cook. 2, 276.

सूर m. the sun. 1, 35.

सूरता f. a tractable cow. 2, 115.

सूरि m. a wise man. 2, 177.

सूर्मी f. a brass image or statue. 1, 131. Manu 11, 103. Composed of *su* and *ūrmi*, 'of a good fount'.

सूर्य m. the sun. 1, 35. 5, 53. 55.

सूर्यकांत m. crystal. 2, 21.

सृक्कन् n. the corner of the mouth. 2, 365. Comp. Yv. 2, 13. To the various readings elsewhere recorded we may

add the sg. f. सृक्कणी, employed by Pāṇini in the verse: स सृक्कणीप्रांतमसृक्प्रदिग्धं प्रलेलिहानो हरिणारिरुचैः

सृणि f. m. a goad for driving an elephant. 2, 69.

सेतु m. a causeway, a bridge. 3, 49.

सेना f. a host, an army. 2, 302. 306. 5, 4.

सेनांग m. a component part of an army. 5, 80.

सेनानी m. 1) a general. 2, 278. 2) a name of Skanda. 1, 19. Rgh. 2, 37.

सेवक m. an attendant, a follower. 2, 273.

सेवा f. attendance, service, worship. 1, 129.

सैहिकेय m. a name of Rāhu. 1, 49. Māgha 2, 35.

सैकत n. an islet. 3, 48. Rgh. 5, 78.

सैधव 1) m. a horse of Sindh

...breed. 2, 284. 2) n. river-salt. 2, 459.

सैन्ध्व n. an army. 2, 302. 5, 6. 36.

सैन्ध्वी f. a female perfumer, a toilet-woman. 2, 337. Perhaps derived from a noun *sīran-dhara*.

सैरभ m. a buffalo. 2, 72.

सोत्प्रास adj. exaggerating with latent irony. 1, 149.

सोत्प्रासहसित n. sarcastic laughter. 4, 46.

सोदर, सोदर्य m. *frater uterinus*, a brother of the same mother. 2, 353.

सोपहास adj. derisive, sarcastic. 1, 149.

सोपान n. a ladder, a flight of stairs. 2, 146. Kum. 1, 39. Rgh. 3, 69. 6, 3. सत्यं स्वर्गस्य सोपानं Vārāhap. 209. Instead of Bopp's ingenious derivation from *sa* and *upānaya*, I propose another: *sa* and *upāyana*. Comp. *astamana*.

सोम m. the moon. 1, 42.

सोमपा m. a Brahman. 2, 236.

सोष्ण adj. — *sotprāsa*. 1, 149.

सौगंधिक n. the white water-lily. 3, 59.

सौचिक m. a tailor. 2, 435.

सौदामिनी f. lightning. 1, 60.

सौध n. a whitewashed mansion. 2, 139. Māgha 12, 62. 1, 25.

सौनिक m. a butcher. 2, 440.

सौप्तिक n. a nocturnal assault. 2, 297.

सौम्य 1) adj. pleasing, handsome. 4, 4. 2) m. the planet Mercury. 1, 46.

सौरभेय 1) m. a bull. 2, 108. 2) सौरभेयी f. a cow. 2, 113.

सौरभ्य n. fragrance. 1, 77. 5, 27.

सौराष्ट्रक n. brass, bell-metal. 2, 15.

सौराष्ट्रिक m. a sort of poison brought from Surāshtra. 3, 24.

सौवर्चल m. a sort of salt, prepared by fusing fossil

- salt with ~~an~~ ^{an} ~~an~~ ^{an} myrobalan. 2, 462.
- सौवस्तिक m. the family or domestic priest. 2, 271.
- सौविद्, सौविद्ध m. a guard of the women's apartments. 2, 272. 5, 28.
- सौवीर n. sour gruel. 2, 163.
- सौष्ठव n. = *avashtambha*. 4, 74.
- सौहार्द n. friendship. 4, 21.
- सौहित्य n. satisfaction. 2, 171. Mâgha 5, 62.
- सौहृद् n. friendship. 4, 21.
- स्कंद m. the god of war. 1, 19.
- स्कंध m. 1) the shoulder. 2, 62. 112. 2) that part of the stem of a tree where the branches begin. 2, 27. 3) after *karin*, *nara*, *turanga*, and their synonyms, it signifies a multitude. 5, 25.
- स्कंधवाहक m. an ox carrying burdens on his shoulders. 2, 111.
- स्कंधशाखा f. a branch of the upper stem of a tree. 2, 27.
- स्कंधावार m. a royal residence, a capital. 2, 131.
- स्कंधिक m. = *skandharâhaka*. 2, 111.
- स्तन m. the female breast. 2, 371. 387.
- स्तनयिषु m. a thundercloud. 1, 58. Rv. 5, 83, 6. Vs. 25, 2.
- स्तन्य n. milk. 2, 119. Rgh. 2, 69.
- स्तब्धव n. fixedness, immobility, stupor. 5, 48.
- स्तम्भ m. a ram. 2, 122.
- स्तम्ब m. a shrub. 2, 35.
- स्तम्बकरि m. corn, grain. 2, 424.
- स्तम्बेरुम m. an elephant. 2, 59. Mâgha 5, 34. Bhk. 6, 92.
- स्तम्भ m. 1) immobility, stupor. 5, 48. Comp. Mâgha 5, 48. 2) a post, a pillar. 2, 66. 5, 48.
- स्तव m. praise. 1, 145. Rv. 9, 55, 2.
- स्तवक m. a cluster of blossoms. 2, 33. Urv. 125. 141.
- स्तुति f. praise. 1, 145. 5, 74.

स्तेन m. a thief. 2, 183.

स्तेय n. theft, stolen goods. 2, 184. Yv. 3, 234. Av. 11, 8, 20. 14, 1, 57.

स्तोक adj. small, little. 4, 3. 52. 5, 96. Çat. Br. 3, 6, 3, 8. Yv. 2, 27.

स्तोत्र n. praise. 1, 145.

स्तोम m. 1) a sacrifice. 2, 259. 2) a mass, a multitude. 4, 2. तमःस्तोम Kâçikh. 74, 30. धातस्तोम Rasatar. 3, 11.

स्त्यान adj. thickened, coagulated, congealed. 2, 121.

स्त्री f. a woman. 2, 326.

स्त्रीधन n. property which a woman possesses in her own right. 5, 42. Manu 9, 194.

स्त्रीपुंस m. du. man and wife. 4, 15. Manu 1, 115.

स्थगित adj. covered. 4, 58.

स्थंडिल m. a piece of ground purified for a sacrifice. 4, 77.

स्थपति m. a man who performs the Vrihaspati sacrifice. 2, 263.

स्थपुठ adj. unevenly raised. 4

68. Comp. ग्रीवा निर्मासा चिपिटा दीर्घा स्थपुठा न शुभप्रदा Kâçikh. 37, 89. महा-कंकानिलः प्राप्तः पर्वतांदोलनक्षमः । मखमंडपभूस्तेन क्षणतः स्थपुटीकृता 88, 99. (Schol. तृणादिनाह्लादिता).

स्थपुठगतं क्रव्यं in Mâlatimâdh. V. is explained by Jagaddhara: निम्नोन्नतविषमस्थानगतं, by Mâlânka: संकुचितभाग-प्रविष्टं मस्तकादिनिम्नोन्नतगतं.

स्थल n. स्थली f. firm ground, "continent. 2, 3. 3, 41.

स्थलशृंगाट m. = gokshura. 2, 46.

स्थविर adj. old. 2, 348.

स्थाणु m. 1) a stake, a post. 5, 11. 2) a name of Çiva. 1, 12.

स्थान n. 1) standing. 5, 51. 2) a place, a spot, τόπος. 2, 3.

4, 77 (?). 3) an abode, a house.
2, 136. 143.

स्थानक n. a trench for water
dug at the foot of a tree.
2, 29.

स्थानस्थ adj. staying at home.
2, 213.

स्थानीय n. a town. 2, 130.

स्थापत्य m. a guard of the wo-
men's apartments. 2, 272.

स्थामन् n. firmness, vigour,
power. 4, 38. 5, 67. 82.

स्थायिभाव m. a permanent
condition; in poetry, that sen-
timent which constitutes the
fundamental or leading cha-
racter of a composition, as
love in an erotic, mirth in a
comic composition, etc. 1, 91.
Comp. Mâgha 2, 87.

स्थाल 1) n. a vessel. 2, 172.
2) **स्थात्ती** f. a pot. 2, 159.
Vs. 19, 27. Çât. Br. pp. 90.
158. 187. 243. etc.

स्थासक n. a particular mode
of perfuming of the person.
2, 385.

स्थित adj. standing, erect. 2, 231.

स्थिति f. 1) standing. 2) uni-
form practice, a decision, a
rule. 5, 51.

स्थिर 1) adj. steady, steadfast.
2, 215. 2) **स्थिरा** f. the earth.
2, 1.

स्थिरप्रेमन् adj. of steady affec-
tion. 2, 219.

स्थूल n. a sort of long tent. 2,
296. Mâgha 12, 4.

स्थूणा f. a post, a pillar, a sta-
tue. 1, 131. 5, 48. Rv. 1, 59,
1. 5, 45, 2. 62, 7. 8, 17, 14.
10, 18, 13.

स्थूरिन् m. an ox that carries
burdens on his back. 2, 111.

स्थूल adj. big, fat, large. 2, 187.
13. Kum. 2, 11. Rgh. 6, 28.

स्थूलतत्त adj. liberal. 2, 210.

Yv. 1, 308. भाव्यं स्थूलतुक्ष्णं
भूभुजा Matsyapur. 206, 29.
प्रेम्णा ये च प्रयच्छन्ति स्वल्पे
ऽप्यगणितं वसु । स्थूल-

ज्ञान्महोत्साहान्तान्गच्छे-
त्स्वैरपि व्ययेः ॥ Vātsy. K.
6, 5, 3.

स्थूलोच्चय m. the middle pace
of an elephant. 2, 67. Māgha
12, 16. यथा पालकाप्यं नी-
चैर्गतं स्थूलोच्चयो वीथीमार्ग
इति तिस्रो गतिप्रक्रियाः
Kshīrasv.

स्थेय m. a judge. 2, 274. P. 1,
3, 23.

क्षसा f. a tendon, a muscle.
3, 12.

क्ष्मातक m. a man who, *having
performed the ceremony of
bathing* previous to his return-
ing to his family, passes from
the order of a religious stu-
dent into that of a househol-
der. 2, 239. Manu 4.

क्षान n. bathing, ablution. 2, 253.

क्षायु m. a sinew, a tendon, a
muscle. 3, 12. Yv. 3, 81. 100.

क्षिग्ध m. a friend. 2, 273.

क्षुषा f. a daughter-in-law. 2, 349.

क्षुहि f. — *mahāvriksha*. 2, 42.

क्षेह m. fondness, affection. 4,
21. 5, 29.

क्ष्यंदन m. a sort of tree. 5, 26.
Rv. 3, 53, 19, where Sāyana
blunders in his usual fashion.
Am. has *syandana*.

स्पर्धा f. rivalry, emulation, con-
tention. 4, 101. 99.

स्पर्शन m. 1) air, wind. 1, 75.
2) n. a gift, a donation. 2, 264.

स्पर्श m. 1) a spy. 2, 270. 2) a
battle, war. 5, 32.

स्पष्ट adj. visible, clear, mani-
fest. 4, 67.

स्पष्टेतर adj. unclear. 5, 56.

स्पृहा f. wish, desire. 4, 25.

स्फटिक m. crystal. 2, 21. Kum.
5, 63. 6, 42.

स्फिज् f. du. the buttocks. 2,
358. Yv. 3, 97. Mārka. 11, 8.

स्फुट adj. clear, manifest. 4, 67.
5, 51.

स्फुलिंग m. a spark of fire. 1, 67. Urv. 125.

स्फूर्जयु m. a clap of thunder. 1, 57.

स्फोटक m. a pustule, a blister, a boil, a pimple. 2, 449.

स्म a particle expressing, amongst other things, *remembrance*. 5, 97.

स्मर m. a love. 1, 32. This earliest and latest of all gods figures already in the Av. 6, 130. 131.

स्मरमंदिर n. pudendum muliebri. 2, 359.

स्मित 1) n. a smile. 2, 412. 2) adj. budded, blown. 2, 32. Mâgha 6, 54.

स्यद् m. speed, velocity. 2, 288.

स्यंदन m. a chariot. 2, 289.

स्यंदनारोह m. one who rides in a carriage. 2, 235.

स्रज् f. a wreath, a garland. 2, 397. 399.

स्रवद्रभा adj. f. (a female) that miscarries. 2, 115.

स्रवेती f. a river. 3, 43. Rv. 1 32, 14. 10, 104, 8.

स्रष्टृ m. 1) Brahman. 1, 6. 2) Īiva. 1, 12.

स्राक् adv. quickly, instantly. 4, 12. स्राक् सरत्यभिसारिका: Kshīrasv. Perhaps from सृज्.

सुच् f. a sacrificial ladle. 2, 260.

स्रोतस् n. 1) a stream, a current of water. 3, 47. 2) a river. 3, 44. 3) an organ of sense. 2, 380.

स्रोतस्विनी f. a river. 3, 44.

स्व n. property, wealth. 1, 80.

स्वच्छंद adj. self-willed, independent. 2, 224. 5, 47.

स्वजन m. a relation. 2, 354.

स्वतंत्रवृत्ति f. acting according to self-imposed rules, independent action. 4, 93.

स्वदन n. tasting, eating. 2, 170.

स्वधिति f. m. an axe. 2, 319. Rv. 2, 39, 7. 3, 8, 11. Probably from *hi* like *heti*.

स्वन m. sound. 5, 77.

स्वभाव m. natural condition.
4, 97. 5, 71.

स्वर्यम् m. Brahman. 1, 7.

स्वर ind. heaven. 1, 3.

स्वर m. 1) articulate sound. 1,
138. 5, 77. 2) a musical note.
3) a vowel. 4) accent. 5, 77.

स्वरु m. a thunderbolt. 1, 56.

स्वरुचि adj. self-willed, inde-
pendent. 2, 224.

स्वरूप n. the natural form or
constitution of a thing. 5, 78.

स्वर्ग m. heaven. 1, 3. 5, 60.
68. Rv. 10, 95, 18.

स्वर्गौकस् m. a god, a deity.
1, 4. Kum. 1, 59.

स्वर्ण n. gold. 2, 18.

स्वर्णपुष्पी f. a tree (cassia fis-
tula). 2, 43.

स्वर्भानु m. a name of Rāhu.
1, 49.

स्वल्पशरीर adj. of a dimin-
utive body. 2, 456.

स्वसु f. a sister. 2, 352.

स्वस्ति part. hail, blessings.
5, 101. Rgh. 5, 17.

स्वस्तिक m. a palace or temple
built in the shape of the dia-
gram (Stevenson, Kalpasūtra,
emblem last but one) of the
same name. 2, 150.

स्वस्त्रीय m. a sister's son. 2,
352. Manu 3, 148.

स्वाच्छ्रय n. wilfulness, inde-
pendent action. 4, 89.

स्वाडुरसा f. spirituous liquor.
2, 174.

स्वाध्याय m. the Vedas. 1, 9.

स्वान m. sound. 1, 138.

स्वांत n. the mind. 2, 379. Bhk.
6, 22. Gg. 10, 10.

स्वापतेय n. property, wealth.
1, 80. Māgha 14, 9. स्वापते-
यमखिलं तु धात्रसात्सचकार
Pk. 1, 32.

स्वामिन् m. 1) a master, a lord.
2, 188. 5, 39. 2) a name of
Skanda. 1, 19.

स्वारात् m. a name of Indra.
1, 53.

स्वाहा f. the wife of Agni. 1,
66. Rgh. 1, 56.

स्वाहाप्रिय m. a name of Agni.
1, 62.

स्विद् a particle introducing
1) a question. माया स्विद्देषा
मतिविश्रमो वा धस्तं नु मे
वीर्यमुताहमन्यः Kir. 16, 18.
2) a doubt or uncertainty. 5,
94. अस्ति स्विन् वीर्यं तत्त

इन्द्र न स्विदस्ति तदनुया वि
वोचः Rv. 6, 18, 3.

स्वेदनिका f. an iron plate or
pan for baking bread, etc. 2,
158.

स्वैर adj. 1) following one's im-
pulses, self-willed. 2) slow.
5, 47.

स्वैरिणी f. an unchaste wife.
2, 341. Yv. 1, 67. Comp. Mi-
tāksh. on Yv. 2, 51.

ह.

हंस m. 1) a swan, a goose. 2,
96. 98. 2) the sun. 1, 37.

हंसक n. a tinkling ornament
for the ankle of a woman. 2,
406. Māgha 7, 23.

हंसकांता f. a goose. 2, 96.

हंसपाद n. vermillion. 2, 466.

हं हो an interjection used in
addressing or calling a per-
son: ho! holla! 5, 97. Urv. pp.

61.69.70. हं हो सत्यव्रजननि
नित्यं सत्यप्रभाषिणि Kā-
ṣikḥ. 13, 82.

हठ m. force, violence. 4, 74.

हतक adj. ill-bred, or bad in
general. 2, 223.

हनु f. m. the jaw. 2, 367. 5, 32.

हंत an interjection expressive
1) of grief. 2) of joy. 5, 89.
Comp. Rv. 8, 69, 5, 10, 53, 2.

हृय m. a horse. 2, 281.

हृयमार m. = *karavira*. 2, 39.

हर m. a name of Çiva., 1 11.

हरि 1) adj. tawny. 4, 50. 2) m. the sun. 1, 35. 5, 70. 3) the moon. 5, 70. 4) a horse. 2, 281. 5, 70. 5) a lion. 2, 59. 5, 70. 6) a frog. 3, 40. 5, 70. 7) a monkey. 2, 76. 5, 70. 8) Indra. 1, 52. 5, 70. 9) Vishnu or Krishna. 1, 23. 5, 70. 10) Yama. 1, 72. 5, 70. 11) Vâyu. 1, 76. 5, 70.

हरिचंदन m. a species of sandal-tree, considered as one of the five trees of heaven. 1, 135.

हरिण 1) adj. (f. i) yellowish white. 4, 47. 2) m. a deer, an antelope. 2, 75. 3) हरिणी f. a golden image. 1, 131.

हरित् 1) adj. green. 4, 49. 2) f. a region, a point of the compass. 1, 100.

हरित 1) adj. (f. हरिता or हरिणी) green. 4, 49. 2, 4. 2) हरिणी f. the parrot-like lady. 4, 53.

हरिताली f. = *dûrvâ*. 2, 36.

हरिदृश्च m. the sun. 1, 36. Mâgha 11, 56. Rgh. 3, 22.

हरिद्राराग adj. one whose affection is as transient as the colour of turmeric. 2, 220.

हरिन्माणि m. an emerald. 2, 20. Mâgha 3, 49.

हरिप्रिया f. a name of Lakshmi. 1, 31.

हरिवत्, हरिहय m. a name of Indra. 1, 54. 52.

हरीतकी f. = *pathyâ*. 2, 463

हर्म्य n. a mansion, a palace. 2, 138. Urv. 56. Kum. 6, 42. Bhk. 8, 36.

हर्यक्ष m. a lion. 2, 59.

हर्ष m. joy, pleasure. 1, 123.

हल n. a plough. 2, 420. 5, 46.

हलायुध m. a name of Baladeva. 1, 29.

हलाहल m. a sort of poison. 3, 25.

हविस् n. the substance offered

- as an oblation at a sacrifice, commonly melted butter. 2, 261.
- हव्यपाक** m. an oblation presented to the gods, or the vessel in which it is offered. 2, 261.
- हव्यवाद्** m. Agni. 1, 62. Rv. 1, 12, 6.
- हसंती, हसंतिका** f. a portable stove. 2, 159.
- हसित** 1) n. laughing. 2, 412. 2) adj. budded, blown. 2, 32.
- हस्त** m. 1) the hand. 2, 356. 2) After synonymes of hair it signifies a quantity, as **केश-हस्त** (Māgha 8, 27). 2, 376.
- हस्तविंब** n. = *sthāsaka*. 2, 385.
- हस्तसूत्र** n. a thread worn round the wrist as an amulet 2, 403 Kum. 7, 25.
- हस्तिमख** m. an embankment at the gate of a city or fort, with subterranean passages 2, 133. Māgha 3, 68.
- हस्तिनी** f. the female elephant. 2, 70. 5, 13. 47.
- हस्तिपक** m. an elephant-keeper. 2, 70. Māgha 5, 49. Comp. Vs. 30, 11.
- हस्त्यारोह** m. an elephant-driver. 2, 70.
- हारक** n. gold. 2, 18. Māgha 13, 63.
- हायन** m. a year. 1, 116. 5, 15. Av. 3, 10, 9. Manu 2, 154.
- हार** m. 1) a string of pearls. 2, 409. 5, 5. 2) a necklace of 108 or 64 strings. 2, 407.
- हारहूरा** f. the vine. 2, 38.
- हारिद्र** adj. (f. *ṭ*) yellow. 4, 50.
- हारिन्** adj. ravishing, charming, pleasing. 4, 4. Māgha 10, 69.
- हारीत** m. the wood-pigeon. 2, 99. Rgh. 4, 46.
- हाला** f. spirituous liquor. 2, 174. Māgha 10, 21.
- हालाहल** m. a kind of lizard. 2, 102.
- हाव** (prākṛit of *bhāva*) m. the different branches of feminine

actions by which the sentiment of love is manifested. 1, 89.

हास m. laughter, mirth. 1, 91.

हास्य m. the comic sentiment in poetry. 1, 92.

हि part. 1) because, for. 2) but (2). 5, 95. Comp. Rgh. 1, 69. Manu 1, 83.

हिंसा f. 1) killing, slaughter. 2, 323. 2) injuring by theft, etc. 5, 24.

हिंस्र adj. hurtful, mischievous 2, 217. Rv. 10, 87, 3. 5. 9. Manu 1, 29.

हिंस्रपशु m. a beast of prey. 5, 46.

हिङ्गु n. assafoetida. 2, 462.

हिङ्गुल n. vermilion. 2, 466.

हिंजीर m. an elephant's chain. 2, 68.

हित adj. fit, apt. 2, 251.

हिम n. frost, cold, snow. 3, 28.

हिमानी f. a mass of snow.

3, 28. चक्रैरस्य द्विषच्चक्रं क्षय-
मापादितं क्षणात् । मार्त-
ण्डकिरणैस्तीक्ष्णैर्हिमानी-
पटलं यथा Pk. 4, 158.

हिरण्य adj. (f. i) golden. 1, 131.

हिरण्य 1) n. gold. 2, 19. 2) wealth, riches. 1, 80. 3) हिरण्या f. one of the seven tongues of Agni. 1, 68.

हिरण्यगर्भ m. Brahman. 1, 6. 5, 82.

हिरण्यबाहु m. the river Con. 3, 52.

हिरण्यरेतस् m. a name of Agni. 1, 64.

हीन adj. avaricious. 2, 192.

हीनवादिन् adj. overcome in argument or a legal cause. 2, 209.

हुं a particle introducing 1) a question. हुं स त्वं सुहृत्. 2) a doubt. वैत्रो हुं मैत्रो हुं (Kshirashv.). 5, 90.

रुडु m. a ram. 2, 124.

रुत adj. offered with fire. 2, 262.

रुतवह, रुताशन m. a name of Agni. 1, 62. 64.

रुक्म्य m. love. 1, 32.

रुह्य n. 1) the heart, the mind. 2, 379. 2) the heart taken as centre. 1, 44.

रुह्यंगम adj. to the point, pertinent, congenial. 1, 146. Kum. 2, 16.

रुह्यस्थान n. the breast, the chest. 2, 372.

रुह्य adj. congenial, pleasing, beloved. 4, 4. Rv. 5, 42, 2.

रुह्यार्थ a lj. = रुह्यंगम. 1, 146.

रुह्योव m. longing, regret. 4, 57.

रुषीक n. an organ of sense. 2, 380. सर्वेषां च रुषीकाणां मीशनात्प्रमेश्वरः। रुषीकेश इति ख्यातः Kāçikh. 20, 9.

रुषीकेश m. Vishnu or Krishna. 1, 23.

हेति f. 1) light, splendour, flame. 1, 65. 2) a weapon. 2, 307.

हेतु m. a motive, a cause. 2, 457. 5, 62. 92. 95. 101.

हेम m. a black horse. 2, 282.

हेमन् n. gold. 2, 18. 1, 81.

हेमन्त m. the winter season, comprising the months Mârgaśirsha and Pausa. 1, 113.

हेमपर्वत m. the mountain Meru. 1, 136.

हेमपुष्प m. = nâgakesara. 2, 51.

हेमाद्रि m. the Meru. 1, 136.

हेरक m. a spy. 2, 270.

हेरंब m. a name of Gaṇeṣa. 1, 18.

हेला f. 1) slight, contempt. 4, 30. Mâgha 2, 52. 2) in erotic poetry, prurience. 1, 89. 3) = prastâva. 5, 19.

हेषा f. the neighing of horses. 1, 151. ह्यहेषारं व Pk. 4, 135. Comp. hreshâ.

हैम adj. (f. i) golden. 2, 268.
Rgh. 6, 15. Bhk. 5, 89.

हैमवती f. a name of Pârvatî.
1, 15.

हैगंगवीन n. fresh butter. 2, 119.

ह्यस्तनदिन n. yesterday. 5, 23.

हृद् m. a lake, a pool. 3, 48.
Rv. 1, 52, 7. 3, 36, 8. 45, 3.
10, 43, 7. 71, 7. 102, 4.

हृदिनी f. a river. 3, 43.

ह्रस्व adj. short, small, little.
4, 3. 2, 23.

ह्राद् m. noise, sound. 1, 138.

ह्री f. (nom. *hris*) shame, bash-
fulness. 2, 412. Rgh 3, 5. 4,
80. 5, 58. Vs. 24, 35.

ह्रीवेर n. a sort of perfume.
2, 467.

ह्रेषा f. the neighing of horses.
1, 151.

ह्लादिनी f. lightning. 1, 60.

अभिवंद्य गुह्यपूर्वाङ्गिष्यधीपद्मिनीर्वीन् ।

तत्प्रसादादकारिदं रत्नमालाविशोधनं ॥

तद्विद्वांसो ऽनुगृह्णन्तु चित्तश्रोत्रैः प्रसारितैः ।

संतः प्रणयिवाक्यानि गृह्णन्ति ह्यनसूयिनः ॥

न चात्रातीव कर्तव्यं दोषदृष्टिपरं मनः ।

दोषो ह्यविद्यमानो ऽपि तच्चित्तानां प्रकाशते ॥

E R R A T A.

- P. 2. l. 11. रुद्रः कपर्दी; l. 14. नीलग्रीवो वह्निरेताः.
- P. 6. l. 20. बहुलाः.
- P. 9. l. 3. इत्यभिन्नार्थाः.
- P. 17. l. 6. सोत्प्राससोपहासाः.
- P. 21. l. 15. बीजकोशि.
- P. 22. l. 2. कंकेलि.
- P. 24. l. 6. पुष्पवाही.
- P. 27. l. 4. पिच्छं.
- P. 28. l. 8. महुः.
- P. 35. l. 1. पिठरं.
- P. 41. l. 11. गर्हावादी.
- P. 44. l. 15. परिव्राजक.
- P. 47. l. 5. १७१.
- P. 48. l. 5. कंबलिवाह्यस्तु A.
- P. 49. l. 10. पंथिपरा.
- P. 54. l. 16. जामाता.
- P. 55. l. 16. घुँटको.
- P. 60. l. 15. हारमध्य.
- P. 64. l. 18. पित्तं.
- P. 68. l. 11. पौरग.

- P. 73. l. 17. प्रकरणौघ.
- P. 82. l. 17. कर्म मानसं.
- P. 85. l. 1. कनिष्ठिक.
- P. 91. l. 18. मंत्र्याद्य.
- P. 93. l. 4. संभाव्ययोः; l. 6. दुःख.
- P. 104. l. 7. सुरता ACD. सूरिना F.
- P. 109. l. 20. बंधकी.
- P. 126. l. 1. 2) Kâma. 1, 34.
- P. 130. l. 17. अनुच्छिष्ट.
- P. 134. l. 7. अपहस्तितान्यकिसलयशोभं विलोकयाशोकं।
 Sarasvatik. II, 15. यस्माज्ज्ञान्यपहस्तितदेहात्म-
 मानिवो ऽपि बिभियादिति। Schol. on Para-
 mârthasâra.
- P. 152. l. 12. आलेख्यलेखा f. a line of writing.
- P. 172. l. 18. कंचुक m. 1) a bodice, a jacket.
- P. 206. l. 8. goodness.
- P. 222. l. 21. ज्ञीमूत.
- P. 229. l. 4. 3) a recipient, a fit person for. Comp. Mâgha 14, 9
- P. 247. l. 25. diagram.
- P. 259. l. 23. प्रदिस.